Avontuur met Titia

Simon Vestdijk en Henriëtte van Eyk

bron
Simon Vestdijk en Henriëtte van Eyk, *Avontuur met Titia*. Em. Querido's Uitgeversmij, Amsterdam 1949

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/eyk_001avon01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

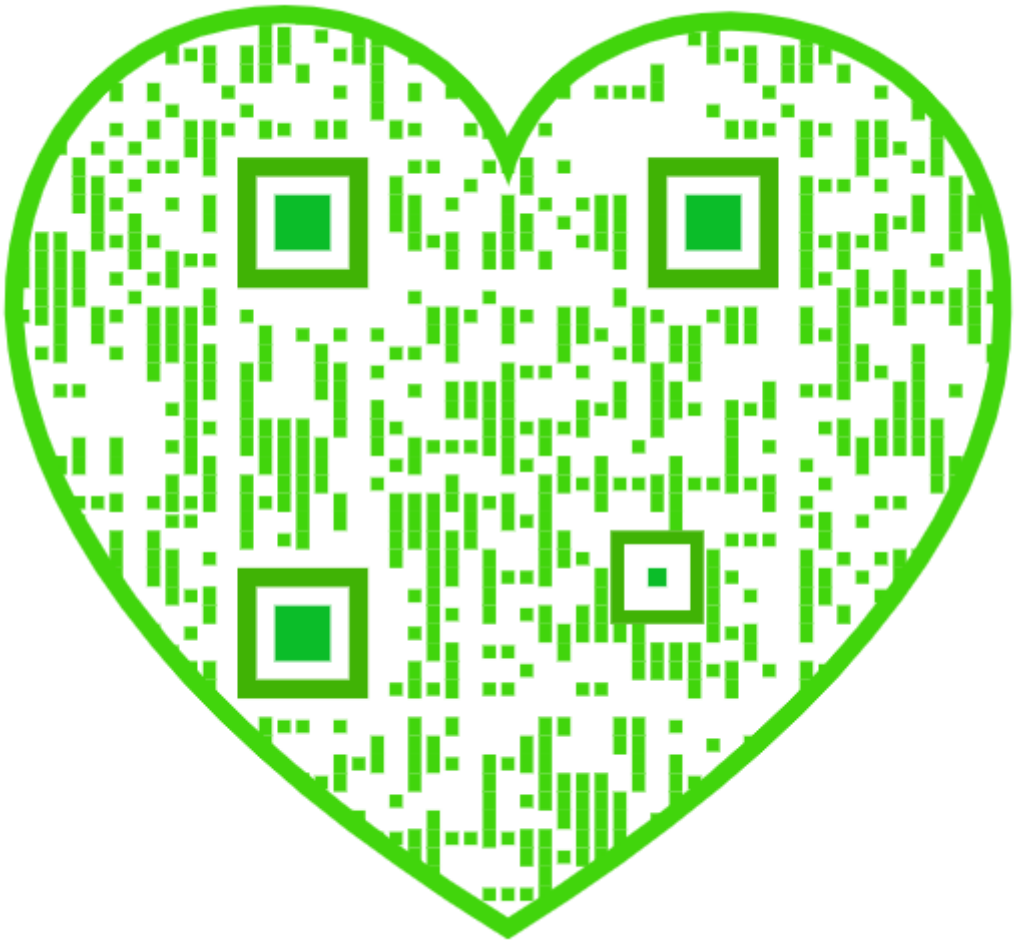

VOOR PROF. DR B.J. VAN EYK

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Zeer Geachte Juffrouw Breulese,

Het kwam mij ter ore, dat een van Uw novellen in een museum speelt. Dit is niet verboden, ik neem het U niet kwalijk, het is een inval als een andere, en geen slechte inval. Het ongeluk wil echter dat ik ook wel eens invallen heb, invallen waar ik tot een belangrijke hoogte economisch afhankelijk van ben, zodat het niet mijn voordeel kan zijn, dat anderen mij het gras voor de voeten wegmaaien om er literaire hooioppers van te bouwen. U heeft het reeds geraden: ook bij mij kwam enige tijd geleden de gedachte op een roman of novelle in een museum te situeren. De oorspronkelijkheid hiervan werd mij door twee vrienden bevestigd, en ik voelde mij reeds geestdriftig worden, tot anderhalve week later mij uit een toevallige mededeling bleek, dat U zich reeds aan het onderwerp had gewaagd. Zelfs voor het geval dat Uw boek nog niet gepubliceerd was, zou het niet in mij opkomen U te vragen Uw museum voor U te houden. Aan de andere kant ben ik aan mijn idee gehecht geraakt, en voel er weinig voor om als plagiant aan de kaak te worden gesteld.

Maar misschien is er nog niets verloren. Uw boek las ik niet; ik zàl het ook niet lezen, omdat ik iedere beïnvloeding vermijden wil: wanneer mensen dezelfde invallen hebben, kúnnen ze elkaar beìnvloeden, is het niet? Maar U zou mij een groot genoegen kunnen doen, juffrouw Breulese, U zou in zekere zin alles weer goed kunnen maken, wanneer U mij oprechtelijk liet weten, of Uw novelle *overdag* in het museum speelt dan wel 's nachts. In het eerste geval ben ik gered, want het karakteristieke van mijn opzet was niet zozeer, dat ik personages in een museum wilde laten optreden, alswel het tijdstip daarvan: de nacht, dat geheimzinnige uur, waarvan Novalis en de sterrekundigen ons zoveel weten te berichten. Heeft U

daarentegen Uw museumstuk aan de dag gekoppeld, die helderder en nuchterder periode in ons leven, waarover de literatuur ook op haar meer buitensporige momenten altijd veel uitvoeriger is geweest dan over de duistere tegenhanger, dan schrijf ik goedsmoeds mijn verhaal, plagiaatvrij, en stuur U mettertijd een exemplaar met vriendelijke opdracht. In het andere geval maak ik van mijn idee geen gebruik, wens dan echter op te merken dat onze literaire aspiraties op een dermate gevaarlijke graad van zielsverwantschap wijzen, dat ik U niet alleen nooit meer lezen zal, maar U ook niet met nieuwe brieven zal lastig vallen. Dit klinkt onhoffelijk en duidt op innerlijke zwakheid, maar de drang tot zelfbehoud laat niet met zich spotten, en het besef, dat ergens in het heelal mijn intiemste gedachten zich in een ander brein weerkaatsen of aankondigen, zou mij van het laatste genoegen beroven, dat ik nog in het schrijven van boeken schep.

Met gevoelens van hoogachting, Uw dw.

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Geachte Heer Smallandt,

Wat een toestand! Ik had U minstens vier weken geleden al behoren te schrijven! Dat ik dat niet heb gedaan komt werkelijk niet door gebrek aan belangstelling voor het onderwerp van Uw brief. Integendeel, ik was nogal onder de indruk van het feit, dat U iets wilde beginnen met dat goeie, oude museum. Ik was zó onder de indruk, dat ik dacht: ‘Ik zal die man dadelijk, uitgebreid, vlot en zakelijk antwoorden. Ik moet het zó doen, dat hij z'n museumplan niet laat varen. Als ik nu eens, zonder mezelf bepaald door het slijk te halen, trachtte hem onder het oog te brengen, dat hij op een heel ander plàn staat, dat hij, literair gesproken, over me lopen kan... Het is tamelijk ingewikkeld. Het is een moeilijke kwestie...’

Nu heb ik de ongelukkige gewoonte het afhandelen van moeilijke kwesties uit te stellen tot in het oneindige. Zoodoende hangen er allerlei onbeantwoorde brieven, aan een touwtje geregen, als een enorme, ritselende vleermuis ergens hoog tegen de muur, boven m'n bureau. Als ik uitga in een nieuwe jurk, of als ik tegen mezelf zeg: ‘Ik ga zonnebaden op het dak... De straat ruikt naar acaciabloesem... Er zijn aardbeien...’, of: ‘Ik schiet op met m'n werk... Ik heb een tientje over...’, als ik echt stralend in m'n humeur ben, dan steekt plotseling m'n geweten de kop op en fluistert: ‘O ja??? Ben je zo tevreden??? Kijk dáár dan eens...’ En dan kijk ik naar de vleermuis en vind hem angstaanjagend dor en groot, en het is of er vergeelde papiertjes omlaag dwarrelen, brieven, die allemaal ongeveer zó beginnen: ‘Zeer Geachte Juffrouw B....’, en die eindigen met: ‘In afwachting van Uw antwoord... Verzoeke omgaand antwoord... Uw antwoord tegemoetziend... Ik sluit postzegel voor antwoord in...’

Antwoord!!! O ja natuurlijk, morgen of overmorgen. Vandaag is

het voorjaar [of najaar - zoals het uitkomt], vandaag vergeet ik de brieven en de mensen mèt en zonder postzegels...

Zo ben ik, meneer Smallandt. Maar het zal U misschien genoegen doen te horen, dat ik bij tijden echt gebukt ga onder het besef van m'n eigen lamlendigheid.

Hoe het komt, dat in dit speciale geval een zeker doorzettingsvermogen op correspondentiegebied zich alsnog bij mij heeft gemanifesteerd, is me een raadsel. Misschien is het omdat ik U door Uw boeken beter ken [of méén te kennen] dan de andere mensen van de brieven. Misschien heb ik een soort verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van Uw publiek, dat ik - door niet te antwoorden - Uw museumnacht zou onthouden.

Kijk, volgens mij kunt U dat boek gerust schrijven. Ik publiceerde indertijd wel een novelle die in een museum speelt, die zelfs 's nàchts in een museum speelt, maar daar hoeft U zich niets van aan te trekken. Uw publiek is het mijne niet. Mijn publiek bestaat uit gymnasiumkinderen, tramconducteurs, dames en heren met vacantie, een enkele acteur, een enkele meester in de rechten met z'n familie, enige kantoorbedienden, anderhalve pianist, een toevallige wijnfirma, een afgedwaalde dominee, wat huismoeders... Alles heel gezellig en gemoedelijk en gewoon.

Maar U!!! Uw publiek!!! De ‘haute litérature’, meneer Smallandt! Wat hebben Uw lezers gemeen met mijn kantoorbedienden, mijn meesters in de rechten en mijn huismoeders?

Maar in ernst, gaat U nu toch alstublieft rustig Uw gang met dat boek. Ik voel me in zo'n nare situatie. Ik zou U willen beloven nooit meer over museumnachten te schrijven, of - als U dat mocht willen - nooit meer over iets ànders dan museumnachten te schrijven... Ik heb een postzegel gekocht bij de drogist. Ik ga deze brief meteen op de bus brengen, anders blijft hij nòg liggen. Ik ken mezelf.

Beste groeten van Uw

TITIA BREULESE

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Geachte Juffrouw Breulese,

Het royale standpunt, dat U ten aanzien van het museum inneemt, dat U mij als het ware cadeau doet op ieder uur van het etmaal en bij alle weersgesteldheden - kent U de poort, of tunnel, of het ingewand [ik weet de juiste term niet] van het museum? Ik bedoel, kunt U zich die voorstellen bij regenweer, als heren met glimmende paraplu's, die op naar boven uiteengerukte torren lijken, erin verdwijnen, en een kletsnat, nét eventjes aan het drogen geweest zijnd hondje eruit tevoorschijn dribbelt? - de somberheid, - de miezerige en toch op een of andere wijze prachtlievende nattigheid, die langs het steen siepert? - het eigenaardige *licht* vooral, dat daar in die museumlijke slokdarm hangt, vaal licht, ja goed, vaal, vaal... maar toch ook een tikje gelig, een zweempje van kostbaars er doorheen, jazeker, een tikkeltje goud, van de Nachtwacht misschien wel, dat, verstikt in het sombere zaaltje en verlokt door het muzikale regengetokkel daarbuiten, zich aan de ramen in de tunnel is komen hangen, om daar langzaam en kwijnend op te lossen in het ontoereikende licht? - het meer dan edelmoedige standpunt dus, dat U blijkt in te nemen, heeft mij minstens evenveel genoegen gedaan als Uw, volgens Uzelf eigenlijk nogal ongemotiveerde, bekendheid met mijn literair werk. Doch niet daarover. Het werk, dat had kunnen zijn boezemt mij meer belangstelling in dan de werken, die nooit meer in die tussensfeer van te realiseren mogelijkheden teruggenomen kunnen worden, d.w.z. de gedrukte, de al te nadrukkelijk en misschien zelfs te druk gedrukte werken.

Wat had kunnen zijn... Ik zal dat chef d'oeuvre over de nacht of nachten in het museum toch maar niét schrijven, juffrouw Breulese, al is het waar, dat de huismoeders, die ik óok wel onder mijn publiek tel [ik krijg soms brieven...], er misschien verrukt van

zouden zijn. Maar ik schrijf geen boeken, ‘qui font double emploi avec’ andere boeken, en zeker niet wanneer die andere boeken uit de pen gevloeid zijn van een vrouw. Ik ben tenslotte geen hermaphrodiet, en U van Uw kant ook niet, voor zover ik dat kan nagaan. In weerwil van het onbehagelijke gevoel U voor het hoofd te stoten, moet ik zeggen: neen, voor mij geen museum op papier. Buiten het papier daarom des te inniger, des te vruchtdragender! Ik stel mij voor dat deze roman, deze novelle, of wat dan ook, mijn liefste werk zal worden onder de werken die ik niet geschreven heb. Bovendien is het onderwerp er een dat drastische schrijfversbeperking ten zeerste begunstigt. Ga maar eens na. De nacht is iets dat dag had kunnen zijn, indien het er niet de voorkeur aan had gegeven nacht te blijven, - nacht is *mogelijke* dag, duisternis is licht dat verzuimd heeft zichzelf te ontsteken. Dat niet alleen: ook het museum is zo'n onbeschreven blad, dat beschreven had kunnen worden, dat schier onweerstaanbaar daartoe noodt, om zich toch altijd weer in het van mogelijkheden zwangere niet-zijn terug te trekken. Is een museum niet een gemankeerde werkelijkheid, een schilderij niet een kiem van leven, en toch nooit het leven zelf? Het museum staat in onze stad als een stuk nacht, dat deze stad alleen nog maar ontbrak om volmaakt te zijn. Maar hoe zou het wezen, wanneer het stuk nacht bovendien zelf nog volmaakt werd, - wanneer de schilderijen gingen wandelen en spelevaren, de realiteit hunner scheppers opnieuw vorm aannam, de droom zich verwezenlijkte? De Nachtwacht over de Dam, de Stier van Potter op de Westermarkt, en in de Amstel de vele schepen van de vele Van de Velde's, statig en feestelijk met lijn 5 aan het wedijveren: het is niet uit te denken. Amsterdam zou dan tot volmaaktheid gebracht zijn in de tweede macht, en hebben wij hotels genoeg om al die vreemdelingen onder te brengen?

Vergeeft U mij dat ik aan het bespiegelen ben geslagen. Het museum vertegenwoordigt veel voor mij. Reeds als kleine jongen was het mij vertrouwd terrein, ofschoon nauwelijks speelterrein, want eigenlijk was ik er als de dood voor. Mijn Vader, mijn weinig strenge, en enigszins belachelijke Vader, maar tóch mijn Vader, placht

mij mee te nemen naar dit oord van zoete verschrikkingen, waar te veel martelaars, Christussen, naakten, starenden, krijgers en boze oude mannetjes en vrouwtjes aan de wanden hangen om een gezond klimaat te scheppen voor de kinderziel. Mijn Vader leeft nog en heeft een behoorlijk renderende antiquairszaak, samen met zijn zuster, die het eigenlijke werk doet [mijn Moeder is dood]. Ik heb een zuster gehad, wier dood ook al weer met het museum verband houdt. Maar mijn Vader mag dan ondanks alles niet geheel vreemd tegenover de zaken staan, die mijn tante Charlotje voor hem opknapt, in zijn hart is hij allerminst antiquair, doch veeleer schilder, ik bedoel kunstschilder. Het tragische aan hem is nu evenwel, dat hij het nooit verder heeft gebracht dan een stadium, dat aan de eerste helft van deze aanduiding van een glorieus en geestelijk beroep zou kunnen doen twijfelen. Niet dat hij in het huisschildersvak is blijven steken, o neen, maar toch wel in iets dat met het huisschilderen een en ander gemeen heeft. Reeds vroeg had ook hem het museum reddeloos te pakken, en van de geheimzinnige invloed, die het gebouw op hem uitoefende, wist hij zich niet beter te bevrijden dan door enkele der beroemdste doeken te copiëren. Nu, daar valt over te praten, veel schilders doen dat; er was ook geen sprake van, dat mijn Vader een beroepscopiìst was, voor geld; op redelijke gronden had niemand zich kunnen verzetten tegen een subalterne werkzaamheid, die, gedurende enige tijd beoefend, alleen maar nut kan afwerpen. Maar daar zit hem juist de kneep: mijn Vader kon niet meer met copiëren ophouden, en tenslotte heeft hij, als ik mij niet vergis, meer Halsen, Dou's en Van Mierissen overbodig vereeuwigd dan alle beroeps-naschilders tezamen, die men ‘huisschilders’ zou kunnen noemen, omdat hun pogingen door geen ander doel gerechtvaardigd schijnen dan het versieren van de binnenkant van huizen. U kent ze wel, die grijsgebaarde heertjes of weidse juffrouwen, die er viezer en artistieker uitzien dan de echte artisten. Bij de Groten zijn zij kind aan huis, en onder het schilderen werpen zij het voorbijschuifelend publiek boze blikken toe, alsof men hen in een of andere inspiratie stoort. De suppoosten kennen zij goed, want de suppoosten kennen hen, maar het liefst negeren zij de sup-

poosten. Tussen twee streken, of halen, of houwen, van penseel of kwast, lopen zij graag een zaaltje om, verstrooid en bezeten van een Idee. De juffrouwen dragen besmeurde schorten, die mij in mijn jeugd bizonder imponeerden, niettegenstaande ik wel eens moest opmerken, dat zij er een ingepakte boterham van onder te voorschijn haalden. In elk geval waren de schorten *vies*, en vies is slecht voor hele kleine kinderen, maar ook leuk, en ze waren vervaardigd van een stof, die aan oeroud Vlaams linnen deed denken, - een zweetdoek, of een zakdoek van Veronica, waarop het hoofd van Christus verschijnt. Ook meende ik op te merken, dat zij steeds begeleid of bewaakt werden door eveneens artistiek uitziende manspersonen, die wel eens hielpen bij het versjouwen van de ezel, en die óók brood kregen van onder het schort vandaan. Omtrent de functie dezer lieden heb ik mij nooit zekerheid kunnen verwerven, misschien had men ze het best kunnen vergelijken met pooiers, maar voor zulk een vergelijking was ik te jong, en ook nu nog moet ik een zekere tegenzin overwinnen om deze hatelijke parallel te durven trekken. Ik zag heel erg tegen de vrouwelijke copiìsten op, en tegen de mannelijke ook, want ik rekende mijn Vader tot hen, voor wie ik althans in het museum een diepe eerbied koesterde.

Meen overigens niet, dat mijn Vader zich in uiterlijk en manieren niet van de beroepscopiìsten onderscheidde. Hij was, en is nog, een onopvallend, tenger heer met een langwerpig wratje aan zijn linker-onderooglid, dat bibbert; zijn ogen zijn flets, en hij heeft meer en fijnere rimpels in zijn voorhoofd, en over zijn hele gezicht, dan de werkingen van zijn verstand eigenlijk wel vereisen. Onder het schilderen bleef hij meestal wel voor zijn ezel staan, en liep hij een zaaltje om, dan was dit niet om zich interessant voor te doen, maar om b.v. een praatje te maken met een zittende suppoost. Het publiek bejegende hij altijd vriendelijk: wilde men kijken, dan ging hij opzij en wachtte tot men klaar was. Ook is er geen sprake van, dat hij zich een copiist vóelde. Natuurlijk wilde hij een ‘echte’ schilder worden, al geloof ik niet, dat hij een genie zag in zichzelf. Maar hij bleef copiëren, en kwam nooit verder, want het museum had hem te pakken, en boven de poort, of tunnel, of buik van dit muse-

um staat geschreven, niet: ‘Alwie hier binnentreedt laat alle hoop varen’, maar: ‘Alwie hier binnentreedt koestere de hoop, die nooit in vervulling zal gaan.’ Ook voor hem was het museum het nachtelijk oord der mogelijkheden, die mogelijkheid moeten blijven. Misschien is die mislukte museumroman van mij dus niets anders dan een uitvloeisel van de wetten der erfelijkheid, - reden te meer voor U om U niet bezwaard te gevoelen, omdat ik van Uw liberaliteit geen gebruik maak.

Ik verveel U toch niet? Over mijn Vader, en het museum, en mijn jeugd zou ik nog veel meer kunnen vertellen, maar ik heb nu ineens het gevoel, dat ik U op de zenuwen werk. Tenslotte bent ook U zoiets als een museummens, en men ziet vaak, dat mensen met gelijksoortige ervaringen op de wezenlijke punten toch langs elkaar heenpraten.

Met vriendelijke groeten, Uw

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Hoe komt U erbij, dat Uw brief me zou vervelen! Het is een pracht van een brief, moeilijk maar mooi. Ik heb hem gelezen met een potlood in m'n hand en ik gaf aldoor met een kruisje aan tot waar ik U had kunnen volgen. Niet dat ik achterlijk ben, maar ik vind het prettig alles eerst helemaal met m'n hersens te begrijpen. Niet vóórdat het zover is, voel ik me gerechtigd te vliegen met de vleugels van eens andermans fantasie. Deze achterdochtige houding ten aanzien van kunstuitingen is natuurlijk niet de juiste. Hersens zijn maar hersens. En daar sta ik dan ook meestal, nuchter en wel, met mijn twee voeten principieel op de aarde. Ik voel me soms of ik van gras en straatstenen ben gemaakt. Ik tuur afgunstig omhoog. Daar, tussen de boomtoppen, in de blauwe lucht, klapwieken schilders, schrijvers, beeldhouwers... Een vliegende beeldhouwer lijkt me overigens wat kras. Kunt U zich Hildo Krop met een stenen paard onder z'n arm voorstellen, cirkelend om de Westertoren?

U zult zeggen: ‘Mens, draaf niet zo door! Mijn brief was een briè̀f en had niets met *kunst* te maken.’ Maar ik zeg: ‘Nee meneer Smallandt, Uw brief was lang niet gewoon. Alles waar U maar naar wìjst wordt *kunst.* Ik ben er van overtuigd, dat Uw Muze U zelfs niet met rust laat bij het invullen van een belastingbiljet.’

Toen ik het proza van Uw brief dus van kruisje tot kruisje had bestudeerd, kwam ik tot de pleizierige conclusie, dat ik niet werd bezwendeld, waarna ik met een gerust geweten achter U aan ben gefladderd naar dat museum van ons.

Het was een regenachtige namiddag, nietwaar? In de tunnel sijpelde vocht in schichtige zigzagstraaltjes langs de muren. Aan het begin, en aan het eind, schemerden vier gore lichtvegen: ‘kade’, en ‘plein’, en overal in de nissen en tussen de bogen en pilaren hing dat vale ge-

heimzinnige licht, waar U het over had. Het trok langzaam weg toen de schemer inviel. De lantaarns brandden nog niet. In dat halve duister heeft het museum iets smeulends, of ieder ogenblik honderden soorten licht naar buiten kunnen vlammen. Je denkt: Ergens, hier vlakbij, danst het schijnsel van fakkels over de muren. Ergens valt de gloed van een houtvuur over donkerrood fluweel. Een grijsblauwe mist hangt om het oude hout van kisten en kasten. De schimmels tegen de muren van het gewelf glinsteren wit en groen als half verregend vuurwerk. De kleine kaarsvlam middenin D e A v o n d s c h o o l straalt helderder dan alle vuurtorenlichten van het land samen.

Later, toen ik thuis was, scheen de maan. Als het maanlicht op het museum valt vormen de leien van de torens een ijsbaan. Dan blaast de nachtwind over het glimmende vlak van de bevroren rivier. Gekras van schaatsijzers. Met vinnige halen tornt een man in een loswapperende jas tegen de Noordooster in. Ik kan zijn gezicht niet zien. Ik zie alleen zwarte kleren, een zwarte vlek, die kleiner en kleiner wordt, en verdwijnt. Was het Breero niet, die in een desolate winternacht zijn schaatsen aanbond en van Haarlem naar Amsterdam reed? Ik moet altijd aan Breero denken als de maan op de leien van de torens schijnt.

's Morgens, wanneer de zon nog rood ziet, zijn de muren van terracotta en parelmoer. Ik heb er vaak genoeg in m'n dakraam naar zitten kijken. We wonen er vlak tegenover. We zien de grote wijzerplaat tussen de acacia's en de schoorstenen door. Bij ons thuis loopt er nooit een klok, omdat we het museum hebben.

U ziet, het museum speelt ook in òns leven een zekere rol. Ik houd eigenlijk nogal van dat gebouw. Ik kan me best voorstellen, dat Uw Vader er eeuwig en altijd zit. Wat leuk, dat hij copiëert. Ach nee, ik bedoel het is natuurlijk helemààl niet leuk. Ik bedoel het is leuk omdat ik indertijd, als jong schaap, ook eens heb geprobeerd te copiëren...

Ik deed het hoofdzakelijk om mijn Moeder te bewijzen, dat ik voor het gezellige, zedeloze vak van schilderes geboren was. Ze lachte me uit en gaf me een boek cadeau, dat ‘Rembrandt voor de Jeugd’

heette. Een paar dagen later trok ik met een klapbankje, een doos waterverfjes, een schetsboek, een liniaaltje en een jampotje water voor bij de verf, naar het museum. Ik was erg onder de indruk van mezelf en ging met artistieke losheid zitten vis à vis *De Bedreigde Zwaan* van Asselijn. Ik was net begonnen met z'n snavel, toen een zaalwachter vol medailles me op mijn schouder klopte, en zei: 'De mensen kunnen er niet langs. Ga een beetje opzij met je boeltje, zus...'

Ik bleef met een vuurrood hoofd nog wat zitten prutsen aan het ongelukkige beest, maar m'n inspiratie was weg. Ik gluurde schichtig opzij. Een heer en dame glimlachten. Ik verbeeldde me iemand te horen proesten in het zijzaaltje. Het was of het hele museum om me heen stond te gichelen. Het werd me te machtig. Ik graaide m'n verfjes bij elkaar, struikelde het jampotje water omver, vergat het klapbankje, en rende langs rijen schaterende zaalwachters naar de uitgang.

Uw Vader zal wel nooit voor een zaalwachter zijn gevlucht. Een rustig gevoel moet het voor U geweest zijn te weten waar U Uw Vader altijd vinden kon.

Met mìjn Vader was dat heel anders. Ik herinner me niet veel meer van hem. Hij had een snor, en een vestjeszak waaruit een korte ketting met een ring en een gouden lelie bungelde. De ring en de lelie rinkelden soms als de bellen van een arreslee, maar veel zachter. Hij had krullend zwart haar, hij droeg pakken van ruige stof, die in je wangen prikte, en hij had altijd haast. Hij zwierde het huis in of uit met z'n hoed op z'n achterhoofd en z'n jas los over een schouder gegooid. Hij rook naar leer en lathyrus, heel lekker. Maar hij was toch niet zo'n erg groot succes. Op een dag is hij in een taxi gestapt en weggereden.

Ik vraag me wel eens af wat er gebeurd zou zijn als mijn Moeder indertijd óók in een taxi was gestapt. Dat heeft ze niét gedaan. We zijn verhuisd naar deze straat bij het museum, en we wonen hier nu alweer jaren en jaren. 'We' dat is dan mijn Moeder, Sjoerd en Paul, mijn broers [Sjoerd is een halfbroer], ouwe Adje, onze hulp, en de twee Zuidafrikaanse studenten, die een paar kamers van de

tussenverdieping bewonen. De studenten moeten voor zichzelf zorgen, want Adje heeft haar handen vol met stofzuigen en het bijhouden van de telefoonlei. Mijn Moeder illustreert kinderboeken en regelt het huishouden. Adje regelt ons geld. Ze schrijft brieven voor ‘ontheffing’ aan belastingmannen, en stelt vast of we voor Zondag kip kunnen hebben, ja of nee.

Sjoerd is journalist. Paul studeert piano, maar is op het ogenblik helemaal boven z'n toeren door een schilderij. Hij ging een maand of wat geleden naar een veiling voor een boek over Bach. Maar eer Bach op het toneel verscheen, ging Paul om de een of andere duistere reden bieden op een enorm schilderij, een kolossale madonna, die wemelde van de cherubijnen. Hij kreeg het ding voor bijna nets. Zelfs Adje vond het - de afmetingen in aanmerking genomen - een koopje. We hingen het in de huiskamer boven de divan, op de plaats waar indertijd het vriendinnetje van Sjoerd met haar elleboog door het behang was gevallen, en Donderdag kwam Antoine, die op die dag altijd erwtensoep mee eet omdat hij niet koken kan in zijn atelier, dat een lekkend tuinhuis is met parapluies boven de schilderijen.

Antoine zette grote ogen op toen hij het gevaarte zag, en m'n Moeder hield even op met roggebrood snijden en zei vergoelijkend: ‘Het hangt hier maar zolang, tot de behanger komt...’, maar Antoine bleef met gekruiste armen naar de cherubijnen staren, en wij keken een beetje verbaasd en geamuseerd en onrustig, tot hij zich omdraaide, en aan tafel kwam zitten en zei: ‘Het is verdomd goed..’ Toen is hij de volgende dag terug gekomen met een expert, die ook naar de cherubijnen keek. En daarna kwamen er ieder ogenblìk mensen, die keken en fluisterden, en aarzelend namen noemden, en bedragen... En de deining om het ding werd verschrikkelijk, tot een heel erg alwetend sujet zei, dat het een Madonna van Botticelli was. Paul zegt nu dat hij iets dergelijks al vermoedde. Hij zet geen vin meer op de vleugel, maar zit de godganselijke dag naast het schilderij met boeken over Italiaanse kunst, en we mogen niet eens stof afnemen van de lijst.

Ik heb een nieuw lint op m'n schrijfmachine en typ dus voor m'n

pleizier. Daardoor werd deze brief zo onmogelijk lang. Denk niet, dat ik naar een antwoord snak! Ze zeggen, dat U een eindeloos ijdel mannetje bent, en ijdele mannetjes denken soms de vreemdste dingen... Hoewel, ik weet, er zìjn vrouwen, die aan onschuldige schrijvers de verschrikkelijkste brieven sturen - U had het al over huismoeders, maar die bedoel ik nu niet - brieven, die de haven van hun bestemming binnenzeilen als een coquet jacht, varend onder literaire vlag, maar geladen met een, op listige wijze gecamoufleerde hoeveelheid ‘zwoele’ verwachtingen, die zich allemaal om zo te zeggen als één man richten op het huwelijk of wat daar in grote trekken mee overeen komt.

Beschouw mìjn brief als een eenvoudig roeibootje. Van de achtersteven wappert een vlaggetje met de Amsterdamse kleuren, en de lading heeft niets geheimzinnigs: enkel maar gevoelens van blijdschap omdat U heeft willen schrijven over iets, dat me zo na aan het hart ligt als het museum. Zou U het tòch maar niet doen, meneer Smallandt? Wat kan het U eigenlijk allemaal schelen! Zeg toch: ‘Ik lap de novelle van die juffrouw aan m'n laars!!!’

De museumklok slaat half één. Er zwiert een langpoot om het licht. In de kamer beneden me zijn de studenten, heel bescheiden want Adje is al naar bed, bezig met de radio. Helemaal beneden hoor ik een fluitketel en de stem van m'n Moeder. Ik ga naar de keuken thee zetten en brood snijden. Er is nog tomatensoep en haring. We eten hier altijd 's nachts.

De museumtorens zijn haast niet te onderscheiden tegen de donkere lucht. Het is stikbenauwd, we krijgen vast onweer. Als het straks hàrd gaat regenen, zullen de bloesems van de acacia's er in één nacht af zijn.

U hoeft me niet terug te schrijven. Schrijft U maar liever dat boek.

Uw

TITIA B.

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Breulese,

Ja, wat zo'n hoop steen al niet uitrichten kan. Vooral als het méér is dan steen, en zich op onnaspeurlijke wegen met de Geest verbindt, en misschien zelfs met de geesten. Ik ben er namelijk vast van overtuigd, dat het in het museum spookt. Waarschijnlijk was dat ook de voornaamste reden, waarom ik over die nachten in het museum schrijven wou: een indirecte poging om met de etherische dubbels van zulke forse en levenslustige schilders, met de authentieke modellen van deze Faunen en Panen, deze Naakten, deze Godinnen, waarvoor Vlaamse en sinds lang overleden boerendeernen hebben gestaan, gelegen en gehurkt, deze Beschenenen door gele en starende lichtjes [ja, Dou, U deed er goed aan hem te noemen, zijn kaarsjes zijn ontroerend, het zijn kaarsjes om mee naar bed te gaan en in te sluimeren met een zalige glimlach, terwijl men tot het laatst toe weet, dat beneden die bologige jochies naar de Meester zitten te luisteren, in extase voor catechismus en plak; hoe *roken* die jongetjes, heeft U daar enig idee van?]... Ik wil dit keer mijn lange zin niet afmaken. U begrijpt wat ik bedoel. Men zou de spoken in hun eigen milieu eens willen gadeslaan.

Uw herhaalde uitnodiging om dat boek toch maar te schrijven zal ik niet opnieuw afwijzend beantwoorden. Liever zou ik U iets willen vertellen over een verhaal, dat ik 8 jaar geleden over het museum schreef en dat nooit gepubliceerd is, waar ik eigenlijk blij om ben, want anders had ik U de prioriteit in deze dingen nog afhandig kunnen maken. Het was een prutsverhaal, hoewel de opzet wel grappig was, zij het ook al te zeer geinspireerd op een bekend genre fantastische histories, dat in die tijd opgeld deed. Ik was 21 jaar toen ik dit werkstuk schreef, en ik voltooide het even voordat mijn zuster stierf, - aan het museum stierf, mag

ik wel zeggen. Het verslag daarvan was ik U nog schuldig.

En dan blijkt, dat U ook broers heeft, broers met schilderijen, en zelfs een vader, die weggelopen is! U weet wel zeker, dat hij niet naar het museum is gevlucht, zoals de mijne dit sinds jaar en dag trachtte te doen, totdat mijn moeder het hem verbood? Het is niet mijn bedoeling kwaad te spreken van mijn moeder, maar wanneer ik haar met zijn ogen bezie, kan ik tot geen andere slotsom komen dan dat de geslachten steeds naar elkaar toegedreven worden als elkanders caricaturen, schertscritieken of lachspiegelbeelden, - alsof een welgeschapen man steeds op een van die vrouwen met borsten op heur dijen is aangewezen, waarmee zekere grootheid onder de moderne schilders zo weinig succes heeft geoogst hier te lande. En omgekeerd ook, natuurlijk. Er zijn erg lelijke mannen op de wereld, juffrouw Breulese, ik bijvoorbeeld ben lang geen schoonheid, denk dat niet. Maar hoe dan ook: het is altijd the Beauty and the Beast. In dit geval echter was mijn vader the Beauty, niet omdat hij een schoonheid is, zelfs niet zozeer omdat hij de schoonheid dient op zijn manier, maar omdat hij niet tegen mijn moeder op kon. Zij was een harde, heerszuchtige vrouw, arbeidzaam, nogal achterdochtig, en daarbij toch ook weer met een soort kunstzinnigheid behept, die, zonderling genoeg, het grootste obstakel voor een geslaagd huwelijk bleek te zijn. Zij stamde uit een familie van kunstkenners, en zelfs één museum-directeur [een broer van mijn overgrootvader], een familie, waarbij vergeleken die van mijn vader vodden en benen was - wat zij hem regelmatig onder de neus placht te wrijven, - en die zich nooit bijzonder ingenomen had betoond met wat zij een mésalliance moesten noemen, zonder dat enige ‘genialiteit’ daartegenover kon worden gesteld. Natuurlijk was mijn moeder zo laag gezonken door haar gemis aan uiterlijke charmes. Dat kon mijn vader niet helpen; maar in haar ogen kon hij wél helpen, dat hij niet hoger klom, zich met copiëren bleef vergenoegen, en als kunstverkoper en antiquair geenszins de stoute stukjes uithaalde, die de vakgenoten met stomheid zouden slaan. Veeleer was het zo, dat mijn vader eigenlijk nooit wat verkocht; daar moest mijn moeder voor zorgen en aan haar aandrang en com-

merciële listen legde zij alle zure energie ten grondslag die uit echtelijke onbevredigdheid stamt, tot heil der gemeenschap. Ik heb meegemaakt, dat zij in de ‘zaak’ [thuis werd nooit van ‘winker’ gesproken] mijn vader opzij duwde onder het schorre gegrauw [zij had ook een polyp of zo in de keel] van ‘ga jij nu maar aan je bezigheden, Dirk, anders ga je dat ding nog copiëren waar meneer bij staat,’ - waarna zij zich met een tandenontblotende grijns tot de klant wendde, die dan uiteraard geen andere keus had dan zedelijk verontwaardigd weglopen of *f* 100 meer betalen. Vooral viefe oude heertjes met een verleden konden daar ganselijk niet tegen op en waren van dat moment af niet meer in staat hun kringspieren gesloten te houden’ [volgens Nietzsche, zoals U weet, het onbedrieglijkst kenteken van verslapping en decadentie] t.w. de koorden van hun beurs. Denkt U zich ook eens de situatie in: een wel is waar onaantrekkelijke, maar zich als geslachtelijk gespecificeerd individu duidelijk te kennen gevende Vrouw, dominerend, niet van smaak ontbloot, die haar man, zo op het oog geen non-valeur, het jak uitveegt in het bijzijn van een net gekleed en financieel draagkrachtig heer van zekere leeftijd, die een schilderij wil kopen en dus in de ware stemming is van avontuur en verovering. Het is dan al in het geheel niet meer nodig de klant met een knipoogje in vertrouwen te nemen omtrent de onschadelijke vorm van idiotie, waaraan de weggezonden echtgenoot lijdende is. Geschiedt zoiets met enige tact, zonder oorvijgen of trappen, dan werkt de suggestie onontkoombaar: de klant heeft het gevoel, niet alleen met de eigenares van deze grote mond, maar ook met de Venussen en Diana's op het beoogde doek zó naar bed te kunnen gaan, en hij betaalt, betaalt... Waar mijn vader uiteraard weer van profiteerde, zonder de schaamtelast van het overdrachtelijk souteneurschap. Maar ik wil mijn moeder niet te veel doorhalen. Ongetwijfeld heeft zij veel voor de zaak gedaan, en indirect voor mijn opvoeding. Indirect en negatief - zij liet mij volkomen mijn gang gaan, en heeft zich niet verzet, toen ik, na enige jaren rechten te hebben gestudeerd, begeleid door soortgelijke aarzelingen tussen Bach en Botticelli als die U zo suggestief in Uw eigen familie beschrijft, ver-

klaarde mij voortaan nog slechts aan de schone letteren te willen wijden. Daar zag zij wel erg op neer, maar mijn eerste boek heeft zij toch nog in handen gehad, een half jaar voor zij stierf aan thrombose. Eigenlijk kon ik vrij goed met haar overweg, want er was ergens in haar een zwakheid, een weerloze behoefte aan liefde, die ik uitbuitte, zonder ze te beantwoorden. Ik was veel meer op mijn vader gesteld: de stille, schrale man met het grappige waaiende kuifje op zijn kop en zijn kolossale toewijding am iets wat die toewijding niet verdiende, de kleine knecht in de wijngaard der Heren onder de schilders; maar ik koos zelden partij, want ik was zo verstandig te vinden, dat hij zijn eigen boontjes maar doppen moest, man zijnde.

Mijn arme zuster was uit een geheel ander hout gesneden, zij had van geen van beiden iets. Zij was een weinig gebocheld, tot grote, zij het ingehouden woede van mijn moeder, die, wat mij betrof, wel *iets* minder kaarsrecht tegen de houten ruggen van onze mooie antieke stoelen had kunnen zitten, wanneer mijn zuster onderworpen in een hoekje haar werk deed [zij hielp in de zaak, catalogiseerde, had veel kunstgeschiedenis gelezen]. Op het stuk van intelligentie kon zij mijn moeder in haar zak steken, maar van haar ware begaafdheden bleek niets, zij leefde maar voor zich heen, met een knik in haar ziel, toch niet eigenlijk tragisch. Contact had ik weinig met haar; dat kwam misschien, omdat zij zichzelf voor genegenheid niet waardig keurde en mij op een afstand hield. Zij was zeven jaar ouder dan ik. Van mijn vader moet zij veel gehouden hebben, al bleek dit pas op het allerlaatst, en indien zij zijn partij koos, dan was het innerlijk, - ál te innerlijk. Er lag ook iets belachelijks in, partij te kiezen voor iemand die zo weinig partij koos voor zichzelf. Wij kleine stervelingen zijn in dit opzicht allemaal een beetje als God: wij helpen alleen wie zichzelf helpt, al hebben we daar meestal andere, en minder fraaie beweegredenen voor. God, zo stel ik mij voor, helpt de lafaards en de zanikpotten en de pantoffelhelden en de handen-in-de-schoot-leggers niet uit een soort norse hoogmoed; *wij* daarentegen [U en ik] laten deze lieden verrekken, omdat de hulp ons te veel zou kosten. Help nu eens een pantoffel-

held! Ik moet nog zeggen, dat mijn zuster een zwakke borst had. Men kon zich voorstellen, dat haar longen van achteren te hoog zaten, als vleugels, en het is in de physiologie bekend, dat dieren niet met hun vleugels ademen kunnen, al meen ik mij iets te herinneren omtrent luchtholten in vogelpoten. Maar daar ádemen die vogels toch niet mee, die gebruiken ze alleen maar om beter te kunnen vliegen, naar de hemel toe, - wat mijn zuster dan tenslotte ook maar gedaan heeft. Zij was heel donker, met een mooie glimlach.

Op die dag, waar ik over spreken wil, was mijn vader opeens verdwenen. Er zullen wel huiselijke twisten aan voorafgegaan zijn, dat wil zeggen: uitvaren van haar, zwijgen van hem, - maar ik lette daar niet meer op, eensdeels door afstomping en de wreedheid der jeugd, anderdeels doordat ik pas mijn literair talent had ontdekt en aan dat malle verhaal bezig was. Ik was nog zeer jong, juffrouw Breulese, ik zat om zo te zeggen nog vol met dons, aangenaam om te strelen. Hoe ernstig nam ik mijzelf! Het mooiste was, dat ik heel goed wist dat het rottenis was wat ik schreef; maar het had mij nu eenmaal te pakken, ik was té verrukt van mijn eigen bedenksel; en zeker is er nooit met zoveel *plezier* geschreven als op dat kleine kamertje van mij, zonder zijblikken op het literaire peil en de hogere critiek [dit moet U als muziek in de oren klinken]. Maar goed dan, mijn vader was weg, en mijn moeder kwam het mij vertellen. ‘Nu is je vader weg’, zei ze, met enige klemtoon op ‘nu’, alsof dit de tiende ramp was in den huize Smallandt in tien dagen. Overigens kon hij niet langer dan twee uur ‘weg’ zijn: hij was alleen maar niet komen lunchen. Zij moet zich, zult U zeggen, wel zeer schuldig tegenover hem hebben gevoeld om maar dadelijk alarm te slaan door zulk een onbeduidende absentie. Maar zo heel onbeduidend was het toch ook weer niet, want mijn vader was eigenlijk *nooit* weg, nooit overdag, en 's avonds alleen op gezette tijden, veelal in begeleiding van mijn moeder. Overdag zou hij het niet gewaagd hebben langer dan tien minuten de zaak te verlaten. Daar zat onder meer achter, dat mijn moeder hem sinds een half jaar het museum verboden had, dat wil zeggen, het dwaze en onnutte copiëren daar ter plaatse. Altijd had hij zich daaraan gehouden, zon-

der protest, al copiëerde hij nog wel eens stiekem thuis [op zolder had hij een ‘atelier’, en vaak ben ik hem op de trap tegengekomen met een Jan Steen of een Rogier van der Weiden uit de zaak op zijn nek, onder het prevelen van: ‘Niet aan moeder zeggen’, waarbij ik altijd maar kwaad keek, omdat ik mij zo schaamde].

Ik mompelde iets terug van ‘niet in zeven sloten tegelijk’ en verzocht mijn moeder mij niet in mijn begenadigdste momenten te storen. Toch vond ook ik die afwezigheid, die korte, toch langdurige afwezigheid wel vreemd, maar ik was in een stemming om door te schrijven, wanneer mijn vader zich in de Spiegelgracht had verdronken - wat hij overigens nooit zou hebben gedaan, niet uit angst voor de dood, maar omdat hij niet ongelukkig was, zeker minder ongelukkig dan mijn moeder, iets wat wel vaker bij slaven en tyrannen wordt opgemerkt. Van het dienende van zijn rol in het leven was hij zo diep doordrongen, dat het verschil tussen copiëren en niet mogen copiëren voor hem veel geringer was dan tussen copiëren en laten we zeggen schilderen als Van Rijn. Objectief was dat ook wel zo, maar het aardige van hem was, dat hij het zelf inzag.

Ik schreef verder. Ik moet U iets van dit verhaal vertellen, want in mijn herinnering is het onverbrekelijk verbonden met de sfeer van die dag toen mijn vader weggelopen was, - o, niet érg weggelopen, niet zo erg als de Uwe; maar tenslotte weet men van te voren nooit hoe zoiets eindigen zal, en ook in Uw leven en in dat van Uw moeder is er een moment geweest, dat Uw vader *precies* twee uur weg was en dat er nog van alles kan gebeuren: een stralende terugkomst, een landauer vol geschenken, een auto vol bloemstukken... Ik schreef dus verder aan mijn verhaal, dat over een antiquair handelde, die in niets op mijn vader leek: het was de eerste min of meer openlijke wraak die ik op zijn lamlendigheid nam. Mijn antiquair was een energiek en bewegelijk jongmens, bezeten door het idee om beroemde schilderijen, niet te copiëren, maar te ontdekken. Reeds vele Van Rijnen, Halsen, Murillo's had deze held mijner verbeelding de inhalige wereld ingeslingerd. Toch was hij niet rijk, en daar hij een geldverslindend vriendinnetje had, - dit heb ik

verder niet uitgewerkt, het was een echt mannelijk verhaal, met de pijp in de mond, - wachtte hij nog steeds op de grote slag, die hem beroemd en eigenaar van een luxejacht [zijn eigenlijke hobby] zou maken. Misschien doe ik dit idealistische wezen te kort; het kan zijn, dat hij iets minder afstotend was; maar ik herinner me de gebeurtenissen van het verhaal beter dan de karakteristiek der personages, waarvan er overigens, behalve de jonge antiquair, maar twee of drie waren.

Eén van hen, een geheimzinnige vreemdeling, komt 's middags aan de zaak, en laat een negerknecht een groot schilderij onder een zeil binnendragen. Hij vraagt een strikt vertrouwelijke expertise. Mijn vriend denkt aan een platte helse machine, zo weinig vertrouwenwekkend zien die vreemdeling en die neger eruit; maar het eindigt ermee, dat hij de opdracht aanvaardt, en wanneer de indringers weg zijn, niet zonder hem een exorbitant hoog honorarium te hebben toegezegd, wanneer hij kans ziet boven het waardeniveau zeg van Frans Hals te komen, zet hij zich dadelijk aan het bestuderen van het doek, dat tegen de wand staat geleund, bedekt door het zeil: de vreemdeling had geweigerd het in zijn bijzijn te onthullen, om hem de eerste blik, de schok der herkenning, niet te vergallen [dit herinner ik mij nog goed, het was een van de meer onzinnige dingen uit het verhaal]. Hij verwijdert het zeil. Wat ziet hij? Een volkomen zwart geschilderd doek in gouden lijst, - egaal zwart, pikzwart, akelig zwart! Hij wordt boos, maar tenslotte raadt de stem van het verstand en van de ambitie hem, niet over één nacht ijs te gaan en niet zo maar aan te nemen, dat hij het slachtoffer van een misplaatste grap geworden is. Op zolder heeft hij een laboratorium, dat ik niet zonder deskundige opschik beschreef, en dat een beetje van het atelier van mijn vader weg had. Hij tilt het schilderij op zijn schouder, beklimt de trap, - struikelt, en valt acht treden naar beneden, mét het schilderij, dat wil zeggen: het schilderij komt het eerst beneden en hij valt er pardoes bovenop, maar niet erdoorheen; hoe zoiets mogelijk is moet U mij niet vragen. Hij verliest het bewustzijn.

Zo ver was ik met mijn kolder gekomen, toen ik door stemmen

van beneden opnieuw gestoord werd. Lurkend aan mijn pijp liep ik naar de trap en verraste mijn moeder en mijn zuster in een dispuut over mijn vader. Het kan toen vier uur zijn geweest, en nog zie ik de rode daken, die de warme Meizon weerkaatsten: een door een gangraam omlijst tafereeltje, vlakbij, toch verweg, als geschilderd door een maar half geoefende hand, zonder compositie. Er was daar beneden nogal wat krakeel gaande: mijn zuster verweet mijn moeder een en ander, waaruit nu toch wel bleek hoe zij altijd aan de zijde van mijn vader had gestaan, en mijn moeder had bitter weinig in te brengen tegen een aanklacht, waarbij het idealiseren van de vluchteling geenszins ontbrak. Mijn zuster riep, dat mijn moeder altijd de domper op hem had gezet; zij overdreef zijn lijden, riep zelfs, dat een 'artist' als hij... ik weet niet meer wat. Ik vond het alleen maar belachelijk, en toen haar woorden: 'Natuurlijk is hij naar het museum om te schilderen, dat zou *ik* óok gedaan hebben!' mij bereikten, riep ik naar beneden, of ze wat kalmer wilden zijn, en dat vader, als hij in het museum was, over een uur terug zou komen, en dat er niets was om zich over druk te maken.

Bewusteloos was mijn jonge antiquair dus. Maar in die toestand beleeft hij het een en ander. Om te beginnen bevindt hij zich, als hij ontwaakt, - innerlijk ontwaakt, niet echt, - in een hem volkomen vreemd huis, 17e eeuws gemeubeld. Hij ligt op de grond in een door een olielampje zwak verlichte kamer, en achter zich hoort hij een soort geknor. Als hij zich omdraait, valt hij bijna van zijn stokje van de schrik, - dus opnieuw bewusteloos, *in* zijn bewusteloosheid! - want daar zit een man op een stoel, een oude man, - neen, niet een oude man, maar een monster: een afschuwelijke, papierdun uitgemergelde grijsaard met roofvogelneus etc., die hem dreigend aanstaart en de knokige handen om de leuningen van een vergulde stoel klemt, - klaar om op te springers en hem te lijf te gaan! Hij vlucht; hij komt buiten, in een al even slecht verlichte straat, - het blijkt nacht te zijn, - en het eerste wat hij hoort is: 'Daar heb je hem! De gekke Swaen!' - geschreeuw en gejoel, afkomstig van een troep jongens, die voor hem op de vlucht slaan. Hij moet wel aannemen, dat men hem voor de bewoner aanziet, te meer omdat

hij op een holletje het huis had verlaten, zodat de jongens moesten menen, dat de ‘gekke Swaen’ buiten kwam om hen te tuchtigen. Maar verder begrijpt hij er niets meer van. De grap is namelijk, dat hij in een volkomen 17e eeuws Amsterdam terecht is gekomen, waar hij allerlei dolle avonturen beleeft, die ik nu maar niet ga navertellen, te meer omdat dit gedeelte, dat aardig had kunnen worden, voor mijn pen een te zware opgaaf bleek. Met name mijn historische documentatie, naarstig bedreven, wist ik niet goed te doen aansluiten bij het relaas van wat er gebeuren moest. Aan de eed, die ik toen gezworen heb, heb ik mij zoals u weet altijd gehouden: nooit een historische roman te schrijven.

Tegen half vijf kwam mijn moeder bij mij boven, vuurrood, wat beteuterd. Nu was ook mijn zuster aan de haal, riep ze, en er waren al twee klanten geweest, die naar Japans lakwerk hadden gevraagd, waarvan mijn zuster alleen wist waar het stond! Ik zei, dat ik lak had aan haar lak, en begon haar uitdagend mijn 17e eeuwse gruwelen voor te lezen, net zolang tot ze met de handen voor de oren wegliep, - maar inwendig voelde ik mij toch beklemd, niet zozeer door de afwezigheid van twee familielede nu al, als wel door het nogal pijnlijke besef, dat ik met mijn moeder alleen zou zijn, wanneer zij wegbléven - het onzinnige een ogenblik verondersteld. Dan zou mijn moeder mij zeker willen pressen voor de zaak. Dan zou ik antiquair worden, als mijn nog steeds bewusteloze held, maar zonder plezierjacht in zicht, zonder maîtresse, zonder vrijheid. Egoïstische gedachte, - maar tenslotte voelde ik mij verantwoordelijk voor mijn talent, dat mijn moeder zeker zou trachten de kop in te drukken, zonder meer égards dan met mijn vaders copiëren... Maar was wat ik deed zoveel meer waard dan copiëren? Copiëren naar Wells, en Poe, en Meyrink? Helemaal gerust was ik er niet op, maar des te verbetener ging ik voort met schrijven, want tenslotte kon de originaliteit ieder ogenblik nog losbreken uit mijn pen, en dán zou de wereld eens wat zien.

In zijn droom, of schemertoestand, bereikt de jongeman een door flambouwen verlicht pleintje, waar hij veilig meent te zijn voor de achtervolgers, die hij zich inmiddels op de hals heeft gehaald. Er

zijn daar schutters bezig zich te formeren voor de taptoe; er is veel volk op de been, en hij meent kans te zien ongemerkt in de menigte te verdwijnen. Hij ziet de schutters, hun kleurige uniformen, - de kapitein zwart, de luitenant goudgeel: voelt U al wat aankomen? - hij wordt tussen lagere schutters gedrongen, struikelt over een klein meisje, - herkent een van zijn achtervolgers, die dreigend op hem afkomt, wijkt terug, doet een paar stappen achterwaarts... en wordt verblind door een verschrikkelijk fel licht, dat zich schuin van boven op hem stort. Amper heeft hij nog tijd over een rood koord te stappen, of hij wordt ten tweeden male bewusteloos. Maar dit duurt niet lang. Wanneer hij bijkomt, wrijft hij zich de ogen uit, want waar bevindt hij zich? Een klein zaaltje; het is middag; het licht valt binnen langs schuin opgestelde schermen... Het zaaltje is leeg, niemand die hem gezien heeft... een eigenaardige verfgeur... hij draait zich om en staat voor de Nachtwacht van Rembrandt, in het Rijksmuseum. Het doet mij goed, dit woord v o o r h e t e e r s t i n d e z e b r i e f w i s s e l i n g voluit neer te kunnen schrijven. Wat een klank hè? *Rijksmuseum.*

Om vijf uur - ik weet niet waar ik toen was met schrijven, maar ik voltooide het verhaal diezelfde avond nog, ondanks al mijn ellende - werd mijn zuster binnengedragen. Mijn moeder kwam vertellen, dat zij overreden was; mijn vader was er ook. Ziehier wat er gebeurd was. Toen mijn zuster het plan had opgevat hem te gaan zoeken, was zij ervan overtuigd, dat hij zich in het museum bevond. Inderdaad had haar intuitie haar niet bedrogen: hij was althans in het museum gewéest, niet om te schilderen, zoals zij dacht, maar om gereedschap te halen, dat hij daar opgeborgen had. [Hier zit iets afschuwelijks in: men moet zich voorstellen, dat het verbod van mijn moeder hem destijds als de bliksem getroffen had, en dat hij niet eens meer naar het museum toe had gedurfd om zijn boeltje te halen; als ik dit bedenk, zou ik een vrouw bij mij willen hebben, om te sláán]. Zij was er om kwart voor vijf, en vroeg de suppoost of die haar vader soms gezien had. Het bleek nu, dat hij aan een andere suppoost gezegd had, niet meer te copiëren, en voortaan alleen nog maar naar de natuur te schilderen, - de suppoost

had dit als een grapje opgevat, en zo dacht ook mijn zuster erover. Het verstandigste was naar huis terug te gaan; het was onbegonnen werk hem in de ‘natuur’ te zoeken, voor zover hij dit werkelijk van plan geweest kon zijn. Nauwelijks was zij ons huis genaderd, of in de verte, op de brug over de Prinsengracht, zag zij een volksoploop. Half uit nieuwsgierigheid, half uit een zeker voorgevoel liep zij erheen, en zag mijn vader, omringd door leeglopers, achter zijn ezel op een krukje zitten, schilderend. Er werd wat gejoeld waarschijnlijk, maar men deed hem geen overlast aan. Maar dat kon zij niet weten; zij verhaastte haar pas, moet hem nog iets toegeroepen hebben; toen werd zij aangereden door een niet al te snel rijdende auto. In het eerst liet het letsel zich niet ernstig aanzien, maar zij moest liggen, het bloed verzamelde zich in haar longen, de vleugels werden zwaar, heel erg zwaar, - binnen een week was zij aan longontsteking gestorven. Tot het allerlaatst toe heeft zij in de mening verkeerd, dat mijn vader daar op de brug inderdaad naar de natuur stond te schilderen en een nieuw, creatief leven begonnen was, om mijn moeder van zijn recht van bestaan te overtuigen. Ook mijn vader heeft haar in die waan gelaten, na ruggespraak met mij. In werkelijkheid had hij daar op die brug niets anders gedaan dan een copie van een schilderij van een [niet al te beroemd] tijdgenoot, dat hij in zijn bezit had, van nieuwe glimlichtjes en schaduwveegjes te voorzien. Dit doek was op diezelfde plek geschilderd en gaf een gezicht op het museum. De copie was volstrekt waardeloos, en vrij lelijk, maar mijn vader was op de gedachte gekomen, dat hij de marktwaarde ervan verhogen kon door de natuurgetrouwheid zo hoog mogelijk op te voeren. De onverbeterlike...

Hij is na mijn zusters dood wel weer gaan copiëren, werd ook iets zelfstandiger tegenover mijn moeder. Mijn zuster liet nauwelijks een leegte achter. Toch kan men het standpunt innemen, dat zij de enige werkelijk grote figuur in onze familie is geweest, - ook mijn vader was groot, want hij kon maar één ding, en bleef dit trouw door dik en door dun; maar zij was groter, want zij kon helemaal niets, behalve zich opofferen.

Het slot van mijn griezelverhaal? Het zou onaardig zijn het U te onthouden. De antiquair komt op de gedachte, dat ook het zwartgemaakte schilderij wel eens een Rembrandt zou kunnen zijn; hij laat het afkrabben en reinigen en ziedaar: een fonkelende Rembrandt, uit zijn beste tijd, voorstellende de gedrochtelijke oude man in de gouden leunstoel, in dezelfde dreigende houding als waarin hij hem in zijn droom in de 17e eeuwse kamer heeft gezien. Daar de vreemdeling niets meer van zich laat horen, verkoopt hij het schilderij naar Amerika, en wordt schatrijk. De verklaring van zijn occult avontuur is niet moeilijk te vinden. Hij was niet alleen *op* het schilderij gevallen, maar ook *in* de wereld, waar de door het schilderij uitgebeelde voorstelling deel van uitmaakte; tijdens zijn bewusteloosheid, of trance, terwijl hij 17e eeuwse avonturen beleeft in de nacht, loopt hij in werkelijkheid overdag naar het museum, naar het Nachtwachtzaaltje, en verlaat de droomwereld weer ‘door’ het beroemde schilderij: twee schilderijen van Rembrandt dus, fungerend als valluiken: door het ene komt hij binnen, door het andere raakt hij weer vrij. Ten overvloede laat zich bewijzen, dat een van Rembrandt's tijdgenoten, een Maarten Pietersz. Swaen, een rijke zonderling, in Amsterdam hetzelfde huis bewoonde als waarin de antiquair zijn zaak heeft [dit laatste heb ik, geloof ik, weer geschrapt].

Zo ziet U, dat men door schilderijen van het een in het ander komt. Dit geldt zowel voor de antiquair als voor mijn zuster. Alleen voor mijn vader geldt het *niet.* Copiëren is copiëren.

Met een handdruk, Uw

M. SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Dank voor Uw brief. Ik vond 'm dit keer erg begrijpelijk. Doodeng die geschiedenis met dat schilderij van U! Ik tracht me in te denken wat er zou gebeuren als Paul op de Madonna in onze huiskamer valt... Het is met die Madonna overigens een vreselijk gedoe. Paul had ‘het doek’, zoals de ons bezoekende kunstminnaars, restaurateurs, experts enz. het noemen, al lang moeten verkopen, maar hij heeft het alleen [onoordeelkundig, volgens velen] laten schoonmaken, wat voor de Madonna zelf niet zo pleizierig moet zijn geweest. In elk geval, is ze nu bijna al haar cherubijnen kwijt, en staat wat triest te kijken in haar eentje. Toch vind ik het wel een mooie vrouw. Maar Adje heeft ons erg benauwd gemaakt voor de gevolgen, ik bedoel voor de schatters van de belasting. Ze zegt, als die mensen de Madonna herkennen, zullen we minstens tweeduizend gulden per jaar voor haar moeten betalen. En waar halen we dat geld vandaan?

Vindt U geld ook zo iets naars? Als kind zeien ze me, dat het vies was. Het zat stikvol gevaarlijke bacillen. Je mocht het niet in je mond steken, en als je het in je handen had gehad, moest je ze wassen. Ik heb in m'n jeugd echt een antipathie tegen geld gekregen. Des te beroerder als je later moet constateren, dat je er niet buiten kunt, en nòg beroerder als je merkt, dat je er - meestal - niet genoeg van hebt...

Wij hier, hebben er meestal net èventjes niet genoeg van. Dat is natuurlijk niet zo leuk, maar we redden ons er altijd weer uit door middel van *Het Dessertzilver.* In tijden van acute nood namelijk brengt Adje *Het* in een koffertje naar de Bank van Lening. Later halen we *Het* dan natuurlijk weer terug. De mensen daar kennen ons en ons zilver om zo te zeggen van buiten.

Nù is *Het* ook weer weg met het oog op de betaling van een extra brandverzekeringspremie voor de Botticelli, en Adje spaart uit op het eten om Het zo gauw mogelijk weer thuis te krijgen.

Het is dus feitelijk de schuld van de Madonna, dat we middenin de zomer dagenlang saaie erwtensoep zonder worst eten, dat we rondtobben met gratige schelvisjes, brood met niets, koffie zonder suiker en sju van bouillonblokjes.

U zult denken, dat ik heel erg op ‘eten’ ben ingesteld. Dat ìs toch niet zo. Als baby vòcht ik er letterlijk mee, en later, op school, vormde de boterham, die ik altijd meekreeg voor ‘in 't vrij kwartier’, mijn eerste probleem.

Ik kan U niet zeggen wat voor ellende ik allemaal heb uitgestaan om die boterhammen. Ik durfde ze niet weg te gooien, want ze hadden me eens een sprookje verteld van een meisje, dat op een boterham trapte... Ik sleepte ze mee in m'n tas. Ik hoopte altijd, dat ik ze, per ongeluk, kwijt zou raken. Ik raakte allerlei dingen kwijt, van kroontjespennen tot horloges, maar m'n boterhammen nièt.

Ik bood ze iedereen aan: mijn vriendinnetjes, het arme mannetje met de zingende zaag, het magere jongetje van de drogist. Maar niemand wilde ze hebben. Ik smokkelde al die ongewenste boterhammen in m'n schooltas weer mee naar huis, waar ik ze, ‘zolang’, wegstopte op de vreemdste plaatsen: in de kamferkist, achter de piano, onder de bijbel, tussen de kussentjes van m'n poppenwagen. Soms werden ze groen, soms kwamen er muizen, meestal vergat ik ze door de eindeloze stroom nieuwe boterhammen.

Maar èèn boterham, een bruine met rookvlees, zal ik zeker nooit vergeten, en wel omdat die de aanleiding werd tot mijn eerste bezoek aan het museum...

Gek dat ik zonder erg in deze brief juist op die eene boterham moest komen! Wie is het, die mijn zomaar wat rondhuppelende gedachten ineens aanstuurt op die ene, enkele boterham? Als ik acht jaar was, zoals tòèn, zou ik zeggen: ‘de museumkabouter’.

De museumkabouter woont, of liever woonde, bij de gebrandschilderde ramen, onder de lange tafel met ansichtkaarten en fotogra-

fieën in de grote hal van het museum. Het was niet echt een kabouter, het was meer een heel klein mannetje in een zwarte pandjesjas, met glazen haar en parelmoeren vleugels. Hij leek eigenlijk wat op een libel. En misschien wàs het wel een libel...

Ik heb hem èèn keer gezien, op de dag, dat ik voor het eerst langs de schilderijen, de beelden en de vlaggen liep.

Die eerste museumtocht van mij was nogal vreemd. Ik ging er niet naar toe voor m'n pleizier, maar uit bittere noodzaak. Ik herinner me nog hoe ik de stoeptreedjes naar de wijdopenstaande eikenhouten deuren opstapte met een, aan ontzetting grenzende eerbied voor allen en alles daar achter die muren met de spreuken en tegels, waar ik nooit helemaal uit wijs had kunnen worden. Ik herinner me alles nog...

Het was Woensdag na twaalven, een paar weken voor de grote vacantie, en stikkend benauwd.

Ik droeg een roodkatoenen jurk. Moeder had 's morgens twee vlechtjes in m'n haar gemaakt en de pony met een klemmetje uit m'n ogen gespeld, om de warmte.

M'n schooltas lag bij de schoenmaker om te worden gerepareerd. Ik sjouwde dus rond met een schrijfétui en een liniaal tussen m'n lakriem. In m'n hand droeg ik een pakje in grauw papier: de boterham met rookvlees...

‘Ik kan zò niet naar huis’, zei ik ongelukkig tegen Madelon. ‘Lust jìj 'm niet?’

Mijn vriendinnetje gaf niet eens meer antwoord op die bekende vraag.

We hingen in de felle zon over de brugleuning. Je weet nooit hoe zo'n pakje in het water kan vallen. Het klemmetje uit m'n pony viel in het water, anders niets.

Toen kwam Madelon met het absurde plan de boterham naar het museum te brengen, Ze zei: ‘Er staan daar overal oude, dunne agentjes. Vader gaf laatst een sigaar aan eentje naast een beeld. Hij vond 't wat fijn. Die boterham neemt ie òòk wel.’

Ik keek schichtig opzij, naar het museum, dat om zo te zeggen vlak naast ons stond.

‘Ik denk niet, dat ze daar brood lusten’, mompelde ik een beetje stug, en ik maakte aanstalten om dan in vredesnaam tòch maar met de zichtbare boterham naar huis te gaan.

Madelon was heel erg brutaal en ik geloof ook nogal heerszuchtig. ‘Doe niet zo flauw!’ riep ze, en ze trok me mee het plein over, naar de linker ingang, en even later schoof ik met het hart in m'n sandalen achter een paar dames aan, door een tourniquet, langs een parapluie-stalling het gebouw binnen.

Je hoefde in die dagen geen dubbeltje te betalen. Het klikje van het tourniquet niet meegerekend, stond je zò van de straat tegenover David en Goliath.

Ik schrok van het ontzaglijke, geverfde beeld, maar toen ik zag dat er een grote schilfer van Goliath's kuit af was, verdween mijn angst, en mijn eerbied voor het museum sloeg om in een soort bravourstemming. Gichelend en elkaar stompend klauterden we de grote trap op.

‘St’, zei een meneer boos.

We gichelden benauwder en liepen zonder iets te zien door een rij zalen. Toen we de meneer definitief kwijt waren, stonden we voor een enorm schilderij, met een blauw mannetje, dat aardappels schilde.

We vonden het alle twee een erg verdrietig mannetje. ‘Wie is het?’ vroeg ik. Madelon haalde haar schouders op.

We drentelden naar een roodpluche kanapé. We waren niet bang meer en we lachten niet meer. We keken naar de hoge, beschilderde muren en naar de mozaiekvloeren en vonden, dat het museum best een paleis kon wezen. Achter iedere deur, achter ieder gordijn kon een zaal zijn, waar een prinses op een harp speelde, of een dikke hermelijnen koning zat op z'n troon van bergkristal. Zo'n koning draagt een glimmendgouden kroon. ‘Zou je denken, dat een kroon hard zit op iemands hoofd, Madelon?’

Madelon dacht van niet. ‘Er zal wel een randje fluweel binnen in zijn’, meende ze.

Intussen waren we langs een geheimzinnig stenen wenteltrappetje afgedaald naar een minder weids gedeelte van het museum, waar

stoelen en tafels, kasten, kerkstoven, wiegen en haardschermen achter koorden stonden.

Hier kon je je voorstellen rond te lopen door een gewoon, oud huis. In de tuinkamer zit een grootmoeder achter het theeblad. Het water kookt in de zilveren bouilloir. Het licht van de witporseleinen petroleumlamp valt over het ronde, mahoniehouten blad van de tafel. We gaan Boerenschroom spelen met pepernoten. In de gelakte presenteertrommel zitten rose schuimpjes...

Zulk soort beelden zullen wel door m'n hoofd hebben gespookt. Maar hoe dan ook, mèt of zònder denkbeeldige grootmoeder, het was daar in die gewelfachtige ruimte van het museum heel rustig en gemoedelijk. We stapten over de koorden, en begonnen vader-en-moedertje te spelen met een schommelwieg en een tinnen drinkservies.

Natuurlijk is zoiets niet toegestaan, maar het duurde tijden vòòr we werden opgeschrikt door een verontwaardigde suppoost.

We sloegen op de vlucht, bij welke gelegenheid ik echt en eerlijk mijn boterham kwijt raakte.

Met de suppoost op onze hielen draafden we trappen op en trappen af, linksom en rechtsom, langs vlaggen en kanonnen, onder poorten en draperieën door, tot we eindelijk in de grote hal, die vol geruite Amerikanen stond, elkaar allemaal uit het oog verloren.

Ik huilde om Madelon en m'n Moeder, en een sissende Amerikaanse dame probeerde me te troosten en knoopte m'n vlechtjes boven m'n hoofd samen, waarschijnlijk omdat ik er rood en warm uitzag, en een Amerikaanse heer kwam met een caramel, die ik niet aannam, indachtig de waarschuwing van m'n Moeder: ‘Altijd direct weglopen als een vreemde man tegen je spreekt.’ Ik lièp dus direct weg, achter de lange tafel om, en ik wilde de straatdeur uit, maar ik wist niet waar de straatdeur wàs. Ik zocht en zocht. Ik zag dingen die ik niet begreep. De trappen waren zo breed en de zalen zo hoog. Waar het zonlicht binnenviel hing een mist van gouden stofjes. Tussen die gouden stofjes zweefde de museumkabouter. Hij zei: ‘Ga mee.’ We stonden voor het Poppenhuis. Hij stapte binnen en verdween door de kleine

deur naast de keukenschouw. ‘Hij zal straks terugkomen’, zei ik tegen mezelf. Ik hoop achter een vitrine en wachtte. Na verloop van tijd moet ik in slaap zijn gevallen. Ze vonden me na het sluitingsuur, en een oude heer met een flambard bracht me thuis, bij mijn doodongeruste familie.

Paul zegt, dat ze later het grauwpapieren pakje met de boterham hebben vinden liggen op de stoel van Vondel...

Ik vrees, dat dit een nogal verward relaas is geworden, en niet helemaal echt waar, maar ik stuur het toch maar.

O ja, nog even gauw dit: Er gebeurde hier gisteren iets geks. Er kwam een, volgens Adje ‘keurig heer’ de groeten doen van een familielid in het buitenland. Wat doe je in zo'n geval! We gaven hem sigaretten en thee en toast. Hij was een en al hoofsheid en beschaving. Ons familielid en hij schenen gezworen kameraden te zijn, en toen hij wegging, liep hij het achterstevoren door de gang, almaar buigend, waardoor hij van de trap viel, wat beter afliep dan je zou denken, want toen mijn Moeder, groen van schrik, met een glas water naar hem toeging en vroeg of hij zich erg had bezeerd, maakte hij al weer een buiging, en glimlachte en zei: ‘O nee, Mevrouw. Integendeel.’

Nogal een vreemde figuur, vindt U niet? En een vreemde geschiedenis, want we begrijpen eigenlijk helemaal niet wèlk familielid van ons hij bedoelt. Mijn vader kan het niet wezen, want die moet al acht jaar geleden gestorven zijn. Of zou die bezoeker nog helemaal in het verleden leven, en zou hij dàarom zo mal achteruitgelopen zijn?

Dag meneer Smallandt. Laat nog eens wat van U horen.

Uw

TITIA BREULESE

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Breulese,

Ik vind er iets ziekelijks in, elkaar zoveel en zo lang over het museum te schrijven zonder reeële grondslag - alleen maar herinneringen, en schuwe kijkjes in de ziel, en bekentenissen die eigenlijk geen bekentenissen zijn, daar zij niet op onszelf betrekking hebben, maar op een zuster die dood is, of op ‘het kind dat wij waren’. Men moet de grote realiteiten des levens aandurven. En daarom vraag ik U, - neen, stel U gerust, niet om Uw hand, - maar eenvoudig om onze verhouding tot het museum op een iets hechtere basis te stellen dan tot dusverre, tot wederzijdse bevrediging en tot heil van het museum zelf. U herinnert U de aanleiding tot deze briefwisseling. U had iets over het museum bij nacht geschreven, een onderwerp dat ook mij door het hoofd spookte. Uw verhaal was een speelse fantasie, het mijne zou ook fantastisch, en wellicht hier en daar speels geworden zijn, maar voor het overige had ik niet meer dan de vaagste vermoedens omtrent inhoud en structuur van dit fameuze werkstuk. Zeker weten deed ik alleen dat mijn hoofdpersoon kans zag 's nachts in het museum door te dringen, daar herhaaldelijk ongemerkt vertoefde, droomde, dweepte, schilderijen met een lantarentje belichtte, en uit deze onnutte bezigheden tenslotte bepaalde innerlijke ervaringen putte, die een ander mens van hem maakten [Gèèn occulte ervaringen, zoals wijlen mijn antiquair]. Daarbij moet men er natuurlijk van uitgaan, dat mensen als ik, - mensen als U, - in zichzelf inderdaad ‘iets’ beleven, wanneer zij een nacht lang tussen de schilderijen worden gezet: het onderste moet dan bovenkomen, de ziel moet zich openen, en nu kunt U wel zeggen: wie het onderste uit de kan wil hebben krijgt het lid op zijn neus, maar vergeet u niet, dat wij dan in een situatie zijn, waarin het lid reeds op onze neus zít, want wij kunnen er niet

uit. Trouwens, ik heb nooit geweten waar het nadeel in schuilt van melk of bier te drinken met het lid op je neus. Wat is dat eigenlijk allemaal voor kleinzerigheid?

Durft U het er met mij op te wagen? Het voorstel is niet zo gek, als U er wat langer over nadenkt. Ik stel mij voor, dat wij, wanneer wij ieder zes of zeven nachten in het museum hebben doorgebracht, beurt om beurt, en daarbij onze ervaringen op schrift gesteld, tenslotte een aardig geheel krijgen, dat het lezen wel waard is. We kunnen het dan op de markt werpen. Bedrijfskosten nihil.

De practische kant moet ik nog overpeinzen, dat lijkt mij trouwens een peuleschil. U kunt een kussen meenemen, broodjes, een thermosfles, een lantaren, wat mij betreft een tent. Wanneer U last [of Uw huisgenoten last] van [Uw] snurken heeft [hebben], kunt U zich voor het eerst op een ongedachte wijze uitleven, want bedenk wel, dat Van Rijn noch Hals tegenwoordig nog gewend zijn op geluidsprikkels te reageren: deze heren zijn zó drommels visueel geworden, dat men hen via de overige zintuigen letterlijk àlles aan kan doen. Volledige vrijheid, juffrouw Breulese! Niet alleen de vrijheid om te dromen en te peinzen, maar om een dansje te doen in het eerwaardigste aller gebouwen, Uw tong uit te steken tegen een groot man, en met Uw nagel een heel klein beetje verf te peuteren uit de linkerbenedenhoek van... vult U zelf maar in. Lokt dit U niet? Voor mij is er veel aan gelegen, want ik zou natuurlijk wel op eigen houtje een aantal nachten in het museum kunnen doorbrengen, maar een vertrouwelinge en lotgenote te hebben maakt alles zoveel boeiender. Afgezien nog van de nieuwe vergezichten, die de hieruit voortvloeiende correspondentie kan openen. De bedoeling is, dat wij elkaar precies schrijven wat er in ons omgaat, die tien of twaalf uur, dat wij met onszelf alleen zijn, ten overstaan van Genieën. Stem dus haastig toe, juffrouw Breulese, aarzel niet mij dit te schrijven, dan zal ik het plan verder uitwerken en U ten spoedigste mijn bevindingen doen weten.

Geheel Uw

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste meneer Smallandt,

Welja, waarom niet, we plaatsen ons lekker gezellig ‘buiten de wet’ en gaan als insluipers naar het museum! Ik vind het een echt vlot idee van U, en het prettige is, dat U Uw hand blijkbaar niet omdraait voor de practische kant van het geval. Het wemelt 's nachts in zo'n gebouw van gewapende wachts, denkt U niet? Maar dat mag blijkbaar niet hinderen. Waarom in vredesnaam denkt U mij eigenlijk enthousiast voor ‘Volledige Vrijheid’ te krijgen, door mij de mogelijkheid voor te spiegelen mijn tong te kunnen uitsteken tegen een groot man? Er zijn massa's grote mannen, tegen wie ik dolgraag mijn tong zou willen uitsteken, maar die hangen - nog niet - in het museum, en ook - helaas - niet ergens anders. Ik vrees overigens dat ik niet aan ‘dromen en peinzen’ toe zal komen als ik met mijn ‘Volledige Vrijheid’ in die stille museumhal sta. Ik zou een en ander nogal griezelig vinden. Ik zou me klein voelen als een mier, als een bacil... En een beetje belachelijk... En hoe garandeert U, dat ik niet onmiddellijk in de gevangenis terecht zou komen? En het is toch hopelijk niet de bedoeling, dat we alle twee tegelijk in dat museum zouden zijn? Ik zou 't veel gezelliger vinden elkaar niet te kennen. Bovendien zou iedereen vragen of ik gek was. Ja, werkelijk, meneer Smallandt, dit zou [zou... zou...] ik toch als absolute voorwaarde moeten stellen: dat wij inderdaad om beurten zouden [zouden...] gaan om onze bezieling of ontnuchtering te halen. Dit moet, ik bedoel, dit zòù U mij op handslag moeten beloven! [Ik zie nu trouwens, dat U schreef ‘beurt om beurt’. Gelukkig!]

Ik wil deze zaak nu eens echt verstandig aanpakken. Meteen een goeie gelegenheid om Antoine te laten zien, dat ik heel best alleen iets op touw kan zetten. Antoine is de schilder uit het

tuinhuis. En nu hoeft U gerust niet te denken dat 't wat ‘is’ tussen ons. ‘Integendeel’, om met die meneer die van de trap viel te spreken. Wel hebben we samen veel meegemaakt: hìj met mìjn narigheden en ìk met de zìjne. Maar het prettige is, dat we alle twee begrijpen, dat niet vèèl van onze sombere ervaringen belangrijk genoeg zijn om over te treuren. Je haalt je schouders op en zegt: ‘Onbelangrijk.’

Tegenwoordig pingpong ik met hem, ik bedoel we pingpongen samen. We beoefenen die sport 's nachts na eenen op onze sociëteit. [We zijn ook van plan een pingpongtafel neer te zetten in de tuinkamer, die erg groot is]. Als regel ontbijten we daarna in het tuinhuis, of bij vrienden. Honni soit qui mal y pense! Antoine schrijft mijn brieven aan uitgevers, en aan radiomensen die me niet betalen, en ik zet als tegenprestatie links en rechts knopen aan z'n kleren, want hij is onverzorgd achtergebleven na het vertrek van z'n vrouw. Hij is niet zó jong meer en vindt mij natuurlijk nog een onbenullig schaap.

Antoine's vrouw is het vriendinnetje van Paul, wat we indertijd nogal zielig vonden voor hem [voor Antoine], maar tenslotte moet iedereen zelf weten wat hij doet, en Antoine is er niet aan gestorven, en zelfs mijn Moeder heeft de situatie na een tijdje geaccepteerd omdat ze begreep dat Paul geen kind meer was.

Wat mijn moeder betreft, ik sta er dikwijls van te kijken hoe iemand van haar leeftijd zich weet aan te passen zonder ook maar dàt van haar persoonlijkheid op te geven. Ze verveelt ons niet met zedepreken, ze laat Paul en Sjoerd in alles doen wat ze willen, en ze heeft tenslotte ook begrepen, dat ìk zelfstandig ben geworden en mijn eigen weg ga. Het zal haar in het eerst wel moeite hebben gekost, want ze denkt over allerlei heel anders dan wij. Ik geloof dat zulk soort dingen in de grond van de zaak alleen maar een kwestie zijn van sportiviteit en wederzijds vertrouwen. Nee, voor ‘vrijheid’ hoef ik werkelijk niet naar het museum te gaan! Al zou ik erheen kunnen gaan om te bewijzen, dat ik de vrijheid heb, òok om een nacht weg te blijven als dat zo uitkomt. Want daar had U natuurlijk helemaal niet aan gedacht: dat dit moeilijkheden zou kunnen

opleveren. U dacht alleen maar aan de lantaren en de tent en de thermosfles, maar ik denk aan *practische* dingen.

Zou ik mijn marmotje mee kunnen nemen naar het museum? Een maand of wat geleden heeft een van de studenten het dier gestolen uit de stal van het bacteriologisch laboratorium. Hij wist er geen raad mee en gaf het mij. Kent U marmotten als huisdier? Het is een afschuwelijke leugen, dat ze vlooien zouden hebben. Mìjn marmot heeft er niet èèn. Ik weet zeker, dat ik niet bang zou zijn in het museum als ik die marmot bij me had. Schrijft U daar nog even over.

De Botticelli is verhangen, Paul was bang dat ie te veel zon kreeg. Er is een restaurateur, die hem kosteloos nog verder wil schoonmaken, maar we vertrouwen niemand.

Verder kan ik U meedelen, dat Het Dessertzilver terug is! We beleven een ‘up’. Paul heeft er een dure les bij gekregen, iemand die nog helemaal van voren af aan moet beginnen met noten leren. Er mijn Moeder heeft de opdracht een kinderboek over ganzen te illustreren. Ze heeft meteen de poelier om zo'n beest getelefoneerd. Ze wil precies weten hoe dat in elkaar zit met z'n poten en z'n vleugels. Sjoerd haalt literatuur over het onderwerp uit de U.B. We zijn heel consciëntieus met dat snort dingen, ziet U.

Laat U me gauw weten wanneer [en hòè???] we als Oledromemannetjes, als droomkoninkjes, van wal zouden kunnen steken? [Ik voor mij zie het nog niet dadelijk gebeuren...]

Met beste groeten, Uw medeplichtige,

‘LINKE TITIA’

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Waarde medeplichtige,

Uit Uw brief had een achterdochtig man kunnen opmaken, dat U er niet veel lust in hebt. Uw veelvuldig en omzichtig, lichtelijk ophitsend en toch ook weer zo ontroerend gebruik van de voorwaardelijke wijs [zou... zou... bekende klacht, door de eeuwen heen door verlaten bruiden en treurende weduwen geslaakt] bracht mij echter op de gedachte, dat U Uw medewerking alleen maar duur wilde maken, - een klein beetje duur. Natuurlijk heeft zij wel degelijk zin, peinsde ik, al is zij bang. En zij heeft des te meer zin omdàt zij bang is. Het was begrijpelijk, dat in hoofdzaak de practische moeilijkheden U angst aanjoegen. Maar die zijn nu opgelost.

'Op handslag' is moeilijk te verwezenlijken, als men elkaar niet ziet, en niet zien mag; maar inderdaad strookt Uw eis geheel met mijn oorspronkelijke bedoelingen. Antoine interesseert mij niet, en wat U onder 'ping-pong' verstaat, moge in Uw eigen boezem besloten blijven. Pardon, dit heeft weer op een ander punt betrekking: Uw straffeloos wegblijven 's nachts. Nu ja, men is een moderne vrouw of men is het niet. U zult Antoine natuurlijk aannemelijk moeten maken, dat U ook wel eens met anderen ping-pong speelt na twaalven. Overigens zou [zo meende ik eerst] 'na twaalven' in dit geval betekenen 'van vieren tot tienen', dus 18 uur lang. U zou dan wel twèè kussens mee mogen nemen, en coffeïnepoeders om wakker te blijven [misschien heeft U ook een pharmaceutische vriend voor die ping-pong]. U mag trouwens ook slapen.

Dat er moeilijkheden bestonden, wist ik. Men kan zich niet zo maar in het museum laten insluiten. De suppoosten zijn ware detectives; en indien al niet ontkend kan worden, dat zij de honderden ogen, waarmee zij drentelende bezoekers van het ene naar het andere zaaltje achterdochtig volgen, wel eens, evenals Argus

zelf, sluiten op èèn na [een lodderoog], bestaan er daarnaast zeer efficiënte veiligheidsmaatregelen, waarmee ik om zo te zeggen van kindsbeen af vertrouwd ben. De gewone, zittende suppoosten [de Argussen] zijn meer garnituur. Hun ogen zijn niet hun belangrijkste orgaan; dat is veeleer hun buik, die in diepe, gelige, Atjehachtige oudemannenplooien gedrukt is. Op hun aardige stoeltjes en poufjes zitten zij niet zozeer op hun zitdeel als wel op die buik, en soms trommelen zij daarop, hetgeen een geluid geeft alsof er met de grote trom op de Nachtwacht iets aan de hand is. Zij zijn niet van spookachtigheid ontbloot, deze oudgedienden, die hun leven veil hebben gehad voor de Schatten van Lombok, die zij nu bewaken, en voor de koffie, die zij nu door hun snorbaarden slurpen. Maar die spookachtigheid is dan ook de enige reden waarom men bang voor ze zou kunnen zijn.

Buiten en behalve die ‘zittende macht’ in het museum, die, evenals bij het gerecht, hoogstens in een moeizame ‘descente’ zich discreet krakend van het ene zaaltje naar het andere begeeft, is er de gevaarlijker ‘staande macht’: het ‘parket’ der suppoosten, dat zich bij de ingang heeft opgesteld, gewapend met de paraplus en wandelstokken van de door hen gedeeltelijk ontklede bezoekers. Het geniale van de opzet van dit ‘parket’ is, dat de daarbij aangestelde ambtenaren-van-het-openbaar-ministerie zich bij een ‘ingang’ ophouden, die - mijn vader was niet moe mij als kleine jongen dit uit te leggen - tevens een ‘uitgang’ is. D.w.z. zij tellen wie binnenkomen, en zij tellen wie naar buiten gaan, en wanneer na afloop van de werkdag het aantal kunsthongerigen het aantal kunstverzadigden ook maar met èèn individu overtreft, dan slaan zij alarm, nemen een wandelstok, - eventueel van de onverlaat zelf, - en volvoeren op hun beurt een ‘descente’, of beter een ‘ascente’, d.w.z. zij verspreiden zich tierend door het gebouw, en de achterblijver of insluiper is dan nog maar een bejammerenswaardige rat in de val. Ik meen vrijwel zeker te weten, dat zij, evenals analphabeten, door middel van ruwe kruisjes of streepjes ongemerkt aantekening houden van hun justitiële bevindingen. Vergissingen zullen wel eens voorkomen [b.v. wanneer ze een paraplu meetellen, of aftrekken,

of een omstrengeld paar voor èèn verslijten], maar men mag daar niet op rekenen. En een andere manier om zich te laten insluiten is er niet. Bedenk ook, dat de door ons gevolgde methode zes of zeven maal voor ons elk zal worden toegepast, en dus niet afhankelijk mag zijn van toevallige buitenkansjes.

Dan is er nog, afgezien van de 'zittende' en de 'staande', de 'rondwarende macht'. De *nachtelijk* rondwarende macht, wel te verstaan, - de Nachtwacht der Suppoosten. Het Museum wordt na vieren of na vijven niet aan zijn lot overgelaten, wat dacht U! Neen, dat dacht U ook niet, en al bent U in Uw novelle wel wat lichtzinnig over dit punt heengestapt, in Uw laatste brief rept U van 'wachts met pistolen', waarvan het zou 'wemelen'. Nu, zó erg is het óok weer niet; want een revolverkogel zou Elisabeth Bas kunnen treffen, en 'wemelen' is wel het laatste wat men van slaperige lieden verwachten mag. Maar hoe dan ook, ze zijn er, en hoewel ik niet geloof, dat ze alle hoeken en gaten inspecteren, toch vertegenwoordigen zij een gevaar, dat wij niet mogen onderschatten.

Nu was aanvankelijk mijn plan om mij bij een of meer dezer lieden in te dringen, door omkoping of anderszins. De zittende en de staande macht laat zich, meen ik, niet zo gemakkelijk omkopen; dat hebben zij met echte rechters gemeen, althans in dit land. Maar de rondwarende macht stel ik mij voor als een lichtschuw en wankelmoedig volkje, prikkelbaar door slapeloosheid, niet vrij van rancune, en uit haat tegen een slapende directeur niet ongeneigd om overtredingen door de vingers te zien of te begunstigen. Daarbij komt, dat men voor de nachtdienst natuurlijk geen plooibuikige oud-Atjehstrijders uitzoekt, die, het is bekend, vaak nog aan opium verslaafd zijn ook [ik heb de mogelijkheid overwogen zelf opium in te nemen, en U ook, maar dat is geen eerlijk spel; visionnair behoort men te zijn op eigen krachten, zodat ik U in geen geval een marmot kan toestaan]. Ik wou alleen maar zeggen, dat die [jongere] suppoosten van de rondwarende macht natuurlijk allemaal socialisten of erger zijn en het liefst een bom onder een van de vleugels van het gebouw zouden leggen of de Nachtwacht met een mes be-

schadigen, zoals die ondernemende matroos in de 20-er jaren [mijn vader sprak daar altijd met zedelijk afgrijzen van]. Zelfs ondermijnende woelarbeid van meer geestelijke aard, zoals wij hopen te verrichten, kan hun alleen maar sympathiek zijn.

Het grote nadeel van deze oplossing was niet zozeer, dat men er betrekkelijk veel mensen in halen moest en dat het mij geld zou kosten [en nog méér geld als het ontdekt werd en de Rondwarenden b.v. een boete kregen], als wel een totale verijdeling onzer intimiteit, bedreigd als deze zou worden door: ‘goeienavond, meneer’ of ‘juffrouw’, gekuch en gegrinnik onder het voorbijlopen, en misschien wel schouderklopjes. Om niet te spreken van opmerkingen in de geest van ‘hij lust ze nog altijd, meneer’ [doelende op de stille drinker, ik bedoel de vrolijke drinker, van Frans Hals], of ‘nou juffrouw, ze doen niks, hoor, anders roept U ons er maar bij!’ Dit zou moordend zijn. Het verbodene, het geheimzinnige tiptoe-element, lijkt mij essentieel voor onze opzet. Bovendien kunnen de Rondwarenden natuurlijk hun mond niet houden. De tweede avond zouden we al een agent op ons dak hebben, of de directeur zelf, of zijn assistent, de roodharige Dr van de Grinten, die bovendien een persoonlijke vijand van mij is, wegens een vrouwenhistorie, negen jaar geleden, toen hij nog kunstgeschiedenis studeerde.

Zo ver gevorderd in mijn overpeinzingen, kreeg ik opeens een lichtende inval. Waarom niet naar de directeur zelf toe te gaan? Dit verenigde het voordeel van straffeloosheid met het ontbreken van het nadeel van de schouderklopjes en de aanslagen op onze cognac en centen: tegenover de *suppoosten* zou ons optreden dan zo clandestien en ‘verboden’ kunnen blijven als waren wij gewone insluipers! Bovendien hoefden we dan niet 18 uur lang in dat museum te blijven, maar konden b.v. na elven 's avonds binnengelaten worden.

Ik liet er geen gras over groeien en verzocht Dr Christiaan Willem Onnen om een onderhoud. Hij kent mijn vader wel, of liever, mijn vader kent hem, want hij heeft indertijd, toen hij nog geen directeur was en zich met het afschuimen van de hogere kunsthandel onledig hield, wel eens een expertise verricht voor de zaak, - niet

meer dan één maal trouwens, want mijn moeder was hij te eigenwijs, waarmee zij o.a. bedoelde: te weinig optimistisch. Hij is een knap vakman en niet ongemoedelijk in de omgang, al krijgen deze lieden tenslotte allemaal iets van Gebieders der Eeuwen, wat ze tenslotte ook zijn. Zo'n directeur is tenslotte de commandant van Van Rijn en Hals en Vermeer en Potter, het is al heel mooi, als hij niet aan hoogmoedswaanzin lijdt.

Dr Onnen ontving mij in zijn ambtswoning, het stenen puistje van het museum zelf. Veel te zien heb ik er niet van gekregen; het was een gewoon bureau met paperassen en een aantal schilderijen tegen de muur met hun rug naar mij toe, - een weinig inspirerend werkhok, waar hij een onpersoonlijk glimlachje boven zijn zwarte puntbaard liet spelen en mij eerst waarachtig nog een paar minuten in losse houding liet staan, als een professor een student. Maar al spoedig bleek, dat er wel taken met hem was te doen. Daar ik alles over de boeg van de Artistieke Dwaasheid gooide, kon hij ook al niet zeggen, dat hij het een half gaar plan vond, en ik merkte al heel gauw, dat er eigenlijk niet de minste principiële bezwaren tegen bestonden. Hij vroeg bij voorbaat een presentexemplaar van ons boek. Ik bood aan het boek aan hem op te dragen, wat hij ietwat meisjesachtig gevleid afwees, onder verwijzing naar de discretie, die in acht genomen moest worden [rijksambtenaar!]. Praat U er dus ook niet over; ik heb geen zin, dat die man uit zijn puistje getrapt wordt wegens ons rondwroeten in het lichaam zelf. Ik heb hem geheimhouding beloofd, mede uit Uw naam. Over mijn conditio sine qua non: de suppoosten erbuiten houden, heeft hij hard gelachen, al begreep hij het wel ongeveer. Erg au sérieux scheen hij de Rondwarenden trouwens niet te nemen; hij wuifde deze lieden een weinig weg; en vooral viel mij op, dat hij ook de andere veiligheidsmaatregelen bagatelliseerde, met name het systeem aan de uitgang, waarvan hij niet eens helemaal op de hoogte scheen te zijn. Eerst dacht ik, dat mijn vader mij verkeerd had ingelicht, indertijd, en dat het systeem in het geheel niet bestond, maar nu achteraf geloof ik, dat de heer Onnen zich alleen maar een beetje olympischgrote-lijnachtig heeft willen voordoen, en van de verrichtingen

van zijn staande macht niet op de hoogte veinsde te zijn om dezelfde redenen als waarom een minister zijn werkster of binnenmeisje haar gang laat gaan. Het kan natuurlijk ook zijn, dat hij het werkelijk niet precies wist, omdat hij dit soort dingen aan zijn assistenten overlaat, of omdat in de loop der jaren geen van de heren zich er meer mee bemoeit. [Ik kan mij tenminste niet voorstellen, dat die vlerk van een Van de Grinten, die mij op de meest stuitende wijze een vrouw afhandig maakte, zich de moeite zal geven die kruisjes en streepjes te gaan controleren. Ik vertel U die geschiedenis later wel eens].

Maar toen had ook hij nog een voorwaarde: *hij wil U eerst zien.* De oude snoeper! Overigens is dit niet meer dan een formaliteit. Gaat U morgen even naar hem toe; bel hem eerst op; U hoeft helemaal niet meer te flikflooien, alles is in kannen en kruiken. Ik heb met hem afgesproken, dat *ik* het eerst zal gaan, volgende week Maandag, om half twaalf. Hij zal mij zelf binnen laten. Om een uur of half elf 's morgens kan ik gewoon de uitgang uitlopen; het is ondenkbaar, dat er dan nog geen bezoekers binnen zouden zijn. Op die dag telt de staande macht dus één kunstverzadigde te veel, maar dat is niet erg, want als ze het merken, is de kunstverzadigde al lang weg. Ze zullen dan denken, dat ze zich vergist hebben, en pas na twee of drie weken komen ze tot de ontdekking dat ze zich steeds op dezelfde dag vergissen. Maar dat is van later zorg. Worden wij gesnapt, ik bedoel 's nachts, dan moeten wij ons gewoon als literaire insluipers voordoen, *van vier uur af* dus, en vooral hém niet noemen [wat mij betreft zoudt U Van de Grinten kunnen noemen]. We komen er dan met een kleine boete af [of niet eens], en voor hem - zei hij - is er nog het voordeel aan verbonden, dat hij dan de suppoosten van nalatigheid kan beschuldigen en straffer maatregelen eisen. Want hij mag zich dan voor de veiligheidsdienst weinig interesseren, Het Melkmeisje missen doet hij natuurlijk óok liever niet.

Ik hoop niet, dat ik U teleurstel door U de primeur voor de neus weg te kapen. Maar tenslotte past het mij beter op maagdelijk terrein te opereren dan U. Bovendien is de situatie ietwat

ongewoon en penibel, zodat U de wenken, die ik U op grond van recente ervaring geven kan, best zult kunnen gebruiken. U weet dan ongeveer waar U aan toe bent. Neemt U die marmot niet mee! We kunnen natuurlijk geen gekke dingen doen. Schuilplaatsen en dgl. zal ik U uitduiden; U kunt dit ook zelf aan Onnen vragen. Schrijft U mij nog even hoe het bezoek afgelopen is? Ik breng dan de volgende week een uitvoerig verslag uit van mijn [onze] Eerste Nacht.

Uw

MAARTEN SMALLANDT

P.S. Denk erom, dat ik gezegd heb: ieder *vier* keer. Dat kunnen we later wel uitbreiden, denkelijk.

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Lieve Opa,

Wat bent U toch een verstandige oude heer! De toon van Uw brieven is zo wijs, zo bezadigd. En wat heeft U iedereen dòòr! Maar het mooie is, dat U mild blijft. U neemt niemand z'n minderwaardigheid echt kwàlijk. U moet U met dat al wel eenzaam voelen in deze wereld van wormen en prullen...

Vanavond, op een eindeloos saai concert in de kleine zaal, trachtte ik de mensen te bekijken door Uw ogen. Terwijl een schorre, blauwgebloemde alt bezig was Debussy te vermoorden, zag ik:

1] Uw ouders, een onbeduidend stelletje...
2] Uw zuster, een stumpertje...
3] Dr Christiaan Willem Onnen, een ijdel, oppervlakkig mannetje, met - nou ja, wat vakkennis...
4] Van de Grinten, een minderwaardig individu'tje...
5] Mezelf, een mensje, dat verhaaltjes schrijft en - o.a. - zo kinderlijk dom is te veronderstellen dat ze U, stel je voor: U, om de tuin zou kunnen leiden met doorzichtige leugenverhalen over pingpongen...

Uit de aard der zaak heeft dit laatste visioen me het sterkst aangegrepen. Ik heb me de hele dag een aap gewerkt aan m'n kamer [ik schilder het behang geel] en had dus geen gelegenheid me erg in Uw brief te verdiepen, maar vanavond tussen acht en tien [om tien uur was de ellende afgelopen - ik bedoel het concert] ben ik echt goed woedend op U geworden. Wat mankeert U eigenlijk, meneer Smallandt? Waarom spreekt U tegen me of ik een leugenachtig kind ben? Als ik zèg dat ik met iemand pingpong, dan pingpong ik met hem. Als ik een verhouding met Antoine had, zou ik dat gerust niet onder stoelen of banken schuiven. Maar er ìs niets tussen ons, we zijn alleen maar vrindjes. Vindt U dat zo gek? U is toch,

hoop ik, niet zo'n zwoel iemand, die altijd dadelijk klaar staat met een dubbelzinnig glimlachje? [Ik geloof niet dat een glimlachje ‘dubbelzinnig’ kan zijn, maar U begrijpt wel wat ik bedoel]. Ach nee, natuurlijk, zò is U niet. U is waarschijnlijk wèl brutaal als de beul, en U schrijft zo maar alles neer wat er in Uw [begenadigd] hoofd opkomt. Ik zal U moeten nemen zoals U bent, maar alsjeblieft, ga niet meer over dat pingpongen insinueren. Romeo en Julia..., Tristan en Isolde..., Abélard en Héloise...: Soit! Maar Antoine en ìk: NOOIT!!!

Waarom kunnen de mensen eigenlijk niet een beetje meer sportief zijn onder elkaar? Ik eet die copiërende vader van U toch òòk als zoete koek op? Nòû dan!

Zo, ik heb U precies gezegd wat ik van U vind. Ik ben er echt van opgeknapt, en ga nu - helemaal niet boos meer - rustig verder als Uw oude trouwe medeplichtige: Linke Titia aan Melige Maarten.

Vanmorgen tien uur belde ik Dr Onnen op. Er kwam een vrouwenstem met een Amsterdams accent aan de telefoon.

De Stem zei: ‘Moet U meneer zèlf spreken?’

Ik: ‘Ja graag. Als U even zeggen wilt, juffrouw Breulese.’

De Stem: ‘Gaat 't over de bijbestelde soeptrien?’

Ik: ‘Nee, niet over een soeptrien...’

De Stem: ‘Ja want ziet U, Meneer wil niet gestoord worden. Wilt U dat ik Meneer stoor?’

Ik: ‘Nee natuurlijk! Als U alleen maar zeggen wilt, juffrouw Breulese.’

De Stem: ‘O! Juffrouw Breulese! Geeft U mij dan maar even de boodschap door. U is toch juffrouw Breulese van het genootschap?’

Ik: ‘Nee... Niet juffrouw Breulese van het genootschap. Ik ben juffrouw Breulese en ik heb een bòòdschap... [ik merkte, dat ik op rijm sprak, en zweeg].

De Stem: ‘Zo... Dan kunt U beter om half een bellen.’

Ik: ‘Alleen half een?’

De Stem: ‘Ja, om U de waarheid te zeggen zit Meneer in het

bad... Maar als het werkelijk dringend is mag ik hem er altijd uithalen... Maar als U me zegt waarover het gaat, kan ìk U misschien helpen. Ik ben de huishoudster.'

Ik vond het naar de huishoudster voor het hoofd te stoten, maar discretie is discretie. Ik vond het òòk naar Dr Onnen naakt en nat aan het toestel te krijgen. Ik eindigde het gesprek met de zangerige zin: 'Het spijt me dat ik stoor hoor. Ik bel wel.'

Om half een riep een hoge, ijle stem 'Hallohallohallo!' tegen me. Ik zei: 'Met juffrouw Breulese, juffrouw. Mag ik Meneer.' 'Ik bèn Meneer, juffrouw', antwoordde Dr Onnen, die het zelf was, eenvoudig.

Enfin, we spraken af voor 's middags, 'tegen theetijd'.

Tegen theetijd meldde ik me in m'n nieuw, zwartgeruit mantelpakje met de rooie hoed, aan de deur van het puistje. De huishoudster deed open. Wat een kolossale vrouw! En dat - naar verhouding - veel te kleine hoofd, dat rose bazuin-engelachtige bolletje met korte, geelgrijze permanentkroeskrulletjes! Op haar krulletjes stond die middag een verfrommeld bruin vilthoedje, waarvan ze me, meteen bij m'n binnenkomen al, vertelde dat ze het altìjd droeg, tegen de tocht in huis en de 'trekking' door de verbindingsgang met het museum.

Ze zei: 'Ik heb een zwak hoofd. Ik kan geen wind velen over m'n hersens. Ik ben verplicht dag en nacht een hoed te dragen...'

Ik dacht, vaag, aan de man met het ijzeren masker. Naast de parapluiebak stond een glimmend gepoetst koperen harnas, dat eigenlijk wat misplaatst leek in de gemoedelijke tegeltjesgang, naast de dikke huishoudster met haar wit schort en stijfgesteven, bruinlinnen japon.

Ik werd binnengelaten in een soort salon, een hoge kamer, waar het - in weerwil van de zon buiten - zò donker was, dat ze alle schemerlampen maar hadden aangestoken. Groen fluweel behang. Groenfluwelen gordijnen. Diepe vensternissen. In blauw en rood en goud geschilderde spreuken boven de deuren. Een zoldering van vieux rose en bronsgroen en bruin.

Dr Onnen dook op uit een voltaire. Ik vond hem erg lang en wit, iets in driekleurendruk: wit [z'n vel], zwart [z'n haar, baard en ogen], blauw [z'n pak]. Hij deed me denken aan een aangeklede asperge. Hij moffelde een bril weg in de zak van z'n colbert, en maakte met puntbaard, onpersoonlijke glimlach en al, een overdreven sierlijke buiging.

Ik vind het altijd wat griezelig als iemand zo voor je staat te buigen. Je zou er wat tegenóver willen stellen, het zwaantje-aan-de-ringen, koppeltjeduikelen, een révérence van hier tot ginder... Maar niets van dit alles. Je stààt, je maakt een glimlachgrimas [wat vàlt er toch te glimlachen!] en mompelt: ‘Heel vriendelijk van U me te ontvangen, Meneer Onnen...’

Meneer Onnen riep ‘O nee nee nee’, wat - volgens mij - nergens op sloeg. Intussen maakte hij met z'n lange armen gastvrije zwaaibewegingen naar een antieke leunstoel, waarin ik plaats nam bovenop een Siamees. De Siamees gleed met een ontzettende kreet van de stoel op het haardkleedje.

Het heeft geen zin te trachten de inhoud weer te geven van het gesprek, dat zich ontspon tussen Dr. Onnen en mij. Het wàs geen gesprek, het was stomweg wat heen en weer gepraat, van zìjn kant doorspekt met complimentjes en kinderachtige grapjes, zo in de geest van: ‘O, o, die stoute schrijfstertjes van tegenwoordig...’, en van mìjn kant opgeluisterd door enige bokken over familieverte porcelein, grafbeeldjes en de Moeder van Rembrandt.

Ik zat nog maar net goed en wel, of hij kwam al aanrijden met een soort brancard vol jeneverflessen. Gek dat sommige mensen altijd maar schijnen te denken dat artisten [ik houd niet van dat woord], zich alleen maar helemaal gelukkig kunnen voelen in de buurt van alcohol.

Ik zei dat ik niet dronk [wat niet waar is], waarna hij de hele zaak enigszins verbaasd en teleurgesteld weer wegrolde, en de huishoudster belde om thee.

Toen ik hem vroeg me een paar tips te geven over plaatsen in het museum, waar we ons, in geval van nood, konden verschuilen, kreeg hij een vreselijke lachbui. Hij stikte bijna en maakte de indruk

van een kinkhoestpatiënt. Hij gooide zijn sigaret op een prachtige oude schaal van blauw émail, en veegde z'n voorhoofd af met een witzijden zakdoek.

Na verloop van tijd kwam hij wat bij. Hij scheen het toen absoluut nodig te vinden mij, mèt een handkus, excuus te vragen voor zijn 'ongepaste vrolijkheid'. Maar ik hield voet bij stuk, en tenslotte noemde hij mij, nog steeds na-gichelend, de volgende toevluchtsoorden:

De Mozesput.

Het kerkorgel in de voorhal [achter een van de beschilderde vleugels - de rechter - die los zit].

Achter de harnassen in de wapenkamer.

In een draagstoel, arreslee, of in een van die beschilderde wagens. Onder de zilverbrokaten 'robe à paniers' in de costuumzaal.

In zijn huis, dat altijd te bereiken is via de verbindingsgang. Hij zou de deur laten openstaan... [Wat moet ik daar wel van denken?]

Maar eigenlijk gezegd geloof ik, dat die meneer Onnen ons niet erg au sèrieux neemt; ik heb in elk geval niet veel vertrouwen in die schuilplaatsen. Ik denk er over morgen, overdag, eens op verkenning uit te gaan in het museum.

Overigens nam die man hoe langer hoe meer een beschermend air tegen me aan, hij noemde me zelfs 'meisjelief', wat eenvoudig niet om ààn te horen was. Ik wilde verbijsterend knappe dingen zeggen, zodat ie vol eerbied en met beschaamde kaken m'n oordeel zou vragen over - laten we zeggen - Oostersche kunst. Maar ik wèèt niet veel van kunst, en alles wàt ik weet was ik op dat moment vergeten. Ik bracht dus, ten einde raad, de Botticelli in het geding. 'Een gewone Madonna,' zei ik, 'met een paar engelen en zo. U weet wel...'

De man voor me veranderde op slag in een jachthond. Ik voelde dat ie me nû inderdaad voor vol aanzag. Hij zette, zonder enige zichtbare noodzaak, z'n bril op, en begon me, vooroverhangend in z'n stoel, onder wilde kreten uit te horen over Paul's Madonna. Hij wilde haar zien, op welke complicatie ik niet had gerekend. Ik stotterde dus dat we allemaal tegelijk de stad uitgingen, dat er stuca-

doors kwamen, en dat ik hem op zou bellen zodra onze telefoon was gerepareerd... Gelukkig was ie veel te opgewonden om beledigd te zijn over mijn houding. Mijn vertrek had tenslotte iets van een vlucht.

Ik liet hem achter op de stoep, met bibberende vingers mijn adres noterend op de achterkant van een enveloppe... De hemel geve dat hij wegblijft. Adje houdt niet van mannen met baarden.

Ik ben ontzaglijk benieuwd naar Uw volgende brief. Dan zit Uw Eerste Nacht er al op.

Naar aanleiding van die Stille Vrolijke Drinker van U, schiet me ineens De Oude Drinker [van Metsu] door 't hoofd. Ik vind hem zielig, zo alleen naast dat tonnetje. Misschien kunt U 's nachts eens met hem klinken. Hij hangt ergens.

Succes! Sterkte! En val niet door een porceleinkast!

Als steeds, Uw verknochte

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste juffrouw Breulese,

De laatste beletselen zijn dus uit de weg geruimd: ook u zult aan de voeten knielen der Muzen, ook Ù zult Napels zien en dan sterven, ook Ù zult in slapeloze nachten, het harde rustbed van Mme de Récamier onder Uw kleinzerige gestalte, Uw verleider en rotgenoot vervloeken! [Wat Napels betreft, daarmee bedoel ik het museum zelf, niet een schilderij van Napels, waarnaar U tevergeefs zoudt zoeken; ik heb dit extra voor U nagekeken in een oude catalogus, die ook mijn Vader altijd gebruikte bij het opsporen van weerloze schilderijen; wèl Aleppo, Algiers en Alkmaar, Caïro, Coevorden en Constantinopel, - wèl het paleis van de Sultan van binnen, - wèl Gulik met een vraagteken, wèl Ischia met een vraagteken, wèl Judea in Siam en Julitabroeck in Zweden, met de geschutgieterij van Trip van binnen, en natuurlijk Katwijk aan Zee - ja, Katwijk aan Zee zou daar ontbreken! - en Zaandam met het huisje van Czaar Peter, en Vik in Noorwegen de Lutherse kerk van binnen, en Praag de Aula van binnen, - maar niet Napels: een leemte, waarin de internationale speurdersblik van Dr Onnen hopelijk nog eens zal voorzien.]

In elk geval is de directeur U welgezind, zoals hij het mij was, en hij heeft daar goedbeschouwd ook meer redenen voor. Incidenteel behelst dit bezoek van U aan het directorate puistje van het museum een aanwijzing van iets wat ik reeds lang heb zoeken te ontraadselen, n.l. Uw Uiterlijk. Ja, juffrouw Breulese, zo gaat het op de wereld, - het mandier sluimert nooit! Op grond van enkele, ongetwijfeld slecht gelijkende portretten in dagbladen, bijlagen van boekbesprekingen die mij groen en geel deden zien van beroepsnijd, besloot de ‘mâle’ in mij [die nooit sluimert] tot vage mogelijkheden, die nu door de kunsthistorische Baardman tot in de regionen der Werkelijkheid zijn getild. Want, ik laat mij veel wijs-

maken omtrent Dr Onnen, en zijn smaak [en ik wèèt, dat hij zich eens een Metsu in de hand heeft laten stoppen, die van David Klöcker Ehrenstrahl afkomstig bleek te zijn, en zelfs dat niet eens]; maar niet dat hij U tot het museum zou hebben toegelaten, indien U werkelijk Lelijk was geweest. Dit toestemmend oordeel van Dr Onnen, zo schaamachtig verborgen in een dwaas en flirtatief onderhoud, bezit voor mij, tenzij U alleen maar Uw beau jour hebt gehad, de waarde van een goedgelijkende foto. Ik heb iemand gekend, die altijd beweerde, dat de diepste band, die tussen mannen kan bestaan, eerder door wederkerige diensten bij het opsporen van Vrouwelijk Schoon wordt bepaald dan door vriendschap, begrip, belangengemeenschap en borrels. Onze beste vrienden, volgens deze filosoof, zijn die welke een kennersoog werpen op onze aanstaande vriendinnen. Pardon, - maar zodra U mijn voorbeeld gevolgd en een nacht in het museum doorgebracht zult hebben [waar om zo te zeggen mijn geur nog hangt], dan bent U volgens het natuurrecht en de beschaafde zeden toch wel mijn vriendin geworden, zij het ook in een on-Onnense en oncompromitterende betekenis.

Van een vriendin - dit terzijde - verwacht men ook, dat zij een oog dichtdrukt voor onze gebreken. Ik houd niet van de eerlijkheid van ‘de vriend die mij mijn feilen toont’; ik verdenk zulk een vriend altijd van sadisme en huichelarij. *U dus ook.* Bovendien, ik mag dan werkelijk zo geestelijk hoogmoedig zijn als U mij afschildert in Uw laatste brief, U moet er rekening mee houden, dat U zonder deze hoogmoed nooit het museum van binnen te zien zou hebben gekregen na twaalven, dat geen Dr Onnen voor Uw verrukte ogen als Venus Anadyomene uit zijn bad had kunnen verrijzen, en dat zelfs dit prettige schelden op mij niet mogelijk was geweest. Als de een de ander wast, zijn ze beiden schoon, - al waren het alleen maar de oren. [Ik moet nog zeggen, dat U mijn tweede of derde brief niet behoorlijk gelezen kan hebben, als U denkt, dat ik mijn zuster voor een ‘stumperdje’ houd]. Overigens heb ik mij bij Antoine nu maar neergelegd, in de eerlijke veronderstelling, dat Ù dit niet doet. Antoine is een soort mythe voor mij geworden, een Mentor, een

Nestor, een Cheiron, van mijn klein vriendinnetje Titia. Toch die onbaatzuchtige grijsaards nooit heelemaal vertrouwen, zou ik zeggen. Zelf heb ik weinig relaties met wat men gewoonlijk de ‘bohème’ noemt, en dat heeft zijn goede kanten, want anders had ik U stellig wel eens ontmoet en dan was er waarschijnlijk nooit iets gekomen van ons museumplan; dan waren we hoogstens een keertje samen naar het museum gegaan, overdag.

Uw historische voorbeelden leken mij weinig gelukkig; bij Uw geleerde opsommingen, waarbij ik, onder het uitstoten van de woorden ‘damned highbrow’, mijn encyclopedie heb moeten raadplegen, vergat U, dat Romeo, Tristan en Abélard tenslotte even weinig bereikten bij de Haar van hún als Saint Antoine bij de Haar van hèm bereiken zal tot in lengte van pingpongavonden.

De huishoudster van Onnen heb ik niet gezien; beide keren werd ik opengedaan door een dienstmeisje. Dat zijn huis altijd te bereiken zou zijn via de verbindingsgang, zou ik maar niet voor goede munt opnemen. Ik heb daar niets van gemerkt; integendeel, ik kreeg de indruk, dat hij meer deuren sloot dan zelfs het kouwelijke hoofd van zijn huishoudster rechtvaardigde. Trap ook niet in dat Botticelli-delirium van hem. U zult hem nooit zien! Museumdirecteuren, dat is bekend, zijn de ergste comedianten die er bestaan, echte doorgewinterde diplomaten, pontificale Shylocks, die de Eeuwigheid kopen en verkopen voor tonnen en inwisselen voor dubbeltjes. Hij heeft wel aan Uw vroom gezichtje gezien, dat U de Botticelli tòch niet kwijt wil voor een zacht prijsje, en hoe onbarmhartig U Uw familie beheerst, dat zag hij aan Uw koppige kin. Ter zake, ter zake!

Alvorens het officiëel verslag van mijn museumnacht uit te brengen, wil ik U, zoals beloofd, enkele huishoudelijke wenken geven. De Rondwarenden zijn volstrekt ongevaarlijk, te meer omdat ik mij deerlijk in hun leeftijd vergist blijk te hebben: zij zijn niet jong en socialistisch, maar merendeels oud en gebrekkig, met een zeker kapitalistisch aspect van baardjes en snorren. Ik heb ze op afstanden gezien, variërend van tien tot vijftig meter, en moet zeggen, dat ik hen individueel niet meer zou herkennen, zozeer leken ze op el-

kaar, wellicht door toedoen van de Slaap, die grote gelijkmaker, die er tenslotte wel in geslaagd is een assimilatie te bewerkstelligen tussen mijn persoon en een rustbank, waarvan Mme de Récamier na een half uur met vapeurs opgerezen zou zijn. U mòèt kussens meenemen, juffrouw B., liefst drie, voor elk lichaamsdeel èèn: hoofd, hielen, en daartussenin. Woelen is buitengesloten. Snurken ook; want wat mij in het museum het meest is opgevallen, is de acoustiek, die onze ademhaling tot een soort gereutel maakt, onze steelse voetstappen tot verre watervallen, onze woorden en vloeken - b.v. wanneer het lampje weigert het Gebed zonder Eind te beschijnen, wat mij één keer is overkomen, ik zal het ding laten nazien, of een betere kopen - tot gehele litanieën, vroegmissen en duivelsbezweringen. Het is allerminst stìl in dit gebouw; men heeft ook geen moment het gevoel van eenzaamheid, en de duisternis wordt al spoedig toegankelijk voor het in ons oog verborgen schemerzintuig. Vooral in de grote Voorhal, waar Jan van Schaffelaar als een ijzeren gymnast met vroom symmetrische pantserhanden aanstalten maakt om in de Mozesput te springers, en de ansichten en foto's op de lange tafels een spookachtiger indruk wekken dan alle schilderijen, standbeelden en schepen bij elkaar, moet U op de tenen lopen als een Russische ballerina, aangezien de zoldering hier uit ijverige gewelven bestaat, die U aan de Lombokstrijders zouden kennen uitleveren.

Wist U, dat van boven, op de zolder, deze gewelven allermerkwaardigst zijn om aan te zien? Mijn vader heeft mij daar wel eens van verteld. Het museum is ontstellend groot, en behalve de profane, voor het publiek toegankelijke ruimten is er een veelheid van esoterische zolders, kamers, zalen, gangen, torenverblijven, ateliers, - ergens in de nok is zelfs een tekenschool, verboden voor hartpatiënten en asthmalijders, - die U zouden doen duizelen en verdwalen, indien Dr Onnen de euvele moed had U in die onzalige jachtvelden toe te laten. Het is een wereld in een wereld, de geheimzinnige ingewanden van een bouwwerk, die slechts weinigen kennen. Trouwens, U moet er rekening mee houden, dat ook het eigenlijke museum niet geheel toegankelijk voor U is, met name de histori-

sche afdeling [schepen, vlaggen, kanonskogels]; en de schatten van Lombok zijn voor Uw begerige blikken natuurlijk driedubbel beveiligd. Ik zou zeggen: bepaalt U zich tot de schilderijen, desnoods de prentenverzameling; gaat U ook niet naar Laocoon met zijn jongens of Silenus met zijn lustknaapje, Bakchos geheten. Onderdrukt u deze neigingen, dan geloof ik niet, dat U voor onaangename verrassingen zult komen te staan. Wanneer vrouwen zich niet zo slecht oriënteerden, zou ik U aanraden een catalogue te kopen en de plattegrond uit Uw hoofd te leren; maar misschien is Uw intuïtie meer waard dan dergelijke padvinderspractijken.

Maar om terug te komen tot die gewelven van de voorhal, van boven gezien. Het valt niet te ontkennen, dat mijn vader voor dit aspect meer belangstelling aan de dag placht te leggen dan voor de gewelven van onderen, hoezeer beschilderd. De ruimte, waarop ik doel, beschreef hij mij als een voorwereldlijke grot, toegankelijk gemaakt door middel van ijzeren laddertjes en bruggetjes. Deze laddertjes lopen over grote, ronde bulten: de bovenkant van wat in de voorhal hol lijkt; en daar de materie, waaruit die bulten bestaan, grauw en ruw en korrelig is, heeft men de illusie over olifantsruggen te lopen. Inderdaad luidt de gangbare bijnaam van deze verheffingen: ‘Olifantsruggen’. Wat zegt U daarvan? Dat is toch eigenlijk veel imposanter dan de Nachtwacht of het Joodse Bruidje. De Geest van het Museum neemt wraak op de kleurige en verfijnde weelde beneden door barbaarse dierlijkheid boven. Heeft men de olifantsruggen eenmaal veilig overgestoken, dan komt men in een nauw gangetje [waar iedereen zijn hoofd stoot], dat naar een kamertje voert, waar Lambertus d'Hue [geb. 1623, werkzaam te 's Gravenhage en vooral te Amsterdam; begr. Amsterdam 14 Febr. 1681] 's nachts gewoonlijk zit te schilderen, om eens wat meer te presteren dan het in het museum aanhangig gemaakte en door mij vannacht laatdunkend beschenen portret van Margaretha Munter [1639-1711], echtgenote van Jacobus Trip [wellicht de Trip van de geschutgieterij van Trip in Julitabroeck, van binnen], terwijl de onuitroeibare legende hem bovendien soms laat keuvelen met bekende tijdgenoten, zoals Van Rijn, Steen, Metsu, Frans van

Mieris, Nicolaas Maes, Van Baerle, Valerius, Reynier Vinkeles, Ignatius de Cladder, Wenceclaus de Jongere, Ahasverus, Judith Leyster, Holofernus van de Velde de Oudere, Anthony Natus, Pieter Danckerts de Rij [hofschilder van de koning van Polen, mazurka's, juffrouw Breulese!], Gerrit de Broen de Jonge [de no's 2990 en 2991 zijn *niet* van de Broen!], Mozes, de Stier van Potter, Smallandt de Oude, Zaganelli da Cotignola, Storck, Breughel, Breulese, Theodoor van Babueren, Pieter de Bloot, Adam en Eva, Elias, bijgenaamd Pickenoy, Van Dijck, Van Dijk, Geertgen tot Sint Jans, Karel de Grote, Onnen de Edelmoedige, Govert Flinck, Kalff, Key, Ketel, Kitty, Maud, Titia, Jetje, Simon, Clara Peeters, Jan Peeters, de Vos Reynaerde, Schoppenboer, Aagje Cornelisz. Vuyldochter, Vrel, de Vos, Vonck, Voordekker, - kortom, een aantal illustere en wel gesorteerde figuren, door d'Hue eigenhandig in zijn berucht spookkamertje gelokt in de buurt van de olifantsruggen! Dat is éen legende. Maar een andere legende wil, dat het vooral de onbegaafde schilders van vroeger zijn, de zwakkere broeders en de râtés, die zich rondom d'Hue verzamelen, en dat het in zijn kamertje een alle beschrijving tartende beestenpan is, waarbij het heilige door het slijk wordt gesleurd, de schoonheid geschonden en de maagdelijke kuisheid getart met boert en kout, waar U niet van terug zou hebben. Het gilde vervalt dan tot volstrekte liederlijkheid, zodat het zelfs d'Hue wel eens te veel kan worden. Maar ik wil U niet verschrikken. Dat het in het museum echt spookt, geloof ik [voorlopig] niet.

Zoals ik reeds zei, heb ik een gedeelte van de nacht doorgebracht op een nogal harde bank, ergens in de buurt van de Staalmeesters. Het was al na vieren, en Onnen had mij verzekerd, - wat ik U nog vergat te melden, - dat op dat uur de Rondwarenden veel van hun ijver verliezen. Toch blijft zoiets een waagstuk, dat ik U niet aanbevelen mag. Beter is het ònder een bank te gaan liggen [op die drie kussens], of anders een plaatsje te zoeken achter de tafels met foto's in de voorhal. Op een gegeven moment krijgt men slaap, daar moet U rekening mee houden; ik had bovendien mijn halve fles cognac opgedronken en werd om halftien bezweet wak-

ker van het getier van jonge schoonmaaksters. Ik ben toen onder mijn bank gaan liggen, tot tien over tien. Het verlaten van het museum is wel iets, waar U even Uw hersens bij moet houden. Ik dook uit mijn hol op toen alles stil was, maar een zaaltje verder dommelde reeds een suppoost [van de Zittende Macht dus], en wanneer Ù zoiets zou doen, met kussens, en fles, en lampje, en verfomfaaid van de nacht, dan kon U wel eens voor onaangename verrassingen komen te staan. Het beste is dat U zich dan voor een Amerikaanse uitgeeft. Kussens had ik niet bij mij; U kunt de Uwe beter onder de bank laten liggen, tot de volgende keer. Een jonge vrouw, zelfs een Amerikaanse, het museum verlatende om kwart over tien, gewapend met drie kussens, - beslapen kussens, blonde haren, etc., - is al te onwaarschijnlijk. Het is trouwens heel goed mogelijk, dat men in het museum geen kussens mee mag nemen, uit vrees dat de jonge Hercules van Pieter van der Werff ['een naakt knaapje in half liggende houding,' volgens mijn catalogus] door een bezoekster in de wieg zal worden gesmoord. Er komt zo nog heel wat kijken, vindt U niet?

Hoofdzaak blijft intussen, de Rondwarenden te verschalken, en dit was in míjn geval vrij eenvoudig, maar bij U misschien niet. Tot vier uur ongeveer moet U die knapen niet vertrouwen en hen tot alles in staat achten, in het fatsoenlijke natuurlijk. Stel, U staat verzonken in een kunstwerk, en U hoort of ziet de rakkers in de verte aankomen. Dan dadelijk lampje uit, en *voor hen uit gaan lopen*, - dit is de eigenlijke list, die ik vannacht bedacht en één maal heb toegepast, - net zo lang tot U ze niet meer ziet of hoort, dan zijn ze een andere weg ingeslagen. Misschien heeft U dan het halve museum doorkruist, van de Collectie Bicker tot de Collectie van der Hoop 2e helft, maar dat is altijd beter dan betrapt en op rotanslagen onthaald te worden. Hard lopen doen ze niet, de kerels; ze praten wat onder elkaar, hoesten, schrapen zich de keel, rochelen ook wel; U zult b.v. uit hun mond kunnen vernemen, dat het buiten nog steeds regent; maar al is het waar, dat zij rusteloos hun lantarens laten spelen, voor zalen verderaf gelegen dan waar zij zich bevinden interesseren zij zich niet, daar dit kennelijk niet tot hun opdracht be-

hoort. Ik tenminste heb nimmer de neiging bij hen waargenomen grote afstanden te exploreren met hun, deels hinderlijke, anderdeels nuttige aanwijzingen verstrekkende lampjes. Uw eigen lamp moet U, ook als U niets ziet of hoort, alleen maar op de schilderijen richten, die U bekijken wilt, - het Joodse Bruidje b.v. kan ik U sterk aanbevelen, dat is onder het grillige licht net een verzameling halfvuile edelstenen, - *niet* naar links of rechts, in de richting van een uitgang of ingang, anders zien zij uit de verte het schijnsel. Denk erom, dat het Nachtwachtzaaltje een muizenval is; dáár niet in voor vieren!

Een bepaalde regelmaat in de ronden heb ik niet kunnen ontdekken; gemiddeld om het uur, leek mij, maar waarschijnlijk volgen ze telkens een andere route, zodat het tijdstip, waarop U ze ziet, variëren zal. In theorie is denkbaar, dat U ze tijdens één of meer ronden in het geheel niet zien zult, n.l. wanner U in hetzelfde tempo achter hen aan of voor hen uit loopt. Voor zover ik weet, gaan ze het hele museum door, ook de olifantsruggen etc. Mocht U op moeilijkheden stuiten, of nieuwe krijgslisten uitdenken, laat mij dat dan weten, de volgende week. U schrijft wel dadelijk, nietwaar? Ik ben te nieuwsgierig! Volgende week Maandag dus, om half twaalf aan het huis van Dr Onnen.

Toen hij mij binnenliet, viel mij dadelijk zijn verminderde jovialiteit op. Zijn verzoek om strikte geheimhouding verklaarde veel: hij had natuurlijk spijt gekregen, en was bang voor een schandaal, en reprimandes van het Rijk. Het kan ook zijn, dat hij, juist op dit nachtelijk uur, dat verbroederingen begunstigt, alleen maar de distantie wilde bewaren tot mij, jonge hond. Over jou, ik bedoel over U liet hij zich niet uit, zodat U waarschijnlijk een zeer diepe indruk op hem heeft gemaakt. Zou hij in mij een medeminnaar vermoeden? Zou hij U werkelijk hebben willen verleiden door middel van die jeneverbrancard? Hij droeg een fluwelen kamerjasje, en achtte zich misschien de evenknie van Fluwelen Breughel, ach, ach... Wat moet zo'n man zich akelig minderwaardig voelen naast de door hem bewaakte Reuzen, dacht ik bij mijzelf, boosaardig als steeds, toen hij, na mij door dat gangetje

voorgegaan te zijn, - dat zijn puistje dwars door de lucht, manshoog, met het Museum verbindt [net als de brug van een schip]; ik zag door de ramen de lichten van de Ruysdaelkade, als een haven waarvan ik afscheid nam, - een zware, met ijzer beslagen deur ontsloot, waarachter de museumlucht me tegemoetwoei: niet olieverf en vernis, de dierbare walm van mijn prille jeugd, maar iets vans en kelderachtigs, teweeggebracht door de Kerkelijke Kunst van de 9e tot de 16e eeuw, waar ik overigens weinig van gezien heb. De deuren opende hij met de allures van een meester-inbreker. Een paar maal knipte ik opzettelijk mijn lampje uit, maar hij scheen de weg in de donker te kennen, en vroeg niet om licht. Steeds nieuwe zalen, kasten, vitrines, tinnen schotels, het poppenhuis, - wij sloegen links af, - een reeks Oud-Hollandse kamers, met afwezige pijprokende heren en afwezige bepruikte dames, die net zo duf roken als het daar rook, - en wij bereikten de Oostelijke ingang, waar hij mij aan mijn lot overliet, niet dan na mij op het hart gedrukt te hebben geen onvoorzichtigheden te begaan, zijn naam niet te noemen als ik gesnapt werd, en liever niet op de 'Oostelijke Binnenplaats' te komen [dat is de grote, laaggelegen zaal met de tocht naar Chatham en de kist van Hugo de Groot; de 'Westelijke Binnenplaats' is de 'gipsbinnenplaats' met Laocoon en zijn jongens]. Ik stond op het punt hem te vragen of hij bang was, dat ik mij als een vaandrig in doodsnood in een stukgeschoten vlag zou wikkelen, maar hij was al op de terugweg, na mij vluchtig goedenacht te hebben gewenst, zonder ironie in de stem, moet ik zeggen. Goede Onnen... Ik was alleen. Met een diepe zucht besteeg ik de galmende trap naar de voorhal. Op David en Goliath heb ik geen acht geslagen, wat U misschien vreemd in de oren klinkt. Maar ik was nu zelf een David geworden, die deze Goliath, deze mammouth, deze reus van een museum, met olifantsruggen en al, bestrijden ging!

Juffrouw Breulese, hooggeachte vriendin en rotgenote, U zult mij vragen hoe ik mij voelde. Deze vraag zult U over een week stellen aan Uzelf, en het is ongetwijfeld een belangrijke vraag, want wie aan de vooravond van zulk een onderneming, door geen mens ter wereld nog gewaagd of ook maar overwogen, *niets* voelt, mag wel

een dikhuid heten. Welnu, - en hoewel het algemeen bekend is, dat mijn huid de dunste pellicula der eencelligen naar de kroon steekt, - ik voelde eigenlijk niet zo héél veel. Niet eens nieuwsgierigheid. Had de heer Onnen mij verder op mijn tocht begeleid, met een lichte suggestie van voorzichtigheidshalve de hele nacht in mijn gezelschap te willen blijven, zo al niet mijn sponde te willen delen, ik zou geloof ik niet teleurgesteld zijn geweest. Moet ik zeggen, dat het museum minder eenzaam, minder huiveringwekkend, minder demonisch was geworden, nu de gemakzuchtige Cerberus mij had verlaten? Misschien lag het ook aan de entourage: de Voorhal, waar ik voor de grap een ansicht heb gestolen [van de Nachtwacht, waar ze er tòch genoeg van hebben]; de rij kabinetjes in Westelijke richting, waar ik achteloos mijn lampje liet spelen over niet zeer boeiende schilderijen, de zalen die daarop volgden, zo groot, zo hol, zo fluisterend, zo vreemd en fragmentarisch belicht, - en toch... Kwam het, omdat deze omgeving mij van kindsbeen af vertrouwd is? In die Hollandse kamers beneden zou het mij wel anders te moede zijn geweest, want zelfs in het gezelschap van de directeur had ik daar een vleug menen op te vangen van een vergaan dat geen vergaan ìs, van verdwenen mensen die er misschien nog zìjn, van statige, hooggerugde stoelen, waar men als indringer zijn nek over breken kon, maar waar men zich ook met een bevredigd gesteun in kon laten zakken, om op slag te veranderen in een dikbillige Bicker of Trip van de 17e eeuw, uitblazend van de geschutgieterij, die tot in lengte van eeuwen zijn nakomelingen op het kussen zal brengen. Ja, in die kamers zou ik toeback gezogen hebben als de beste onder hen, en de dienstmaagden de heupen gevoeld, en mijn zoontje met de karwats gegeven! Maar hien? Schilderijen, schilderijen; lijsten rondom sinds lang gestorven leven; een nog levende naam, meer niet... Ik roffelde met mijn hak op de vloer, en er kwamen echo's, fraaie, martiale echo's; ik niesde, en er volgde een geluid alsof alle beddelakens van Elisabeth Jacobsd. Bas [1571-1649], weduwe van Admiraal Jochem Hendriksz. Swartenhont, door midden werden gereten. Ik voelde mij, eigenlijk, een beetje kinderachtig.

En opeens moest ik aan mijn vader denken. Ik liet mij op een bank vallen, niet als Trip, maar als Smallandt de Jonge, en ergens vóor mij in het schemerduister stond Smallandt de Oude te schilderen; ik wist zelfs welk schilderij het was, dat hij opnieuw vereeuwigde. Het zal U al weer opvallen, dat ik niet over mijn vader spreken kan zonder het copiëren erbij te halen, alsof er werkelijk niets anders over hem te berichten was. Nu, andere feiten zijn er genoeg, - zijn droge hoest de laatste winters; zijn wereldvreemdheid, eigenaardig contrasterend met overdreven nauwkeurigheid in kleinigheden; de stomme uitnodigingen, die hij blijkbaar tot vrouwen richt om hem te tyranniseren, want zijn zuster, tante Charlotje, het liefste mens op aarde, begon reeds tegen de tijd dat ik het huis verliet om op kamers te gaan wonen, een toon tegen hem aan te slaan die mij levendig aan die van mijn moeder herinnerde; daarnaast zijn 'uitspattingen': roken, vissen met de hengel, anecdotes vertellen, die altijd tegen het slot mislopen, - maar al deze détails, voor zover ze van enig belang zijn, schijnen toch weer met het copiëren in verband te staan, symbolisch om zo te zeggen. En waaróm copiëert hij? Mijn God, dacht ik, ver heen in een alleenspraak, die ik even goed op mijn kamer of in bed had kunnen houden, - *waarom* copiëert mijn vader? Waarom heeft hij nooit naar de natuur willen schilderen, wat in zekere zin óók een soort copiëren is, maar door de wereld als 'creëren' wordt beschouwde? Hij had dit zeker gekund, technisch acht ik hem mans genoeg. Er moet hier een soort ascese, een zelfverlochening of zelfstraf, achter schuilen, en ik heb daar ook wel eens een balletje van opgegooid, in een van die zeldzame vertrouwelijke gesprekken, die zoons met vaders kunnen voeren, even voor hun 18e jaar, met de baard in de keel, en liefde en verachting in het hart, gesprekken, die later nooit meer herhaald zullen worden en waarvan men op het moment zelf nooit weet dat ze als een afscheid zijn bedoeld. Meestal waarschuwt de vader dan de zoon, voor drank of geslachtsziekten b.v.; maar in òns geval was ìk de inquisiteur en roepende in de woestijn, en ik riep hem op ter Creativiteit, en waarom, waarom, vader, altijd dat *verdomde* copiëren, in dat *verdomde* Museum? Een behoorlijk antwoord heb ik niet gekregen. Hij zei, dat hij die din-

gen in de handel bracht en er meer geld voor maakte dan voor eigen vindingen. Hij ontkende niet, dat hij b.v. een stilleven zou kunnen maken, met druiven en een mandolien, of een zelfportret in een spiegeltje, met een kaarsje ernaast, net als het portret van Willem III van Godfried Schalcken [1643-1706], waar ik als jongen altijd een beetje bang voor was. Hij scheen zich niet eens te generen!

Zijn glansnummer was ongetwijfeld De Jager [‘van zijn honden vergezeld, daalt een hoogte af in een bergachtig landschap’] van de hand van Adriaen Cornelisz. Beeldemaeker, geb. Rotterdam omstreeks 1625, gest. 's Gravenhage nà 1786, werkzaam ook te Leiden en te 's Gravenhage. Deze chronologisch slordige Beeldemaeker heeft met zijn Jager ongetwijfeld een klein meesterwerkje geleverd [D. 113,5 × 204,5, gem. rechts onder], dat niet geheel ten onrechte door de heer W.E. van Pappelendam in 1885 aan het Museum is geschonken. Pappelendam moet het lang in zijn salon hebben gehad, maar tenslotte irriteerde hem de meditatieve loophouding van de jager in zijn rood buis, gebukt gaand onder een jachtroer van monsterlijke lengte, dat de rechterbovenhoek bedreigt, en de ingetrokken ribben van de prachtige windhonden, met kleine hondjes erbij, alsof ze zo juist gejongd hebben. Pappelendam kon daar tenslotte niet zo goed meer tegen, en wilde ook de Staat der Nederlanden wel eens gelukkig maken, en zijn vrouw met een plasdankje van een langvergeten minister en een lintje in September. Nu loopt en zwoegt de jager dus in het museum, en mijn vader schilderde hem nog eens helemaal opnieuw over, in natuurlijke kleuren, met de handtekening van Beeldemaeker zelf; alleen de anatomie van de duidelijkste windhond gaat zich bij hem een weinig aan natuurspelingen te buiten. Deze copie, die in de zaak algemeen bewonderd werd, heeft hij nooit willen verkopen, hij hield hem aan als visitekaartje.

Ik stond op, en liep door duistere, fluisterende zalen - de historische galerij, de Rembrandtzaal [waar vroeger de Nachtwacht hing, waarvoor nu een puistje is gereserveerd, waar ik nog niet goed in durfde] - naar de eregalerij, die weer op de voorhal uitkomt. Daar, in een van de zijkabinetten, hangt Beeldemaeker. Ja, ja, daar loopt

hij nog altijd, die fameus geschilderde Jager onder de last van zijn roer, daar trekken de windhonden hun gebaleinde flanken in, daar snuiven hun edele en bewegelijke rose neuzen de geur op van olieverf en vernis. Van het landschap eromheen is weinig te zien, het is àl honden wat bij Beeldemaeker de klok slaat.

Na mij voor Beeldemaeker met een slok cognac te hebben gesterkt, trad ik nader, - ik meende het schilderij in het donker te kunnen vinden, - toen plotseling het eerste geruis der Rondwarenden mijn aandacht trok: kijvende oudemannenstemmen, in een krans van lispelende echo's. Waarover ze keven weet ik niet; ik zag ze in de opening van de Rembrandtzaal voorbijtrekken, twee in getal, met hun lampjes, gevolgd door een derde, kleine, dikke, die brutale flitsen afvuurde, gelukkig niet in mijn richting. Zij sloegen de weg in, die ik zo juist afgekomen was; zouden zij, langs een omweg, toch nog de eregalerij willen passeren, dan had ik nog vijf minuten voor Beeldemaeker, dat is meer dan de gemiddelde museumbezoeker aan hem spendeert.

Het gemurmel der Rondwarenden stierf weg. Ik knipte mijn lampje aan. Ik keek. Ik had mij vergist. Voor mij ping Govert Flinck: Isaäc zegent Jacob [‘de oude Isaäc in zijn bed zittende, omhangen met een rode mantel, zegent Jacob, terwijl Rebecca erachter staat’], een van die succesnummers van de ansichtverkoop, die onweerstaanbaar op de gaapspieren plegen te werken. Toch is het een mooi schilderij, al lijkt Isaäc te veel op Simeon in de Tempel van Flinck's leermeester Van Rijn, en al kijkt Jacob te listig, en Rebecca te dromerig. Maar ik was niet in de stemming voor aesthetische beschouwingen. Terwijl mijn lamp het glanzend oppervlak aftastte en nu eens de witte baard, dan weer de onbetrouwbare krullebol in een anachronistisch zonnetje zette, overlegde ik wat dit schilderij voor mij persoonlijk te betekenen had. De Jager van Beeldemaeker had mij hierheen gelokt, om mij uit te leveren aan Isaäc en Jacob. Isaäc en Jacob ontroerden mij op een of andere manier. Arme, wijze, machteloze vader Isaäc! Isaäc is blind, Jacob ziet; Isaäc zegent Jacob, en is misschien [half bewust?] in het complot: hij wéét, dat hij beseibeld wordt; hij heeft haast om zijn patri-

archale macht voor zijn dood over te dragen, zíende te worden in die sluwe en tijdelijk harige Jacob, Esau is ver weg, die vermaakt zich met de windhonden van Beeldemaeker...

Het was tijd voor de Rondwarenden geworden, en even later drongen zij nogal stampend de voorhal binnen, hoogst waarschijnlijk op weg naar de eregalerij. Ik liep op de tenen terug naar de Rembrandtzaal, en sloeg rechtsaf, alle zalen weer door, in omgekeerde volgorde, tot aan de thans verlaten voorhal. Daar ik moe geworden was - in het museum heerste een benauwde warmte, kleed U niet te dik - zette ik mij op een van de banken onder die lelijke, wazige muurschilderingen, en meende wel eens een uiltje te kunnen knappen. Van het museum - wat 'men' onder het museum verstaat - had ik voorlopig genoeg. Alleen zeer sterke prikkels zouden mij nog uit mijn lethargie kunnen rukken, b.v. het jongetje met het Alziend Oog op het bekende regentenstuk van Cornelis Troost [8 Oct. 1697-7 Maart 1750; de regenten heten o.a. Lepeltak, Rogge, Bas en Kapitein], dat demonische en veelbesproken kereltje, wiens ogen u volgen zoals Gods ogen de geheime zondaar. Dat knaapje had ik in het holst van de nacht wel eens in zijn gezicht willen uitlachen, te meer omdat hij een 'haveloos knaapje' is, volgens mijn catalogus. Of dat schilderij van Jan Steen [De Kegelaars], dat geen Jan Steen ìs, maar een doodgewone copie. Waarom ping er niet een copie van mijn vader in het Rijksmuseum? Hij had er lang genoeg gewerkt, ik was reeds heel wat plaatsen gepasseerd, waar zijn ezel had gestaan, en hij had altijd meer toeschouwers getrokken dan de juffrouwen met schorten, de magere moederdieren, die Van Rijn en Maes en Van Mieris de slecht gevulde borsten bieden. Was mijn vader soms in de grond van de zaak een Rubensnatuur, die alleen schilderen kon met veel mensen om zich heen? Voor zijn opperste uitbarstingen, zo stelde ik mij voor, had hij een hofhouding nodig, een stuk of wat gezanten, een nieuwsgierige koning, - en waar vindt men die in deze tijden in deze landen?

Ik moet even geslapen hebben, en waarschijnlijk gedroomd, maar herinneren doe ik mij alleen wat aan de droom voorafging in nog half wakende toestand. In zwart fluweel, de linkerhand hoofs spe-

lend met de gouden keten om mijn hals, zat ik in een grote zaal naar mijn vader te kijken, die klein en bescheiden, maar met een reusachtig palet op de vuist, achter een even reusachtige ezel stond. Het doek, waaraan hij werkte, was van mij afgekeerd. Over zijn schouder wezen handen van ambassadeurs, schone vrouwen, rijke kooplieden; bijna was het, of ook uit zijn palet, tussen de bundel penselen, wijzende vingers staken. Het schilderij moest bijna voltooid zijn, want nu eens was hij boven, dan weer beneden bezig, niet in grote lijnen of vlakken, maar prutsend telkens op één plek. Gemurmel vulde de zaal, ik voelde mij trots en bevredigd; er was een voortdurend va-et-vient van bezoekers; verderop zaten leerlingen achter kleine ezeltjes; hier en daar werd uit geslepen roemers gedronken. Toen werd mij de nieuwsgierigheid te machtig, ik stond op, liep om de groep heen, en zag door een haag van wijzende handen en de gekromde armen van wie de hand boven de ogen hielden, welk onderwerp mijn vader gekozen had voor dit, nog vóór de voltooiing beroemd geworden doek. Ik was het zelf. Ik stond daar in zwart fluweel, mijn gouden keten om de hals, en mijn gezicht was het gezicht van het jongetje met het Alziend Oog. Het jongetje verwaasde, en ik viel in slaap.

Toen ik ontwaakte, dronk ik wat cognac, at een reep chocola, en zocht een gemakkelijker en veiliger plaats op, - veilig, in zover ik desgewenst onder de bank verdwijnen kon, wat in de voorhal niet goed mogelijk leek. Het was half twee, en ik heb daar meer dan een uur gezeten, klaarwakker, en slechts éénmaal opgeschrikt door mijn natuurlijke vijanden, hetgeen mij op een wandeling door het museum te staan kwam. [Onder de bank kruipen durfde ik opeens niet, maar dit is onzin, u kunt dit gerust doen; denk er echter om, dat u onder een *ronde* bank ook een beetje rond moet gaan liggen, anders zien ze uw voeten; kùnt u rond liggen? De schuilplaatsen, die Onnen u noemde, zijn natuurlijk alleen maar onzinnig].

Om half vijf ben ik op weer een andere bank in slaap gevallen maar ik geloof, dat voetstappen of stemmen mij onmiddellijk gewekt zouden hebben, ondanks de cognac]. Vóór die tijd heb ik nog twee maal ‘le tour du propriétaire’ gemaakt en mij onbescheiden ge-

dragen tegenover enkele Rembrandts en Van Dijks. Aardig is - als u net zo'n lampje hebt als ik - om de lichtcirkel steeds groter en waziger te laten worden; het is dan alsof het schilderij onder uw handen groeien gaat. Het is wel even een sensatie, zo met de Groten om te springen. Gek is ook, om in een niet te kleine zaal [ik deed dit oostelijk van de Rembrandtzaal, waar de 'vreemde scholen' hangen] in het wilde weg lichtflitsen uit te zenden, en Caravaggio's, Rubensen, Poussins, Titiaans, Quinten Matsysen [van wie alleen maar twee oude copiëen in het Museum te vinden zijn] samen te strengelen in een futuristische rondedans. Een beetje licht kwispelen over het Gebed zonder Eind héeft iets pikants. Een gebed *zonder eind*, - nooit verhoord, nooit geweigerd, - en het katje trekt nog altijd met zijn machteloos pootje aan het tafellaken, en het brood wordt niet oudbakken, de melk niet zuur, en de oude vrouw gaat niet meer dood en komt ook niet in de hemel... Men kan voorts het licht plotseling op een schilderij richten, na van te voren geraden te hebben of het naakt zal zijn of niet. Zeven keer bloot uit tien keer mikken is geen slecht resultaat; de man die dat resultant bereikte was *ik.* Maar ik wil u geen rare spelletjes leren.

Op die bank dan, tussen half twee en kwart voor drie heb ik de verhouding tussen mij en mijn vader eens voor al trachten te doorgronden, mede in verband met uw beschuldiging, dat ik de man niet voor vol aanzie. Wij moeten er van uitgaan, dat voor een kind de vader is gelijk aan God. De vader heeft ons geschapen, - zoals mijn vader in zijn Rubensrol het jongetje met het Alziend Oog schiep, - en hij heeft dit gedaan op een geheimzinnige en onnaspeurlijke wijze, waarvan het kind nog lange jaren heel wat minder begrijpt dan van de procreatieve rol van de moeder, met wie het tenslotte in een soort lichamelijke werkgemeenschap leeft. Voor een kind, dat de borst krijgt, liefderijk gewassen wordt, bij zijn moeder op schoot in slaap valt, is het niet zo moeilijk zich later voor te stellen, dat die schoot hem heeft gebaard, hoe dan ook. Verder is de vader meestal weg, - 'ins feindliche Leben', - en hij belichaamt de autoriteit, en heeft een harde stem en later soms harde handen. Maar bij mij gaat dit alles niet op. Zonder nu dadelijk te willen beweren, dat mijn va-

der mij gebaard heeft in plaats van mijn moeder, - zij zou hem dit zeker niet hebben toegestaan, - moet ik toch een omkering der rollen vaststellen, vooral wat betreft de ‘autoriteit’, en al wat daarmee samenhangt. Met dergelijke ouders moet ons wereldbeeld wel vreemde kronkels gaan vertonen. Niet dat ik daar ooit veel last van heb gehad, maar ik kon toch wel eens verlangen naar een behoorlijke God de Vader, en een moeder die zich wat meer op de achtergrond hield en niet voor Drieëenheid in hoogst eigen persoon wilde spelen. Het is waar, dat mijn vader mij verwekt heeft; maar het is ook waar, dat hij alleen maar copiëren kan! En van wie moet ik het scheppingsvermogen dàn hebben, waarvoor ik in alle kranten geprezen en bespogen word? De andere familieleden, van beide kanten, zijn al even weinig creatief aangelegd, al heeft tante Charlotje flair voor nieuwe keukenrecepten, die ze echter toch ook meestal gapt. Het is soms benauwend, het is dan of ik geen recht heb op deze eigenschap, en de mensen bedrieg. En zeg nu eerlijk: heb ik scheppingsvermogen of heb ik het niet? Kan ík er wat aan doen, dat U eerder over de nachten in het museum heeft geschreven dan ik en dat de ‘haute litérature’ [pff...] achteraan kwam hinken? Copieer ik soms in deze brieven? Maak ik geen donders aardige grapjes, die niemand vóór mij nog verzonnen heeft? Heb ik niet enkele Gestalten uit het museum [Jan van Schaffelaar b.v.] ten voeten uit getekend, op een wijze waar Potgieter vinger en duim naar likken kan? Zullen niet, dank zij mijn Pen, de Rondwarenden onze nazaten nog verschrikken met hun speciale demonie van oude, boosaardige mannen? En dan zó'n vader... Het is, als ik geen ondergeschoven kind ben, natuurlijk denkbaar, dat zijn onvruchtbare volgzaamheid plus de eigengereide hardheid van mijn moeder tot een uitkomst heeft geleid, die iedereen scheppingsvermogen noemt, - en dit in zekere zin ook ís, - en dat mijn kroost, en het kroost van Haar, weer uiteen zullen vallen in harde bonkjes en bedeesde copiïstjes in het Rijksmuseum...

Waarschijnlijk ben ik een ondankbare hond, en een beetje kleinzielig. Creativiteit is alleen maar joie de vivre, op een bepaalde manier benut. Geef mijn vader een aardige vrouw, en hij streeft Van

Rijn voorbij, of op zijn minst Beeldemaeker. Maar laat ik het niet meer over mijn vader hebben; neen, laten wij het voor het laatst nog even hebben over God de Vader. Wie heeft ooit bewezen, dat God echt creatief is, en niet als Aartscopiïst te werk is gegaan bij het scheppen van deze wereld [die slecht genoeg is voor een copie]? Plato moet hier iets van gevoeld hebben, toen hij de eeuwige Ideeen als Voorbeeld aanwees van wat wij hier zien, horen, voelen, ruiken en proeven. Men kan wel zeggen, dat God zelf de Idee is, maar in elk geval heeft hij, voor zover wij weten, de Ideeën toch niet zelf geschapen; en het copiëren naar de Ideeën ging hem ook al niet al te best af, te oordelen naar het groot aantal engelen en demiurgen, middelaars en jongetjes met het Alziend Oog, verlossers en sluwe rakkers als Jacob, die hij daarbij nodig bleek te hebben. God is blind en hulpeloos, en een beetje zielig, en Rebecca zit hem op zijn kop, en ín zijn kop zitten de Ideeën van Plato, die er God weet van waar ingekomen zijn, en die hij te grabbel gooit, als Beeldemaeker zijn windhonden aan Smallandt de Oude...

Ik ben slaperig, en een beetje katterig van de cognac en de chocola. Ik wilde geen kwaad spreken van God, juffrouw Breulese, ik vond alleen, dat er theologisch iets voor mijn vader moest worden gedaan, dat is alles. Overigens geef ik toe, dat men voor dergelijke ontboezemingen niet in een museum geweest hoeft te zijn. Het valt niet te ontkennen, dat mijn eerste nacht betrekkelijk weinig opgeleverd heeft: het werk van een beginneling; maar de volgende keer zal ik mij beter voorbereiden, en alle niet ter zake doende gedachten meedogenloos onderdrukken.

Mijn catalogus opslaande, lees ik: ‘Ekels de Jonge [Jan], geb. Amsterdam, 2 Juni 1759, gest. aldaar 4 Juni 1793. Leerling van zijn vader Jan Ekels de Oude.’ En wat heeft Jan Ekels de Jonge wel geschilderd? ‘*Een Schrijver*, van achteren gezien, zittende tegenover een spiegel waarin zijn gelaat weerkaatst wordt.’ Die schrijver ben ik, en hij zit met zijn rug naar u toe uit schaamte.

Met mijn allerhartelijkste groeten,

MAARTEN SMALLANDT

P.S. *Good Luck*!

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Ik ben er geweest. En er is meteen al iets naars gebeurd óók. Ik heb n.l. mijn thermosfles [warme thee met rum] op het glas van een vitrine met het hemd van Ernst Casimir laten vallen. Een heel stuk er uit [uit het glas]. Ik heb de scherven, bij het gammele licht van mijn lampje, zo goed mogelijk weggeruimd, en op het hemd - ter tegemoetkoming in de reparatiekosten - een briefje van twee vijftig gelegd. Tenminste, ik méénde dat 't een briefje van tweevijftig was, maar later, toen ik net terugkwam van een inspectietocht over de Oostelijke Binnenplaats [Onnen vergat blijkbaar mij te zeggen, dat hij liever had dat ik daar níét kwam], bedacht ik me ineens, dat ik helemaal geen geld bij me had gehad, en dat het goorblauwige papiertje, dat ik met zoveel piëteit bij het historische kledingstuk had achtergelaten, alleen maar het bewijsje van de kousenreparatie kon zijn, een bewijsje voor zeven kousen...

Zeven Zijden Kousen, meneer Smallandt! U is weliswaar geen vrouw, maar misschien zult u toch íets kunnen begrijpen van wat ik op dat ogenblik voelde.

Ik keerde meteen op mijn schreden terug en begon, tamelijk verzenuwd, te zoeken naar de zaal met het Casimir-reliek. Ik zal U die tocht niet beschrijven. Ik was te gejaagd om iets anders te voelen dan ergernis over mijn stommiteit. Ter hoogte van de hangmat van Johan de Wit [dat ding zit óók in een vitrine en ziet er uit als een gehaakte beddesprei], meende ik de Rondwarenden te horen. Ik kroop weg onder een scheepsmodel en wachtte. Er gebeurde echter niets, waarom ik na een tijdje maar weer te voorschijn kwam, en m'n weg vervolgde.

Het was niet eens zo erg donker in die benedenzalen, toch heb ik nog kans gezien me een paar maal in de richting te vergissen. Toen

ik eindelijk bijna was waar ik wezen wilde, kon ik tot m'n ergernis de vitrine niet meer bereiken omdat een van de lage poortjes, die ik door moest, nu ineens afgesloten bleek te zijn met een soort ijzeren hek. Gewoonweg absurd, vindt u niet, zo'n onnozel hemd te bewaken of 't een wild dier is!

Daar stond ik. Maar ik besloot m'n nacht niet te laten bederven door dat malle incident. 'Ik loop er morgenochtend wel even langs. Na tienen zal dat hek wel weer open zijn', dacht ik. Toen zette ik de Zeven Kousen kordaat uit m'n hoofd, liep terug naar de Oostelijke Ingang [waar ik ongeveer een uur te voren door Onnen was losgelaten], en besteeg met tas en kussens de stenen trap naar de grote voorhal.

De maan scheen vannacht. Hebt u daar nog op gelet? Hij scheen door het rood en blauw en geel van de hoge glas-in-lood ramen en zette de voorhal in spookachtig gekleurd licht.

Ik drentelde langs de fotografieëntafel en gaf een duwtje tegen het draaiding met ansichten. Dat ding knarst als het draait. Onmiddellijk begonnen de gewelven boven me te schrapen en te kuchen. Na vijf tellen was alles weer stil.

Ik vond de voorhal die nacht angstaanjagend kil en doods. De Mozesput en de beelden leken van ondergestoven ijs, Van Schaffelaar sprong met bleek bestorven kaken van z'n toren, en de koperen trapleuningen hingen als een bliksemschicht in de donkere ruimte van het trapportaal.

'Je moet 't jezelf maar zo gezellig mogelijk maken', zegt Adje altijd. Ik stapelde daarom m'n drie kussens op elkaar in een knus hoekje bij een dwarsmuur, en ging met m'n rug tegen een gobelin onder het beschilderde kerkorgel zitten om een broodje te eten.

Inderdaad, ik geloof dat U gelijk had toen U zei, dat die schuilplaatsen van Onnen larie waren. Hij had me nota bene gezegd, dat ik me eventueel zou kunnen verbergen achter een van de vleugels van dat orgel. Maar het gevaarte hangt, met vleugels en al, zeker wel drie meter boven de grond!

Onnen! Hij deed me die nacht om halftwaalf open. Hij droeg dat

fluwelen jasje van U [ik bedoel waar U me over schreef] en had een Italiaans woordenboek onder z'n arm. Na de [volkomen correcte] begroeting in de hal, onder de oude scheepslantaren aan de zoldering, nam ie een zwarte bolhoed van het harnas, legde 't woordenboek tussen de varens van een koperen bloembak, en ging me voor, de luchtbrug over, naar de Kerkelijke Kunst.

Hoewel de maan scheen, was het in dàt gedeelte van het Museum toch tamelijk donker. Ik raakte tenminste meteen uit de richting, waardoor ik tegen een houten bisschop aanbotste.

'Oh la la!' riep Onnen, ik zóu zeggen een tikje geërgerd. Hij knipte z'n lamp aan om mij en m'n slachtoffer te inspecteren. Hoewel er niets gebeurd was - die oude houten beelden kùnnen tegen een stootje - stelde hij toch voor nu maar onmiddellijk terug te keren, omdat 't au fond geen dóén was voor een dame [Hij zei: dàme! - Niet dat ik géén dame ben, maar ik weet dat ik er op dat ogenblik meer uitzag als een geschrokken schaap. Bovendien was m'n gewaad niet bepaald haute couture: wollen streepjesjurk, jasje van m'n oude blauwe mantelpak, verkleurd alpinopetje ergens op m'n achterhoofd; accessoires: een rode strandtas en drie gebloemde kussens], voor een dame dus, zo 's nachts, in het donker. Hij had 't over 'charmante dwaasheid'. Hij zei: 'U ligt zó met uw hoofd door een ruit', en 'U valt van een trap voor u het weet', en: 'U moet niet vergeten, ìk ben de verantwoordelijke persoon...'

Intussen zorgde ik er wel voor, dat we doorliepen. Toen hij de Kerkelijke Kunst achter ons wilde afsluiten, heb ik hem gevraagd dat níét te doen. Ik had n.l. een gezellige preekstoel zien staan en het leek me geen gek idee die later als pied à terre in te richten. Achteraf is me echter gebleken, dat het ding niet geschikt is voor dat doel. Het ligt niet centraal genoeg.

Onnen bracht me tot de Oostelijke Ingang. Daar stond ie in het maanlicht, naast het tourniquet en vroeg weifelend of ik nu wel zèker wist, dat ik niet liever meeging, terug... Ik vond hem eigenlijk een beetje zielig. Aan de ene kant wil hij graag 'vlot' zijn en onze onderneming 'mieters' vinden, aan de andere kant, de rijksambtenaarkant, sterft hij duizend doden. Toen hij begreep, dat er met mij

geen land te bezeilen viel, nam hij met een gelaten gebaar z'n hoedje af, toverde een zak caramels te voorschijn [niet uit z'n hoedje], en zei: ‘Een kleine attentie... Tegen de honger.’ [Z'n ogen dwaalden af naar m'n uitpuilende strandtas, waarin hij waarschijnlijk - en terecht - belegde broodjes vermoedde]. ‘En ik hoop, dat U [hij bedoelde: ìk] behouden uit dit avontuur mag komen...’ Toen verdween hij door het poortje naar de Oostelijke Binnenplaats.

Ik heb daarna een tijdje op de onderste traptree gezeten om een caramel te eten en te acclimatiseren. Het Museum dáár rook lekker, naar terpentijn en fluweel en koperpoets. Waar het maanlicht binnenviel zag alles wit, in de hoeken en nissen was het aarde-duister. Het portaal was alleen maar wit en zwart, als een spel dominostenen. Nadat ik de klok in de museumtoren twaalf uur had horen slaan, ben ik wat gaan rondwandelen over de benedenverdieping, en bij dat fatale hemd kwam ik op het idee eens te kijken of m'n thermosfles ook lekte, met het ongelukkige, U bekende gevolg.

Ik zat daar dus, op m'n kussens, onder het kerkorgel.

Soms hoorde je, van buiten, bekende geluiden: het geknars van lijn 2 in de bocht, autotoeters, het klokkewijsje van de toren. In de hoge gewelven boven m'n hoofd, suisde en murmelde de stilte.

Ik dacht aan die olifantsruggen. Ik vind eigenlijk, dat er wat oneerlijks in zit, wat van zwendel. Iets dat van onderen een boogvormig gewelf is, behoort van boven een boogvormige kóépel te zijn, open en bloot, zodat de hele stad het zien kan. Waarom moeten die olifantsruggen zo worden weggemoffeld? Ik vroeg me af wat Cuypers tegen olifanten kan hebben gehad. ‘The elephant never forgets.’

Ik at m'n broodje, en dronk m'n thee met rum [meer rum dan thee - een afschuwelijke combinatie, die ik U ten sterkste kan afraden], en intussen dacht ik aan U, of eigenlijk dacht ik erover hoe U over uw vàder dacht..., over z'n copiëren... Vindt u copiëren zoiets minderwaardigs? Natuurlijk, er is copiëren èn copiëren. Er zijn mensen, die werken met liniaaltjes en passers, die alle afstanden nameten met een eindje touw. Dat zijn dan, op z'n best, razend-

slechte fotografen. Maar je kunt toch ook copiëren zoals b.v. een acteur zich inleeft in z'n rol? Ik bedoel, zou 't nu niet kunnen, dat een kunstenaar zich zó inleeft in het werk van een àndere kunstenaar, dat ie bepaalde dingen eenvoudig niet meer kan zien dan door de ogen van die ander, dus net zo? O, wat doet het er ook allemaal toe! Als uw Vader maar pleizier heeft in z'n werk.

Zó, etend en drinkend en denkend over Uw Vader, kwam ik op m'n Moeder. Mijn arme Moeder heeft géén pleizier in haar werk, dat staat vast. Ze is er zogezegd niet voor 'bedoeld'. Ze is bedoeld om een prettig, vrolijk leven te hebben, níét om bij tijden te stikken in de zorg en om afschuwelijke kinderboeken te verluchten met slecht betaalde tekeningen, van gànzen...

Ganzen! Als u eens wist hoe die beroerde beesten bezig zijn ons bestaan te bederven. We leven allemaal mee met Moeder's opdracht; we komen aandragen met boeken over de anatomie van de gans, met boeken over het houden van ganzen, met foto's van ganzen in weilanden bij waterpoelen. Maar we vòèlen, dat 't een échec gaat worden, hoe dan ook. De ganzen, die mijn moeder tekent, zijn heel aardige, prettige dieren, alleen: het zijn geen gànzen.

'Ik zal er vannacht Hondecoeter eens op nakijken', zei ik tegen mezelf. 'Als er nu ièmand is, die thuis is in de hoenderhof...' [Is een gans een hoen?] Ik krabbelde overeind, borg m'n kussens in de Mozesput, sloeg het koord van de strandtas over m'n schouder, en stapte met het electrische lampje in m'n hand de eregalerij binnen.

Na het maanlicht in de voorhal, leek het hier nu erg donker. Ik bleef even staan om m'n ogen aan de duisternis te laten wennen, en ik was net zo ver, dat ik in een vaag, langwerpig wit geval voor me het beeld-met-de-kransjes, dat midden in die zaal staat, begon te onderscheiden, toen ik stemmen hoorde.

Ik luisterde. De Rondwarenden kwamen met vervaarlijk geblaas, gehijg, gehoest en geklos de Oostelijke trap op naar de voorhal. Ik zocht dekking achter het beeld en bleef wachten om te weten welke richting ze in zouden slaan. Ze gingen de kant op van de Westelijke kabinetjes. Het waren er een heleboel, zeker wel een stuk of zes. Ze leken, zo op een afstand, klein en mager en kromgetrokken. Als

zwarte spookkevers, als een optocht griezelige Breughelmannetjes, trokken ze in het maanlicht door de voorhal, langs de ingang van de eregalerij...

Ik ben toen, uw raad indachtig, achter ze aan gaan lopen. Ik kwam door donkere kokers van zalen. Hier en daar scheen maanlicht door een glazen zoldering, hier en daar viel het schijnsel van een straatlantaren door een raam. Soms, langs een schilderij gaande, zag je even iets van het dofverguld van de lijst, of een paar lichte penseelstreken: een hand, een muts, een stuk hemel, wat schuim van een zee.

Deze wandeling kan niet zo hèèl erg lang hebben geduurd, toch kreeg ik een gevoel van eindeloosheid, of ik van eeuwigheid tot zaligheid zo door zou blijven gaan: zaal in zaal uit zaal in..., of ik m'n leven lang nooit iets anders had gedaan.

Tòt ik ineens, als een op hol geslagen paard, met een ruk tot staan werd gebracht. Ik hield me een paar seconden doodstil. Ik voelde hoe iets me bij m'n schouder had gegrepen en had vage visioenen van moordaanslagen en geestenhanden... Toen knipte ik m'n lampje aan, en zag dat ik met m'n strandtas was blijven haken aan het koord, dat 't fluwelen gordijn in een van de lage zaaldoorgangen, ophoudt.

Ik wurmde mezelf uit de knoop, en dronk wat tegen de schrik. Toen dacht ik weer aan de Rondwarenden. Die hadden intussen blijkbaar flink aangestapt. Ik hoorde nog even, heel flauw, in de verte, het geluid van hun stemmen als het gemekker van een kudde jonge geitjes. Toen werd het stil.

Ik vond, dat ik het er nu wel op wagen kon: met m'n lampje brandend, stapte ik glorieus, als een èènpersoonsfakkeloptocht de volgende zaal binnen.

Ik was aangeland in een echt comfortabel vertrek. Behalve de fluwelen draperieën, was er een antieke kist [die open kon], en een bank - eigenlijk waren het twèè banken met de ruggen naar elkaar toe en een verwarmingsinstallatie ertussenin -, waarop kussens lagen. Als je enkel naar de bank, de kussens, de kist en de gordijnen keek, kon je je voorstellen in een hoge, een beetje holle woonkamer te

staan. Ik heb een tante gehad met zo'n soort kamer. Eigenlijk was het geen tante, maar een verre nicht, en ze woonde aan de Vecht, in een huis vol klimop en spinnen. Haar man was gestorven, ze had een oude huishoudster, er was een bel op het zwarte dak, en er stonden kersenbomen in de tuin.

Gek, dat ik ineens aan ouwe tante Lette moest denken toen ik die zaal binnen kwam.

Ik liep op m'n tenen naar de bank. Ik keek niet naar de schilderijen. Ik had het gevoel in de huiskamer van Vechtzicht te staan.

- In mijn H.B.S-tijd fietste ik er wel eens heen, zo 's Zaterdagsmiddags. Het was koel in de donkere kamers. Het licht, dat er binnen viel was groen... Ik zou tante Lette met geen mogelijkheid meer kunnen beschrijven, ik herinner me haar alleen als een deel van dat sombere huis: groot, hoekig, grauw en grijs en oud. Eigenlijk geloof ik, dat ik wat bang voor haar was. Ik ging naar haar toe zoals je - als kind - balanceert op het uiterste randje van de wallekant, zoals je achter aan een auto hangt, zoals je met lucifers speelt, en over de daken klimt, van de ene dakgoot in de andere.

- Als je de verwaarloosde oprijlaaan door was, kwam je bij de groengeschilderde voordeur met de trekbel. Er lag een brede cocosloper in het portaal, en er was een kapstok als voor een weeshuis. De parapluie-standaard in de hoek was een houten beertje. Het stond op z'n achterpoten; z'n voorpoten vormden een kringetje, waarbinnen paraplu's stonden, een lange groene parasol en een stok met gummi punt. - Dan kwam je uit de schemerige gang in de halfdonkere kamer...

'Ik ben het, Titia. Mag ik even gaan zitten?'

Ze is doof geworden. Of ze is weg. In ieder geval, ze geeft geen antwoord. Ze kan me ook niet zien, want ik heb m'n lampje weer uit gedaan. De kussens van deze bank zijn zachter dan je zou verwachten. Ik zou zo maar in slaap kunnen vallen. Ik ben eigenlijk doodmoe.

- De kopjes bij tante Lette waren van zùlk dun porselein. De zilveren theepot in de hoek bij de portière, leek op een donkergroene lamp...

‘Melk en suiker?’

[Zie je wel: ze ìs er!] ‘Nee, dank U. Ik drink alleen thee met rum. Dat is beter dan enkel cognac. Een kennis van me drinkt enkel cognac als hij hier komt. Kent u mijn kennis? Een gewone man? De hemel beware me, nèè! Een zeer bizonder iemand. Hij zit hier, op deze bank, en denkt over God, en over z'n vader, en over zichzelf. Hij weet àlles over God, en over Plato. Maar Romeo en Julia moest hij opzoeken in z'n encyclopaedie... Dàt wèl. En als je hem zijn feilen toont, gaat hij met zijn rug naar je toe zitten, uit schaamte, en kijkt je uit de spiègel aan, onbeschaamd als hij is.

Wat is dat toch voor geur, die hier hangt? Zijn de vensterbanken overgelakt? Heeft iemand vergeten de kamferkist te sluiten? Is het de lievevrouwbedstro tussen de lakens in het kabinet?’

Ik zat daar, bijna in slaap, en speelde mijn spookspelletje met oude tante Lette. Ik speelde een beetje met mijn eigen angst, zoals vroeger, op het randje van de wallekant. Maar je moet oppassen met zulke spelletjes, want vòòr je het weet wordt het heft je uit handen genomen en tuimel je uit de werkelijkheid in een wereld, waar het ‘twee plus twee is vier’ niet meer opgaat.

U denkt, dat het niet in een museum spookt. Des te beter voor ù! Maar ìk geloof, dat iedereen z'n èigen spook heeft en dat ik het mijne die nacht zo goed als tegen het lijf ben gelopen. Ze is dame de réception van het nachtelijk museum. De groene schemer van de oude bomen hangt nog om haar heen. Het is tante Lette van het verlaten huis aan de Vecht!

In ieder geval, ik werd ineens, stomweg, verschrikkelijk bang. Ik zat stijf rechtop, doodstil. Ik zei tegen mezelf, dat, wat er nu langs mijn voeten ritselde, waarschijnlijk wel een stuk papier zou zijn... Maar ik wìst dat het dat nièt was. Ik zei: ‘Ik ben hier immers alleen.’ Maar ik wàs niet alleen. Ik zei: ‘Het was een motvlinder, die langs m'n voorhoofd streek.’ ‘Er kàn niemand achter me staan.’ ‘Dat gesmoorde, huilerige geluid zal een kind zijn, ergens op de Ruysdaelkade, of een melancholieke kater in de museumtuin...’ Maar ik wìst wat ik wist. Ik had er, bij wijze van spreken, zelf om

gevrààgd, en nu zàt ik ermee. Eindelijk meende ik te horen hoe een deur, bijna geruisloos, open ging en weer dicht. ‘Ze is weg’, dacht ik opgelucht.

Ik knipte mijn lampje aan en keek recht in de ogen van een klein meisje in een ouderwetse, hemelsblauwe jurk met een laagafhangende, pelerienachtige kraag, dat juist bezig was uit een schilderijlijst op de grond te stappen. Ik had haar blijkbaar aan het schrikken gemaakt met dat plotselinge licht. Ze liet de witveren waaien uit haar handjes vallen en bleef doodstil staan.

‘Ik ben het’, zei ik een beetje imbecielig.

Ze kwam een pasje dichterbij. Flossig blond haar was recht uit haar gezichtje gestreken, alleen over haar oren vielen wat ragfijne, door-zichtig-gouden krulletjes. In haar wijde statiejurk leek ze meer op een grote theemuts of eierwarmer dan op een kind. Ze zei niets, ze kèèk alleen maar.

Ik vroeg: ‘Hoe oud ben je?’

‘Bijna 300...’ Haar stemmetje deed denken aan het getjilp van een jonge mus. Toen ineens was ze haar schrik te boven. Haar ogen lachten. Ze spreidde haar zijden rokje wijd uit en maakte een snort révérence. ‘Hoe vindt u mijn jurk?’

‘Mooi maar opzichtig. En je ziet er alle vlekken op. Een rood ruitje is wat dat betreft veel prettiger om te dragen.’

Tot mijn verbazing begon het meisje plotseling te huilen. Hoe iemand met zulke lachende ogen hùilen kan, is onbegrijpelijk. Maar 't wàs zo. ‘Ach,’ snikte ze in een enorme zakdoek, ‘een rood ruitje! Ik heb m'n hele leven zo verlàngd naar een rood ruitje... Driehonderd jaar loop ik nu al rond in diezelfde oude blauwe. Als u eens wist hoe ik deze jurk hààt!’

Ze stampte, ineens woedend, op de grond.

‘Een beetje stil’, riep ik ongerust. ‘Anders komt tante Lette...’

Het meisje droogde haar ogen af. ‘Tante Lette komt niet meer vannacht’, zei ze. ‘Die geeft een cognacsoirée voor de poppetjes van het Chinese porselein.’

Ze kwam naast me op de bank zitten. De zware zij ruiste en ritselde

bij iedere beweging, die ze maakte. Haar krullen roken naar gedroogde rozenblaadjes.

'Ik heb een plan', fluisterde ze. 'Ik wil deze jurk ruilen. Zou u niet eens voor me willen gaan praten met Elisabeth Bas? Die heeft drie onderrokken van roodgeruit katoen...'

Ik vond, dat het kleine blauwe meisje veel te veel aan kleren dacht. En dat zei ik haar. Ik zei ook, dat ik hier niet gekomen was voor rode ruitjes, maar voor Hondecoeter. 'Ik zoek een gans, zie je. En ik heb niet zo hèèl veel tijd.'

'Een gans!' riep het kind verbaasd. 'Waarom in vredesnaam een gans als u een regent of een admiraal kunt krijgen? Er hangen hier zòveel dames en heren in lieve toiletjes...'

'Ik zoek geen dames en heren', zei ik een beetje stug. 'Ik zoek een beest.'

Ze tuurde peinzend voor zich uit. 'O ja, natuurlijk, een beest... Waarom neemt u dan niet liever een phoenix? Of een olifant?'

Ik bleef op mijn stuk staan. Het meisje accepteerde een van Onnen's caramels en zweeg. Na een tijdje begon ze weer. 'Ik zou wel een gans voor u weten... Als u me belooft een volgend keer met Elisabeth Bas te gaan praten over die ruil, zal ik u er brengen.' Ze stond op. De blauwzijden jurk ritselde of er hazen door een korenveld holden. 'Ga mee...'

Het was een vreemde tocht die we maakten. Het vreemdste was, dat de Rondwarenden het helemaal niet erg meer schenen te vinden, dat ik in het museum was. We ontmoetten ze in de voorhal, waar ze hansjesokken deden om de Mozesput. 'We zijn niet die van nù, we zijn die van vroeger...' Ze glimlachten geheimzinnig. 'We gaan allemaal mee op de ganzenjacht! Waar is ons jachtroer? Waar zijn de windhonden van Beeldemaeker?'

Langs smalle brandladders klommen we in de toren. We liepen over ijzeren bruggetjes. Beneden ons waren de olifantsruggen. Boven, tussen halfvergane vlaggen en donkere balken, hoorde je geklapwiek van vleugels.

Hoe het blauwe meisje in haar lange jurk die klimpartij volbracht, was hààr zaak. Ik lette niet erg meer op haar. Ik liep over een wir-

war van ijzeren bruggetjes. De bruggetjes zwiepten een beetje mee met lopen, of ze aan kettingen in de ruimte hingen. Door een groot openstaand dakraam kwam het maanlicht binnen.

Het was hier een soort bergzolder. De bruggetjes verbonden de verschillende delen met elkaar. Ik zag brokstukken van beelden, schilderijlijsten, verroeste kanonnen, oude stoelen met rood brokaat en met goud brokaat, door zeewater aangevreten bijbels, een stukgeschoten harnas, een verbogen diadeem, de gebeeldhouwde wieg van een prins... Het maanlicht gleed over al die dingen. Ik zag hoe de Rondwarenden zich verdekt hadden opgesteld achter het zwartgeblakerde boegbeeld van een schip. Het blauwe meisje leunde tegen een gebarsten zonnewijzer. ‘Dààr’, wees ze glimlachend.

Over de grijze ‘olifantsruggen’ onder me, wandelde een dikke, witte gans.

‘Geeft acht!’ commandeerde de schrille stem van een Rondwarende, maar vòòr ie nog gelegenheid had gehad om ‘Vuur!’ te roepen, was ik al van het bruggetje gesprongen, en stond naast de gans. Dat dier en ik waren de enige levende wezens in dit hoge, doodstille gebouw. ‘Niet schieten!’ gilde ik. ‘Als jullie het hàrt hebt om te schieten...’

Ik weet niet of ze tòch geschoten hebben. Ik weet alleen, dat ik wat zachte, kleine veren in m'n handen hield: een witveren waaier. Verder meen ik me ook nog te herinneren tegen het lichte vlak van het open dakraam het silhouet te hebben gezien van een vreemde, kale vogel, een soort pasgeboren mus, maar dan twintig keer zo groot. Het beest manoeuvreerde een paar seconden onhandig met z'n enorme, piekerige vleugels. Toen scheen hij ineens te begrijpen, dat hij er mee vlièGen kon; hij breidde ze wijd uit en verdween met suizende wiekslagen in de richting van de maan.

Toen ik zòver was met mijn halfslaperig gefantaseer, moet ik, rechtovereind op de bank, vredig zijn ingedommeld.

De volgende morgen werd ik wakker met een stijve nek.

Voor ik wegging uit die zaal, heb ik nog even gekeken in de antieke

kist, onder het Jeugdig Echtpaar van Frans Hals. Er zaten stoflakens in, drie stoflakens van roodgeruit katoen...

Verspronck's Meisje In Het Blauw stond weer blijmoedig met waaier en al in haar lijst. Ik liet dààr dus alles in volmaakte orde achter.

Maar ik heb m'n kussens in de Mozesput vergeten...

En toen ik voor m'n kousenbriefje naar Ernst Casimir ging, zag ik, dat ze daar al een nieuw stuk glas voor hadden geschoven.

Dat moeten de Rondwarenden hebben gedaan, in het holst van de nacht. Ze zullen dus toch wel enigszins lont hebben geroken. In elk geval, dat kousenpapiertje ligt nu onbereikbaar naast het historisch hemd.

En wat die drie kussens betreft, dat is ook nog weer ingewikkelder dan ik dacht. Adje miste ze direct de volgende morgen. Ze riep: ‘Grote goedheid, waar zìjn ze?’ en toen bleek, dat ze haar spaarbankboekje had opgeborgen in een ervan. ‘Ik heb het expres weggenaaid tussen de veren vulling om er niet ieder ogenblik wat àf te halen...’, jammerde ze. ‘Als jullie kussens het huis uitslepen, waarom neem je ze dan niet uit de poezenmand?’

Ik zei in m'n benauwdheid maar, dat ik ze aan iemand had geleend, voor een week...’

Als u volgend keer langs de Mozesput komt, kijkt u dan eens of ze er nog liggen. Bij voorbaat dank. Ik was er vanmiddag, maar kreeg geen schijn van kans. Die put is blijkbaar het trefpunt voor alle suppoosten uit het gebouw.

Nu ja, we zullen wel zien. Ik loop met het plan rond bij mijn volgend, nachtelijk, bezoek de Casimirvitrine wèèr in te slaan. En als Adje haar spaarbankboekje nìèt terugkrijgt, neem ik eenvoudig een paar schatten van Lombok mee naar huis.

Heel veel groeten, van uw [waarschijnlijk] geruïneerde

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Breulese,

Het doet mij genoegen, dat U zich in het museum wat vermaakt heeft, al is dat dan ook gegaan ten koste van enige inwendige afbraak. Il faut casser des oeufs pour faire une omelette, en ik heb ook nooit verwacht, dat U de behoedzaamheid zou bezitten van laat ons zeggen De Eierdanser van Pieter Aertsz., bijgenaamd Lange Pier [niet Grote Pier, die was veel onvoorzichtiger], geb. waarschijnlijk Amsterdam 1507 of 1508, - 'een jonkman voert den dans uit in een binnenhuis; verschillende personen als toeschouwers,' - dus geen katten en honden als toeschouwers, maar *personen*; men bewondert steeds opnieuw de liefdevolle nauwgezetheid in het formuleren bij de kunsthistorici [Uw dialoog met Onnen wijst ook in die richting, 'oh la la' bijvoorbeeld]. Met een vergrootglas heb ik de kleine catalogusfoto van Aertsz.' meesterwerk nog afgezocht naar een weinig eierstruif op de gezichten dier persoonlijke toeschouwers, doch tevergeefs; en het schilderij heb ik vannacht niet kunnen ontdekken, ook al omdat ik jaagde op edeler wild, en zo serieus, zo serieus...

Prettig dus, zoals U weggekropen en gebibberd en gehallucineerd heeft. Hoe U de maan heeft ontdekt, die aan mijn eenzelvige inborst was ontsnapt. Hoe met tas en kussens gewapend die kleine Titia de stenen trap naar de grote voorhal heeft bestegen! Dat is de ware museumgeest, moet ik zeggen; wanneer U zo doorgaat, geloof ik stellig, dat U iets voor dit gebouw zult kunnen zijn, en slaat U gerust nog maar eens wat in: het zijn slechte moeders die de roede sparen. [Onkosten uitsluitend voor Uw rekening]. Uw tante Lette hoop ik ook eens te ontmoeten. Waarmee niet gezegd wil zijn, dat ik haar of een van de andere spoken van U zal aftroggelen om er literair overspel mee te bedrijven; ik beschik over mijn eigen spo-

ken, al dralen zij nog te komen, want, zoals gezegd, vannacht was het een serieuze en eigenlijk nogal vervelende boel, - de 'tweede nacht', dat is altijd een beetje het zwarte schaap onder de nachten, hetzij omdat de eerste te uitputtend was, hetzij uit angst voor de gevolgen van de eerste [dat zou bij U wel eens kunnen opgaan]. O ja, ik moet nog zeggen, dat U zich in het aantal der Rondwarenden vergist moet hebben. *Zes* lijkt me erg aan de hoge kant. Tenzij Onnen uit overmaat van wantrouwen een kleine lijfwacht voor U heeft samengesteld, om Uw gangen te bewaken. In dat geval zal, behalve Uw eerste, deze nacht ook wel Uw laatste zijn geweest, want ik vind het toch werkelijk een beetje has van U, dat gerampok in de buurt van het hemd van een onzer Nassaus. Of U krijgt een beleefd briefje van Onnen, met het verzoek Uw bakvissensnuit voortaan in andere rijksgebouwen te steken, het Spinhuis bijvoorbeeld, óf hij wacht met echte kunsthistorische arglist in het hart Uw komst af en smijt U er eigenhandig uit. Zo niet, beheers U de volgende maal dan beter, en houd wat weer rekening met mijn persoonlijke gevoelens, en spiegel U aan mijn toeschouwende eierdansersmanieren. Ik ben er trots op, het telkens maar tot drie suppoosten te hebben gebracht.

Toeschouwer, - dat was ik deze tweede nacht wel op een zeer bijzondere en hopelijk tot navolging inspirerende wijze. Door de lectuur van enkele vakwerken uit de bibliotheek van mijn goede vader, het ontleden met de loupe van een reeks fotografieën, het vergelijken van jaartallen, het proeven van invloeden, het keuren van technieken, had ik mij met niets ontziende degelijkheid voorbereid. Natuurlijk is dit de glad verkeerde manier: houd Uw stekelige grapjes dus maar voor U. [Trouwens, hoe U aan Uw kennis omtrent Hondecoeter komt, zonder van tevoren een catalogus geraadpleegd te hebben, is me óók niet helemaal duidelijk]. Het museum moet door ons bespeeld worden als een instrument; we moeten er met zijn tweeën alles uithalen wat erin zit; maar daarvoor hoeft men van te voren nog niet het do re mi fa sol der kunstgeschiedenis uit het hoofd te leren. Ik erken dus mijn fout, wens echter de bescheiden opmerking te maken, dat een slechte methode óók wel

eens vrucht afwerpt, en dat iemand, die het museum 's nachts binnentrekt zonder zich over Van Rijn en zijn makkers enigermate te hebben geïnstrueerd en algemeen ontwikkeld, misschien wel de ware intuïtie heeft voor het museum, maar voor het overige toch maar een doodgewone hond is zonder verantwoordelijkheidsbesef en zin voor proporties. Wie zich als Smallandt de Jonge voor de Nachtwacht van Van Rijn plaatst, moet zich hebben geprepareerd, zij het dan ook dat hij op het moment zelf alles vergeten mag blijken te zijn.

Mijn schreden richtte ik dus allereerst naar dit pronkstuk uit ons nationaal bezit. ‘De Kapitein is in het donker gekleed, de Luitenant in geel gewaad met om het middel een witte sjerp, schitterend in het volle licht. Naast den Kapitein een meisje, hel verlicht; een dode witte haan hangt aan Karen gordel.’ Laten wij deze twee volzinnen uit mijn catalogus eens rustig bekijken. Om te beginnen mocht ik eens en voor al vaststellen, dat het gele gewaad en de witte sjerp fabels zijn, nog afgezien daarvan dat de sjerp niet om het middel zit, doch om het benedengedeelte van de borst; waarschijnlijk bewaarde luitenant Willem van Ruytenburg er zijn dukaten in, zo dicht mogelijk bij het hart. Andere tijden andere zeden: wij dragen ons geld in de buurt van de heup, ten teken van minachting. Maar de kleuren geel en wit, al of niet schitterend, zijn mij toch niet opgegaan. Het is iets *anders* bij Rembrandt; het is de kleur van het verval, de kleur van het verleden, het bodemloze oker van het genie en de kalme waanzin. Misschien meende Rembrandt geheel te goeder trouw die kleuren op zijn palet te hebben; maar toen hij ze aanbracht, - kunt U zich dit moment voorstellen: de Nachtwacht nog maar half klaar, en de andere helft uit lijnen en vegen en vieze grondverf bestaand? - toen mengde de Muze met het vieze schort er wat van zichzelf doorheen, en het resultaat is deze onsterflijke vuilnis, waarin licht en modder een huwelijk hebben aangegaan en Van Ruytenburg zijn zuinig peinsgezicht moest lenen tot de hoop dor goud, die hij van binnen allang geworden was. Er was eens een ezeltje, dat dukaten sch...; en het ezeltje werd getemd en gedresseerd en geperverteerd door Rembrandt, en het ezeltje sch... Van

Ruytenburg, de gouden modderman van de Nachtwacht. Er wordt wel eens beweerd, dat de Nachtwacht eigenlijk schoongemaakt zou moeten worden. Daar kunnen we beter luidkeels om lachen.

De tweede volzin is zo mogelijk nog misleidender. Het meisje staat niet ‘naast’ kapitein Frans Banning Cocq, maar schuin achter hem, zó ver, dat er tussen hen in nog plaats wordt geboden aan een soort sluipschutter in verraderlijke houding. ‘Hel verlicht’ kan ermee door; maar de dode witte haan aan haren gordel houd ik voor een bedenksel van de Onnens, of desnoods van Rembrandt zelf, of wellicht van de goede Banning Cocq, die zijnerzijds zoveel op oudburgemeester De Vlugt lijkt, toen deze nog in hout deed en idealen koesterde. Banning Cocq was stellig een knaap met poids; zie maar hoe gebiedend hij de linkerhand uitstrekt, waarvan de schaduw op de edele delen van Ruytenburg is gericht. Hij schijnt te zeggen: ‘Alle dukaten van Ruytenburg, hoog en laag, zijn ook van mij. Grijp ze, pak ze.’ En aangezien hij erg aan zijn familienaam hechtte, moest het meisje een haan aan haren gordel dragen. Ik moet zeggen dat ik deze ‘haan’ nauwlettend bekeken heb, zonder een zweem van het Gallisch gedierte te hebben ontdekt. Er kan van alles aan haren gordel hangen: een veldfles, een neusdoek, een pistool, een lok haar van moeder, een nachtmuts van zus, een klein windkussen, een vrijer van bleek taai-taai... geen haan, tenzij misschien een zeer jonge, Banning Cocq onwaardige.

Zo stond ik daar voor de Nachtwacht mijn vunze critiek te oefenen, en verplaatste mij in de jaren toen ik die affreuze novelle schreef en een zo vurig bewonderaar was van dit misschien toch al te beroemde kunstwerk. Het is duidelijk, dat Rembrandt in latere perioden hoogten heeft bestegen, waar Cocq noch Ruytenburg van konden dromen; bovendien moet men bij de beoordeling van deze renommée ernstig rekening houden met de suggestie die van zoveel prentbriefkaarten, sigarenmerken en omlijste foto's in huiskamers uitgaat. De Nachtwacht is onze eerste grote opvoeder, het doek onzer jeugd, de luier onzer geestelijke rijpwording, - een bij uitstek *nationaal* schilderij, in de slechte zin, maar ook in de goede, want het moet van huis uit toch wel een baas van een verfmachine

zijn om zulk een weerklank te kunnen verwekken. Mijn vader placht te zeggen: ‘De Nachtwacht, hm, dat is een stuk leven,’ - ik geloof een flink groot stuk. Overigens schijnt mijn vader de lucht te hebben gekregen van onze uitstapjes, althans van de mijne, - hóe, mag Joost weten. Brieven of aantekeningen lezen is buitengesloten, aangezien ik niet meer bij hem in huis woon; ondanks zijn nieuwsgierigheid is hij daar ook de man niet naar. Ik moet mij iets hebben laten ontvallen. Had hij zekerheid, door ijverzucht zou hij worden verteerd; het zou stellig in zijn lijn liggen zijn lievelingsschilderijen zo onbespied en van nabij te bestuderen als de Zittende Macht overdag nooit gedogen zou. Zelfs meende ik iets van spijtigheid in zijn oude, uitgebluste ogen te ontwaren, toen hij tegen mijn tante Charlotje zei: ‘Maarten schijnt zich tegenwoordig weer voor Rembrandt en Hals te interesseren,’ - ik had die boeken van hem te leen, - ‘dat is beter dan nachtbraken.’ Ik zei: ‘U bedoelt zeker Houbraken’ [Arnold, geb. Dordrecht 28 Maart 1660, gest. Amsterdam 14 October 1719. In het Museum hangt Een Schilderswerkplaats van zijn hand: ‘De schilder arbeidt aan zijn ezel naar een naakt vrouwenmodel,’ - men schijnt ook zonder ezel aan een naakt vrouwenmodel te kunnen arbeiden, - ik zag het vannacht nog, met een grijnslach om de lippen: bepaald een *lollig* schilderij; buiten en behalve de schilder staat een gepunthoed heerschap het naakt vrouwenmodel te begluren, en deze twee 17e eeuwse schoftjes hebben iets over zich waarin zich de meest loszinnige 18e reeds aankondigt, zo ook in de decadente toets der pantoffels van de schone op de vloer, een omvergelopen corset, haar met parelen doorregen coiffure, mitsgaders het volkomen raadselachtige détail van het kopje van een aap, hond of vos, dat op de stoel, naar boven lonkend, door het naakte scheenbeen met vermorzeling wordt bedreigd. Een echte surréalist in de dop, deze Houbraken; maar het vrouwenmodel is goed en puilend, en de schilder trekt een scheve snuit van de inspanning]; waarop mijn vader begon te grinniken en mijn uitvorsend geworden blik ontweek. Tante Charlotje blikte zedig op haar handwerk, en toen naar de pendule, alsof zij daardoor het tijdstip van mijn uitspattingen kon tegenhouden of versnellen. Laat ik hier-

aan toevoegen, dat nachtbraken mij de laatste weken verre ligt. Zelfs heb ik - als bewijs van goede wil mag ik U dit niet onthouden - mijn boezemvriendinnetje Aty tijdelijk op non-actief gesteld.

Jammer, dat rondom de Nachtwacht een en ander weggesneden is, zodat een oordeel over de compositie op onvolledige gegevens moet berusten. Men mag aannemen, dat deze compositie feilloos is [maar dat is een compositie vaak], evenals de lichtverdeling: dit prachtig gespreide gesternte van lumineuze koppen, waartussen de afstanden volgens een of andere occulte geometrie berekend schijnen. Fel en ietwat beangstigend dringen ter linkerzijde de schutters op de toeschouwer af: zij hebben het op Uw buidel voorzien! - de algemene beweging is hier loodrecht op het vlak van het schilderij. Rechts evenwel is de beweging geruststellend horizontaal, en deze tegenstelling wordt op beslissende wijze ondersteund door de richting van het meest opvallende wapentuig in de handen dezer heren. Links staat alles fier rechtop: vaandel, hellebaard, musket; rechts vaart een wind over het korenveld, en diep, heel diep nijgt zich de lange lans in de hand van een grappenmaker met hoge hoed en opgeplakt snorretje, evenwijdig aan een musket, die van binnen door een gebrekkig oud heertje op verborgen dukaten wordt onderzocht; en de richting van de trom en van Ruytenburg's korte hellebaard is al geen andere. Bepaald kostelijk is de achterste middengroep, waartoe die grappenmaker behoort; bekijk ze de volgende keer eens op uw gemak. Wel zijn de anderen iets minder koddig, - al zou ik de links staande vaandrig wel eens een trap voor zijn derrière willen geven, omdat hij zo vroom naar zijn vaandel opkijkt, met natte, bezielde ogen, en al is het gehelmde nufje aan de rechterkant een aanfluiting van alle strategie, - maar zoals zij zich daar met hun vieren of vijven als op een estrade hebben opgesteld, als dronken ceremoniemeesters met comitélinten in het knoopsgat, die hun laatste rest bezonnenheid aan de Houding spenderen, dat is toch wel onvergetelijk van humor en feestgedruis, - de enige muziek, die hierbij past, is Fêtes van Debussy, het tweede Brandenburgs Concert van Bach niet te na gesproken. Cocq en Ruyten-

burg worden wel zeer afdoende overvleugeld door deze vier dwaze aanvoerders in de schaduw.

En toch is, wanneer men er heel dicht bij staat en het gebruik van de electrische lantaren niet schuwt, de Nachtwacht óók een uitermate zwak schilderij, al laat zich dit misschien, en om dezelfde redenen, van zoveel kunstwerken uit die periode zeggen. Ik heb er geen bezwaar tegen, wanneer een doek van aanzienlijke afmetingen pas op enige afstand zijn schoonheden onthult; maar daarom hoeft het voor de détaillist onder de toeschouwers nog niet vulgair en flodderig te worden. In dit opzicht wint bijvoorbeeld het Joodse Bruidje, op afstand een matig en sentimenteel gewrocht [U vertelt dit wel niet verder?], het zeer beslist van de Nachtwacht. Dáár geschitter en gefonkel, alsof Uw microscoop in de nietigste vormselen zijn weg tast, - hier een geveeg 'von Ungefähr', dat mij vannacht levendig aan de platen in een stoomcaroussel deed denken. En ik vind, dat men toch enige waarde hechten moet aan de 'tweede structuur' van een schilderij, de stof waarvan het gemaakt is, de vezel en de korrel. Zit men met zijn neus bovenop Banning Cocq, dan ziet men een wezenloze pop, die het ook niet helpen kan dat hij alleen maar geverfd is, niet geschilderd. Het is als met de harten en de hoofden van het Corporaalschap zelf: op afstand een keur van vaderlandse deugden, met de heldenmoed in top; van nabij een geldzuchtige bende, die deze grandioze verkleedpartij terdege nodig had om voor het aangezicht van God [niet hùn God] te kunnen bestaan.

Ik kan niet verzekeren, dit alles letterlijk en getrouwelijk te hebben overpeinsd, toen vannacht mijn nuchter flamboyant zich met het befaamde clair-obscur dorst meten. Geconfronteerd met de Nachtwacht, onder een grillige belichting, die dit doek toch niet geheel onwaardig is en de geheime spanningen ervan vergroot, heb ik veeleer gedacht aan het wonderlijke van deze conservering van een verleden, dat wij groot noemen, terecht often onrechte, en dat in zichzelf toch niet anders was dan ieder ander verleden, iedere andere door de mens met zwoegen en teleurstelling gevulde tijdsduur. Er was eens een Rembrandt... Kostelijke verhalen doen over hem

de ronde, en alle zoete kinderen zetten grote ogen op, en het Alziende Jongetje kijkt scheel van nijd omdat hij er niet bij mag zijn, en de olifantsruggen krommen zich eerbiedig over het spektakel; maar wie laat mij het zweet van Rembrandt ruiken, zijn stemgeluid horen, zijn handdruk voelen? Waarvan droomde hij? Hoe was hij tegen Saskia, en later tegen dat lieve, zielige Stoffeltje van hem? Hoeveel minachting bracht hij op voor de proleten, tussen wie hij leven moest? [En wáren het wel proleten? - misschien was Rembrandt een groter proleet dan kapitein Frans Banning Cocq, die op oudburgemeester De Vlugt lijkt; ik meen dit in ernst, sommige zelfportretten hebben iets ondefiniëerbaar ploertigs]. Waarschijnlijk was het allemaal heel gewoon, heel erg terre à terre: gewone dagen, gewone nachten, rondom hetzelfde brandende gemis, dat wij allen ons dierbaarst bezit noemen, in alle tijden en landen. Het verleden is van dezelfde makelij als wij. Dat het voorbij is, maakt het niet anders dan het was. Mensen worden geen halfgoden, alleen omdat zij onder de groene zoden zijn terechtgekomen. Zij zijn die zij zijn, omdat zij waren die zij waren. Natuurlijk is het verleden een groot mysterie, het voorbijstromen van de tijd door geen verstand te peilen. Maar vergeet niet: toen de tijd begon te stromen, die van hun tijd het verleden ging maken, toen waren zij er zelf niet meer. En daarom ligt er in iedere adoratie van het verleden iets gruwelijk eenzijdigs: een éénrichtingsverkeer in de tijd, dat niet de minste zin heeft en tot déraillementen moet leiden. *Wij* zien Rembrandt, maar *ons* ziet hij niet, en daarom zien wij Rembrandt niet zoals hij was. Ik zal hem weer Van Rijn gaan noemen, dat heeft hij ook liever.

Het kwam mij voor, eerst voor de Nachtwacht en enkele andere schilderijen, later in de onbarmhartige omarming van Madame de Récamier, die al weer vergeten had haar kuisheidspantser uit te trekken, hetgeen mij nooit zo duidelijk tot bewustzijn kwam als toen ik in de kletterende en plassende schoonmaaksters om kwart voor negen mollige bronnymfen vermoedde, - het kwam mij voor, dat er één ding is, dat Van Rijn en ik nog onaantastbaar met elkaar gemeen hebben, en dat is Amsterdam. De genius loci heeft hier iets volkomen eigens, het Amsterdam van

Rembrandt is nog het mijne. Niet volledig natuurlijk, niet naar het stadsplan en de nieuwbouw en de klederdrachten en de kroegen en restaurants, maar naar het geheim achter al deze dingen. En men mag niet zeggen: ook Rotterdam, ook Parijs, hebben een bepaalde kenmerkende toon of geur of sfeer, die Amsterdam weer mist. Dit is moeilijk uit te leggen. Rotterdam heeft in het geheel geen sfeer; maar laten wij ons tot Parijs wenden. De sfeer van Parijs is - ik zeg nu maar wat geks - parelgrijs met een goud hartje. Dat vóel je. Dat begrijpt iedereen: parelgrijs met een goud hartje, dat is Parijs. Was dit nu inderdaad de innigste, eigenste karakteristiek van deze metropool, dan zou iedere andere stad, dus ook Amsterdam, erbuiten moeten vallen. In theorie is dit juist; maar het zonderlinge is, dat ook Amsterdam een beetje parelgrijs met een goud hartje is, terwijl dit toch weer niet betekent, dat Amsterdam in de verste verte op Parijs lijkt. Verklaren kan ik dit niet, maar ik ben ervan overtuigd, dat dit op een onnaspeurlijke wijze met het verleden moet samenhangen, en meer in het bijzonder met mensen als Van Rijn, en kunstwerken als de Nachtwacht [die zo op het oog niets parelgrijs heeft, en veel te veel gouden harten], en gebouwen als het Rijksmuseum, het nooit volprezene. Amsterdam is een algemene stad, een stenen idee, alle andere steden zijn er onvolmaakte benaderingen van. De toon van Amsterdam, een hoge, ijle fluittoon, hoort men het best in een groot, stil gebouw, waar van buiten af lantarenlicht in valt. Om die toon te vatten moet men in zo'n gebouw heel hoog klimmen, tot boven de olifantsruggen, en dan, ergens in de buurt van het spookkamertje van Lambertus d'Hue, die ‘vooral’ te Amsterdam werkzaam is geweest [let op dit fine trekje in mijn catalogus], openbaren zich in hun ganse majesteit de nuits blanches van deze stad der steden, het eertijds opgestegen en in de bovenste lucht bewaard gebleven zilveren waas boven de weilanden en moerassen van voor haar stichting. Misschien moet men vrijgezel zijn om dit zo te kunnen voelen: Rembrandt heeft het zeker niet gevoeld, maar hij heeft het geschilderd, soms. Men moet heel eenzaam zijn, en ertegenop zien het licht aan te steken. Dan kijkt men naar boven, door het raam, hoog over alle daken heen, en Amster-

dam begint voorzichtig te zingen, en parelgrijs te doen, en het gouden hartje te onthullen.

Parelgrijs is het al evenmin, het kleine schilderij, waarvoor ik vannacht lange tijd en met groter eerbied dan voor de Nachtwacht heb gestaan; maar de gouden hartjes zijn in overvloed aanwezig, brandend in koor. Daar zitten ze, de kleine schelmen, daar staan hun kaarsjes te vlammen! Men verbeeldt zich graag, dat elk van hen zijn eigen kaarsje heeft meegebracht, als verplichte bijdrage tot deze Maria Lichtmis der Calvinistische schoolmeesterij; in die tijd was het immers gebruikelijk, dat de kinderen hun schoolgeld in natura op les meenamen. Doch telt men goed, dan zijn er toch maar twee kaarsen, ongerekend de lantaren op de voorgrond, waarin er óók wel een zal branden. Maar het licht weerkaatst in alle ogen, en de meester kijkt toe, dom en goedig en vol aandacht, hoe de een rekent, de tweede tekent, en een derde het niet weet en het liefst in het diepste donker zou verdwijnen, als dit mogelijk was. Nu, om de meester zou het heel goed mogelijk zijn, want het is geen strenge meester, die hier regeert, hij zag maar het liefst, dat zijn volkje even dom bleef als hijzelf. Zo ordeloos en ongedwongen was nooit een schooltje als dit! Maar de schilder besliste anders. Ze mógen niet weglopen, ze mógen niet in het donker verdwijnen, want achter hen, heel in de verte, daar straalt en glanst het tweede kaarsje, het tweede gouden hartje, en daar zitten ze als in een toverspiegel allemaal weer opnieuw het abc voor vergetelheid te behoeden, - allemaal: de kleine Trompen en Cocqen en Trippen, de kleine De Ruyters en Ruytenburgen, de duitendieven in spe, de brave kooplieden in spe, de eenzelvige geleerden, de vele namelozen van hun eeuw, allemaal liefderijk behoed in de chaotische vrijheid van de Avondschool, die zo verbazend veel wegheeft van een 17e eeuws Montessoriklasje. Roede, waar is uw prikkel, plak, waar is uw overwinning? Ook het Calvinisme, schijnt het, had zijn parelgrijze randjes... En er is niets dan toekomst in die dromerige gezichtjes; men mag niet aannemen, dat deze knaapjes, alleen om ons laatgeborenen te gerieven, op het moment dat zij werden afgebeeld aan de dood zijn gaan denken, en de vele jaren dat zij er niet meer

zouden zijn. Waar blijft dus het verleden? Het is er niet, niet bij hen, niet bij ons, want voor ons zijn zij verloren, op dit kleine beetje linnen en verf en een catalogusnummer na...

Eén ding: het hoog opgenomen gordijn [‘een opgenomen zwaar tapijt’] op het schilderijtje zou de toeschouwer kunnen bevreemden. Waarom, zo vraagt hij zich af, moest de nachtelijke eenvoud nu juist bedorven worden door dit meer dan pompeus textiel, dat aan de pretentieuze en ongeloofwaardige draperieën van het Noorderlicht herinnert? Maar bewondering verfraait de feilen; en nooit heb ik zo verbaasd over mijzelf gestaan als vannacht, toen ik, op het punt om de leugenachtige fijnschilder mijn vertrouwen te ontzeggen, opeens begreep, dat dit zware tapijt juist datgene was wat aan de Avondschool nog ontbrak, hoe onbestaanbaar het moge zijn naar realistische maatstaven. Ik zwijg nu over vorm en compositie, die tegenover het kleine en puntige [de kaarsen, de gezichten] een lange, glooiende lijn van mollige contour streng vereisten, en tegenover de prille menselijkheid beneden de onmenselijke heerszucht van het Ding boven. Maar dit gordijn heeft iets te bedekken. Hing het er niet, Dou had de hemel moeten schilderen. Niet de Christelijke hemel, ter ontvangst van klapwiekende en volleerde kereltjes, maar de nachthemel van Amsterdam, al woonde hij in Leiden. Hij was een leerling van Rembrandt...

Lieve vriendin Breulese, moedige tochtgenote, duidt het Smallandt de Jonge niet euvel, dat hij zijn tweede nacht verdeed aan bespiegelingen, waarop hijzelf later met een glimlach zal terugzien. Amsterdam blíjft, zeer zeker, en Smallandt heeft er misschien iets van begrepen. Maar deze dingen zijn zo in-droevig, dat men ze eigenlijk niet uit zou moeten spreken. Eens zal de tijd komen, dat U en ik beiden op de grens zullen staan van verleden en toekomst, met dien verstande dat de toekomst er is voor de anderen, en het verleden voor ons, maar dan ook alleen in het brein dier anderen, al zullen dat er zeker niet heel veel zijn. Dan, oud en afgeleefd en krom, gewapend met een paraplu paarsrood van lang vergeten regenbuien, zullen wij samen het museum nog eens gaan bezichtigen. Daar lopen we, dicht tegen elkaar aangedrukt vanwege de gezelligheid en het bib-

beren van de kou. Wij lopen door de Spiegelstraat, ik wijs U de vroegere zaak van mijn vader, wij zien de torens verrijzen, wij herinneren ons onze brieven. Het museum ís er nog, al heeft Onnen allang een opvolger, die beter voldoet; het ís er nog, in al zijn onmetelijke verhevenheid de schatten van een nimmer geheel te gronde gaand verleden behoedend. De Nachtwacht hangt in zijn puistje, of in een ander puistje; Beeldemaeker jaagt; Gerard Dou laat het alphabet leren onder een opgenomen tapijt uit de harem van Sultan Ibrahim de Eerste; het Alziend Jongetje heeft zo pas zijn periodieke oogoperatie ondergaan; Lambertus d'Hue kan het spoken niet laten. Alles zoals het was, alles zoals het zijn zal. Daar is de ingang, waar de gidsen azen op rijke Amerikanen. Ons hart klopt van angstige vreugde. Nog éénmaal, voor het laatst. Nog éénmaal de suppoosten onder de ogen komen, die wij in onze onbezonnen jeugdjaren hebben getart... Maar dan, juist wanneer ik naar mijn dubbeltjes wil tasten, wordt het ons te machtig, en wij keren ons af met tranen in de ogen, en weten, dat het museum ons niet meer wil. Niet omdat wij het belasterd hebben en zijn geheimen verklapt, niet omdat wij het met de beste wil tóch niet tot de eerste verdieping zouden brengen, amechtig en rheumatisch als wij zijn geworden, maar omdat wij niet bij het Verleden behoren, dat altijd leven zal.

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Het is een plumeau! Ik bedoel dat witte ding aan de gordel van het Nachtwachtkind. Ik ben er vanmiddag speciaal nog even bovenop gaan zitten. De experts zullen het wel niet met me eens zijn, maar dat moeten zìj weten. Wat moet zo'n klein meisje met een haan? Maar je vraagt je toch af wat dat kind eigenlijk uitvoert tussen al die mannen. Zoekt ze iemand? Heeft iemand z'n handschoenen of z'n sjerp of z'n helm vergeten op de tafel in de Kloveniers Doelen? Straks zal haar hoge stemmetje boven het lawaai van de schuttersoptocht uitklinken. ‘Ik heb een helm gevonden!’ Wat zal het heerlijk zijn als Banning Cocq èèn ogenblik z'n hand laat zakken, als het vaandel van het geëxalteerde mannetje èventjes een duik maakt, als die heldhaftige figuren zich, al is 't maar een secondelang, bewust zijn van het absurde van deze maskeradetocht! ‘Helm gevonden! Mooie, dure, nieuwe helm!’ Zouden Rembrandt en Saskia samen wel eens hebben gelachen om dit oud-gouden enfant terrible?

Ik ging gisternacht eerst naar het Kabinet van de Poll. Of ‘ik ging’ is niet goed gezegd, Onnen heeft me er gebràcht. Hij vond het blijkbaar veiliger me helemaal te bestemder plaatse, d.i. tussen de schilderijen, af te leveren. Hij zei niets van Casimir, hij zei alleen: ‘U kunt beter op deze étage blijven...’ We stonden in de voorhal. Het licht van zijn lantaren weifelde over de muurschilderingen. Toen sloeg ie kordaat linksaf, en droeg mijn roodzeildoeken strand-tas-met-de-broodjes door de Oostelijke kabinetjes naar een tamelijk grote zaal, waar ie 'm - buigend - neerzette aan de knieën van Elisabeth Bas.

Die Elisabeth Bas lijkt me wel een aardig mens te zijn geweest. Ik zàg hoe ze keek naar Onnen, en naar mij, en naar die malle tas...

Ik kreeg zo de indruk, dat ze onze verschijning daar, in het holst van de nacht, nogal zot vond. Haar gezicht bleef strak en statig, maar achter het vernis begon er iets te tintelen in haar ogen. Ik wìst, dat ze straks met haar grote batisten zakdoek tränen zou weg betten, tranen van het lachen, om òns...

Onnen's licht gleed van Elisabeth Bas naar mij, en van mij, discreet, neutraal, omhoog naar de glazen zoldering. Toen nam hij met een handkus - maar zonder caramels - afscheid, en verdween zwierig wuivend, met veel vleermuisachtig gefladder van schaduwen langs het opgenomen gordijn in een van de zaaldoorgangen. Ik bleef in het donker achter, midden in de zaal, op een bank.

Ik zei hardop, dankbaar voor mijn eenzaamheid, ‘hèhè!’ Dit hèhè ging onmiddellijk een kort, maar eigen leven leiden. Het hupte door de zaal, kaatste heen en weer tussen de wanden, kwam - gedempter - terug, en splitste zich tenslotte in massa's kleine hèhè's, die allemaal heel zacht, in verschillende richtingen, wegtrippelden door de duisternis.

Toen sloeg de museumklok. Het moest twaalf uur zijn. Ik telde de slagen. Ik telde er veertien, wat natuurlijk niet klopte, en bleef - een beetje geërgerd - wachten op de vijftiende slag, die gelukkig niet kwam.

Als klein kind heb ik iemand, ik weet absoluut niet meer wiè, eens horen zeggen, dat 's nachts tussen twaalf en drie, ‘je leven aan een zijden draadje hangt.’ Nogal een wonderlijke uitspraak, vindt U niet? Maar in elk geval een die erg veel indruk op me heeft gemaakt, en altijd, als het zo eens uitkwam en ik de museumklok twaalf uur hoorde slaan, heb ik eventjes, half bang half nieuwsgierig, gewacht op het ‘dood-enge’, en m'n oren gespitst om te ontdekken wat er ànders zou worden in de geluiden van de stad. Ik heb op die manier Sinterklaas in de schoorsteen gehoord, en vechtende katten, en een dronken man, en een laaiende ruzie bij de lantarenpaal voor ons huis. Maar echt ‘griezelig’ of ‘anders’ was dit alles eigenlijk niet. Toch bleef ik, door de jaren heen, vasthouden aan deze onzinnige gewoonte: Klokslag twaalf! Even luisteren, even wachten...

Zo ook nu. Middernacht in het Rijksmuseum. Ik zat en luisterde naar de stem van Amsterdam.

Amsterdam was die nacht nogal vrolijk. Ergens, waarschijnlijk in een van de kleine huisjes van de Weteringbuurt, werd feest gevierd. Ze moesten ondanks de frisse nacht de ramen hoog hebben opgeschoven, want je hòòrde de harmonicamuziek en het zingen. Je hoorde een troep lachende mensen op de kade. Verder: autotoeters, fietsbelletjes, de stoomfluit van een boot op het IJ, geratel van treinwielen, de rinkelbel van een huiswaartskerende ijscoman, het metalige tikken van houwelen op asfalt, waar ze een eind verder bezig waren het plaveisel weg te breken, en - rakelings over het glazen dak boven me - de wiekslag van een vogel: de een of andere duif, op weg naar z'n tilletje in de Jordaan.

'Als het later wordt,' dacht ik, 'zullen al deze geluiden met nog honderd andere samenvloeien. De stem van de carillons zal een woordje meespreken, het geplens van een zwemmende rat in het water van de kade, het dreunen van vliegwielen, het loeien van de saxofoon uit de dancing. En als het dan nòg later wordt, komen er geluiden, die je niet goed meer thuis kunt brengen. Misschien zijn dat alleen maar de ècho's van geluiden, die er zelf al lang niet meer zijn.'

Prettig dat U Amsterdam zo au sérieux neemt. Een groot deel van onze 'bohème' hier, doet dat niet. De stumpers kunnen zo gezegd niet tieren op eigen bodem. Ze zeggen: 'Een mens leeft hier niet! We kunnen onze vleugels niet uitslaan tussen al dit klein gedoe! Geef òns maar Frankrijk met Montparnasse en het Zuiden! Geef ons, desnoods, Londen, Soho en de ateliertjes van Chelsea! Geef ons een eiland met sinaasappelbomen! Geef ons Napels, of Corsica of de Eeuwige Sneeuw! Geef ons wàt je geven wilt, alles is goed, alles is beter dan dit miezige kruidenierssstadje!'

Nu ja, U kent ze natuurlijk ook wel. Zodra ze de kans krijgen, 'wijken ze uit' naar het buitenland, waar ze al hun energie besteden om nièt op te vallen als Hòllanders. Als wandelende takken zitten ze op terrasjes en in olijfgaarden. Ik heb dikwijls over ze nagedacht. Waaròm in vredesnaam vinden ze het interessanter een Parijse

chansonnier, een Spaanse toreadoor of een Venetiaans gondelmannetje te zijn dan - laten we zeggen - een Amsterdamse tramconducteur, haringhandelaar of beeldhouwer?

Over al dat soort dingen zat ik daar in het donker tussen de collectie Van de Poll te denken. Tòt het museum weer iets sloeg en me als het ware aanmaande wat actiever te worden. Ik begon een soort programma'tje voor mezelf op te stellen: Schilderijen kijken. Beschuit eten [oppassen voor kruimeltjes morsen]. Naar de Mozesput voor m'n kussens. Zoeken naar het jongetje met het Alziend Oog. Met een ladder [er stònd een ladder in de voorhal!] op een van de kerkorgels klimmen en zien of dat ding het nog doet. In alle kisten kijken. De gezichten tellen op dat lange schilderij van Van der Helst, het Vendel van kapitein Bicker.

Schilderijen kijken! Ik knipte mijn lantarentje aan en zag Amsterdam. Gerrit Berckheyde: De bocht van de Herengracht.

Ik wist niet zo hèèl veel van Gerrit Berckheyde. Om de waarheid te zeggen, ik wist helemaal nièts van hem. Ik sloeg er dus mijn catalogus op na, en las: ‘Gezicht op de bocht van de Heerengracht, nog zonder boomen.’

Wat een vreemd, dartel ding is zo'n catalogus toch. Hij flapt er alles maar uit. Nu bijvoorbeeld weer dat van die bomen. Waarom zou ièmand van Gerrit Berckheyde mogen verwachten, dat hij bomen schilderde die er nog niet waren?

De bocht van de Herengracht is nu, dank zij de iepenziekte, wèèr zonder bomen. Ik trachtte me voor te stellen hoe onze schilders nu dit stuk stad zouden zien. In wit- en waterig-rose en loodgrijs? Misschien. In elk geval vreemd geheimzinnig, als weerkaatst in een nikkelen spiegel. Onheilspellend licht gaat door de ruiten heen, en door de holle kamers. Er zijn geen mensen meer. Op de Leidsestraatbrug staan hoge, verweerde beelden. Alles wat er nog over is bevindt zich hièr, op dìt schilderij. Dit is de bocht van de Herengracht, dit is de hele wereld, èèn seconde voor het einde. Op een ander schilderij zou een voordeur open staan. Je zou een lege gang zien met gesloten deuren. Misschien zouden de deuren gebeeldhouwd zijn. Misschien zou een rat, vlak langs de muur, over de marmeren vier-

kanten van de vloer schieten. Als ìk schilder was zou ik alle kleuren van de regenboog willen gebruiken voor de Herengracht, er zou zelfs goud en zilver en parelmoer aan te pas moeten komen. Er zou een draaiorgel spelen, en er zouden boten vol vuurrode geraniums door het water varen. En spierwitte meeuwen in een helblauwe lucht. En een kolossale, knalgele zon. En alle ramen open, en overal mensen. Het zou zo stampvòl worden op mijn schilderij... En dan zou ik nog harmonicamuziek willen schilderen, en àlle mazurka's van Chopin, en de roep van mannen met tulpen en haring en ‘mooiàarbei!’.

‘Over het algemeen,’ zei ik hardop, ‘zie ik liever mènsen dan grachten’ en mijn lampje gleed van Gerrit Berckheyde naar Elisabeth Bas, die ‘sprekende’ ogen bleek te hebben, wat iets erg prettigs was in de gegeven omstandigheden. ‘Mènsen’, zei ze. ‘Nu, die zijn er hier in het museum genoeg. Al die schutters, en al die regenten, en al die grote families met kinderen...’

Ik knikte.

‘O ja, kinderen!’ ging ze verder. ‘Dat brengt me op het idee. Ben jij niet familie van dat malle mens?’

Nu ben ik familie van een heleboel malle mensen. Ik keek dus vragend.

‘Ze is hier nog maar pas. Ze is meegekomen met een Louis Quatorze stoel. Dat op zichzelf is niets bizonders, maar het ergerlijke is, dat ze ineens zo'n leidende functie heeft gekregen. En ze komt niet eens uit een echt oude Amsterdamse familie. O heden nee! Ze woonde niet eens aan de bocht van de Herengracht, ze woonde gewòòn ergens, aan de Vecht...’

‘Als U soms mijn tante Lette bedoelt,’ begon ik een beetje stroef, ‘dat was een heel beschaafde, bescheiden...’, - maar Mevrouw Bas luisterde niet eens; ze fronsde haar wenkbrauwen en redeneerde onverstoorbaar door. Ze vertelde hoe tante Lette zich eerst, net als alle anderen, had moeten melden in het spookkamertje van Lambertus d' Hue. Wàt er daar, in dat kamertje, precies gebeurd was, liet ze in het midden... Sòmmigen zeien, dat Lambertus als de dood zo bang voor haar was geworden. In elk geval legde hij haar

nergens ooit meer een strobreed in de weg, ze kon doen en laten wat ze wilde. Terwijl ze vroeger, in het huis aan de Vecht, feitelijk nooit iets anders had gedaan dan spreien breien, werd ze nu ineens vreselijk actief. Ze ging overal op bezoek, en bemoeide zich met alles en iedereen.

'En,' zei Elisabeth Bas, 'zodoende kwàm ik er op. Door die kìnderen: Ze heeft nu pas haar officiële aanstelling gekregen als Moeder de Gans. Ze moet sprookjes vertellen aan de kinderen van het museum, aan het grut van Michiel de Ruyter, en aan Het Vrolijke Huisgezin, en aan al de cherubijntjes en Amortjes, en aan het jongetje met het Alziend Oog...'

'Ja, dìè!' riep ik. 'Ik zòèk dat jongetje!'

Elisabeth Bas was blijkbaar geërgerd door de onderbreking. Ze haalde een beetje beledigd haar schouders op. 'Als dàt het enige in mijn verhaal is dat je interesseert...', zei ze schamper. 'Vorige keer zocht je een gans, en nu weer een jongetje. Goed. Ga dan maar. Adieu.' Ze klemde haar lippen op elkaar en sloot haar ogen ten teken, dat het gesprek was afgelopen.

Ik slenterde met m'n tas aan m'n arm door de kabinetjes terug naar de voorhal. Toen ik in het laatste kabinetje was gekomen, bleef ik even staan en keek langs het schuinopgenomen fluwelen gordijn. Het was donker in de grote ruimte voor me, door de hoge ramen viel die nacht zo goed als gèèn licht. Het was ook stil. Ja, maar wàs het stil? Hoorde ik nu wat of hoorde ik niets? Ik hield m'n adem in om te luisteren... Vast en zeker, er wàs iemand: in de holte van het stenen trapportaal, vlakbij, klonk heel zacht het geluid van voetstappen...

Een Rondwarende? Maar waarom stond ie dan ineens, midden op de trap, stil? Waarom kuchte of mompelde hij niet? Waarom liet hij het licht van z'n lantaren niet over de muren spelen?

Ik nam m'n strandtas stevig onder m'n arm om er bij het eerste definitieve teken van onraad hals over kop vandoor te kunnen gaan. Nu hoorde ik de voetstappen weer: zachte, sluipende voetstappen. Mijn hoofd en m'n handen waren ijskoud van angst. Ik was hier gekomen om een nacht door te brengen tussen dingen, om een beetje

rond te kijken, en te spelen met herinneringen en eigengemaakte spoken. Ik was voorbereid op tante Lette, Lambertus d'Hue, en op alle schimmen van het verleden, maar ik was nièt voorbereid op dèze complicatie: een gewoon mèns [gèèn Rondwarende], dat hier - net als ik - doolde door de duisternis van het museum.

Ik begon mezelf moed in te spreken. Ik zei: ‘Waarom zou iemand bang zijn voor een medeschepsel?’ [Maar ik wàs bang!]

Intussen was het medeschepsel blijkbaar in de voorhal aangekomen. Ik hoorde iets ritselen. Toen werd er een lucifer afgestreken...

De lucifer werd gebruikt om een petroleumlamp, een soort stormlamp, aan te steken. Ik zag eerst de handen, die de lucifer vast hielden en de pit hoger draaiden. Het waren vrouwenhanden! Toen keek ik verder: een wijduitstaand gesteven wit schort, een bruinlinnen japon, en op een rond hoofd vol kleine grijze permanentkroeskrulletjes een verfomfaaid vilthoedje... Ik herademde, ik had de verschijning herkend, het was juffrouw Maria, de huishoudster uit het Onnense puistje!

Juffrouw Maria stond even een beetje schutterig, verblind door het licht van haar eigen lantaren, midden in de hal. Toen gooide ze haar hoofd met hoedje en al achterover en riep - of liever: fluìsterde, blìès - een naam: ‘Thomas...!’

Onmiddellijk, heel zacht, begonnen de gewelven: Thomas...! Thomas...!, maar Thomas zèlf antwoordde niet.

De stilte kwam terug. Het mens zuchtte, hief de lantaren hoog boven haar hoofd, zwenkte als een wandelende vuurtoren om de Mozesput, en verdween in de eregalerij.

Ik hupte dol nieuwsgierig, maar op behoorlijke afstand, achter haar aan. Wèlke Thomas zocht juffrouw Maria hier? Op welk wild avontuur was ze uit? Ze moest nu in de Rembrandtzaal zijn. Ik zag nog het schijnsel van haar lantaren, en hoorde weer haar halfgefluisterde roep: ‘Thomas...! Thomas...!’

Toen deed ik iets dat ik natuurlijk niet had mòèten doen, iets dat me in uw ogen zal stempelen tot een wezen zonder enig verantwoordelijkheidsgevoel. Ik riep, hàrd: ‘Pst!!!’, en rende meteen, dodelijk geschrokken van m'n eigen stem, terug naar

de voorhal, waar ik wegkroop onder de fotografieëntafel.

Wat juffrouw Maria precies heeft gedaan na dat stomme ‘Pst!’ van mij, weet ik natuurlijk niet. Ik hoorde iets als een gil, en het geklepper van zich snel verwijderende voetstappen. Ik kan u meteen wel zeggen, dat ik verder niets meer van haar heb gezien of gehoord. Ik denk, dat ze als een haas terug is gehold naar haar puistje.

Achteraf kon ik mezelf wel stòmpen. Een flauwe aardigheid een oud mens aan het schrikken te maken! Of had ik geroepen omdat 't zo zielig was, dat angstige gefluister van ‘Thomas, Thomas...!’? Ik zat me daar onder die tafel te ergeren en te schamen. Ik heb wel mèèr van die malle dingen met mezelf beleefd. Als regel ben ik heus heel kalm en beredeneerd, maar soms gebeurt er iets bliksemsnels, dan neemt èèn secondelang een andere, een tamelijk roekeloze Titia het heft in handen, en dan doe ik dingen die ik in gewone omstandigheden zeker nièt zou hebben gedaan. Op die manier heb ik woorden gezegd, die ik later nooit meer heb kunnen terugnemen, ik heb een paar nieuwe schoenen aan een ongunstige bedelvrouw gegeven, iemand in z'n gezicht uitgelachen, een portret in de kachel gegooid. Ik ben een kerel, die een poes treiterde, aangevlogen, en ik heb een in brand staande petroleumkachel door het open raam in de tuin gegooid.

Ik wilde juist als een geslagen hond te voorschijn kruipen, toen ik de Rondwarenden hoorde aankomen. Ik wachtte dus nog even. Ze passeerden schuifelend mijn tafel. Ze waren met z'n drieën. Ik zag tenminste het schijnsel van drie lampjes, en waren het er zes geweest, ik zou het tòch niet gezegd hebben, alleen om U een genoegen te doen.

‘Zie je,’ zei het eerste mannetje, ‘ik laat het schilletje erom. Ik zet ze op met water en een pietsie margarine...’

‘En dan maar sudderen, hè...’, zei het tweede mannetje.

‘Heb je het petroleumpitje onder de worstjes uitgedraaid?’ vroeg het derde mannetje.

Toen riepen ze ineens, allemaal tegelijk: ‘St!’

In de stilte, ver weg, hoorde je een stem... ‘Oh la la...’, zei de stem. ‘Komkomkomkom... Een groot stuk...’

‘Hòòr je dat?’ fluisterde het eerste mannetje. Z'n stem stokte. ‘Er ìs iemand.’

‘Het komt dààr vandaan..’, bibberde het tweede mannetje, terwijl het licht van z'n lantaren even zwiepte in de richting van de Oostelijke kabinetjes.

Het derde mannetje hield zich het fermst. Dat zei: ‘Het was buiten. Maar we doen beter het wisse voor het onwisse te nemen. Ga mee weg..’, en toen verdween de hele optocht in gestrekte draf naar beneden, naar de petroleumpit met de worstjes in de veilige wachtkamer ergens in het souterrain.

Ik kwam onder de tafel uit. De verre stem lachte, schaterde, krààide bijna. Toen werd het stil.

‘Laat ik m'n hoofd er nu bij houden’, zei ik tegen mezelf. ‘Eerst de kussens.’ Ik klauterde op de Mozesput en wipte de drie gebloemde kussens er uit. Toen graaide ik alles bij elkaar en sloop op m'n tenen terug naar de collectie Van de Poll. Op de een of andere manier verlangde ik naar de vertrouwde ‘bocht’, en naar Elisabeth Bas die - in weerwil van haar kuren - zoiets grootmoederachtigs heeft. Bij de ingang van de zaal knipte ik even mijn lampje aan om in een flits het terrein te verkennen. Er was niemand.

Ik installeerde me met m'n kussens op de middenbank. Ik dacht: ‘Er gebeuren hier vreemde dingen, maar ik ben tenslotte geen Sherlock Holmes. Ik ben absoluut niet verplicht raadsels op te lossen. Bovendien, misschien lopen werkelijkheid en onwerkelijkheid in dit gebouw soms wel eens een beetje door elkaar. Misschien zag tante Lette er vanavond uit als juffrouw Maria... Misschien is Thomas het jongetje met het Alziend Oog, en misschien werd hij geroepen om te luisteren naar het avontuur van Ezelsvel... Misschien was Onnen bezig de Slag bij Waterloo op te meten... ‘Oh lala... Een groot stuk...’ - Maar het vendel van Bicker is òòk een groot stuk... Ik had vannacht de gezichten willen tellen. Ik heb gewed met Antoine. Ik zei: ‘Mèèr dan veertig.’ - Of misschien was Lambertus d'Hue aan het woord, misschien heeft hij een gans van Hondecoeter gebraden in z'n kamertje boven de olifantsruggen... Misschien vertelde tante Lette het Joodse Bruidje het sprookje van

Riquette met de kuif. Daar komen de gebraden ganzen zo maar ineens, midden in het bos, op de feestelijk gedekte bruiloftstafel te staan... ‘Een groot stuk...’ Een groot stuk gebraden gans voor iedereen, die honger heeft.

‘Titia,’ zei ik, ‘je moet niet in slaap vallen. Ik zal je een verhaal vertellen om wakker te blijven. Het gaat over een meisje, dat jaren geleden leefde in een groot huis aan de bocht van de Herengracht.

Nee, ze woonde niet in die hoge kamers, ze woonde beneden in het souterrain, in de keuken en in de bijkeuken en in de kelder. Als je de keldertrap af ging, moest je de blaker met de brandende kaars boven je hoofd houden om te zien waar je liep. Ze heette... Wat dòèt het er toe hoe ze heette, ze werd Trijntje genoemd.

Om zes uur: wakker worden, Trijntje! Als je je wassen wilt, was je je maar in het gebersten spoelkommetje. En als je je nièt wassen wilt, òòk goed. Je werkschort bedekt alles.

Je hoeft je blonde haar niet te borstelen. Alles gaat in een netje, en òver het netje gaat je witte muts.

Ziezo, en nu een beetje aanpakken. Eerst droog hout voor de haarden, en dan het trappenhuis vegen. Het is een ingewikkeld trappenhuis met trappetjes hier en trappetjes daar. En de hoofdtrap is zo breed en zo hoog, of je jezelf de hemel in veegt.

Later op de morgen: végen! De benedenkamers en de slaapkamers. En dan: de grote beurten van de zaal, en de logeerkamers, en de naaikamer, en de mangelkamer. En altijd maar weer: végen! Het is kolossaal zoveel als er te vegen valt in een huis aan de bocht van de Herengracht...

Nu dan, die Trijntje vond eens op een dag - onder het vegen - een klein, groen veertje. Waar 't vandaan was gekomen kon je zo niet zien. Misschien was 't uit een waaier van mevrouw gevallen. Misschien was 't naar binnen gewaaid of meegekomen in de kist met het Chinese porselein. Maar 't kon òòk zijn, 't kòn zijn - Trijntje ging op haar hurken zitten en keek zorgelijk - dat een levende vogel uit de kastanjeboom door een open raam per ongeluk het huis was binnen gevlogen. Hij had het veertje verloren terwijl hij angstig rondfladderde tussen de zòveel kaarsen van de grote kroon-

luchter. Hij had verzenuwde pogingen gedaan om weer naar buiten te komen, maar het was hem niet gelukt, want als de kamers ‘gedaan’ zijn, gaan de ramen dicht. Hij had z'n groene vliegvleugeltjes bezeerd aan hout en ijzer, aan kristal, en marmer en satijn. En nu zat ie daar, ergens in een verborgen hoekje, somber te piekeren over het droeve raadsel: de kastanjeboom zò dichtbij en zò onbereikbaar...

Trijntje heeft toen stilletjes haar stoffer en blik onder het kabinet geschoven, ze heeft net gedaan of ze niets hoorde als de keukenmeid of de linnenmeid of de binnenmeid haar riep, en ze is - voor de zekerheid - gaan kijken of er niet ergens in huis een vogel zat opgesloten.

Je slaapt tòch, Titia. Ik zal de rest van het verhaal afraffelen.

Trijntje heeft geen vogel gevonden, maar wel allerlei anders. Ze vond hoofdzakelijk verkèèrde dingen. Dat is altijd zo. De goeie dingen hangen voor iedereen te kijk, maar de verkeerde dingen vind je pas - toevallig - als je in verborgen hoeken en kasten zoekt naar - laten we zeggen - een verdwaalde vogel.

Aan het eind van die dag wist Trijntje ‘te veel’. Door hààr stond de hele Herengracht op stelten. Mevrouw lag met vlugzout te snikken op de geeldamasten sofa, en meneer was met gesmoorde vloeken het huis uitgestoven, en de oudste dochter maakte de gouvernante van kleine Mathilde een scène, en de twee zoons hingen gierend van het lachen uit hun slaapkamerraam, en de huisknecht en de keukenmeid prentten de rest van het personeel in wat ze moesten zeggen voor geval ze iets werd gevraagd... Alleen de oude grootmama hield haar hoofd koel. Ze was - zoals dat heet - in die ène dag zo wit geworden als een duif. Ze liet Trijntje bij zich komen, en ze zei, dat het lelijk van haar was geweest overal haar neus in te steken. Wat dèèd je in meneer's bibliotheek? En wat dèèd je in het boudoir van mevrouw? En waaròm gooide je al die brieven overhoop? En wat zòcht je in het kamertje van mademoiselle? En als je dan tenminste nog maar je mond had gehouden. Kijk eens wat een ellende je hebt aangericht! Heb je nu je zin, boosaardig kind?

Trijntje zei verbouwereerd, dat ze alleen maar op zoek was ge-

weest naar een vogel. Maar 't hielp niet, ze werd nog diezelfde avond, eigenhandig door de grijze grootmama op straat gezet.

Ze is nièt de slechte weg op gegaan. Ik houd niet van zo'n soort slot. Ze is met garnalen gaan lopen. En ze is getrouwd met een bakkersknecht. En ze kwamen te wonen in de Jordaan, en ze hadden een duivenplatje en zeven kinderen. Einde!

Ik was door m'n vertelsel echt goed wakker geworden. Ik had trek in iets lekkers en begon dus met m'n lampje weer aan te knippen. Ik zag, net als in het begin van de nacht, Gerrit Berckheyde's bocht. Maar ik zag nòg iets... Op de lijst van het schilderij, doodstil, zat een kleine, groene papegaai.

Het dier keek me strak aan, z'n perkamenten oogleden knipperden niet in het licht. Hij leek oud en wijs, of ie zò was weggevlogen uit een koningsgraf, of - minstens - uit een van Berckheyde's statige huizen. Ik was volkomen bereid hem in te delen bij de schimmenafdeling van het nachtelijk museum. Tòt ie z'n bek open deed, en - nog steeds onbewegelijk op de lijst - begon te praten.

Wat het dier zei was heel aards en gewoon, en het helderde meteen een en ander op.

‘Thomas!’ zei de papegaai. ‘Zoete lieve Thomas stukje hebben! Oh lala! Komkomkomkom’, en - tenslotte - ‘Een groot stuk!’

Later is ie naar me toe komen waggelen. Ik heb hem van alles gevoerd: ontbijtkoek en nootjes en kersen. ‘Jij woont dus eigenlijk in het puistje, Thomas. Om jòu sjouwde die goeie juffrouw Maria hier rond. Ze heeft de Kerkelijke Kunst doorkruist, en de Lombokschatten, en de beide Binnenplaatsen. Om jòu heeft ze achter Goliath gekeken, en onder de tourniquetten... Ze is naar boven geslopen, ze heeft haar stormlamp aangestoken, ze heeft gekeken en geroepen, en tenslotte is ze gevlucht voor mijn “Pst!”... En jìj hield je doodstil. Slechte Lorre. Ik zal je straks terug brengen naar je vrouw, ouwe boef. Boze beest. Zoete Thomas stukje hebben?’ Hij zei: ‘Stik’, en spitte een pinda in de richting van Elisabeth Bas, die zich kennelijk zat op te vreten.

Tegen de morgenstond is hij in slaap gevallen. In de vale schemer zag ik hem op de grond zitten: een slordig hoopje veren in een wij-

de kring van broodkorsten, vruchtenpitten, nootjes en stukken rozijn.

Hoe ik later met hem door de contrôle naar buiten ben gekomen, is me nòg een raadsel. Gelukkig vallen die soort dingen altijd wel mee.

Ik heb hem bij Onnen afgegeven. Hij [Thomas] pikte mij eerst nog even gauw in mijn vinger, fladderde toen naar het harnas, en verdween vloekend in de salon.

Tot ziens! Nee, ik bedoel natuurlijk nièt tot ziens!

Beste groeten van uw

TITIA B.

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Titia,

Goed zo: de museumgeest is over U vaardig als een briesende leeuw! Als dat zo doorgaat, zie ik U nog wel eens in het puistje van Onnen tronen, niet als etterkopje, alias ega van hem, maar als zijn opvolgster in de rechte lijn. Reeds thans kan Uw kunsthistorische kennis met de zijne wedijveren; en U brengt hem zijn huisvogels terug met een gebaar, waaruit ongetwijfeld minder dienstvaardigheid spreekt dan superieure critiek. Ik zie ook niet in waarom dit cultureel gewichtige postje niet iets zijn zou voor een vrouw meer dan voor een man; tenslotte is het bewaren, beheren [bevrouwen], omkoesteren en verzorgen een bij uitstek vrouwelijke aangelegenheid, en Uw tomeloze fantasie kan alleen maar de al te vaak ontbrekende levendigheid van het beroep ten goede komen. Natuurlijk zou deze fantasie U ook wel eens parten kunnen spelen; ik zie U gerust in staat om buitenlandse bezoekers, b.v. een delegatie van Duitse museumdirecteuren, Lambertus d'Hue op het hart te binden onder de naam Experiens Sillemans, geb. Amsterdam omstreeks 1611, gest. vóór of in 1653, die zijn schilderijen tekende met ‘Silliman’, hetzij bij wijze van Engelse woordspeling, hetzij doordat hij zólang vóór 1653 gestorven is, dat hij nog niet goed lezen en schrijven kon. Het is niet uit te denken welke jokkens men een gezelschap Amerikanen met kauwgom zou kunnen vertellen! ‘Oh, I see, Miss Brouleeze, very nice, The Everlasting Prayer of Lubienietzki, oh so awfully nice, the real Dutch natural piety, very edifying indeed!’ [Lubienietzki, Christoffel, geb. Stettin 1660 of 1661, gest. Amsterdam na 1728, leeft dus wellicht nog. Schilderde o.a. De Schilder zelf[?], en Job Siewerts, die vroeger in het Rijpenhofje hing].

Met stomheid geslagen ben ik nog steeds door het gemak waarmee U fabuleert en hallucineert; was U geen schrijfster, ik zou mij een

weinig bezorgd over U maken. Overigens neem ik aan, dat de papegaai Thomas op werkelijkheid berust, alsmede zijn goede vrouw, de huishoudster Maria, - of liever, dit laatste hóef ik niet meer aan te nemen, aangezien ik het mens gisteravond in levende lijve heb aanschouwd. Zij deed mij open, en Onnen bleef onzichtbaar; later vertelde zij mij, dat hij voor een maand naar Frankrijk is, voor studie[?], en meteen voor vacantie[!], omdat hij zich wat overwerkt had[????]. Parijs[!!!], Lyon[?] en de Loirekastelen[?] waren volgens haar de belangrijkste rustpunten op deze Odyssee, waarop, naar wij allen hopen, de Sirenen en de Kirkes een nadrukkelijker taal zullen spreken dan de schimmen uit het dodenrijk der beeldende kunst. Ik ben ervoor Onnen óók eens wat te gunnen, nadat hij zich avond aan avond met U opgewonden heeft. Maar wat heeft Titia die huishoudster gechargeerd! Doet U dat altijd: de mensen maar meteen costumeren, die U ontmoet? In dat geval ben ik benieuwd te weten in welke fancydress U míj eventueel over de Weteringschans zult zien lopen. Juffrouw Maria *is* natuurlijk een beetje griezelig, dáár niet van; ik zal haar niet van mij uit trachten te beschrijven, dat heeft weinig zin; en als caricatuur heeft Uw beschrijving misschien wel iets geniaals; maar ja... nu ja, het komt, geloof ik, alleen maar doordat ik niet boosaardig kan zijn, of zien zijn, tegen een vrouw, die mij ergens *binnenlaat.* Resonneren de tegels van Pieter de Hoogh en Isack Elyas eenmaal onder mijn stappen, dan ben ik ook weerloos tegen de rokkendraagster, die mij daartoe in de gelegenheid stelde.

Ik hengelde nog even naar de papegaai. Maar zij gaf zich niet bloot, zweeg als het graf over Uw persoon, en deed Thomas af als een hobby van vrijgezellen, die niet *altijd* in Parijs kunnen zijn. Ik voelde mij een beetje als een leverancier, die aan de achterdeur de dienstmaagd uithoort; maar het is een feit, dat ik graag haar indrukken van U vergeleken had... niet met míjn indrukken van U, maar, laat ik zeggen, met de indrukken van David Klöcker Ehrenstrahl, Narcisso Virgilio Diaz de la Pena, Nicolaas van Helt Stocade, Nicolaes Lachtropius, of een andere anonymus der Hollandse school, van U. Daarmee bedoel ik niets speciaal moppigs, het is niets anders

dan een uitdrukking van onbehagen over zoveel schilderijen die U langs hun geverniste vlakken hebben zien dolen, daar waar ik, Uw medewerker en rotgenoot toch, steeds maar aangewezen blijf op krantenfoto's. Dit is geen ernstige klacht, maar een klacht is het toch wél. Aan het opzettelijk parallelisme van menselijke lotgevallen zijn grenzen gesteld, vind ik. Twee evenwijdige rechte lijnen, die elkaar niet snijden, tenzij in het 'oneindige', is er iets saaiers en hulpelozers denkbaar?

Zo drong als onbegeleide kronkellijn Smallandt de Jonge hedennacht wederom in het heilige der heiligen door, na de poortwachteres van zich afgeschud te hebben, verklarende dat hij het zelf wel vinden kon. Dit nu was akelige bluf, want hoewel men in een groot gebouw met gevarieerde stoffage altijd wel íets vindt, was het stellig niet mijn bedoeling geweest zo lang in de Hollandse kamers in het benedenoosten te blijven treuzelen, zonder mijzelf te durven bekennen, dat ik verdwaald was. Hoe nerveus speelden mijn lichtreflexen over tinnen borden, zilveren antiquiteiten, tafels als onneembare vestingen! Hoe bang en zwijgend kwam ik mijzelf tegemoet uit een onzeker spiegelende vitrine! Hoe verlangde ik naar Dr Onnet! Men kán naar deze man verlangen, juffrouw Breulese. Het is mij nog steeds een raadsel hoe ik zo de kluts kwijt heb kunnen raken, en zelfs na bestudering van de, met zeer rechtlijnige rode pijltjes verluchte plattegrond in mijn catalogus van 1903 [en ik weet van Onnen, dat er sindsdien weinig in de indeling veranderd is] heb ik mijn misslagen nog niet kunnen reconstrueren. Waarschijnlijk overkwam het mij in de buurt van de zaaltjes 146 en 152, die op mijn plattegrond een roodgestippelde inteelt met elkaar aangaan, en bovendien ergens op hun grens het *zwarte* cijfer 151 vertonen, terwijl *alle* andere cijfers, op de plattegronden van 1e en 2e verdieping beide, *rood* zijn. Zwart cijfer - zwarte kunst - en de rest. Het gevoel van in een tovercirkel gebannen te zijn heb ik vannacht tot op de bodem gepeild.

Toen ik mij eindelijk uit het steeds maar draaiend perspectief dier Hollandse kamers had bevrijd, Goliath rechts had laten liggen, en mij op de tenen de trap op repte, werd ik voor het eerst van mijn

leven gegrepen niet zozeer door angst als wel door een redeloos ontzag voor de Ruimte, een verbijstering, zo overweldigend primitief en gruwelijk vereenzamend, dat ik tot mijn prilste kinderjaren terug zou moeten gaan om iets op te vissen dat met deze ervaring gelijkenis vertoont. Bovendien had ik opeens sterk de indruk mij door deze sinistere gewaarwording zo al niet voorgoed, dan toch voor de duur van deze nacht, van de beschaafde wereld afgesneden te hebben. Dat hebben wij ons met zijn beiden tóch al, hoor ik U mompelen, maar het is niet te ontkennen, dat het vannacht even voor twaalven - op instigatie van Uw brief heb ik beter op het klokkenspel gelet dan de vorige keren, en het viel mij op, dat men die slagen en wijsjes niet *in* het museum hoort, zij blijven erbuiten en dringen door vensterruiten en deurkieren naar binnen, zodat er altijd heel zacht wat meerinkelt en meekleppert - pas in zijn volle omvang tot mij doordrong.

Om U te doen begrijpen wat er in mij omging moet ik ‘etwas weiter ausholen’, zoals de Duitser zegt, wanneer hij eens echt goed zwaar op de hand wil zijn. Voor de ruimte is tegenwoordig niemand bang meer, op onze leeftijd. Waar wij bang voor zijn, dat is de tijd. ‘Time is money,’ en wie is niet huiverig om zijn geld te verliezen? Wij zijn bang voor de tijd, die in dat grote zwarte gat vlak achter ons zal verdwijnen, en wij zijn bang voor de tijd, waarmee ons dat grote, lichte, winderige gat vlak vóór ons om de oren blaast. Maar vannacht begreep ik dat niet zo goed meer, vannacht leek de tijd, die van het lichte naar het donkere gat raast, mij geen bijzonder angstwekkende aangelegenheid. Wie ziet de tijd, wie voelt de tijd, wie verdwaalt in de tijd? Het Nu, waar wij in leven, *is* geen tijd, of nóg geen tijd; wij ervarende tijd eigenlijk nooit zoals hij is: de tijd is een abstractie van het verstand, en daarom hebben enkel de volwassenen er last van, de beurslui en de klerken en de machinisten, en de late culturen in het algemeen, en niet bijvoorbeeld de oude Grieken, die zich, als mijn philosofiecompendia mij niet verkeerd hebben ingelicht, uitsluitend om de ruimte bekommerden, en op grond daarvan natuurlijk de meest charmante fouten maakten. O, ik begreep die oude Grieken zo goed, vannacht, toen ik in

de grote hal mijn lantaren gedachteloos over de draaibare ansichtenstanders liet spelen [waar met de ruimte óók nogal zonderlinge grappen worden uitgehaald, meer in het kleine], om vervolgens mijn baldadige lichttaster als een mimosa pudica in te trekken, toen enkele Rondwarenden uit westelijke richting aan kwamen stommelen, waarna ik hen gewoon voorbij liet trekken, als een vriendelijk starend, niet eens gebiologeerd konijn [men wordt langzamerhand brutaal, dat zult U óók wel gemerkt hebben], - o, ik begreep ze zo goed, deze kalme en kunstzinnige snuiters met hun Labyrinth en hun Danaïdenvat en hun andere ruimtesymbolen, waar men in en uit kan en in verdwalen kan als in de ruimte zelf. De ruimte ziet en voelt men, hij is er altijd, in zijn geheel, en donkere of lichte gaten erin zijn plaatsen waar men heen kan lopen of die men [beter] kan ontvluchten. De ruimte is natuurlijk wel oneindig, maar daar komen we tóch nooit, daar menen alleen de astronomen iets of niets van af te weten. De ruimte, die ons van nabij aangaat, verplettert ons, hij heeft het hoogste soortelijk gewicht van alle stoffen, hij is massief als Goliath, die in ons museum de Tijd David tot in lengte van tijden trotseert; de ruimte is alwetend als Onnen, ook als hij tijdelijk bedwelming zoekt in het verre Parijs; de ruimte is alomtegenwoordig als Titia, die er niet is en toch is, en die op de tijdvogel Thomas jaagt om hem terug te brengen naar zijn ruimtelijke kooi, in het zuidoostelijke puistje... Kant [U bent niet boos, dat ik hem noem? - hij is alleen maar ‘haute philosophie’, geen ‘haute litérature’] placht ons op het stuk van tijd en ruimte gerust te stellen door ze uit te geven voor ‘persoonlijke kijk’. De tijd: accoord. De tijd bedenken we zelf, zíjn we zelf. Maar de ruimte, als hij dan al niet buiten mij ‘mag’ zijn, is in elk geval toch iets waar iets van buiten zich doorheenbeweegt om mij-zeg-een mes in mijn donder te steken. Prettig idee, - men kan zich voorstellen, dat in het kleine en rustige Koningsberg de oude Kant het maar liever op de ‘persoonlijke kijk’ hield.

Het zal die verdomde holheid van dat museum wel geweest zijn, die op mijn zenuwen werkte. Hol, zwart, klinkend, onbegrensd, en toch begrensd. En waardóór begrensd? Door zogenaamde schilde-

rijen! Wie zich in deze fabelachtige ruimte beweegt, stuit op een gegeven moment op iets waar hij niet doorheen kàn, en màg, iets dat zelf in zijn eigen denkbeeldige ruimte leeft [en in zijn eigen tijd bovendien], en dat als een levend lichaam geladen is met krachten, geuren, bedoelingen, schaamten, onbeschaamdheden, wroegingen, teleurstellingen, gedachten, herinneringen, liefdes, haten, vooroordelen, wetgevingen, huwelijksgebruiken, vreemde muntstelsels, brabbeltaaltjes, onzindelijkheden, en alle andere subtiele idioterieen waarmee de mens zijn vluchtig stempel op tijd en ruimte tracht te drukken. Met een zucht stond ik op. Het werd tijd om aan het werk te gaan. Opeens moest ik aan de olifantsruggen denken. Die eigenaardige barbaarse vormsels, die alleen de heer D'Hue zonder afgrijzen aanschouwen en betreden kan. Van beneden af gezien zijn het beschilderde gewelven, - dring er een meter diep in door, en U ziet een olifantsrug! Dat is iets wat wij alleen maar van de ruimte kunnen verwachten, in de tijd komen dergelijke onaangename verrassingen niet voor. Wanneer om 1 minuut over 10 een olifant voor mijn neus staat, terwijl ik om 10 uur ergens was waar geen olifant kon komen, dan denk ik, dat ik gek ben. Maar in het geval van de olifantsruggen uit ons museum zeg ik, dat de ruimte gek is.

Helemaal in de zuidoostelijke hoek - op de 2e verdieping dus steeds nog - hangt een tafereel uit de 14-e eeuw [Hollandse school], een votiefschilderij, afkomstig uit de hofstede Heulesteyn, tussen Linschoten en Montfoort, waarschijnlijk een altaarstuk uit de Sint Janskerk te Linschoten. Aldus mijn catalogus. Om U een denkbeeld ervan te geven weet ik niet beter te doen dan de beschrijving ervan te citeren. ‘Tafereel ter gedachtenis aan vier Heeren van Montfoort gesneuveld in de Tocht tegen de Friezen [1345]. Jan, heer en burggraaf van Montfoort, zijn oudoom Roelof de Rover, heer van Heulesteyn, zijn oom Willem de Rover tot Montfoort en Hendrik de Rover, zoon tot Heulesteyn, zijn in eene rij achter elkaar geknield voor de Moeder Gods die op een troon is gezeten. Sint Joris staat achter den laatsten ridder. E. met lijmgrond 69 × 142, hfdh. 8, met het onderschrift: int jaer ons heeren dusent drie hondert vijf en

veertich op sante cosmas en damianus dach doe bleven doot op die vriezen bij grave willem van hennegouwen van hollant van zelant en heer van vrieslant heer jan van montfoorde heer roeloff van montfoorde heer willem van montfoorde met veel hare magen vrienden en onderhebbenden † bidt voor haer allen zielen.'

Dit is zeer indrukwekkend. Maar de skurriele metaphysica van het ding, zoals het zich aan het oog voordoet, is zo mogelijk nog grootser. Deze vier Montfoorts en Rovers met hun spitse gevouwen vingers en hun spinachtig geknikte ridderbenen met venijnige puntschoenen, brutaal of beschroomd glimlachend onder de hoede van vier kroontjes, waaraan hun wapens bengelen, aanbidden een nogal knorrige Maagd, die haar kereltje kangaroeachtig in een van de plooien van haar ruime mantel verbergt. Helemaal aan de andere kant, in hoffelijk hellende houding, Sint Joris, half onthoofd door zijn eigen aureool: het felle en zoetelijke kopje hangt er zo'n beetje bij. Met de rechterhand houdt hij de linkerarm van de achterste Rover op de goede plaats: hij is ridder méé, ook híj draagt een zwaard, hij onderscheidt zich van de Rovers eigenlijk alleen door zijn grotere lengte. Men kan hier natuurlijk om lachen, men kan erom wenen, men kan een beetje gruwen van dit Roversgedoe op de grens van de eeuwigheid, waar de stank van het Friese en Hollandse en Hennegouwse bloed de reuk van heiligheid bedreigt; maar beter is vast te stellen, dat onder mijn bijzondere omstandigheden, tijdens mijn benauwd dispuut met de ruimte, dit hiëratisch schilderstuk een onvermoede demonische kracht ontplooide, die mij minutenlang op die plek gebannen hield. Onder de electrische gloor zweefden mijn vier Montfoorts met ap- en dependentie in de ledige ruimte, - neen, helemaal niet in een ruimte, want *dit schilderij heeft geen ruimte*, dat was nog het allergriezeligste! De Montfoorts zijn volkomen plat. Alleen in gemangelde toestand kunnen zich hun vingers vouwen, hun voeten kunnen zich enkel spitsen zoals de misvormde kluifjes ener Chinese schone. Er is alleen plaats voor hen in de breedte en in de hoogte, en achter hen is niets, en vóor hen stond ík, indringer en blasphemist, toch allerminst verstoken van dieper begrip voor hun ongehoorde geometrische situatie. Na-

tuurlijk weet ik, dat de middeleeuwse schilders het perspectief aan hun zolen lapten, en de zolen [zoals in dit geval] aan het perspectief; of liever: dat zij het perspectief *erbij dachten*, waar wij, veeleisende en verwende ruimteillusionisten, het niet meer zien. Toch laat ik mij het vermoeden niet ontnemen, dat een middeleeuwer bij deze grandioze platheid een en ander voelde wat niet zo heel ver van onze verbijstering afstaat. Die platheid had voor hem, vermoed ik, iets met de hemel te maken. De hemel, waar zij allen in moesten, met veel vieren en vijven en pijnen en twijfelingen: het oog van de naald. Als platgedrukte spoken schoven zij naar de hemelse ruimte, die evenmin, maar om geheel andere redenen, te schilderen was als de gewone ruimte. Plat is hier zo veel als het attribuut van een onzichtbaar vagevuur. Dáár leefden en stierven zij in. En wij? Ik vraag mij af, of wij onze rondheid niet overschatten. Ik zou tegen de Friezen willen sneuvelen om daarachter te komen, om erachter te komen, of mijn ware nederigheid als mens niet bestaat uit het platte vlak, dat ik in werkelijkheid bekleed, zonder het te weten. Mijn nederigheid is niet, dat ik klein ben [wat ik trouwens niet bén], maar dat ik plat ben en dat alles op mij geprojecteerd wordt, zonder dat ik erom gevraagd heb: hemel en aarde, heilige en rover, museum en grachten, Onnen en Titia.

Terwijl ik langzaam terugliep en onder mijn onbeschaamde lichtflitsen de 14-e eeuw vrij snel zag opklimmen tot de 15-e, schoot mij te binnen, dat ik als jongetje eens een schuttersmaaltijd heb aangeraakt, - ik denk die van Bol, hoewel die vrij hoog hangt, - alleen om uit te maken, of de achterste schutters niet werkelijk een paar centimeter achter de voorste waren geschilderd, - écht dus, bij wijze van over elkaar heengeschoven coulissen. Het zat er al vroeg bij mij in, deze belangstelling voor ruimteproblemen. Het is trouwens tóch merkwaardig hoe eigengereid kinderen tegenover de ruimte kunnen staan en welke merkwaardige dingen zij ervan verwachten. Ik moet al 12 of 13 jaar geweest zijn, toen ik mij een tijdlang toelegde op gymnastische toeren aan de rekstok, voorover- en achter-overduikelen en zo meer. In een vacantie logeerde ik bij een oudtante buiten, en daar ik nog steeds door de rekstok bezeten was,

trachtte ik die toeren na te bootsen op het hekje van haar voortuin, een vrij goedaardig hekje, zonder scherpe punten. Maar uiteraard reikte het tot onder aan toe, en was dus volkomen ongeschikt voor oefeningen, die allemaal op het beginsel berusten, dat datgene waarop men zit of waaraan men hangt niets onder zich heeft. Geen nood, ik dacht op dit hek toch wel de toeren te kunnen verrichten, waaraan ik sinds enige tijd verslaafd was geraakt: die eigenaardige geeuwhonger naar bepaalde spelletjes of andere verrichtingen, die een jongensleven teisteren kan als een soort felle verveling. In mijn redeloos vertrouwen op de rekstokeigenschappen van het hekje van mijn oudtante koos ik de meest uitdagende oefening uit die ik wist te bedenken: vooroverduikelen, met het hoofd dus onder het hek door, dan de benen eronder door, en dan staat men ineens óp zijn benen. Zo gaat het aan de rekstok. Ik duikelde, ik stootte onmiddellijk mijn hoofd, liet mijn handen los, en ik lag op de grond, zonder mij te hebben bezeerd. Maar ik was verbijsterd, en verontwaardigd op het hekje, en pas langzaam drong het tot mij door hoe dom ik was geweest, hoe weinig nog gevorderd in het geometrisch denken. Zelfs kwam de gedachte bij mij op, dat ik wel eens een achterlijke jongen kon zijn; dat heeft mij die hele verdere dag gekweld... Ik geloof, dat op zo'n manier veel verkeersongelukken ontstaan: door mensen, die op grond van hun onmetelijke routine er niet geheel zeker meer van zijn, of de natuurwetten, de ondoordringbaarheid van de stof, het behoud van arbeidsvermogen, etc., geen uitzondering voor hen zullen maken, wanneer het zo eens uitkomt. Dit is de hybris der oude Grieken. Phaëton in de zonnewagen, meneer Jansen in zijn auto in de bocht die niet goed zal aflopen, het is allemaal hetzelfde, het zijn allemaal gevallen van ruimtelijke onwennigheid plus een ongemotiveerd vertrouwen op de ruimte. Na afloop voelen ze zich door de ruimte verraden, niet door de tijd. Verraden door de grote moeder, die zo onschadelijk leek met haar drie overzichtelijke dimensies, en haar dit hier en dat ginder, en loopt u maar even daar naar toe, en waarom zou men niet over een gracht kunnen springen als men het over een plas kan. De rattenvanger van Hameln lokt de kinderen te voorschijn,

de kleine gymnasten van moeders pappot, en zij verdrinken allemaal in het water, dat in hun ogen nooit zo breed is als het is.

Ik liep verder. Scholen en anonymen - veel anonymen - vonkten voorbij, gleden in mijn ruimte, verloren zich in hun eigen ruimte of gemis aan ruimte. De internationale zaal nam mij op met de arrogantie harer onuitdrukbare faam en de vreemde verstildheid van aparte penseelstreken, alsof men daar nog getuige was van het afzonderlijk bewegen van de hand van Titiaan, de fijne vingers van Van Dijck, zich vermommend in de navrante pracht hunner eigen voortbrengselen. O, oude schildermakkers, verstoten uit uur en minuut, maar zich nog vastklampend aan ruimte en vlak, voorbij als de adem Gods, en eeuwig en hol als de chaos daarbuiten. Dierbare spoken. Waarom mag Titiaan niet nog eens kopje duikelen aan de rekstok van de ruimte, zonder zijn hoofd te stoten tegen het hekwerk van zijn eigen roem, die hem van iedere ruimte afgesneden heeft? Waar zijn de schone vrouwen van Van Dijck, waar zijn de onruimtelijke en toch zo ruime vrouwen van Rubens?... Ik was moe geworden. Gedachten aan de dood van schone vrouwen duiden steeds op vermoeidheid.

Kort daarop ben ik in slaap gevallen. Vraag mij niet wáár, juffrouw Titia, vraag mij zelfs niet waarop. De periodieke vermoeienissen van ons museumbezoek wreekten zich met een danige inzinking; ik had blijkbaar genoeg van de ruimte, die wij twee kleine parasieten doorkruisen als mijten de holle kaas. Maarten Smallandt de Jonge stond zijn individualiteit af aan een bleek en zwetend blok vlees, onelegant gekromd op bank of pouffe zich aanbiedend aan piek of strijdbijl der Rondwarenden. Lag ik soms met het hoofd naar beneden? Misschien, misschien, want de ruimte waarvan, waarin, waaronder ik droomde, had dreigende qualiteiten en liet niet na mij mijn onmogelijke positie boven het oog te brengen. Ik droomde namelijk, dat ik de Prometheus van Theodoor van Baburen was [Dirck of Theodoor van Baburen, zou in 1570 te Utrecht geb. en aldaar in 1624 gest. zijn. Leerling van Paulus Moreelse, vormde zich in Italië naar Caravaggio. Prometheus door Vulcanus geketend; in den achtergrond Mercurius. D. 202 × 184 lgr., gem.

onder rechts], een schilderstuk, dat ik gedurende onze excursies nog geen blik waardig heb gekeurd en waaraan ik vannacht voor zover ik weet geen seconde had gedacht. Natuurlijk kende ik het van vroeger. Houdt men geen rekening met het perspectief, - hier overigens uitdagend aanwezig, - dan hangt Prometheus inderdaad met zijn kop naar beneden, jammerlijk naakt uitgeschud, op stuitende wijze gemaltraiteerd door de god Vulcanus, en door de liefjes kiekeboeënde god Mercurius bespot. Deze mythologische schandelijkheden had Baburen regelrecht in Italië opgepikt; hij was een middelmatig talent; zijn schilderij hangt dan ook zeer hoog; zelfs Onnen schaamt er zich voor. Prometheus zal wel gegapt zijn van Caravaggio's De dood van Orion ['het lijk van Orion in het verkort gezien, met het hoofd naar den toeschouwer. D. 151 × 165 lgr.'], waarvan een copie in het museum hangt ter afschrikking van plagianten en epigonen. Toch is het een groots doek, en wat kunnen mij die kunsthistorici eigenlijk schelen? Intussen is het helemaal niet zeker, dat ik van dit robuste schilderij droomde, en niet van een rekstok, die in het hekje van mijn oudtante was veranderd. Ik voelde mij benauwd en angstig, en zag toch geen kans in mijn toestand verandering te brengen. Een eigenlijke nachtmerrie was het niet, het was akelig, maar niet volstrekt ondragelijk.

Pas toen ik wakker werd, begon ik goed bang te worden: een van de gemeenheden van de droom, die vaak een slag achter is en zijn schade inhaalt wanneer wij zouden moeten herademen. Ik wilde mijn hoofd verbergen, maar er was geen deken. Niet zien, niet zien, dacht ik, als ik maar niets zie, hoef ik ook niet bang te zijn! Het zweet stroomde over mijn gezicht. Opeens naderden lichtjes: de Rondwarenden, eindelijk! Ze mochten mij martelen, ze mochten mij villen en uitbenen, als ze maar bij mij kwamen en mij niet meer verlieten... Maar wat zagen mijn ogen? Twee Naakten, met de spierballen van Caravaggio en vijgebladen zo groot als groene voorschoten, begaven zich met Olympisch vlugge tred naar de pluche gelegenheid, waar ik zo'n beetje afgegleden was. Hoewel de lantaren in de hand van de jongste de gezichten onbeschenen liet, had ik geen moeite Vulcanus en Mercurius te herkennen. Vulcanus

was niet mank, en Mercurius, zonder staf, was iets dikker dan ik mij hem altijd had voorgesteld, en zonder de verwijfdheid van het schilderij. Zonder notitie van mij te nemen liepen ze mij voorbij; ik ontwaakte nu werkelijk, merkte tot mijn grote vreugde, dat ik niet bang meer was, en hoorde nieuwe voetstappen, en stemmen. Ditmaal was het ernst. Ik handelde prompt. Maar toen ik opsprong om de beproefde vluchtmethode van het loodsmannetje voor de haaien weer eens toe te gaan passen, sneed een vreselijke kramp door mijn rechterkuit. Ik kon niet anders doen dan mij terug laten zakken en het onheil afwachten achter de bank, waarop ik gelegen had. In langzaam draaiende lichtspijlen kromde ik mij vastberaden tot een foetus. Een stille hoop: sliep ik misschien nog, droomde ik nog? Ik had best weer bang willen worden. Kon mijn voet voor een gevallen, desnoods surrealistisch kunstvoorwerp doorgaan? Zij naderden, zij waren het: echte, onvervalste Rondwarenden, drie in getal.

'Met zo'n hond,' bromde er een, 'kunnen we af en toe eens een vleesschoteltje klaarmaken, goed lang laten sudderen. En een laurierblaadje niet vergeten, jongens.'

De anderen lachten. Zij waren voorbij. Duisternis regeerde wederom in die zaal. Goede Rondwarenden, lieve materialisten en minnaars van het hondenvlees, vergeeft mij, dat ik u ooit voor baarlijke duivels heb kunnen houden met honderd ogen elk! Ze zien niets, die kerels, we kunnen nog veel stouter stukjes uithalen dan Uw lichtzinnigheid U ingeeft, en mij mijn philosofische slaapzucht...

Voor het overige was dit een nacht, die uitging als een nachtkaars. Blijkbaar had ik al mijn kruit verschoten, - gelukkig óók in die zin, dat ik niet geloof ooit nog bang in het museum te zullen worden. Waarschijnlijk zijn wij beiden op het dode punt aangeland, hetgeen bij mij duidelijker aan den dag treedt dan bij U, - ik heb tot de schoonmaaksters toe als een botterik geslapen, - maar wat bij U toch ook blijkt uit Uw instinctief gebaar van het terugbrengen van Thomas. Want dit is onze enige remedie, willen onze museumnachten niet in dilettantische schijnbewegingen verlopen: Onnen

moet terugkomen! Desnoods uit Parijs, al is dit een wreedheid. Zonder hém hebben wij niet het gevoel ondeugende kinderen te zijn, en zonder dat gevoel zijn we als chroniqueurs van het vaderlandse spookslot geen steek waard.

Hartelijk gegroet door uw

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Waarde Heer Smallandt,

Eigenlijk ben ik gek, dat ik U nog schrijf na alles wat er vannacht is gebeurd. Denkt U nu werkelijk, dat ik U geloof als U zegt dat U met de datum in de war was? Kom nou! Ieder normaal mens kijkt immers zó door Uw leugens heen! Waarom moest U daar midden in de nacht - in míjn nacht! - in het musèum opduiken? Iemand met een zwak hart had dood kunnen blijven van de schrik als hij U plotseling achter dat malle kanon vandaan had zien komen!

Jà, ik hàd m'n marmot meegenomen. Nu, en wat dan nòg? Als U weg was gebleven, zou er geen haan naar hebben gekraaid. In dèze idiote consternatie is het stomme dier er natuurlijk vandoor gegaan. Het is Uw schuld, dat ie verdwaald is geraakt in dat kolossale gebouw, en nu misschien van pure ellende bezig is een of ander onsterfelijk meesterstuk aan te knagen. Hij zat veilig en wel in een rosewollen kruikezak met alleen z'n kop eruit, toen U ineens op die doodstille binnenplaats uit de hemel viel. Kan ìk het helpen, dat ik de kruikezak liet glippen? Nogal begrijpelijk dat ik m'n handen vrij wilde hebben!

Denk U eens in mijn plaats: ik scharrel, niets kwaads vermoedend, met m'n tas en m'n marmot, in het klein beetje schemerachtig licht dat door het glazen dak valt, over de Geschiedkundige Binnenplaats, op weg naar de trap van de Oostelijke ingang, toen daar, plompverloren, vlak bij me, een lamp aanflitst en ik een imbecielig gegrinnik hoor. Zou U zo iets leuk hebben gevonden? Zou Ù rustig Uw schouders hebben opgehaald als U, midden in dat stikdonkere museum, ineens een lange, zwarte kerel naast een kanon had zien staan? Die Binnenplaats heeft tòch al zoiets lugubers met z'n pieken en hellebaarden, z'n verkleurde kaarten, vaandels en uniformen. Je weet, dat ergens in een donkere hoek, naast een vitrine met

een oude gravure, het verminkte harnas staat van een admiraal. Je weet, dat je - als je goed kijkt - het kleine schroeigat van een kogel kunt zien in die oude, roodfluwelen mantel, en de roestige vegen van bloed en vuur op de halfvergane vlaggen... Gezellig hè, om in zo'n omgeving een vreemde man te ontmoeten!

Aanvankelijk viel het me mee, dat U niet doorzichtig was, maar toch ben ik er de eerste seconden zeker van geweest iemand, of beter ièts, voor me te hebben, dat op de een of andere manier samenhing met al die erbarmelijke relikwieën uit het verleden. In razend tempo dwarrelde de Vaderlandse Geschiedenis me voorbij: De Kaninefaten. De Hoekse en Kabeljauwse twisten. Jacoba van Beieren. Floris V door de Edelen vermoord. Dertienhonderd Amsterdam tot stad verheven. Alva. Hugo de Groot. De vrede van Munster. Donderbussen, kokende olie, het beleg van Haarlem, en Leiden met hutspot, en het turfschip, en Gijsbrecht van Amstel, en Vondel, en de Bank van Lening, en Het Dessertzilver...

Alles draaide en zwaaide, verleden, heden en toekomst raakten in de knoop, en ondertussen stond U daar maar te grinniken en te buigen en te zeggen dat Ù het was.

Toen ik eindelijk werkelijk begrèèp dat U het was, wilde ik uit [misplaatst!!!] schuldgevoel m'n marmot wegmoffelen. Maar er wàs helaas niets meer om in weg te moffelen, de kruikezak lag - naast m'n neergeplofte strandtas - leeg op de grond...

Ik krijg nòg een vuurrood hoofd van ergernis als ik bedenk hoe ik - na eerst de hele Binnenplaats te hebben afgejaagd naar het verdwenen diertje - op een stapel kogels ben gaan zitten huilen. Wat een vertoning moet dat geweest zijn! Ik weet dat ik afgrijselijk lelijk ben als ik huil. En ik had m'n oude rode ruit aan!

Antoine zou hebben gezegd: ‘Stel je niet aan. Die marmot komt wel weer terug, en als ie nièt terug komt, is er nóg geen man over boord. Er zijn belangrijker dingen.’ En ìk zou hebben gezegd: ‘Bemoei je met je eigen zaken. Als ik huilen wìl, zàl ik huilen’, en ik zou ophouden met huilen, en woedend m'n neus snuiten, en Antoine zou naast me komen zitten, op een *andere* stapel kogels, en we zouden samen een keurig plan hebben gemaakt, en we zou-

den die marmot vast en zeker hebben gevonden.

Maar Ù, wat heeft Ù gedaan? U heeft op een schandelijke manier misbruik gemaakt van de omstandigheden! U heeft iets zo ontzèttend ergs gepresteerd... Over zulk soort dingen kun je natuurlijk niet schrìjven. Enfin, U zult zelf maar al te goed weten hòè U zich heeft misdragen... Eèn ding pleit in Uw voordeel: dat U daarnà tenminste zo fijngevoelig was om te verdwijnen.

Eigenlijk had ik wel verwacht, dat U naar m'n marmotje zou gaan zoeken, maar nee, zoiets kwam blijkbaar in Uw edel hoofd niet op. Later, toen ik in de voorhal zat, heb ik heel goed gezien hoe U daar in de buurt hebt rondgehangen zonder ook maar enigszìns de indruk te maken iets anders te doen dan te lanterfanten.

Toen U eindelijk in de Rembrandtzaal op Uw dooie gemak - met lamp aan - zat te eten, heb ik U, uit het donker van de eregalerij, eens echt goed bekeken.

Nu heb ik een man die èèt nooit een èrg mooi gezicht gevonden. Stel U - om in de museumsfeer te blijven - Frans Hals [zelfportret] eens voor bijtend in een broodjekaas. De Staalmeesters met warme worstjes, Banning Cocq met een biefstuk tartare, en de heren van De Slag bij Waterloo met haringen, chocolarepen, drabbelkoek en beschuit-met-muisjes!

U had dus, wat dàt betreft, de omstandigheden niet mee. Als U aan Uw bureau zit, is U misschien wel een heel indrukwekkende verschijning, maar zò, aan die nachtelijke maaltijd, met bokkinggraatjes, ulevellenpapiertjes en nougatblokken... Laat ik eerlijk zijn: ik was woedend op U, maar toen ik U daar zag eten moest ik lachen. Ik kon niet boos blijven, het was zoiets mals. U deed me denken aan een klein jongetje, dat 's nachts stilletjes uit z'n bed is geklommen enkel en alleen met de bedoeling nu eens gòèd ondeugend te zijn. Hij is eerst naar de provisiekast gegaan en heeft allerlei lekkere dingetjes geratst; niet omdat ie er echt trek in heeft, maar zòmaar, om het schandelijke, om het avontuur. En nu zit hij die lekkere dingetjes met een vuurrood hoofd van het kwade geweten en de haast op te schrokken [jà, U schròkte] bij het licht van de haard in de eetkamer, onder het portret van overgrootvader,

die met een witte hand steunt op een dik boek, waarschijnlijk de Bijbel. Ach nee, misdadig, zoals juffrouw Maria U zag, leek U me niet...

Van juffrouw Maria gesproken. Het is toevallig, dat ik juist gisteren, voor ik het museum in ging, niet haar over U heb zitten praten in de grote tegeltjeskeuken van Onnen's huis.

Het goot toen ik bij het puistje arriveerde. Marmot, die toen nog met kop en al in de kruikezak zat, onder in de strandtas, tussen de thermosfles en de trommel met brood, was droog gebleven, maar ikzelf dreef.

Juffrouw Maria zei: ‘Ik zal hem [m'n cape] zolang aan een houtje boven de gootsteen hangen anders neemt U al dat vocht mee naar de schilderijen.’

Ze zei òòk: ‘Je bent doornat, schaap. Kom maar even mee. Het fornuis [stel U voor, een echt, ouderwets kolenfornuis!] is nog aan, want ik heb vandaag gewassen.’[?]

Ze ging me voor, langs het harnas, een paar treedjes af naar de keuken. Ze had een groengeruite plaid om haar schouders geslagen, ‘omdat ik weer kou heb gevat..., ik vat altijd kou...’ Haar kolossale, brede, zwartleren pantoffels klosten over de stenen keukenvloer. Het bruine vilthoedje, dat ze - zoals u weet - altijd draagt ‘tegen de tocht,’ was wat achterover gezakt.

‘Ja,’ zei ze, ‘kijk maar niet maar m'n uiterlijk. We zijn de hele dag doende geweest met de schoonmaak nu dat hìj in Parijs is. Ga zitten. Zet je schoenen rechtop tegen het fornuis, dan worden ze droog. Als je vijf minuten wacht, is de koffie bruin.’

Ik kreeg het een beetje benauwd door al die vriendelijkheid. Bovendien was het om te stikken in de keuken. Op het fornuis stond een grote koperen ketel met water te stomen. De damp hing als een mist om de laaggetrokken middenlamp boven de ronde tafel met het blauwgebloemde zeil. Langs de witte tegeltjesmuren druppelde het vocht omlaag, en er lag een nattig waas over het koper van de oude glazenspuit, de doofpot en de pannen. Ik heb nog nooit een Turks bad meegemaakt, maar ik geloof wel, dat die keuken van juffrouw Maria er veel op leek. Het was er zò benauwd, dat ik

automatisch naar een van de ramen boven de marmeren aanrecht liep.

‘Dicht laten!’ riep de oude dame angstig. ‘Denk aan m'n kou! Ga nu rustig zitten, en drink je koffie.’

Ik gluurde angstig naar m'n strandtas en dacht: ‘Als marmot maar niet stikt...’ Ik bette m'n voorhoofd, en knoopte m'n boordje los, en ondertussen dronk ik kokend warme koffie uit een enorme kop met een afgeslagen oor.

Na de koffie maakte ik aanstalten om te verdwijnen, maar juffrouw Maria was blijkbaar niet van plan me zo maar te laten vertrekken. Ze ging naar het fornuis, en bekeek m'n schoenen.

‘Ze zijn nog lang niet dròòg’, zei ze. ‘Je hindert me niks. Ik ben blij met wat aanspraak, want ik heb daarnet zoiets naars gehoord door de radio...’

‘O ja...?’ mompelde ik vaag.

‘Ja,’ zei ze, ‘een moordgeschiedenis. Marietje, het hulpje, ligt al in bed. Ik was echt blij toen je belde...’

Het bleek, dat juffrouw Maria had zitten luisteren naar een griezelhistorie, die speelde in een eenzame berghut, 's nachts, gedurende een sneeuwstorm.

Om haar gedachten een beetje af te leiden van die berghut, begon ik over iets anders, over iets willekeurigs, over U.

‘Die meneer Smallandt, u weet wel, is die óok wel 's bij U op bezoek geweest in deze gezellige keuken?’

Ze nam een duik onder de tafel, en viste een breiwerk [iets donkerblauws] te voorschijn uit een oude theestoof.

‘De hemel beware me, nèè!’ riep ze. ‘Die lange gluiperd vertrouw ik net zover als ik hem zien kan! Ik begrijp meneer Onnen niet, dat ie zò'n individu...’, toen hield ze ineens verschrikt op en keek me een beetje verlegen aan onder de rand van het bruine vilthoedje. ‘Hij is toch geen vriend van u...?’

Ik stelde haar natuurlijk gerust. ‘De hemel beware me, néé!’ Waarna ze zich rustig over dit onderwerp kon laten gààn.

Ze zei, dat U een ‘gevangeniskleur’ had, dat U helemaal een tikje saai van teint was: wit en beige en bruin en zwart, zoals de plaatjes

in de oude boeken van Gerdes[?] en Van Lennep. ‘Een afgeschoren, rond hoofd met een klein, raar, blauw petje recht er bovenop zoals sommige pastoors...’ [Kàn date Dràgen pastoors zulke dingen?] ‘Weinig mond, en weinig kin, en de kin, dìè hij heeft, heeft een kuiltje. En vingers vol nicotinevlekken. En veel te lang. Marietje - ze is vroeg naar bed gegaan met een steenpuist in haar hals - was eerst als de dood voor 'm. Maar nu gaat 't wel. Ze zegt, hij heeft wel goeïge ogen...’

‘Wat voor kleur ogen?’

‘Ach...’, zei ze gapend. ‘Nou... Weet ik het! Hij draagt een bril.’

Na nog een tweede kop koffie kon juffrouw Maria niet meer ontkennen, dat m'n schoenen droog waren. Ik verzamelde m'n bezittingen, hield m'n kokendwarme polsen even onder de koude kraan, en verliet met mijn, nu weer helemaal in plaids gewikkelde gastvrouw, de smoorheetgestoomde keuken.

In de Kerkelijke Kunst namen we afscheid. In deze gewijde omgeving dacht ik opeens weer aan Thomas. ‘Ik heb een paar klontjes voor 'm meegebracht’, zei ik. ‘Alstublieft.’ Maar juffrouw Maria vertelde, dat Thomas weg was, ‘mee met meneer Onnen naar Frankrijk. Als cadeau voor een vriendin van 'm [Hoera!!!], een comtesse [Tòè maar!], in een kasteel aan de Loire.’ [tóch de Loire!]

Ik vind het eigenlijk niet juist van Onnen zo om te springen met z'n huisdieren. Thomas hoort bij de Herengracht, wat moet die stakker bij de Loire! En wat moet die comtesse met een lorre! Geef haar een renpaard of een valk... Enfin, ik denk wel, dat Onnen de kous op z'n kop krijgt met z'n papegaai.

Toen juffrouw Maria eindelijk weer door de deur van de luchtbrug verdwenen was, heb ik gauw marmot opgedolven uit de strandtas. Z'n glimoogjes knipperden in het licht van m'n lamp. Toen ie zo'n beetje gezien had waar ie was, geloofde hij het verder wel. Hij nestelde zich knus in z'n rosewollen foudraal, en viel in slaap.

Het is vreemd hoe een klein, warm marmotje in je arm een statig

museum plotseling zoiets gemoedelijks kan geven. Ik was zò in m'n humeur toen ik de tocht begon. On top of the world. Ik zou geen seconde bang zijn in de donkere zalen, ik zou zèlfs de griezelige Geschiedkundige Binnenplaats onder de voet lopen. Wat betekent een stukgeschoten vlag, een roestig zwaard, een martelwerktuig uit het verleden? Het verleden is dood, net als U zegt. Ik leef, en mijn marmot leeft! Wij tweeën samen regeren, deze nacht.

Nu ja, zo ongeveer dacht ik... En toen, ineens, kwam Ù...

Ik zat daar dus in die eregalerij naar U te kijken. Zien eten, doet eten. Ik begon aan een boterham. Een mens krijgt honger van de vernislucht.

Toen we alle twee klaar waren met onze maaltijd, ging Ù naar rechts. Ik sloop door de Rembrandtzaal naar links, en kwam terecht in de vijftiende eeuw.

Laat ik eerlijk zijn, ik heb niet erg gekeken naar al de bijbelse voorstellingen. Ik zag even, verstrooid, een Madonna met kind, een Aanbidding der Koningen, een gouden aureool, een saffierblauwe mantel, een vreemd landschap waar mosgroene bomen groeien tussen de ruïnes van een stal. Je kunt nu eenmaal moeilijk twee dingen tegelijk doen. Ik keek eigenlijk niet ècht naar schilderijen, ik keek onder banken en draperieën, en zocht m'n dier.

Belachelijk zo vaak als we elkaar - bijna - tegen zijn gekomen in die wirwar van zalen. We hebben in wijde kringen om elkaar heen gedraaid. Als dwaallichten hebben we door het museum gezworven. Als ik uw lampje lìnks zag, week ik uit naar rèchts, en als ìk de voorhal door wilde, ging Ù juist de voorhal door, en als ik dacht, dat U ergens nìèt was, was U er jùìst, en toen de Rondwarenden [drie stuks, meneer Smallandt] zich manifesteerden, werd het helemaal een malle boel, een soort Sarabande: voorop de drie oude mannetjes, dan - op een flinke afstand - ik, en als laatste - òòk op een flinke afstand - Ù. [Als U denkt, dat U zàcht heeft gelopen, heeft U het mis. U liep te schuifelen en te stampen als een gymnastiekvereniging!]

Toen de oude mannetjes omtrent de Mozesput ineens verdwenen

waren - heeft U wel eens opgelet hoe ze niet op gewone wijze weggaan, maar plotseling verdwìjnen, in de grond verzinken, of het museum ze opslokt? - kwam ik tot de ontdekking, dat ik voor die nacht schoon genoeg had van alle gedonderjaag. Ik glipte de trap af, sloop door zalen en zalen en zalen, en belandde eindelijk weer bij de Kerkelijke Kunst, waar ik me installeerde in de oude, gebeeldhouwde preekstoel.

'Het geeft niet,' dacht ik verdrietig, 'of ik verder zoek naar marmot. Hij is weg. En ik ben doodmoe...' Om me heen waren de zware, eikenhouten wanden van de preekstoel. Ik zat op de bodem en vond dat het ding op een enorme kinderstoel leek. Ik zag een verkleurd, roodfluwelen kussen met gouden kwasten. Ik zag boven m'n hoofd, op een vergeeld-witte achtergrond, zwarte cijfers: Psalm 67, vers 1 en 2... Ik ben toen, denk ik, in slaap gevallen.

Ik droomde, maar ik weet werkelijk niet meer precies wàt ik droomde. Misschien kocht ik een nieuwe jurk, misschien hoorde ik een dief heel langzaam de trap op komen, misschien zwierf ik langs eindeloze paden door verlaten weilanden, en misschien zag ik weer het lage, witte huis met de gesloten blinden, dat ik zo goed ken en waar ik toch nooit in werkelijkheid ben gewèèst...

Vindt U ook niet, dat het net is of iedere droom bestaat uit verschillende stukjes van verschillende, door elkaar gegooide legplaten? Een stukje hier, en een stukje daar, verdeeld over al de dromen van mijn leven ligt die ene, speciale droom, die hoort bij deze ene speciàle nacht, bij deze duisternis, en bij deze oude preekstoel, waarin ik slaap.

Ergens in het museum hangt een klein schilderij van Saenredam: een kerkje, van binnen. Niet precies in dàt kerkje, maar in zo'n sòòrt kerkje zat ik in mijn droom. Ik zat achter de preekstoel, op een roodfluwelen kussen met gouden kwasten.

De kerk had witte bogen en pilaren en nissen. Tussen de grauwe vierkanten van de vloer, waren hier en daar grotere stenen, waarin letters en cijfers waren gebeiteld. De zoldering was van donker hout. Het licht, dat binnenviel, was grijs en koel of het buiten sneeuwde. De kerk rook naar vocht en oude boeken, naar kruize-

munt, en naar de kooltjesvuur in de witgeschuurde stoven. In de hoge banken, op groentrijpen kussens, zaten mensen.

Door de ruimte galmde de stem van een man, die ik niet kon zien. ‘Geliefden!!!’ zei de stem.

De kerk snoot en hoestte in antwoord op deze kreet.

De woorden dreunden over me heen. Ik weet niet of het een prèèk was, maar 't moest in elk geval iets stichtends zijn, want de mensen knikten met gesloten ogen.

‘Laat ons niet zijn als het kind van Jan Steen, dat bad, zeggende: God, zegen Heidewachtel, mijn hond.’

Een golf van ontzetting sloeg door de kerk.

‘God's zegen is voor zijn volk, nièt voor het redeloos vèè...’

In werkelijkheid ben ik een wezel, maar in mijn droom dùrfde ik. Ik sprong op, en riep hard: ‘En waaròm zou God die Heidewachtel niet mogen zegenen!’

De mensen in de banken rezen overeind en keken me vol afgrijzen aan. Ze droegen vreemde, ouderwetse kleren van zwarte zijde en zwart fluweel. Hun grote, stijve spierwitte kragen deden aan porseleinen schotels denken, en op iedere schotel stond een boos hoofd. Op de een of andere manier was ik op de preekstoel terecht gekomen. Ik kneep mijn ogen dicht om de schotels niet te hoeven zien, en ik riep: ‘Maar als God nu toch gòèd is [en dat ìs ie!], waarom zou hij dan niet een paard willen zegenen, of een papegaai, of een hond...?’

Toen ik dat gezegd had, leek het of er een storm begon te loeien door de oude witte kerk. De mensen krijsten en gilden: ‘De Antichrist! Weg met de Antichrist!’

‘Maar waaròm dan toch?’ riep ik half huilend. ‘Waaròm mag het kind van Jan Steen niet voor Heidewachtel bidden? Hou op met schreeuwen! Ik bèn niet de Antichrist!’

Ze gingen me gooien met lodderijndozen, stoven en psalmboeken, ze kwamen in hun ruisende zwarte kleren, schouder aan schouder, langzaam en dreigend op de preekstoel af...

Ik wilde vluchten, maar de kerk had geen uitgang. Ik klom toen langs het klokkentouw in de toren, en van de toren kwam

ik op het dak, en op het dak zat een stokoud mannetje.

'Ik ben hier voor de zwaluwen...', fluisterde het mannetje. 'Ik bid, dat God ze niet te vroeg terug laat komen. Hun pootjes zouden bevriezen met deze kou.' En ik vroeg: 'Wat is dat daar beneden?', en hij zei: 'Niets. Een lege kerk.' En toen stak ik mijn hoofd door het dak en zag de preekstoel en de witte bogen en pilaren, maar gèèn mensen...

'Waar zijn ze?' fluisterde ik.

'Wie?' vroeg het mannetje.

'Ze...'

'O!' knikte hij, ineens stralend. 'Je bedoelt dìè! Zeg dat dan metèèn. Die zijn op weg hierheen. Ze kòmen...'

Om de een of andere reden luisterden we allebei. Verweg hoorde ik een vaag gedruis, dat geleidelijk sterker werd. Er naderde iets... Het was geen dag meer. In de donkere kerk brandde èèn kaars, ergens boven tegen een van de witte pilaren. Onder de kaars stond een ronde tafel met een blauw-gebloemd zeiltje, en aan de witgekalkte muur vlakbij hing een rij collectezakken, een geelkoperen pan en een kleine, beslagen spiegel.

De klok in de toren luidde het uur van middernacht. 'Even wachten...', murmelde het mannetje. 'Tel de slagen...'

Ik telde: èèn... twèè... drìè..., maar terwijl ik telde, hoorde ik hoe het gedruis dichter en dichterbij kwam, hoe vreemde geluiden zich schoven tussen het gegalm van de klok, hoe eindelijk een rhythmisch gebonk, getrippel en getrappel de hele kerk vulde. Ik rekte m'n hals uit om te kijken wat er beneden gebeurde, en zag hoe - komende uit de duisternis achter de preekstoel - een lange stoet dieren zwijgend voorbij marcheerde over de grijze stenen van de vloer.

Marcheren was eigenlijk het woord niet. Het leek of ze gleden. Soms dacht ik, dat ze voorbij wòèien met een tochtvlaag of voortjoegen op de maat van een, in razend tempo gespeelde marche funèbre. Soms liepen ze gewoon, en knipperden even met hun ogen in het licht van de ene kaars, voor ze verdwenen in het zwarte gewelf van de kerk.

‘Wat een organisatie, hè’, fluisterde het mannetje naast me. Ik knikte verstrooid. Het ging alles zo snel. Ik zag de wit-bruin gevlekte spaniëls. Ze waren vooraan in de stoet, en opzij, en tussen de andere door. Die kleine honden uit het verleden waren overàl. Ze sprongen of keften niet, ze liepen met hun kop dicht bij de grond, of ze het spoor volgden van hun verloren meesters. Ik zag ook de honden van Beeldemaeker. Ze leken op herten en in hun ogen droegen ze allemaal het vochtig-glanzend miniatuurportret mee van de jager met z'n rode jas. Honden, honden en nog eens honden. Mopshonden en schoothonden en keeshonden en foxhonden en wolfshonden... Ze trokken voorbij in eindeloze rijen. Of een kind handenvol kralen over de vloer keilt: dat is het getikkel van hun nagels over de gladde, grijze stenen.

De kaars flapperde. Op de preekstoel stond een witte kraanvogel de maat te slaan. Links, rechts, links, rechts, schouder aan schouder, passeerden de koeien: de koeien van Maris en de koeien van Paulus Potter en de heel oude koeien uit het zaaltje van de 15e eeuw. Er heerste, vond ik, enige onrust onder de kudde. Nogal begrijpelijk. Zo'n beest weet tenslotte nooit of ie naar de stal gaat of naar de slager. ‘Een mens wordt er beroerd van als ie zich goed indenkt in het leven van een koe’, zei ik tegen het oude mannetje, maar het oude mannetje was weg. Ik ging toen zelf òòk weg, en kwam langs een klein draaitrappetje weer in de kerk, naast de ronde tafel. En langs de tafel waggelden en fladderden kippen, pauwen, parkieten, papegaaien en ganzen. En langs de tafel kwamen de katten; de streepjespoezen en de zwarte katertjes en de witte angora's en de blauwe angora's en de siameezen en de lapjeskatten. Hun ogen waren kleine, ronde, groene lantarentjes. Ze waren zo licht als zeepbellen. Als een fluwelen lint gleden ze onder mijn handen door. En langs de tafel kwam een woedend kijkende, meer-dan-tweemaal-levensgrote zwaan, die met z'n wijduitgespreide vleugels alle psalmboeken van de banken zwiepte. En toen dreunde de grond... ‘Ga wat achteruit, Titia... Ruim baan voor de paarden!’

Een witte hengst met een loshangend toom! Wie zal in het zadel springen, en wegrijden, het onweer tegemoet, op het witte paard

van Wouwermans? Wie zijn de onzichtbare ruiters in deze cavalcade? De dieren stormen voorbij, er vliegen vonken uit de donkere stenen van de kerkvloer. Langs de preekstoel zwiert het roodwitblauw van gescheurde vlaggen. Dikke wolken kruitdamp hangen tussen de hoge nissen en pilaren. De ene kaars is geen kààrs meer, maar een rossige rookzuil boven een brandende stad.

Ineens zag ik, dat er ergens wat mis liep. De paarden steigerden, sommige stortten neer..., andere deinsden terug en kwamen in botsing met schapen en herten. De witte kraanvogel op de preekstoel sloeg niet langer de maat; z'n vogelhoofd keek angstig naar iets, dat ik niet zien kon, iets dat zich blijkbaar met grote snelheid zigzag voortbewoog tussen de verschrikte dieren. Na een paar seconden lag alles het ondersteboven. Er was een paniek losgebroken in de kerk. De katten hebben dikke staarten van angst. Een haas en een haan rennen op elkaar in, een lorre struikelt voor de paardenhoeven, een konijn tolt hulpeloos rond, Heidewachtel zit klem tussen twee koeien, een dolle stier loopt alles onder de voet...

En ik sta daar maar, in de steeds dichter wordende nevel, onder de rossige wolk van de kaars! En ik weet, dat het allemaal mìjn schuld is. Ik weet waarnààr de witte kraanvogel zo angstig kijkt. Ik weet, dat àl die dieren uit het verleden, zèlfs de monsters van Jeroen Bosch, die zoëven nog zelfgenoegzaam op de vleugels van het beschilderde orgel zaten, in ontzetting vluchten voor dat ene kleine lèvende dier: mijn marmot...

‘Het is mìjn schuld!’ Mijn stem schalt verschrikkelijk. Waarom zèg ik zulke dingen? Wie heeft er wat aan als ik zulke dingen zeg?

Nu staan ze stil en kijken me aan met honderdduizend verwijtende dierenogen.

‘Het is mijn marmot! Als jullie me zegt waar ie is, zal ik hem veilig opbergen in de kruikezak.’

Maar ze zeggen niets. Ze blìjven kijken. Ik voel, dat ik iets heb gedaan, dat nooit meer goed te maken is. Ze waren zo blij met zichzelf, ze vòèlden zich zo... Maar nu ze marmot gezien hebben, weten ze dat er ook nog àndere dieren bestaan. Ze zijn misschien veel mèèr, maar ze voelen zich nu mìnder, omdat hìj lèèft, en zìj nièt...

Het is iets heel ergs, honderdduizend verwijtende dierenogen... Ik werd plotseling bang, kneep m'n ogen dicht, keerde me met een ruk om, en riep ‘help!’

Toen ik weer keek, dacht ik door de kerkvloer te zakken van schrik. Nee, mijn pad ging niet over rozen in die droom. Ik was om zo te zeggen van de regen in de drup gekomen... Aan de witte muur, over me, hing de kleine spiegel, en vòòr die spiegel, met z'n rug naar me toe, zat een màn.

‘Een Schrijver, van achteren gezien...’ Herinnert U zich nog het kleine schilderij van Ekels, het sluitstuk van een van Uw eerste brieven? Nu, dìè Schrijver, die zàt daar dan... ‘zittende tegenover een spiegel, waarin zijn gelaat...’

Zìjn gelaat? Nee, het wàs zijn gelaat niet, het was Ùw gelaat... En Uw ogen deden iets wat geen enkel paar van al die honderdduizend dierenogen kon: ze làchten...

Ik ben toen voor de zekerheid meteen maar wakker geworden. Ik wenste geen herhaling van die weerzinwekkende scène bij het kanon.

U moet me toch nog eens vertellen hoe U gisteravond op de Binnenplaats is gekomen. Die malle juffrouw Maria heeft U natuurlijk nà mij binnen gelaten. Begrijpt U zo'n mens nu? Eerst tegen mij ellenlange verhalen, dat U zus bent, en zò. En dan laat ze U even later rustig los in het museum, terwijl ze wèèt, dat ìk er ben! Ik vind zoiets onverantwoordelijk.

Zou een marmot làng zonder eten kunnen? Ik ben er vanmiddag nog even heen geweest om de suppoosten in te lichten. Dat is te zeggen, ik heb ze verteld, dat hij van straat af naar binnen was geschoten. Ik heb vijfentwintig gulden uitgeloofd, zodat U nu waarschijnlijk allerlei oude mannetjes op handen en voeten door de zalen kunt zien kruipen.

De ganzen van mijn moeder zijn uit, ik bedoel het bòèk. We houden ons hart vast voor de pers, maar het honorarium is binnen. De Botticelli daarentegen is buìten; hij staat in een kunstzaal met een kaars links en een kaars rechts. De kaarsen branden niet. Hopelijk

zal de Botticelli òòk niet branden, maar de kunstzaal is nogal vlot met borrels en sigaretten zodat je nooit iets van tevoren kunt zeggen.

Ik hoop dat U goed begrijpt hòè erg U me beledigd hebt, meneer Smallandt. Maar als U Marmot vindt, praten we nòòit meer ergens over. In bijgaand papiertje zit de kruikezak. *Als* U hem vindt stop hem daar dan meteen in, met kop en al.

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw B.,

De ontsnapping van Uw marmot spijt mij ontzettend, en ik zal dan ook niet de smakeloosheid begaan U voor te houden, dat het Uw verdiende loon is. De mogelijkheid lijkt mij niet uitgesloten, dat U het diertje nooit terug zult zien; hij krijgt natuurlijk honger en loopt overdag het museum uit, - hetzelfde als wat wij doen, ongeveer. Ik vind overigens, dat U mijn ‘overval’ wel heel erg hoog opneemt, al geeft het vervolg van Uw brief de burger weer moed, niet zozeer door de weinig flatteuze beschrijvingen van mijn uiterlijk, die daar op grond van tamelijk uiteenlopende vrouwelijke visies in voorkomen, maar eenvoudig omdát U het epistel op de U eigen sprankelende wijze afmaakte, en het niet bij een kort bekbriefje liet. Maar die huishoudster! Wat een vel van een wijf! Hoe moet ze wel over *Onnen* denken en spreken, wanneer ze mijn welgeschapenheid zozeer miskent? Onnen gaat met deze lastertong zijn verderf tegemoet. Ik weet, dat Parijs hem bedreigt en voor zijn verdere leven zal blijven bedreigen; dat zijn ijdelheid hem te gronde kan richten; dat de gewoonte om ‘oh la la’ te zeggen *op den duur* misschien niet van een hoog rijksambtenaar geduld zal kunnen worden. Door verveling overmand, kan hij plotseling op het idee komen 's nachts alle Rembrandts, Vermeers, Halsen en Maesen op de buitenmuren van het museum te hangen, om ze te luchten, - de Nachtwacht aan de toren, vlak boven de klok, - onder het uitgelaten gegil van Lambertus d'Hue en de zijnen, die dit allang zelf hadden willen doen, omdat zij, toen zij nog geen spoken waren, als schilders niet voor vol werden aangezien, - en dan de volgende ochtend de verschrikte en opgetogen kreten van het Amsterdamse Grauw, en de politie, en de ingezonden stukken, en het psychiatrisch rapport... Ja, Onnen kan krankzinnig worden. Hij kan

schuldig worden bevonden aan zwendelarij en het aannemen van steekpenningen van een nog levende d'Hue. Maar erger, veel erger dan al deze rampen en schandalen is de kans, dat juffrouw Maria een Slecht Gelijkend Portret van hem onder de mensen brengt, daarmee zijn meer tedere vooruitzichten tot in het hart van de Lichtstad vernietigend! *Ik* sta natuurlijk boven dergelijke dingen. Onaangenaam getroffen heeft het mij niettemin U dezelfde critische toon te horen aanslaan naar aanleiding van Uw onberaden verspiederswerk te mijnen opzichte. Onberaden, en weinig consequent: men is kwaad, of men is het niet; en als men het is, gaat men niet de ander zitten begluren, terwijl hij bij een lampje bezig is de inwendige mens te versterken. 'Weinig mond, en weinig kin, en de kin, díe hij heeft, heeft een kuiltje.' *Lieve* juffrouw Breulese, ik bid U, laat U toch niets door die verfoeilijke malloot wijsmaken, deze afzichtelijke huichelaarster, die mij een kwartier na U met een smeltende glimlach ontving. Gebruik toch Uw verstand. Wantrouw het lampje, de schaduwen en de kauwbewegingen; wees woedend op mij, maar laat Uw woede niet de zuiverheid van Uw observatievermogen vertroebelen en de inspraak van Uw hart tot zwijgen brengen. Zwakke kin, inderdaad. Het is duidelijk, dat het deze sombere helleveeg aan het meest elementaire ruimtelijke voorstellingsvermogen schort, en dat de jarenlange nabijheid van de Anatomische Les aan haar verspild is geweest. Hoe kan een zwakke kin een *kuiltje* herbergen? - dat moet U mij eens even uitleggen. Waar niets is kan ook geen kuiltje in zitten, tenzij ik een kin zou hebben op de manier van de olifantsruggen: hol van buiten, bol en sterk en wilskrachtig naar binnen toe, zodat mijn baardje, stel dat ik zoiets cultiveren ging, door mijn huig zou groeien. Weinig mond, verdomme! Maar nog wel zóveel mond, dat ik U vannacht... Pardon. Ik merk, dat mijn streven naar zelfrechtvaardiging mij de kiesheid weer eens uit het oog doet verliezen. Ik toom mij in, en zal U nu trachten uit te leggen waarom ik er wás.

Dat ik me in de datum had vergist, was inderdaad een verachtelijke leugen. Het was alleen maar nieuwsgierigheid. Het was het verlangen van Robinson naar Vrijdag, van de aarde naar haar satelliet,

van Adam naar zijn eigen rib en wat daaruit groeide, van Orpheus naar Eurydice in de onderwereld. Het was, in wezen, een nobele aandoening, die de mens, dat weetgierigste aller dieren, alleen maar tot eer kan strekken. Ik voelde, geen goed museumbezoeker meer te kunnen zijn, wanneer ik niet wist wat voor vlees ik in de kuip had; het was mij, of mijn werk eronder lijden zou, indien ik nog langer een gedeelte van mijn tóch al door erfelijk bepaalde copieërlust bedreigd scheppingsvermogen moest gebruiken om mij een vrouw af te schilderen met behulp van voddige krantenfoto's. Het was sterker dan ik. Ik zweer U, bij alles wat mij lief en heilig is, dat het *niet* mijn vooropgezette bedoeling was U een zoen te geven, - al was het maar alleen omdat die foto's te weinig overtuigend waren, - maar ook dít was sterker dan ik, op dat moment, toen ik door niets anders bezield was dan door het verlangen U te troosten voor de schrik en het verlies van Uw marmot. U doet het voorkomen alsof ik mij aan de grofste onzedelijkheid heb schuldig gemaakt! Door middel van deze kus, die maar weinig geresonneerd heeft, al zal hij in sommige harnassen wellicht enige onrust hebben verwekt, door middel van deze zeer gematigde kus, bijna een familiekus, wilde ik U duidelijk maken, dat ik *niet* boos was om die marmot, voelt U? Ik had tenslotte alle recht om boos te zijn, want ik had u verboden de marmot mee te nemen. Maar neen: ik gaf die kus. Ik was volkomen onbaatzuchtig, spontaan, onerotisch, eigenlijk een kind gelijk. Het jongetje, dat U in mij zag, het kauwende jongetje, denkt U vooral véel aan dat jongetje, juffrouw Breulese! Volhard erin, enkele lieve trekjes in Uw afstotende portretten te mengen, laat Uw moederlijk gevoel de overhand krijgen in de ongelijke strijd tegen de insinuaties van een rabiaat geworden oude vrijster. Bewaar een open oog voor de argeloosheid in Smallandt de Jonge, en laat de manier waarop hij zich spijzigde luider tot U spreken dan de manier waarop U dacht dat hij U zoende. Deze kus was een monument van kuisheid en vriendschap, in wezen. Maar ik weet goed raad: wij maken een afspraak, dat ik U eens op een andere manier zoen, dan kunt U zelf over het verschil oordelen.

Goede Titia, brave en reeds half verzoende, zij het ook gezoende

lotgenote, dappere en veelervaren vriendin, - ik herhaal, dat ik het flink van U vind zoals U, verontwaardigd en wel, zich *toch*, door dik en dun, aan de afspraak gehouden heeft en Uw brief schreef zoals U hem schreef: een simpel verslag, ferm uit de pen, zakelijk, een tikje wetenschappelijk gedetacheerd zelfs, ongeveer zoals een vrouwelijke astronoom metingen van dubbelsterren noteert. Maar wanneer ik Uw voorbeeld volgen wil en mij zetten tot een getrouw relaas van wat *ik* die stormachtig begonnen nacht verder heb uitgespookt, dan kom ik voor een ernstige moeilijkheid te staan. Niet door gebrek aan stof. Men zou misschien menen, dat dat dwaze om elkaar heendolen en dat vermijden van het trappen op tenen, die de lengte van zalen hadden bereikt, mijn eigenlijke museumvermogens zozeer verlamd had, dat er over mijn verdere wederwaardigheden niets van belang te berichten zou zijn. Dat is allerminst het geval. Moet ik zeggen, dat ik mij amuseerde, dat Uw schuwe aanwezigheid, Uw toorn, Uw preutsheid, Uw marmotloosheid, Uw rode jurkje, Uw tranen en Uw natte wangen, mij prikkelden tot een verhoogde werkzaamheid van zintuig en droomorgaan, van fantasie en bespiegeling? Het is mogelijk, dat het zo was. Maar veel waarschijnlijker lijkt mij, dat ik mij na verloop van tijd eenvoudig niets meer aan Uw nabijheid gelegen liet liggen, - dat ik U stomweg vergat. Niet vleiend genoeg? Maar laat het dan tevens als verontschuldiging gelden, voor het geval dat U door wat nu volgen gaat opnieuw in Uw maagdelijke schroom wordt getast. Antoine zou zeggen: ‘Laat hem kletsen, meid, hij weet niet beter, en hij heeft immers geen kin.’ [Ik vind Antoine een vervelende man, echt iemand om af te schaffen].

Het was dus helemaal niet zo, dat ik aan Titia dacht en daarná pas naar een bepaald soort schilderijen ging zoeken, die op een of andere wijze met Titia in verband te brengen waren. Veeleer sprongen deze schilderijen met een zuiver spontane dartelheid in mijn electrische gezichtskring: schilderijen, die ik daar vroeger, en ook wel onlangs, talloze malen had zien hangen, maar die nu eerst iets met mij te doen wilden hebben. Ik zal hun namen en die hunner scheppers voor U opschrijven, opdat U niet denkt, dat

U mij tot het opsporen van heiligenbeelden hebt geïnspireerd. Het waren: Een Schilderswerkplaats van A. Houbraken [U vroeger reeds genoemd, met passende commentaar; ‘de schilder arbeidt aan zijn ezel naar een naakt vrouwenmodel’], Liefkozend Paar [‘een jongeling en een jonge vrouw omhelzen elkaar en worden door twee kinderen bespied, M. 37 × 30, fig. h. 20, gem. onder rechts: Adr. v.d. Werff, fec. A^{o} 1694.’ Notitie van Smallandt de Jonge: ‘Beide personen zo goed als naakt.’], en Venus door Amor gekust, eveneens van Adriaen van der Werff [E. 25 × 35, fig.h. Amor 14.’ Notitie van Sm. de J.: ‘Leeft. Amor 4 jaar; poedelnaakt, met vleugeltjes; ook Venus naakt, behalve op de plekken waar een beentje of armpje van Amor haar bedekt.’] Deze drie onderling verwante schilderijen boeiden mij bovenmate: de Schilderswerkplaats om het plebeïsch schaamteloze, het Liefkozende Paar om de heidense levensvreugde [de jongeling knijpt er lustig op los, met het snuit van een dronken Napolitaanse boef], en Venus en Amor om de schitterendste combinatie van liefheid en wulpsheid, onder mythologische gezichtspunten, die zich maar denken laat. Waarlijk, juffrouw Titia, dit is een tafereel, onvergetelijk van bovenaardse ondeugendheid, U moet het werkelijk eens op Uw gemak gaan bekijken, de volgende keer. [Laten we, voor ik het vergeet, afspreken, dat *ik* de volgende keer nóg eens ga, en daarná U weer. Tenzij U *mij* verrassen wilt, waar ik natuurlijk niets op tegen heb, al zal juffrouw Maria het een beetje zonderling vinden; ik begrijp nu ook beter het bête lachje, waarmee zij mij begroette, zonder overigens van U te reppen... Ik bedoel alleen maar: deze nacht was voor mij extra, en had eigenlijk niet mogen voorvallen; had ik het museum uitgekund, ik zou het zeker gedaan hebben, om Uw gevoelens nog beter te sparen dan ik al deed].

Hoe vreemd moet het indertijd op de Olympus toegegaan zijn, - in het brein van onze laat-17e eeuwers, wel te verstaan. Maar Adriaen van der Werff had dat niet allemaal van zichzelf. Er was een traditie, er waren verhalen en fabels over Venus en Amor in omloop, er waren rijmen en geleerde toespelingen, - wij allen weten, zij allen wisten, hoe eigenaardig deze godin zich soms placht te ge-

dragen, hoe loszinnig, hoe volstrekt oncalvinistisch. Ik verbaas mij erover, dat psychoanalytici dit charmante doekje niet in reproductie in hun spreekkamers hebben hangen, in plaats van het portret van Freud met hun eigen vrouw. Het is een wonder van inlevingsvermogen in de vroegrijpe kinderziel. Deze Amor, hoog 14 en oud 4, deze goddelijke en schelmse turf van een jongen, 'kust' Venus, - hij omhelst haar althans, terwijl zijn mondje zich op de linkerwang of op weg naar de mond bevindt, en Venus drukt hem tegen zich aan, de linkerhand achteloos op zijn mollig buikje. Amor's rechtervoet bevindt zich op haar rechterlies, zijn beentje werpt daar enkele calvinistische schaduwen [een vlekje maar in dit volmaakte schilderij]. Het meest opvallende aan deze uitgezochte situatie is echter, dat Amor, zich door een van zijn vleugels als zodanig te kennen gevend, niet over Venus heenkruipt om zijn doel te bereiken, maar heenloopt, en misschien meer zweeft dan loopt. Het is alsof uit een droom van moederwellust Venus hem als vlinder heeft gevangen. Eerst was hij er niet, nu is hij er opeens, en niemand hoeft er iets van te weten. Zij is de enige die hem voelt of ziet, want Adriaen van der Werff zelf, die ik overigens meer en meer als een der grootste erotici aller tijden ga beschouwen, zàg hem natuurlijk wel, maar zijn gevóel was, naar wij veilig mogen aannemen, meer met de blankheid van de moeder versmolten dan met de bruinheid van het doortastende zoontje. Vandaar dat hij haar schilderde als een mirakel van romigheid, en zo uitnodigend als geen Titiaan of Correggio, om van de plompe en lendenlievende Rubens maar te zwijgen. Maar dit wonderbaarlijk vrouwenlichaam is niet de hoofdzaak. Hoe fel ook beschenen, hoe verleidelijk ook uitgestrekt, het zinkt in het niet bij de kus, of de poging tot kussen, daar in het halfduister van de linkerbovenhoek. Ach, dat gezicht van Venus, die liefde, die weelde en overgave. Amor's gezichtje daartegenaan is wat onbeduidend gebleven: een ietwat knorrig godje, dat zijn zin wil hebben, een bollewangenhapsnoet met een onbeschaamd neusje; maar dit is misschien precies goed: Amor is anonym, niet meer dan een materialisatie van háár verlangen: een vaag heerschap, dat zo juist uit wolken even mollig als hijzelf is komen aanduikelen om de

rechterlies van zijn moeder te betreden, waar hij zo dadelijk wel weer afgejaagd zal worden. Het bruine beentje, het buikje, dat is allemaal duidelijk genoeg; maar daarboven: het gezichtje, de vleugels, het omhelzende armpje, dat is van Venus zelf, prettig wazig, vlees van haar vlees, droom van haar droom. Ik zeg niet: geest van haar geest, want geest had Venus niet.

Maar waarom zou Venus geen geest mogen hebben? Zonderlinge misvatting; al weet ik natuurlijk, dat de domheid der Griekse goden en godinnen spreekwoordelijk verdiende te zijn. Domheid althans op grond van wat de Grieken ons van hun uiterlijk laten zien, en dat bewijst nóg niet zoveel. Schranderheid, intellect, bewust vernuft, het zijn ménselijke eigenschappen, eigenschappen die een weinig misvormen, die rimpels geven en loerende ogen en geknepen monden en zwakke kinnen misschien wel, - een god weet alles zónder die moeite en inspanning. Een god leest een boek met één oogopslag, al is hier door bekrompenen wel eens aan getwijfeld. Daarom beitelden de Praxitelessen hun goden en godinnen, zelfs een Hermes, zelfs een Pallas Athene, met voorhoofden die een hedendaagse lowbrow zouden verrukken, indien hij in staat was over de Griekse goden na te denken. Hun regelmatige schoonheid schijnt het verstandelijk peil te verraden van een niet al te snuggere boerenknaap. Was het Schopenhauer niet, die beweerde, dat schoonheid en intelligentie in één gezicht elkaar buitensluiten [hij had misschien pas in de spiegel gekeken, toen hij dat schreef]? Maar laat ze maar schuiven, de Olympiërs! Bovendien komt de stelregel van Schopenhauer lang niet altijd uit, en indien het waar is, dat hij als jongetje Goethe nog heeft ontmoet. dan heeft hij zich het treffendste bewijs voor het tegendeel laten ontgaan... En het is zeker ook niet zo, dat de Grieken in het geheel geen intelligente lelijkheid wisten uit te beelden, en zich in hun godenconterfeitsels alleen maar naar een aesthetische traditie voegden, want er bestaan beelden van Sokrates en Plato, die juffrouw Maria's lasterlijke beschrijving naar de kroon steken; en het is zeer wel mogelijk, dat deze huishoudster eigenlijk een oude Griekin is, die haar denkbeelden van intelligentie niet anders weet uit te drukken dan in termen van

expressieve lelijkheid. Een oude gekkin is ze in elk geval.*

Afgezien van dit alles zou men Venus, als godin der liefde, toch als dommer willen beschouwen dan de andere godinnen en dan de meeste mensenvrouwen. Liefde maakt dom, en men moet dom zijn om lief te hebben, is het niet? Onzin! Liefde is om te beginnen wijs, en soms ongelooflijk slim. Terecht heeft de hoog begaafde Adriaen van der Werff deze heerlijke ledematen, deze triomfante, alleen door Amor te betreden buik, deze verbazingwekkende borsten, dan ook getooid met een vrouwenhoofd, dat zeer zeker mooi, maar daarbij lang niet onintelligent is, dat veeleer met een soort slaperige listigheid de wereld in kijkt. Deze Venus van Van der Werff is eerder verwant aan Grietje van Goyen, de vrouw van Jan Steen [een prachtwijf, over wie ik eveneens bladzijden zou kunnen vullen], dan aan haar zusteren op de Olympus. Zij kent het klappen van de zweep, zij weet wat het leven te bieden heeft, en hoewel het een ketterij is zulks ook maar te veronderstellen, geloof ik, dat de klank van dukaten haar scherper deed ophoren dan cymbelmuziek, en dat een goede biefstuk met een pint bier haar beter smaakte dan nectar en ambrozijn.

Na aldus het wondertafereel tot aardse verhoudingen te hebben teruggebracht, zou ik deze brief willen besluiten met het verzoek mij maar te nemen zoals ik ben: lelijk van buiten en lelijk van binnen, niet al te stom, en met veel zin voor datgene wat de andere kunne onder satijn of baai meent te moeten verbergen. Ik kan er niets aan doen. Deze nacht buiten het programma om heb ik genoten van het vele goede dat ons onvolprezen museum in dit opzicht te bieden heeft. Heil u, lang gestorven enthousiasten, dank u, Van der Werff, Houbraken, Rubens, jordaens, Steen, Correggio, Titiaan, dat gij u de dukaten liet uitbetalen voor het heel of half ontblote volkje, dat nooit dukaten géét! Dank, driewerf dank, dat gij met forse greep de historische costuums van de zwellende boezems scheurdet, de schepsels kou liet lijden in tochtige ateliers, en Amor liet kruipen waar hij niet gaan kon, en zweven onderwijl... Het

* *Griekin is een germanisme, maar ik laat mijn grapjes niet door schoolmeesters bederven.*

lijkt mij niet onmogelijk, dat deze en dergelijke bespiegelingen zullen wederkeren in de gesprekken met het vriendinnetje, wier naam ik al eens noemde en die ik vanavond ontmoeten zal. Behalve over de dukaten, men moet geen slapende honden wakker maken.

Over een week schrijf ik opnieuw. U bepaalt zich dus voorlopig tot peinzen en moed vergaren en mij vergeten; na de volgende week gaan we gewoon weer om de beurt.

Hartelijk gegroet door

M.S.

P.S. Dank voor Uw kruikezak, die ik als een reliquie bewaar. Maar die marmot loopt natuurlijk hard weg, als hij me ziet.

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Breulese,

Eigenlijk had ik enige schriftelijke reactie verwacht op mijn laatste brief. Een woordje van vergiffenis bijvoorbeeld. Later schoot mij te binnen dat ik U niet alleen had bevolen mij te vergeten, maar dat U wel eens gepikeerd zou kunnen zijn, - opnieuw gepikeerd, na alles wat ik U reeds had aangedaan, - omdat ik zo zorgvuldig vermeden had te reppen over mijn indrukken van U! U moet mij wel als een monster van slechte smaak beschouwen. Laat mij mijn verzuim goedmaken, door U te verzekeren, dat U er buitengewoon aardig uitziet. Mag ik het kort en ruiterlijk zeggen? Ik geloof werkelijk, dat U de Venus van Adriaen van der Werff met opgeheven hoofd tegemoet kunt treden.

Dat is dat. Vannacht was ik niet in de stemming om mijn tedere observaties met vrucht voort te zetten. Ik was het ook niet van plan geweest; maar er kwam iets anders bij, iets dat de laaiendste geestdrift voor dit onuitputtelijke thema zou hebben bekoeld, - een kille adem van buiten af, ergens uit het museum... Tot nog toe, U zult het niet kunnen betwisten, heb ik mij nogal vrolijk door mijn nachten heengeslagen, die stuk voor stuk toch neerkwamen op een vorm van slaapderving in eenzaamheid, waartegen niet eens geharde schildwachts altijd bestand zijn. Met een glimlach heb ik mij door Mme de Récamier laten radbraken. Getuig van mij, o Titia, dat mijn brieven geen mistroostige geest ademden; en al is het waar, dat die flauwe kunsthistorische mopjes mij gedeeltelijk ingegeven werden door het verlangen om mij tegenover een mij onbekend vrouwspersoon hups voor te doen, - een lelijkerd is nu eenmaal op zijn geest aangewezen, - daar ben ik er toch zeker de man niet naar om een koddig verslag te schrijven, na even te voren te hebben gevloekt of gehuiverd. Maar vannacht was alles anders. Geen grapjes

over dít bezoek. Er wás iets met mij, - er was iets met het museum. Want het museum is niet altijd hetzelfde, zomin als een levend wezen met zijn ups en downs. Het museum gehoorzaamt aan het weer, het jaargetij, de bezoekers van de voorafgaande uren, de lucht en de luchtjes, de bewonderende blikken en de pepermuntjes, - het gehoorzaamt waarschijnlijk zelfs aan Onnen. Krijgt Onnen een uitschijter van de minister, omdat hij geld over de balk smijt, dan merkt men dit aan de glans van het Joodse Bruidje.

Misschien kwam het door Uw brief, waarin zoveel dode dieren optraden. Misschien was het de dood, die vannacht door de holle zalen van het museum schreed, vlak achter mij aan. Angstig was ik niet, alleen maar neerslachtig, erg neerslachtig, omdat het museum zo kil en leeg was, zo weinig feestelijk, zo onversierd, zo hol naar boven en hol naar onderen. Een late auto door de poort was als het begin van een geheimzinnige begrafenisstoet. Het motregende; het was volle maan, en toch wás de maan er niet. De uren en halve uren werden volmaakt gedachteloos in klank omgezet; Lambertus d'Hue sliep, moegedarteld; Onnen was in Parijs, zijn regeringsopdracht verradend in chique bordelen. Voor het eerst begreep ik hoe moedeloos men kan worden in zulk een monsterachtig kabinet, waar Van Rijn en Hals en Maes als opgezette vogels te pronk staan; de bodemloze wanhoop van het voorbije, het dode en vergeefse, greep mij bij de keel. Alles voor niets. O, tegenover schilderijen heeft men dit gevoel veel sterker dan tegenover boeken of muziekstukken, want er is er maar één van, en het leven van zo'n schilderij hangt aan een linnen draad. En het leven van de schilders, het posthume leven, hangt weer aan het schilderij, dat hen niet tegen de eerste dood heeft kunnen beschermen... De Nachtwacht geschilderd hebben, en dan doodgaan, is het niet afschuwelijk? En nóg eens dood te moeten gaan, als de Nachtwacht doodgaat, eens, na tijden, door vandalenhand...

In een willekeurige zaal zat ik op een bank en liet mijn lamp tussen mijn handen bengelen. Het licht kromp ineen, zette zich uit, op een zinloze maat. Waren er Rondwarenden gekomen, ik zou rustig zijn blijven zitten, met ongedoofd licht. Ik dacht aan mijzelf,

en dat ik eens dood zou gaan, en dat ik de hele eeuwigheid, min 29 jaar, al dood was geweest; en ik dacht aan mijn zuster, die dood was gegaan door de schuld van het museum. Ik wilde wat eten, maar ik had geen trek in eten. Mijn instinct van zelfbehoud sprak zo weinig, dat ik mij niet eens dwong een slok cognac te nemen. Mijn bengelende lamp mikte zijn lichtworst drie meter vijftig voor mij uit, en weer terug, alsof een onzichtbaar hondje gepest moest worden. Maar wie er gepest werd was alleen ikzelf. Adieu, museum, dacht ik, ellendige keet onzer voorvaderen, laat je eens schoonmaken en luchten, laat die aardige luidruchtige vrouwen in de morgenstond eens goed *hard* over je beroemdste doeken schrobben, en vergeet de rest. Want je bent óok dood, je herbergt de doden, en je hebt niet eens een oude gebarsten bazuin om ze te wekken.

En toen opeens schoot mijn lamp uit, en ik zat naar de wand ver tegenover mij te turen, waar een vrij groot schilderij in vage lichtgloed was komen te staan. Juist, dat moest er nog bijkomen: de Anatomische Les van Deyman. Eigenlijk hóuden van Rembrandt doe ik niet; ik vind hem eigenlijk een soort goddelijke charlatan; maar telkens pakt hij mij weer, en hij kent allerlei listen en kunstgrepen om mijn weerstand te breken. Ik zal misschien een half uur langer lopen voor een Rembrandt dan voor een Vermeer, die ik als schilder toch veel groter vindt, veel meer artist, veel minder bombarie. Rembrandt's mooiste, minst opzichtige doeken, een Titus, een Hendrickje, een enkel zelfportret, hangen trouwens niet in ons museum, schandelijk genoeg, en Uw Bas schijnt van Bol te zijn. De Anatomische Les van Prof. Joan Deyman [1620-1666] werd voor niet minder dan drievierde verbrand, of laten we zeggen geblakerd [mijn catalogus is niet sterk in de juiste keuze uit synoniemen], op 8 November 1723, en een kleine eeuw later, in 1811, naar Engeland verkocht, om in 1882 door Amsterdam teruggekocht te worden met behulp van particulieren. In 1888 heeft ene Prof. Wijnveld de kop van Prof. Deyman en de achtergrond bijgeschilderd, op karton, maar daar is gelukkig niets van over. ‘Het van den schedel beroofde lijk ligt geheel in het verkort met de voeten naar den toeschouwer. Tegen de donkere holte van den geopenden buik is

een witte doek gelegd. Links staat de collegemeester Gijsbrecht Matthijsz. Calckoen, die de schedel in de hand houdt. Boven het hoofd van het lijk de handen van Prof. Deyman, in bezigheid. In den achtergrond is de hand van een derde persoon zichtbaar.' Aantekening van Sm. de Jonge: 'Schedel moet zijn schedeldak of hersenpan; geheel verkort moet zijn: drie kwart verkort.' Ik bedoel, dat alleen maar het schedeldák er afgezaagd is, zodat het gezicht van het cadaver intact is gebleven, onder zijn kroon van blootliggende hersenkronkels. Dit is essentieel, want juist dit gezicht is het bijzondere aan het schilderij; zelfs zou men zich kunnen voorstellen, dat de vlammen van 1723 - een nuchtere en verlichte, ja goddeloze eeuw - het vooral op deze hoogst merkwaardige facie gemunt hadden, die de wijsgerige conceptie van le meilleur des mondes possibles al te schromelijk scheen te logenstraffen.

Het gezicht van het cadaver op de Anatomische Les zou aan een Spanjaard kunnen toebehoren. Het is een wat slaperige, morose man, met een gevoelige mond, en die de ogen voor schel zonlicht schijnt dicht te knijpen. Men heeft namelijk geen moment de indruk, dat deze ogen gesloten, of ook maar 'gebroken' zijn, en ik zou staande willen houden, dat dit lijk met zijn open buik en al die wonnen boven op zijn kop *levender* is dan de popperige en keurige Calckoen, of de deels onzichtbare Deyman. Rustig uitgestrekt ligt hij daar naar U te kijken, wat gemelijk, wat gestoord in zijn overpeinzingen. Want hij is zo juist bliksems veel over het leven te weten gekomen, en dat verwerkt hij nu allemaal met die kronkels, waar Deyman een beetje in staat te peuteren. Gemelijk en duidelijk treurig kijkt hij naar U, - naar U en mij, - en al heeft hij natuurlijk geen pijn meer, en al zou het in zijn toestand dwaasheid zijn iemand ergens een verwijt van te maken, hij weet, dat de machten geen genade kennen en dat er voor hem geen hoop meer is. Hierin berusten doet hij wèl, als ik hem goed begrepen heb; hij is geen opstandige, hij kent de ontberingen der Iberische hoogvlakten, en zijn kop is [of was] zo hard als die van een Aragonees. Men zou hem een fatalist kunnen noemen. Ook is hij niet onwillig; hij heeft er betrekkelijk weinig op tegen de wetenschap een beetje te dienen, die

trouwens in zijn tijd nog in haar kinderschoenen stond: toen Rembrandt dit doek schilderde, had Harvey pas 28 jaar tevoren de bloedsomloop ontdekt: toen wisten ze opeens waar al dat bloed vandaan kwam, dat ze op de slagvelden vergoten. Maar hij stelt een vraag, deze melancholische sinjeur, een moeilijk te formuleren, nog moeilijker te beantwoorden vraag, waarvan echter de diepere zin niet is mis te verstaan. Een hedendaagse lotgenoot op de snijtafel, van zìjn stand en ontwikkeling, zou zeggen: 'Moet dat nou zó?' *Ik* zou daar geen antwoord op weten. U?

Het is altijd goed enkele beproefde genademiddelen bij de hand te hebben, wanneer men diep in zijn ziel wordt geraakt. Ik stond op, en terwijl ik verderliep, zonder Deyman en zijn weltoebereide prooi nog een blik waardig te keuren, begon ik ijverig aan God te denken, en aan hem te geloven, iets wat ik gewoonlijk nìet doe, al is het waar, dat niemand waarschijnlijk precies weet waar hij aan gelooft. Ik kom trouwens uit een tamelijk godsdienstig gezin; mijn arme zuster had mystieke bevliegingen, en mijn vader leest wel eens theosofische boekjes en zou als Swedenborgiaan kunnen eindigen: de menselijke geest de copie van andere geesten [of andersom], en dit alles copie van Swedenborg, die zelf copie was van Plotinus en de rest. In mijn jeugd heeft men mij het bidden geleerd, en niets wijst erop, dat mijn sterfbed onstichtelijker zal zijn dan dat van Juliaan de Afvallige. Vóor die tijd kunnen wij altijd 'nog zien'. Maar er komen minuten, dat men de behoefte heeft op stel en sprong, heftig, uitdagend, aan God te geloven, en zo was het vannacht met mij. Rembrandt had het te bont gemaakt met zijn Anatomische Les. Daar moest iets tegen gedaan worden. Een gebed, een bevel: sluit dat schedeldak! Sla Calckoen de 'schedelkom' uit zijn poten, en zet het ding waar het hoort! Maak die buik weer dicht, en heel! Laat die Spanjaard niet zo dromerig gluren, en zoveel weten, en zo weinig verwachten... Een gebed, goed, een gebed, dat wás het wel, zij het ook in de gebiedende wijs, die naar mijn bescheiden-onbescheiden mening veel te weinig gebezigd wordt tegenover de allerhoogste. Men moest kunnen bidden alsof het verboden was, door de kerk bijvoorbeeld. Zoiets als het vloek-

verbod: op elk gebed staat dezelfde straf als op godverdomme. Ik geloof, dat dit God danig imponeren zou: ik bedoel niet de idioten, die die strafmaatregelen zouden uitdenken, maar degene die ze zou overtreden. In elk geval moet Hij een zwak voor onootmoedige gebeden hebben en ze veel vaker verhoren dan gezemel en gezever. Hij houdt van de mannelijke toon, stel ik mij voor. Maar vannacht is die toon me toch niet bijster gelukt, want alles wat er hoorbaar was waren mijn sloffende voetstappen met hun Gothische dom van echo's boven zich [een sluike sacristein rept zich, de neusgaten vol snuif, naar zijn ongewassen lief in het Paduaanse kroegje], en alles wat ik zag was de stoet van nieuwe schilderijen, zoals het toeval ze mijn lichtkegel tegemoetzond. God was zeer ver, en ik moest wel aannemen, dat mijn Spanjaard een bijzonder zwaar geval was geweest.

En daar was wat bij, bij die andere schilderijen! Potjandorie, hoe werd mij verschenen nacht middels linnen en verf de harde waarheid ingestampt, dat de mens minder is dan een worm, met als enige superioriteit, dat hij de worm kan ontleden of op sterk water zetten. De meest onschuldige, ja onnozele taferelen verkregen in mijn opgezweepte verbeelding een gruwelijke bijbetekenis. Ik zwijg nu over al die dode dieren van U, die ik óók zag, en die ik óok heel erg vind [wist U dat de meeste dode dieren in het museum door Jan Weenix geschilderd zijn, die bovendien nog het 'Portret van een Heer' op zijn geweten heeft?]; maar tenslotte is het hemd nader dan de rok, oftewel de gladde huid dan veren, pelzen, vachten, stekels **en** schubben. Oude vrouwtjes - er hangen er heel wat - spraken met rimpelige pruimenmondjes van de dood, die reeds over hun schouder gluurde. Kindertjes met de tering onder de leden of de pokken in het verschiet. Daar verscheen de potsierlijke Kindermoord van Cornelis Cornelisz. van Haerlem, die ten overvloede nog leerling was van Pieter Pietersz. en die zich zelfs niet ontzag Frankrijk te bezoeken, net als Onnen. U weet wel, al die bruine naakte kerels ['Talrijke naaktfiguren'], die hun Oosterse en onhygiënische gat aan de toeschouwer afvegen en aan de andere kant bezig zijn een spes patriaetje te slachten in een branding van moeder-

lijke hysterie. Een kapitaal schilderij; ik zie niet in waarom Van Haerlem niet even groot zou zijn als Rembrandt; in elk geval was hij een duidelijker sadist. Maar nou ja, die Kindermoord zal wel niet echt gebeurd zijn, Herodes had andere staatszorgen. Verder maar. Wat zien we hier? De Emmausgangers van Steen: óók niet echt gebeurd, en bovendien een zeer aanvechtbaar kunstwerk. Zodra zijn Grietje er niet op kon, werd Steen met machteloosheid geslagen, hetgeen overigens alleen maar voor hem pleiten kan. Vreemd, dat er zo weinig Kruisigingen hangen in het Museum; daar schenen de vroeden niet zo erg van te houden... Maar eens verder kijken in deze lusthof. Hier, een Kruisdraging dan toch nog, van de vlezige veelschilder Rubens: een druk toneel, een feestelijk en Vlaams gedachteloos stuk: het wás niet zo erg. Wie volgt? Een dood dier van Jan Weenix, een hert; maar Weenix weet van niks, wat is nou een hert, een hert is niks. Vervolgens Carel Fabritius[?]: het hoofd van Johannes de Doper op een fraaie zilveren schotel gepresenteerd aan prinses Salome, een allerliefst snolletje tussen haakjes, die anatomische vragen stelt aan de beul, die niet zien kan van het vele haar, net als een griffon; naar men zegt, stelt deze beul Rembrandt voor, de leermeester van Fabritius, die, zo bekeken, niet helemaal van humor ontbloot schijnt te zijn geweest, - en Rembrandt evenmin, dat hij de schavuit zijn atelier niet uittrapte. Enige stille aandacht heb ik nog gewijd aan de Martelingen van de Heilige Lucia van Geertgen tot Sint Jans: niet één marteling, maar *alle* martelingen, virtuoos en naief gesynchroniseerd; maar dat waren de duistere middeleeuwen maar, en Lucia wilde zelf wel. Waarom ons op te winden?

Nóg een zaal verder heb ik werkelijk luidkeels gevloekt. O ja, ik vergat U nog te zeggen, dat ik ter hoogte van Fabritius[?] de ernstigste aanval van de zijde der Rondwarenden te verduren kreeg, die in onze annalen tot dusverre staat opgetekend. Ik begrijp nóg niet hoe dit goed is kunnen aflopen. Voor ik pap had kunnen zeggen zaten ze mij op het lijf, badend in een bovennatuurlijke lichtglans. Ik deed wat alle konijnen doen: ik ging eenvoudig tegen de muur staan, tussen Fabritius en een buur van hem, volkomen roer-

loos. U kent de opvattingen van de Indische fakirs omtrent onzichtbaarheid ten gevolge van het uitblijven van gezichtsindrukken: wie zich 's nachts om twee uur tussen twee schilderijen in het Rijksmuseum bevindt en zich koest houdt, wordt niet gezien, omdat men niet verwacht hem daar te zien. Bovendien waren deze Rondwarenden in gesprek: een buikige reus met een hangsnor en een gebiedend kereltje, die vrijwel alles in die zaal beschenen moet hebben, tot uw onderdanige dienaar toe. ‘Heb je het boven neergelegd?’ vroeg het gebiedende kereltje, waarop de ander mistroostig knikte. ‘Laat dan maar tot morgennacht,’ zei het kereltje weer, ‘we hebben nou genoeg gesjouwd.’ ‘Reken maar,’ zei de buikige, en knikte zwaarwichtig, en ook ik knikte, en het gevaar was geweken. Het is te hopen voor U, dat wat ze boven hadden neergelegd niet het lijk van Uw marmot is.

Het schilderij, dat [even later dus] mijn woede opwekte, is van Adriaen Pietersz. van de Venne [geb. Delft 1589, gest. 's Gravenhage 12 Nov. 1662]. Er hangt veel van hem onder de olifantsruggen, en ik heb een flauw vermoeden, dat hij er zelf wel eens boven zit, bij d'Hue en de andere râtés, die na twaalven buitelen en dollen en Vermeer en Van Rijn doorhalen; want Van der Venne is een hoogst middelmatig talent, een gelegenheidsschilder van twaalf in een dozijn. Dit wist ik, en des te groter was mijn verontwaardiging ook deze genreachtige gladjanus zich reeds te zien lenen tot de triomf van dood en ondergang! Afgrijselijk: drie, vier, vijf bootjes vol met witgekraagde heren, en de bootjes kantelen om, en overal heren in het water! Aan weerskanten op de wal heren in gebed, een hele menigte, en in de hemel een regenboog. Een martelscène? Noyades? Een auto de fé in de lage landen? Mijn historische kennis liet mij in de steek. Vandaag heb ik ontdekt, dat dit schilderij de Zielenvisserij heet en als allegorie op de onderhandelingen met Spanje gedurende het Twaalfjarig Bestand is bedoeld. Geen sprake dus van martelingen; het is maar een doodgewoon betaald grapje van A.P. van der Venne. Jammer, dat ik het vannacht niet gemerkt heb. Ik zou dan beter voorbereid zijn geweest op mijn laatste vondst, voordat ik de slaap zocht op een der pluche planken in de

buurt van de eregalerij. Iets erg plezierigs, een pleister op de wonde, - niets meer en niets minder dan het zelfportret van Adriaen van der Werff! Een alleraardigste vent om te zien, met een laag voorhoofd, sprekende donkere ogen, zinnelijke mond en weinig kin, en de kin die hij heeft daar zit geen kuiltje in. Een beeltenis, die mij bijzonder goed aanstond, al heeft de knaap zich uitgedost op een manier, die zelfs Rembrandt in zijn ernstigste vlagen van hoogmoedswaanzin zich niet veroorloofde. Maar om mij tot Venus en Grietje en Pietje terug te voeren, daartoe strekte de macht van Adriaen van der Werff niet meer.

Ik lag dus op het pluche, en sliep, en droomde. Na een serie voorspelen, die weinig terzake doen en die ik mij slecht herinner, droomde ik, dat ik, met mijn zuster, door het Rijksmuseum liep, dat vol bezoekers was. Nog herinner ik mij de bezorgdheid waarmee ik naar haar hoge rug keek, en ik herinner mij ook het tevreden gevoel dat dit niet uit schaamte was, maar om de vermoeienissen van het bezoek, zij met haar zwakke longen. Wij liepen op enige afstand van elkaar, en werden nu en dan van elkaar gescheiden door de uitlopers van gezelschappen, of door die vastberaden en niets ontziende, ook weinig ziende eenlingen, die met een catalogus in de vuist het museum doorkruisen als een candidaat-notaris een auctielokaal. Het was er warm en benauwd; ik greep mijn zuster onder de arm en zei: ‘We hebben genoeg gezien tot Pasen.’ Met een dankbaar lachje keek zij naar mij op. Desondanks maakten wij geen aanstalten het gebouw te verlaten; misschien was dit met die volte ook onmogelijk geweest. Tientallen autobussen schenen in het museum afgeladen te zijn. Opeens was ik haar kwijt, dit kan ongeveer geweest zijn ter hoogte van de Nachtwachtzaal, de vroegere, dus niet het puistje. Mensen, die ik naar haar vroeg, haalden de schouders op of tikten tegen hun voorhoofd, dat zo laag was als dat van Adriaen van der Werff en minder aantrekkelijke gelaatstrekken bekroonde. Het waren vulgaire lieden, overigens niet luidruchtig; zelfs was er iets van wijding bespeurbaar onder de drentelaars, een vaag ontzag voor dingen die komen gingen, of dingen die zo pas waren geschied. Ik kan niet zeggen, dat ik mij ongerust

maakte; ik begreep nu wel, dat mijn zuster dood was en alleen maar in het museum was teruggekeerd, omdat zij er nog een kleine rekening mee te vereffenen had, en haar eigen gangen ging, zonder zich om mij te bekommeren. In de Nachtwachtzaal, zag ik, verhief zich boven de hoofden der dicht opeengepakte menigte een groot houten kruis. Het stond midden in de zaal, het was erg groot en naakt en brutaal: gewoon timmerhout, vierkant en splinterig. Er hing niemand aan, daarvan ben ik zeker; weinigen sloegen er acht op; maar ik rende naar voren, en riep luid en gebiedend de naam van mijn zuster. Zij was er niet; er was ook geen doorkomen aan; en aan het kruis, al heb ik het niet tot onder aan toe kunnen bekijken, hing werkelijk niemand. Onderaan had desnoods een dwerg kunnen hangen, of het meisje van de Nachtwacht; maar mijn zuster was wel tamelijk klein, maar toch geen dwerg. Terwijl ik verder liep, zag ik de copiïsten staan, de vrouwen met hun vieze schorten, de industrie van één plus één is helemaal niets. Zij schilderden dat het een aard had, en de overtollige verf smeerden zij op die schorten en ook wel op voorbijgangers. Toen kwam ik in de lege voorhal, en daar, aanstalten makend om de trap af te dalen, zag ik plotseling mijn zuster naast mij, en ik had nu niet meer het gevoel met een dode te doen te hebben. Zij keek bedeesd en vriendelijk naar mij op, als een mak beest, dat al het goede verwacht van degene die het voedert en verzorgt.

Was ik niet wakkergeschrokken in de huiveringwekkende verlatenheid van die zaal waar ik lag, ik zou het museum met haar hebben verlaten, wie weet voorgoed. Nu waart ze daar nog rond, onverlost. Om het kruis is zij heengelopen, dat is waar; maar er hing niemand anders aan het kruis, en wie kan de dingen herkennen, die voor het medeschepsel bestemd zijn? Ik zou Uw marmot niet eens meer herkennen, U mijn cognacfles niet; reeds een decimeter buiten de opperhuid worden wij mensen vreemden voor elkaar. Dit moet ook de oorzaak zijn van onze sterfelijkheid, want er is niemand die ons van buitenaf kan voeden, en zelfs Venus moest Amor eerst roepen voor hij bij haar kwam, en zonder vleugels had hij het niet eens gekund. En al mag dan de eerwaardigste poging

om een brug tussen de zielen te bouwen de kunst zijn - o A.P. van de Venne, met Uw zielenvangst, die zo sprekend op een verdrinkpartij in het groot lijkt! - in het gebouw, waar de kunst voor vele, vele eeuwen troostrijk en indrukwekkend aan de muren hangt, daar komt men *om beurten*, en als één zich eens niet aan de afspraak houdt, dan zet de ander een keel op.

Let maar niet op mijn sombere bui. Good luck voor de volgende keer!

MAARTEN SMALLANDT

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Dit gaat mijn zoveelste museumnacht worden, maar omdat het nog te vroeg was om al op pad te gaan, heb ik zojuist Uw laatste brief nog eens overgelezen, met het gevolg, dat ik de hele onderneming nu ineens doodeng vind. Ik zeg tegen mezelf: 'Er is niets om je bezorgd over te maken. Wat kan het jòù schelen wat die malle meneer Smallandt schrijft! De ene nacht loopt ie vrolijk met z'n cognacfles door de zalen te flaneren, terwijl ie de andere als een ingezakte schuimtaart naar anatomische lessen zit te koekeloeren. Het museum is net als altijd. Het is niet veranderd.'

Ik wil me niet laten beïnvloeden door Uw sombere bui. Ik ben een doodgewoon mens, en het museum is een doodgewoon gebouw...

Een doodgewoon gebouw? Is het museum een doodgewoon gebouw?

Ik ga naar het raam en kijk naar buiten. Ik zie de zijmuur en het maanlicht op de torens. Achter de torens is de avondhemel door-zichtig-zwart als een crèpe sluier... Dit zou het slot van Ezelsvel kunnen zijn, of het kasteel van Blauwbaard, of het paleis waar Assepoester danste... Het zou ook zò kunnen zijn: dat ik met een deken om voor de kou uit het raam hang van een klein Zwitsers hotelletje. Het is nacht, het vriest, en de straat is stil. In de stal aan de overkant beweegt een beest. Ik ruik de geur van stro en van smeulende houtblokken. Ergens hoor ik de hoefslag van een paard en het suizende geluid van sledeijzers over de sneeuw. In het geborduurdezakdoekenwinkeltje op de hoek brandt een lichtje. En in een kleine kring, vlak om dit alles heen, zijn kolossale bergen: pikzwarte rotswanden, donkere bossen, en grauwe slierten wolk met hoog daarbovenuit de alpentoppen in het maanlicht.

Nee, helemaal gewoon is dat museum toch eigenlijk nìet. Het is verstandiger te trachten aan iets anders te denken, aan mijn geld dat bijna op is, aan mijn kamer, waar de ketel stoomt op de gloeiend hete salamander. En ik heb mimosa, en koffie en verse suikervlinders. Ik heb pantoffels aan, en Paul's oude badjas, en alle schemerlampen branden.

Beneden, twee étages lager, hoor ik de piano. Mijn moeder studeert met het dameskoor De Dubbele Anemoon een voorjaarslied in. Eigenaardig, een voorjaarslied op een ijskoude winteravond.

Het vriest. Adje zegt, dat de straten spiegelglad zijn. Straks zullen De Dubbele Anemonen gillend de stoep afdalen, en naar links en rechts wegglijden over het trottoir. Ikzelf val direct als het glad is. Ik zal mijn skipak aantrekken, en op handen en voeten kruipen naar het museum...

O dat museum! Het is tòch veranderd na Uw laatste brief! Ik zou vannacht net zo lief thuis blijven, maar ik moet marmot zoeken. Ik zal hem wel niet vinden. Als regel vind je tóch niet wat je zoekt, je vindt iets anders waar je geen raad mee weet: een handschoen, een parelmoeren knoop, een verdwaalde hond of een mens, dat niet lege ogen naar je kijkt en iets vraagt. Misschien zal ìk vannacht Uw arme zuster vinden...

Ik zal haar misschien vinden, leunend tegen een lessenaar tussen de hoge boekenmuren van het Prentenkabinet. Ze zal daar helemaal alleen zijn met haar narigheid en haar angst. En dàn zal ze mìj zien... Ik weet heel goed wat ik zou behòren te doen. Ik zou naar haar toe moeten gaan en zeggen: ‘Er is niets om je bezorgd over te maken. Er is niemand die je kwaad wil doen. Schei uit met piekeren, sla de spinnewebben van je kleren, kam je haar op en ga mee.’ We zouden het Vendel van Kapiteyn Bicker kunnen gaan uitlachen. We zouden kunnen gaan dansen op De Buitenpartij of Sinterklaas vieren bij Jan Steen. En als ze moe was, zou ik haar naar een zonnig tegelportaal van Vermeer brengen. Ik zou groen- en roodfluwelen kussens voor haar op de eikenhouten bank leggen. Ze kan slapen zolang ze wil. Het is mogelijk dat ze luitmuziek hoort in haar droom. Ze zal wakker worden tussen de meidoorns van het Chi-

nese porselein. We zullen samen met allerlei grappige mensen ontbijten in een herberg van Adriaan Brouwer bij het Ponteveer van Van der Velde, en we zullen de zon zien opgaan over honderd Hollandse weiden met koeien en molens.

En dat kruis in het Nachtwachtzaaltje? Het was struisvogelpolitiek er omheen te lopen. We zullen kijken of het er nog staat. Je zult zien, dat het helemaal geen kruis ìs. Het zal misschien een bloeiende pruimenboom zijn, of een albasten vaas met gouden regen...

Ja, ik weet heel goed, dat ik naar haar toe zou behoren te gaan. Maar ik ken mezelf... Als ik werkelijk een kleine, gebogen gestalte door het donkere museum zag gaan, zou ik gillend en gierend van angst weghollen. De hemel geve, dat een ànder haar vindt in het Prentenkabinet...

Vierentwintig uur later.

Hier zit ik weer naast de gloeiende Salamander aan U te schrijven. Om te beginnen: Onnen!

Hij héèft 'm!!! Onnen heeft mìjn marmot; hij loopt als De Kleine Savoyard met het diertje tussen zijn jas en het erge is, dat ik hem niet eens kan zeggen, dat 't van mij is. Hij vertelde, dat hij ‘de kleine avonturier’ had gevonden in de porseleinafdeling van het museum, in een Delftse soepterrine. Hoe marmot in de gesloten vitrine is gekomen en hoe Onnen ertoe kwam in dat soepding te kijken, is me een raadsel. Ik had natuurlijk dadelijk moeten zeggen, dat ik net zo'n marmot kwìjt was, maar alles ging zo gauw en ik stond in m'n eentje in het donkere museum voor ik het wist.

Die hele ontmoeting met Onnen had trouwens iets onzinnigs. Ik was er eigenlijk niet op verdacht geweest hem te zien. Waarom blìjft zo'n man nu niet rustig in Parijs als ie er eenmaal ìs! Enfin, toen ik met een vuurrood hoofd van de kou en het almaar uitglijden op de spiegelgladbevroren vlakte van het museumplein, eindelijk was aangeland bij het puistje, werd ik open gedaan door Onnen zelf, beeldschoon, in een zwartmoirézij den sjamberloek.

Hij zegt: ‘Excuseer mijn négligé’, en ik zeg: ‘Hoezo négligé?’, en al discussiërend over zijn gewaad trekken we verder de gang in.

Het harnas droeg die nacht een dameshoedje, en ik zag dat er op de gebeeldhouwde kist, naast de bak met witte hyacinthen, een kanten zakdoekje lag en wat poeder...

'Ik heb bezoek', zei Onnen een beetje schaapachtig. 'Geheel onverwacht... Een familiekwestie...', en ik greep meteen vol enthousiasme de gelegenheid aan om hem te zeggen, dat hij me gerust niet helemaal hoefde te brengen, dat ik best de weg in het muesum allèèn kon vinden. 'Tiens, tiens, tiens', zei Onnen. 'De geëmancipeerde vrouw', en hij was juist middenin een ruisende afscheidsbuiging, toen marmot om de hoek van z'n moiré manchet keek.

Als dame zijnde steek je je hand niet in de sjamberloekmouw van een vreemde heer, zelfs niet als die heer marmotten met zich mee draagt. Tòch deed ik dat.

De gevolgen waren ontstellend. Mannen zijn toch èigenlijk runderen! Onnen nam blijkbaar meteen maar aan, dat ik hem in een plotseling opgekomen bui van speelsheid trachtte te kriebelen. Hij was ineens een en al stralende, fluisterende, louche activiteit. Met één hand greep hij mijn pols, met de andere maakte hij geheimzinnige gebaren van 'stil, voorzichtig...' in de richting van het dameshoedje op het harnas.

Ik schrok me een ongeluk, rukte m'n hand los en deed een stap achteruit. Verder riep ik - waaròm weet ik niet - of ie wel wist, dat ie een marmot in z'n jas had, waarna Onnen met een toegeeflijk diemeisjeswetenzelfnietwatzewillen-lachje het verhaal deed van de Delftse soepterrine, waarna achter de gesloten kamerdeur een dame nadrukkelijk begon te kuchen, waarna ik hals over kop, via de luchtbrug, verdween naar het museum.

Ik had het gevoel, dat ik de afstand tussen mij en die kuchende dame zo groot mogelijk moest maken. Dus ijlde ik langs de Kerkelijke Kunst, de Schatten van Lombok, de Oud-Hollandse Kamers en het tourniquet naar de grote trap.

Pas op de schilderijenétage aangekomen, drong het tot me door hoe mal alles was geweest. Ik begon me te ergeren aan mezelf, maar ook aan die idioot van een Onnen. Nijdig sjokte ik door de donkere zalen. Soms bleef ik met mijn hak haken aan een Perzisch kleed.

Wat is dat ook voor malle weelde: Perzische kleden! Zaal in, zaal uit. Eindelijk struikelde ik tegen een bank, en plofte neer op de leuning. Ik knipte mijn lampje aan, en keek. Ook dat nog! Waarom nu niet een rustig zeegezicht of een kalm-grazende koe? Waarom al die opgewonden, overvoede, dure heren van de Schuttersmaaltijd!

'Hoe komt iemand er toe,' vroeg ik me af, 'zich te laten portretteren naast een biefstuk of een ham!' U zult zeggen, dat de oude dame van het Gebed Zonder Einde, dat òòk deed. Maar dìè hield tenminste haar ogen dicht. Deze etende schutters gaan met òpen ogen een hartvervetting tegemoet. Niet naar kijken! Lampje uit!

Zo zat ik daar in het donker op de bankleuning. Ik voelde hoe het alpinopetje van mijn haar gleed; het kwam terecht op de grond, ergens in de buurt van mijn rugzak met eten en drinken. Ik hoorde de museumklok beginnen met het voorspel van het hele uur. Middernacht? De beide lichtgevende wijzers van mijn polshorloge stonden op twaalf.

In de hoge zalen om me heen, resoneerden de klokkentonen. Het museum zou een onderaardse grot kunnen zijn, waar steenhouwers aan het werk waren, of het paleis van een bergkoning...

Toen kraakte er iets en iemand lachte.

'Er ìs hier geen bergkoning', zei een lage mannenstem. 'Wél een schutterskoning. Dat ben ik. Licht me eens bij, ik ben met mijn sjerp aan de trom blijven haken.'

Ik sprong op en zag bij het licht van mijn lampje, dat er wat vreemds aan het gebeuren was. Een lange, zwierige man met wonderlijk geknipt bruin haar, was bezig zich door de volte van de Schuttersmaaltijd een weg naar mij toe te banen. Hij droeg beige kaplaarzen, een lichtgrijs lakens pak, een brede kanten kraag, en om zijn middel een blauwsatijnen sjerp, waar ie kennelijk meer last dan pleizier van beleefde omdat het ding overal aan bleef haken. Op het allerlaatste moment trok hij nog bijna het hele tafelkleed mee. De schutters keken even geërgerd, maar bleven - als bij onderlinge afspraak - doodstil zitten. Een zilveren drinkhoorn kletterde op de

grond. De trommel gaf een doffe dreun. Toen werd het schilderij stil en verdween. Alleen de lange, lichtgrijze man met het wonderlijk geknipte bruine haar bleef over.

Hij stapte naar me toe, en zei: 'Waarom ben je nù pas gekomen, Titia? Ik heb al die tijd op je gewacht in het poortje van de brouwerij. Ik ben expres niet bij de anderen aan tafel gaan zitten om makkelijker te kunnen wegglippen als ik je zou zien.'

Hij keek me aan. Zijn ogen kwamen me bekend voor; in het licht van mijn lampje leken ze vaag-bruin, maar ik wist, dat ze overdag grijs zouden zijn...

'Het zou prettiger wezen,' dacht ik, 'als hij nu even de andere kant op wilde kijken. Mijn haar zit zo slordig... In welke zak heb ik mijn kammetje? En mijn poederdoos?'

Een paar seconden bleven we elkaar min of meer verwezen aanstaren. Toen keerde de man zich om en zuchtte. Hij raapte gedachteloos het rode alpinopetje op van de grond, en liet het weer vallen. 'Je bent niets veranderd', zei hij. 'Je kijkt nog net zo. Op dit ogenblik heb ik altijd, en altijd gewacht.' Hij zuchtte weer. 'Mijn voeten slapen van het lange stil staan', zei hij toen nuchter.

Ik ging op de bank zitten, en steunde mijn hoofd in mijn handen. Als het alleen maar je vòèten zijn, die slapen! Ik slaap helemààl, en ik droom... Ik droom, dat ik naar je toe had willen komen, naar het poortje van de brouwerij Het Lam. Maar er zijn allerlei dingen gebeurd. Ik ben je misgelopen. Ik ben verdrietiger geweest dan je zult geloven. Maar ik heb nooit om je kunnen huilen, ik wist zelfs niet meer je naam...'

De man kwam naast me zitten. Ik hoorde hoe het leer van zijn hoge laarzen kraakte. Hij trok een zakdoek te voorschijn, en wreef die langs zijn voorhoofd. Om ons heen was een geur van hooi en hars.

'Govert', zei hij. 'Herinner je je niet meer Govert, die altijd de blaadjes omsloeg als je clavecymbel speelde? Herinner je je niet meer, dat ik je leerde schaatsenrijden op de buitensingel? Dat ik je boeken leende? En dat ik een papegaai voor je mee bracht? Weet je dan niet meer, dat we van elkaar hielden, en dat ik je vroeg mijn

vrouw te worden? Denk je dan niet meer aan de oude roeiboot, en aan de koepel van het groene huis aan de Vecht...?'

Het groene huis aan de Vecht... Binnen was het altijd donker. Er groeiden varens in het perk onder de kastanjebomen... Wie woonde er in dat huis? Woonde ik in dat huis, of tante Lette? Tante Lette is dood, ze is hier... 'O, lieve, lieve Govert, strijk je hand over mijn voorhoofd. Laat het gordijn voor het verleden wegvallen.'

Nadat ik dat gezegd had, gebeurden er snel achter elkaar allerlei dingen. Govert streek niet zijn hand over mijn voorhoofd, maar nam me met voorhoofd en al in z'n armen. Ik voelde hoe zijn kanten kraag in mijn wang prikte. 'Kleine malloot,' zei hij, 'er ìs geen gordijn meer voor het verleden.' Hij streek het haar uit mijn ogen. Ik zag even hoe er tussen de kant van zijn mouw iets roods glinsterde, een robijn of zo. Toen nam hij het lampje uit mijn handen, en liet de volle lading licht op mìj vallen. Ik kneep mijn ogen dicht. 'Nu ziet hij àlles!' dacht ik in paniek. 'Mijn slordige kuif en àl mijn rimpeltjes en sproeten!'

'Kijk niet zo naar me', riep ik. 'Ik wèèt wel dat ik afschuwelijk ben!', en ik probeerde hem weg te duwen, maar hij drukte me zò dicht tegen zich aan, dat ik bijna stikte. Hij hield een heel verhaal in mijn oor, het lampje ging uit, hij greep mijn hand en trok me mee.

We liepen door de donkere zalen. 'Je kunt alles krijgen net zoals je het hebben wilt', zei Govert. 'Als je èven met je ogen knippert verandert de maan in de zon en de nacht in de dag.' We moesten in het Kabinet van de Poll zijn; ik meende even het grootmoedergezicht van Elisabeth Bas te zien. Wuifde ze naar ons met haar witte zakdoek? Of was het een duif, die klapwiekte over het oude Amsterdam van Gerrit Berckheijde? Govert had het lampje weer aangeknipt. 'Kijk daar', zei hij. 'Weet je nog? Het Huis aan de drie Grachten.' 'Ja,' zei ik, 'dat weet ik nog. En hier: De Bocht van de Herengracht...'

We stonden samen voor het schilderij en keken, en terwijl we keken veranderde heel geleidelijk het licht van ons lampje in het licht van de zon, en de wanden van het museumzaaltje in strakke, statige gevels.

Ik wandelde met Govert langs de wallekant. In de verte, bij de brug, vlak tegen het water, stonden een paar jonge bomen, die al uitliepen. Over de stad blies een voorjaarsstorm, die naar teer en vochtig gras rook. Het kleine, witkanten kapje was bijna helemaal van mijn hoofd gewaaid en het haar flapperde om mijn oren. En die grote, ronde kraag van me! Die malle kraag van tientallen meters geplooid linnen! Hoe kwam ik er eigenlijk toe zo'n gevaarte te dragen? Als de wind hem te pakken kreeg, zou ik als een klein schip weg zeilen langs de grachten en burgwallen. Als het waait blijft de regen weg. Dat was een veilig idee met het oog op mijn mooie jurk, mijn allermooiste jurk van bruin satijn met groengeborduurde kransjes...

'Dit is mijn eerste satijnen jurk, Govert. Hij ruist als je loopt. Ik kreeg de Mechelse kant voor de manchetten cadeau op mijn achttiende verjaardag van...???'

'Van mij', lachte Govert. 'Je kreeg ook een ring van me, later... Wat heb je gedaan met die ring?'

Wat zal iemand doen met een ring? Dragen, of verliezen, of weggooien zoals het vrouwtje van Stavoren! Maar het vrouwtje van Stavoren kreeg hem terug in een vis of een cocosnoot. Als ìk een ring weggooi krijg ik hem nòòit terug. Hij rolt door de hele Vaderlandse Geschiedenis, tot aan de hunebedden van de Kaninefaten en verder. 'Het was een mooie ring, hè?' Een sterretje van aquamarijn en parels...'

We leunden tegen een brugleuning en keken over het water. In de verte, om de toren van de Zuiderkerk, zwierde een vlucht duiven; het ene ogenblik zag je ze niet, maar het andere, als ze ineens allemaal tegelijk zwenkten en het zonlicht op hun vleugels viel, dwarrelden ze als een handvol zilverpapieren snippers langs de hemel.

Govert vroeg of ik me nog zijn moeder herinnerde. Hij zei, dat ze op ons wachtte in de oude, met blauw trijp overtrokken leeuwenkoppenstoel. 'Er bloeit een rode Camellia in de vensterbank, en er ligt een kleine, zwarte kat op het Perzische kleed voor de schouw.'

Die kleine kat leek, als hij in elkaar gerold lag te slapen, op een zwartzijden pompoen. Ik herinnerde me de kat en de kamer, en hoe

mèèr ik me herinnerde, hoe onrustiger ik werd. Ik voelde dat er iets niet klopte. Ik vroeg mezelf af wat ik eigenlijk wìst van de man, die naast me over de brugleuning hing en naar het staalblauwe water van de gracht tuurde. En - angstiger - wat ik eigenlijk wist van mezèlf?

Ik begon er heel voorzichtig over, maar hij lachte meteen alle moeilijkheden weg. 'Wat doet dàt er nu toe! Je hebt belangrijker dingen vergeten. Ik zou admiraal kunnen zijn, of matroos, of regent van het Spinhuis. Ik zou kunnen handelen in hout, in laken of in Chinese zijde... Die pakhuizen daar zouden van mij kunnen zijn, of die schepen op het IJ... En jìj? Mìjn buurmeisje, of het buurmeisje van een ander. Je zou in het grootste huis van de stad kunnen wonen, of in het donkerste water-en-vuur keldertje. Je zou mooi of lelijk, arm of rijk kunnen zijn... Wat dòèt dat er toe! Het enige wat we hoeven te weten is dit: dat we bij elkaar horen en van elkaar houden. Is dat niet zo?'

Als iemand zò praat, vergeet je je onrust. Ik knikte. 'Ja,' zei ik, 'dat ìs zo', en toen kusten we elkaar, in de volle zon, bovenop de brug, middenin de stad.

Met de arm om elkaars middel zijn we verder gegaan. We kwamen door smalle straten en steegjes. De luifels van de huizen deden denken aan grote zonnehoeden. Onder een luifel hing een bos gedroogde witte bloemen. We keken in de donkere, zwartgeblakerde smidse. Er vlamde een groot vuur, je zag vaag de smid in zijn leren voorschoot, en de ruige kop van een paard. Tegen de middag landden we aan bij de Schreijerstoren. Er stonden golven op het water en de grote witte meeuwen schreeuwden hemel en aarde bij elkaar. Toen er wolken voor de zon woeien, gingen we terug naar de stad. Tegen de schemer zaten we in een hoge kamer. In de blauwetegeltjesschouw smeulde een houtblok. Govert had een schetsboek te voorschijn gehaald; hij tekende de kop van een meisje met een witkanten kapje... In de koperen kandelaar op tafel brandde èèn kaars. Iemand speelde luit. 'Govert,' fluisterde ik, 'laat het vuur uit gaan. Zet de ramen open, dan kunnen we de lindebloesem ruiken.'

De lindebloesemgeur die binnen kwam, was sterker dan al het andere in de kamer. De kaars ging lager branden. De luitmuziek werd zachter. Een nachtvlinder fladderde om het licht. Over de muren gleden grote zwarte schaduwen. De schaduwen gleden weg, en kwamen terug...

Govert was op de leuning van mijn stoel komen zitten. ‘Dit is de mooiste nacht van de wereld’, zei hij zacht.

‘Ja, de allermooiste...’ Heb ik die woorden ooit uitgesproken, of bleven ze ergens, bevroren, hangen in de plotselinge doodse stilte om ons heen? Waarom stonden we alle twee op? Waarom sloeg Govert beschermend zijn armen om me heen? Waarom tuurden we in ontzetting naar de donkere wand tegenover ons?

Dààr! Op het witte vlak boven de eiken betimmering, tussen de bewegende schaduwen door, verscheen het effen, bleke gezicht van een vrouw... Onmiddellijk daarop gleed de duisternis weer over de muur, maar op die ene plaats bleef als een vuursein in de mist, een vaag schijnsel hangen.

Ik wist, dat ik het gezicht van die vrouw al zò vààk had gezien... Ik trachtte me te herinneren wààr... Ik wist het niet meer. Ik wist alleen, dat er iemand gekomen was om me weg te halen, bij Govert vandaan.

‘O Govert!’ Mijn handen grepen het zware laken van zijn mouw. ‘Houd me vast. Laat me niet gaan.’ Maar hij schudde wanhopig zijn hoofd. ‘Ik had gehoopt, dat ze ons zouden vergeten... Ik had alles voor je willen doen... Alleen dit ène is onbegonnen werk, er is nièmand die kan vechten tegen de tijd...’

‘Nièmand’, zei een zachte vrouwenstem. ‘Eèn minuut. Ik geef jullie èèn minuut om afscheid te nemen.’

Na die ene minuut was alles veranderd. De kaars, de nachtvlinder en de lindebloesemgeur waren weg. Door de hoge ramen gleed hel maanlicht naar binnen; het gleed over Govert's gebogen hoofd, over het schetsboek op tafel, over de lege stoelen bij de schouw, en over een groot, oud schilderij...

‘Doe je ogen dicht’, zei ik tegen mezelf. ‘Kijk er niet naar...’, maar ik keek tòch, en zo kwam het einde.

Aan de muur tegenover me, in het volle licht van de maan, hing het schilderij waarmee we dit jaar zoveel ups en downs hebben beleefd, Pauls fel omstreden ‘doek’, de Madonna van Botticelli...! Het gezicht van de Madonna bleef onbewogen. ‘Niemand kan vechten tegen de tijd’, zei ze mat, en al de cherubijnen tussen de rozenguirlandes knikten. ‘Nee. Niemand.’ Toen, langzaam, heel langzaam week het schilderij achteruit, de kamer week mee, en Govert... Als een schip, dat wegzeilt van de Schreijerstoren... Verder en verder, tot alles donker is en stil.

Niet helemààl stil...?

Nee, niet helemààl. Een klok speelt het voorspel van het hele uur. Ik ken die melodie, ik heb ze al zò vaak gehoord, alle dagen, bìjna van mijn geboorte af. Dit is de museumklok. Automatisch tel ik de slagen. ‘Eèn, twèè, drie, vier...’ Twaalf slagen. Middernacht.

Ik dacht: ‘Middernacht? Nog steeds?’, maar ik was te verdrietig om me ergens over te verbazen. Ik verbaasde me er òòk niet over, dat mijn gezicht nat was van tranen.

Nu moest een mens eigenlijk iets van de rhum uit de thermosfles drinken. Nu moest een mens eigenlijk niet alleen zijn hier. Stond nu die malle meneer Smallandt nog maar naast dat kanon...

Ik dronk de rhum uit de thermosfles en soesde zo'n beetje voor me heen.

‘Eèn minuut... Ze gaf ons èèn minuut om afscheid te nemen. Je kunt niet veel doen met èèn minuut. We hebben elkaar alleen maar aangekeken. De nachtvlinder vloog nog steeds om de kaars en de grote zwarte schaduwen gleden af en aan langs de muren. In die ene minuut beleefden we ons hele leven. Eèn krans van lindebloesem voor het begin èn voor het eind, en daartussen in alleen maar een nachtvlinder om een kaars...’

Ik had U dit allemaal niet moeten schrijven. Ik ben deze brief zo helemaal gewoon begonnen met Onnen en marmot. Ik had mijn salamander opgepookt, en de mimosa, die ik gisteren kocht, vers water gegeven.

Het was gezellig in mijn kamer. Beneden speelde Paul en mijn moeder zong.

Nu is de hele ellende van verleden nacht weer over me gevallen. Ik zeg: ‘Daar staat de mimosa die ik gisteren kocht. Dat zijn de “Rosenlieder” die mijn moeder zingt. Adje heeft griep; ik zal nog even naar haar toe gaan met een warme kwast.’

‘Er is niets veranderd sedert gisteren. De straten zijn nòg glad. Ze hebben sneeuw voorspeld. Dat daar is de museumklok met het hele uur.’

Ik tel de slagen. ‘Eèn, twèè, drie, vier...’

Ik haat Paul's Madonna met haar uitgestreken gezicht!

‘Zeven, acht, negen...’

Twaalf slagen! Middernacht.

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Breulese,

Vannacht wist ik, dat aan onze museumbezoeken eens een eind zal moeten komen, zoals aan iedere vacantie, ieder liefdesavontuur en iedere malligheid. Aan de andere kant ben ik aan dit tweewekelijks bezoek en Uw tweewekelijks epistel nogal gehecht geraakt, zodat we het dus nog maar even op z'n beloop moeten laten, b.v. tot U Uw marmot terug heeft. U zou het diertje door middel van toverformules uit de goochelaarsmouwen van Dr Onnen kunnen lokken, met wat mij betreft een fikse, onmagische tik op zijn gepoederd snuit op de koop toe. Wat een ellendeling! Ik heb met deze man afgedaan. Govert kan er mee door, die bestaat niet eens echt. Antoine stel ik mij voor als een pudding in het langwerpig en van de smoezelige kleur van veelgebruikte pingpongballen. Dit zijn geen schadelijke heren, dit kunnen mijn vriendjes wel zijn. Andere vrijers heeft U niet, voor zover ik weet en voor zover U weet. Maar Onnen! Een museumdirecteur, een rijksambtenaar, een cultureel hogepriester met allures, die een snoepreisje naar Parijs onderbreekt voor een snoepuitstapje naar z'n eigen museum [gisteravond zat hij weer in Parijs!], en die het snoepuitstapje onderbreekt om de eer van de vrouw te belagen, die ik aan zijn hoede toevertrouwde...

Ja, die droom van mij is misschien wel voor verbetering vatbaar, zoals alle naargeestige dromen. Maar ik kan er óok niets aan doen; vergeet U niet, dat het een *echte* droom was, in de slaap opgeweld, buiten mijn toedoen, daar waar Uw Govert en Uw pruimenboom mij met permissie meer de voortbrengselen lijken ener bezige en charmante literaire fantasie. Of vergis ik mij? Word niet boos, als ik mij vergis; ik heb eerlijk van Uw brief genoten, en ik wil zelfs niet beweren, dat ik U Govert misgunnen zou, wanneer hij mij persoonlijk de verzekering gaf U gelukkig te kunnen maken. Maar kúnnen deze heren uit het verleden dat? De heren van het heden

kunnen het vaak niet eens; en de heren der toekomst zijn helemáal niet te vertrouwen...

Intussen liet mij die droom - de echte, die van mij - mij niet met rust; en na een onderhoud met mijn vader, waarbij ook mijn zusters dood ter sprake kwam, besloot ik iets te doen voor deze knagende wond, waar ik nooit eerder last van had gehad, maar die het museum met zacht-onzachte vinger beroerd heeft en opnieuw heeft doen kloppen en gloeien. Het was voor het eerst dat wij zeiden wat wij op het hart hadden, man tegen man, zonder de beroering van dieper snaren te schuwen. Ik overdreef zelfs, en hield hem voor, dat ik een schrijver, een artist, een min of meer gemakzuchtig en onmaatschappelijk, ja verlopen individu geworden was, alleen omdat híj nooit tegen mijn moeder had opgekund, en niet eens tegen tante Charlotje, om van de klanten in de zaak maar te zwijgen. Het copieren, zei ik, was niet erg, te meer omdat hij goed copieerde; het speet mij dat ik hem daar wel eens mee had geplaagd. Maar ook een copiïst kon een man zijn. En had hij niet de rug voor mijn moeder gebogen, dan leefde mijn zuster misschien nog... Het was vrij kras zoiets tegen mijn vader te zeggen, maar tenslotte had ik er geen andere bedoeling mee dan hem uit zijn tent te lokken. Denkt U overigens niet, jfr. Titia, dat ik het schrijverschap als onmannelijk beschouw, - vooral *niet*! Er is ook geen sprake van, dat ik géen schrijver geworden zou zijn, wanneer mijn vader mijn moeder b.v. had mishandeld.

Zijn antwoord was allermerkwaardigst. ‘Kijk eens,’ zei hij met een schuw, tevreden lachje, ‘dat ik niet tegen moeder op kon, daar hoef jíj je niets van aan te trekken. Ik vind het aardig van je, dat je steeds mijn partij hebt gekozen’ [dat had ik óok nog gezegd, ter vergulding van de pil], ‘maar dat ligt nu achter ons, en je hoeft geen medelijden met me te hebben. Ik ben lang niet zo'n nul als jij denkt. Met je moeder had *ik* medelijden, omdat ze niet wist wat liefde was en te veel aan het geld kleefde. Allemaal angst, dat geld. Misschien heb je er wat aan, wanneer ik je zeg, dat ik nooit angst heb gekend, zelfs voor je moeder niet.’ - Ik dacht even na, hoe mijn rol het best vol te houden. - ‘Neen’, zei ik, ‘daar heb ik geen steek aan, want

dan zou U de mindere van mijn moeder zijn geweest zonder enige reden, en dat vind ik eigenlijk nog veel erger. Wat heb ik aan zo'n voorbeeld? Bovendien geloof ik niet, dat het waar is wat U daar zegt.' 'En weet je waarom?' vervolgde hij, 'na de dood van je zuster heb ik dat allemaal voor het eerst begrepen. Die arme stakker heeft haar leven moeten geven om mij de ogen te openen. Weet je waarom ik niet bang *kon* zijn? Omdat ik schilderde. En daar kun jij nu wel een beetje op neerzien; ik zie er zelf ook wel eens op neer, bij tijden; ik ben bescheiden genoeg, als het erop aankomt, al heb ik óok geen zin om mezelf af te breken; maar het is een feit: als ik schilder, voel ik niets van angst of beroerdigheid, alleen geluk en tevredenheid; en dat houdt soms dagen en weken aan.' - 'U schildert ná,' zei ik wreed. Met een soort vermoeide listigheid kneep hij één van zijn fletse ogen dicht. - 'Dat dacht je.' - 'Níet soms?' - Hij maakte een schuddende beweging met de rechterhand, alle vingers recht en ver uiteengespreid, als penselen uit een palet. - 'Wat de wereld ervan ziet, ja... Innerlijk: neen. Als ik náschilder [zoals jij het noemt], dan neemt de geest van de schilder bezit van mij. Dan *ben* ik die schilder. Niet door inbeelding, niet in mijn fantasie, maar echt. Dat vóel je toch!' - op een toon alsof ik hem had tegengesproken - 'dat vóel je: al die geesten bestáan toch nog, ze zweven rond, het meest in het museum, en ze verlangen ernaar weer aan het werk te gaan. Deze genieën kennen geen luiheid. En dan vinden ze mij, of een ander. Daaruit bestaat ons belang voor de Kunst. De genieën mogen niet sterven, en het is toch duidelijk, dat het voor deze grote mannen niet voldoende is om in een museum te hangen en af en toe eens een vakwerk te lezen, of een stukje in een tijdschrift, dat professor die en die over hen geschreven heeft. En nu praat ik er verder niet over; ik zie, dat je me niet gelooft, jongen, en dat neem ik je ook allerminst kwalijk.'

We praatten er nog een half uur over. Veel wijzer werd ik niet, of het moest zijn, dat ik aan de eerlijkheid van zijn zelfbedrog niet langer twijfelen kon. Een candidaat-Swedenborgiaan, bezig de geesten in kaartsysteem te brengen? Een candidaat voor de waanzin? Och neen; want geen ogenblik nam ik aan, dat hij werkelijk iets 'voelde'

van die geesten van overleden schilders in zich; hij was alleen maar gelukkig, als hij schilderen kon; de rest was abstracte constructie achteraf, gevoed door twijfelachtige lectuur en te veel vrije tijd dank zij tante Charlotje. En natuurlijk is het ook wel waar wat U indertijd schreef: dat hij zich inleeft in een rol en de schilderijen ziet met de ogen van een ander. Maar dat is normaal: dat doet iedereen die naar een schilderij kijkt, min of meer. Ongerust hoefde ik mij in geen geval te maken. Toen ik hem voorstelde samen naar het Rijksmuseum te gaan om een Rembrandt uit te zoeken voor het eerstvolgend contact, lachte hij vrolijk, en het gesprek was ten einde.

Had ik hem gekrenkt? Had ik van hooghartigheid blijk gegeven op een manier die mij juist mijlen ver beneden hem plaatste? Of was het alleen maar zijn verdiende loon: híj die meende dat mijn zuster voor hém de dood was ingegaan [wat in zekere zin nog waar was ook, maar anders dan hij het bedoelde]? Wat was dat voor dwaasheid, ‘sterven voor iemand anders’? Welbeschouwd was mijn zuster voor niemand anders gestorven dan voor zichzelf, omdat de tijd daar was; had zíj die auto soms geroepen? Werd mijn vader beter van haar dood, zelfs maar in haar eigen ogen? Had zij in zijn copiistenbelang een pink aan die auto willen afstaan, indien zij daar zeggenschap over had gehad?... Vragen, vragen, gewetensvragen... Tenslotte richtte ik dit jezuïtisch wapen op mijzelf, en vroeg mij af, of ík soms de ware schuldige was aan de dood van mijn zuster, omdat ik die middag niet zelf in het museum naar de spijbelaar was gaan zoeken, in plaats van mij te verschansen in een dwaas verhaal, waarin ten gerieve van de beurs van een mij onbekend jong antiquair van het museum misbruik werd gemaakt.

Het peinzen en wroeten moe, besloot ik tot het nemen van practische maatregelen, en na mijn vaders huis te hebben verlaten, richtte ik mijn schreden naar het oord der verschrikkingen en verzoekingen, de monsterachtige stenen moederkoek, waar onze hele familie aan verbonden is met navelstrengen van stukgeschoten vlaggedoek en flarden gobelin uit de 13e eeuw. Het kan toen half twaalf zijn geweest, - een koude dag, - echt goed winterweer om iets in te ondernemen en lastige gewetensvragen tot zwijgen te brengen. Ik

liep, en de torens werden groter en duidelijker. Hoewel ik niet aan mijn zuster dacht, moet zij toch wel in mij zijn geweest, want toen bij het oversteken van de Weteringschans een auto rakelings achter mij langs reed, was het mij of mijn rug en schouders hoger waren geworden: een stel vleugels, groeiende tussen mij en het geweken gevaar. Een rücksack met teerkost voor de eeuwigheid. Ik schudde het ding af, en daar lag het museum voor mij, het museum overdag: het omgekeerde van het onze, - iets waar het voorstellingsvermogen eigenlijk geen raad mee weet. U moet namelijk weten, dat ik al die weken, en hoeveel zijn het er nu al, het museum overdag geschuwd heb als de pest en de lepra. Maar dat zijn nare woorden, en de lepra is wel wit, maar de pest maakt zwart, en het museum lag daar ernstig en vol goede wil in het milde licht te baden, een bescheiden winterweertje, met meeuwen en ijsschotsen. Ook U schrijft over de nacht die in de dag overgaat. In het zonlicht of deszelfs afgezanten worden alle kruisen tot pruimebomen, zeker, ik geloof daar wel in. U moet dat vaak tegen mij zeggen of schrijven. Maar op dat moment dacht ik aan U al evenmin als aan mijn zuster; er is een gevoel in mij, dat mij verbiedt aan U te denken als het museum zo naakt en weltoebereid voor mijn ogen ligt.

Daar lag het Gebouw met zijn versierselen en inwendige schatten. Daar ging de kunsthonger in en uit, zonder ooit verzadigd te worden. Daar bewaakten gegalonneerden de Muze. Hamer in de hand, stonden de gouden poppen bij hun klok te wachten, heel hoog, als in een kleine, openbare smidse. Ik zag deze al te nijvere handwerkslieden groter van stuk worden en uit het gezicht verdwijnen. Ik liep de poort in, waar alles weer donker werd. Donker, met nieuw, ver licht erachter, allervaalst, allernuchterst licht, licht om heen te vluchten en de schaamteblos door te laten koelen. Ik liep door. Ik had het museum niet ingedurfd, overdag...

Maar ik ben koppig, en de volgende dag ging ik wéer. En nu probeerde ik aan niets ánders dan aan mijn zuster te denken, - niet in liefde, schaamte of schuld, maar als het meisje, dat mij op mijn 8e jaar een priktol afhandig had gemaakt, om hem te ruilen voor een ander stuk speelgoed, met vriendinnetjes. Flauw stond mij daar iets

van voor; misschien fantaseerde ik het maar. En ik deed mijn uiterste best haar niet als een engel te zien. Een bochel alléen maakt een meisje nog niet tot engel, peinsde ik, neen, neen, dat was niet vol te houden, dat was zelfs volgens de Christelijke opvattingen niet te verdedigen; zij had dan in elk geval toch iets met die bochel moeten dóen, voor een ander, en ik had de vorige dag al uitgemaakt, dat zij níets voor een ander gedaan had, dat alleen maar een auto iets met háar gedaan had.

Met deze denkbeelden gewapend, regelde ik mijn passen naar het ingenieursplan in mijn geest om die jammerlijke poel van angst voor het museum eens en voor al droog te leggen. Droog, nuchter, hard. Gevoel mag niet slap en wekelijk maken; dan is het trouwens in het gehéel geen gevoel meer, maar een slappe vaatdoek, die men over zijn maag hangt. Ik liep lijnrecht op de rechteringang af, betaalde aan een suppoost die mij kende en toeknikte, en was in een oogwenk boven, bij de ansichten en de wroetende bezoekers. Bij de ansichten stonden zij als zwijnen bij de trog, - slobber, slobber, wat is Van Rijn vandaag weer lekker door ons varkensvoer gemengd. De herinnering aan zekere nachten drukte ik meedogenloos de kop in. Geen Titia thans; zou ik haar tegenkomen met haar marmottencomplex, ik zou haar voorbijlopen; dat zou ook volgens de afspraak zijn. Was het in dit vale, schrompelende licht te geloven, dat ik ooit op pluche martelbanken had geslapen? Willens en wetens maakte ik mij op om het museum van zijn gevaarlijke tover te ontlasten, het te vernietigen, als het kon. Later kon ik altijd verder zien; ik wilde niets onherroepelijks doen; maar nu moest het weg, weg...

Terwijl ik de oostelijke kabinetten doorliep, geraakte ik in een steeds dichter gewoel verstrikt. Telkens moest ik uitwijken, en er waren opstoppingen met gidsen, van wie er één, een kleine, bebrilde, vermoeid zijn lesje opzei, met academische geringschatting in het oog, zodra zijn bril evenwijdig stond met het schilderij waarvan zijn discipelen kennis moesten nemen. Te oordelen naar de ezel, die om de hoek van een der gehalveerde tussenwanden zichtbaar was, stond verderop iemand te schilderen. Goed, dacht ik bij

mijzelf, die nemen we en passant erbij, die vernietigen we mee met de rest, deze varkenshoeder, die zelfs nog beneden een gids staat. De man zelf zag ik niet, waarschijnlijk was hij zich even gaan vertreden, zoals copiïsten zo vaak doen. Die ezel stond daar heel eenzaam en streng, de bezoekers liepen er nogal schuw voorbij, alsof vlak naast de ezel, aan hun kant, een groot, rond gat was geboord, dat tot het middelpunt der aarde reikte en waar pek- en zwaveldampen uit opstegen. Ik vertraagde mijn pas, en wedde op een vies schort. Geen man dus, geen copiïst, maar een vrouw, met evenveel vunze lapjes, verftubes, boterhammen en lommerdbriefjes onder het grauwgele Vlaamse linnen als de Artemis van Ephesos in haar gloriedagen borsten telde. Maar het was toch een copiïst, een man. Geen jonge man. Mijn hart begon te bonzen.

Als door een windstoot gedreven was hij te voorschijn getreden. Hij was er, hij stond er. Hij stond bovenop het gat, trok als een rapier zijn penseel uit een kakelbont palet, smeerde energiek, en benaderde zijn doek met de bescheiden en hooghartige bewegingen van de grote artist. Zijn dunne haarkuif bewoog zich als op diezelfde wind. Het was groots; ik zag - zag? ik had zelf niet veel ogen meer over - hoe hij zijn fletse, oude ogen dichtkneep; ik zag, hoorde bijna, hoe hij zuchtte. Hij was klaar. Hij was tevreden met het zo pas opnieuw uit het niets geboren détail; de rokende afgrond kon zich nu weer even sluiten. Een genie was het niet, dat in hem huisde; het was Cornelis Dusart maar [geb. Haarlem 24 April 1660, gest. aldaar 1 Oct. 1704. Leerling en navolger van Adriaen van Ostade. ZK-E], en het zeer middelmatige schilderij van Dusart heet Moedervreugd [‘een vrouw met ontblooten boezem, gezeten nabij een wieg, houdt een kind op haar schoot; een knaap ziet door het geopende venster naar binnen’], en de andere schilderijen van Dusart in het Rijksmuseum heten Dorpsspeellieden, Vischmarkt, Boerenkermis en Boerenherberg, en ZK betekent Zwarte Kunst, en dat is het helemaal niet, en E betekent Etser. Maar de bewegingen van de copiïst werden nóg grootser, nóg gebiedender. De hand met het penseel liet hij in de lucht zweven, alsof hij het zwerk betastte. De hand beschreef cirkels, roofvogelsgewijs. Toen zuchtte hij

zeer diep, zeer langdurig, liet de hand met schokjes zakken, bracht met een gauwdievenbeweging het penseel in het paletgat bij de andere penselen, en streek zich vermoeid over het voorhoofd, waarna hij vlijtig kleuren begon te mengen met de vingertop, diep over het palet gebogen, af en toe kuchend. Dadelijk toen ik hem zag was ik teruggeweken; een stap naar links had mij het schilderij getoond; van de copie heb ik niets gezien. Maar hij verstaat het vak, om godswil, twijfelt U daar niet aan, hij kan wel íets; had het waas voor mijn ogen het mij niet belet, ik zou U dit kunnen bezweren volgens de nieuwste gegevens. Daar wordt niet zo min geschilderd, daar in het Rijksmuseum, geloof toch niet alles wat de mensen ervan zeggen... Maar eigenlijk had ik niet het gevoel, dat híj het was, die daar stond: ik had ook nooit verwacht hem daar te zullen aantreffen, want had hij niet altijd gezegd dat hij aan zijn atelier op zolder genoeg had en niet meer naar het museum ging om te werken? Toen ik naar de voorhal terugsloop was de eerste gedachte die ik denken kon: de genieën kennen geen luiheid, Cornelis Dusart kent geen luiheid. Dusart! *Dusart*!!... Nu, deze hoon van mij was prachtig en voor de hand liggend; het gaat toch werkelijk niet aan om een Dusart tot de genieën te rekenen, alleen omdat iemand zich in een bepaalde houding voor Dusart heeft opgesteld. Maar zelf voelde ik mij een ellendeling. Waarom moest ik hem tóch nog kleineren, verdomme, waarom kon ik niet blíjven vergeten, dat hij mijn vader was, hij die daar had gestaan als God zelf in de branding van het ongeschapene?-

Geen wonder, dat ik twee dagen later in een zeer middelmatige stemming Onnen's puistje opzocht. Ik moest mijzelf bekennen nog net zo bang te zijn voor het museum als ik al was. Dat wil zeggen: voor het museum overdág, als redelijkerwijs alleen het ongekeerde wordt opgemerkt: het museum bang voor de mensen, omdat er binnen zijn muren te veel van zijn. Revancheren kon ik mij alleen door dan tenminste 's nachts zo moedig te zijn als een leeuw. Dat was ik ook wel, toen de huishoudster mij binnen liet met een gezicht alsof zij de vinger op de mond zou leggen. Dit betekende onder andere, bleek mij even later, níet dat Onnen bezig was uit te slapen

van zijn uitspattingen, maar dat hij weer in Parijs zat... Moedig, zei ik; beter had ik kunnen zeggen, dat alles mij grenzenloos onverschillig liet. Had, om maar iets te noemen, Goliath het voorbeeld gevolgd van Van Schaffelaar, en zich heel langzaam, heel traag en beschermend, echt als een reus uit het Oude Testament, op mij laten vallen, ik zou niet van mijn plaats zijn geweken. Maar zo ver was ik nog niet, en ik was ook niet van plan naar Goliath toe te gaan. Juffrouw Maria had het nog over de papegaai, niet over de marmot, over de kilheid buiten en niet over de kilheid binnen, - wij schoven door het verbindingsgangetje en zij ontsloot de deur met het gezicht van Lady Macbeth, die zo juist de sleutel uit een bloedplas heeft opgeraapt, - waarna zij mij goedenacht wenste en niet wel te rusten, omdat zij geen gevoel voor humor heeft. Voor de zoveelste maal alleen. Ik had een deken bij mij, cognac, een broodje, en een stel drukproeven van mijn nieuwe roman, die in Zuid-Amerika speelt, zo ver mogelijk van het Rijksmuseum vandaan.

Nauwelijks had ik goed en wel contact gekregen met de kerkelijke kunst van de 9e eeuw, of in het donker - de weg kende ik zo goed, dat ik mijn lamp nog niet in werking had gesteld - rook ik plotseling een sigaret. Dit was een ongewone geur, zo dicht bij de brandslang, die ik juist achter mij had gelaten. Nog voor ik de rode vuurpunt had ontdekt, geen vier meter voor mij uit, kwam er een diepe, rustige mannenstem: ‘Wie is daar?’ - En toen ik niet antwoordde: ‘Ben jij dat, Frederiks?’ - [Frederiks is een van de assistenten, voor de schilderijen, geloof ik]. Het was zeker geen suppoost, die had ‘meneer Frederiks’ gezegd; een suppoost had het ook nooit gewaagd in het museum te roken. De sigaret werd fel aangezogen, en de man kwam dichter voor mij staan, dat wil zeggen de sigaret zweefde naar mij toe, pal op mijn mond toe, waaruit ik opmaakte dat hij even groot was als ik. Ik kon moeilijk langs hem heenlopen met een ‘bonsoir’, en daar ik ook niet terug kon, zat er weinig anders op dan mij bekend te maken als de schrijver Maarten Smallandt, die van de autoriteiten verlof had ontvangen 's nachts het museum te bezoeken om indrukken op te doen.

Toen hierop gereageerd werd met een minachtend keelschrapen, vroeg ik scherp wie hij eigenlijk was. Het antwoord kwam opmerkelijk vlot: ‘Een van de assistenten: Van de Grinten.’ ‘Dan kennen we elkaar,’ zei ik; en hij: ‘Dat schijnt zo, maar wat doet U hier eigenlijk?’ - De toon, die hij aansloeg, niet ook maar ironisch belangstellend, ook niet verbaasd of onthutst, doch kort en gebiedend, op het snauwerige af, bracht mij onmiddellijk op het spoor van zijn ware bedoelingen. Hij wist, dat ik die avond verwacht werd, hetzij van de huishoudster, hetzij van Onnen. Dit laatste was niet tegen de afspraak, want ik had Onnen alleen gevraagd de suppoosten erbuiten te houden. Dat de assistent zich van de domme hield en mijn verklaringen negeerde, bewees, dat hij zich dit voorgenomen had. Hij had mij opgewacht en wilde mij onaangenaam zijn. Alles duidde daarop. Waarom b.v. overtrad hij de voorschriften, met zijn sigaret, anders dan om zijn zenuwen te sterken?

Nu moet ik U eerst iets meer over Van de Grinten vertellen. Wij zijn vijanden, weet U; overigens hij meer van mij dan ik van hem. Dat dateert van negen jaar geleden. Het was de tijd, dat wij in studentendisputen onze jonge agressieve driften botvierden op wie ons niet aanstonden en ons in studentenkroegen afgaven met wie dat te veel deden. Tussen het eerste en het laatste bestond een vrij duidelijk verband. Gevrijd zouden wij hebben in een soort broederlijk collectivisme, was niet die afkeer van één of meer mannelijke neuzen of kinnen, kraakstemmen of piepstemmen, er geweest. In echte jaloezie onder díe omstandigheden geloof ik niet; maar het is wel zo, dat de tegenwoordigheid van meisjes het zintuig scherpt voor het antipathieke in de makker. Van de Grinten werd trouwens door iederéen antipathiek gevonden, getuige zijn bijnaam, ‘de rode grintsoort’, terwijl zijn haar toch eerder bruin is dan rood. Hij was vals en eerzuchtig, sprak zelfs zijn professoren tegen, en deed aesthetisch-hoogmoedig over zijn kunsthistorische studie, die niemand van ons au sérieux nam. Hij had de gewoonte om onder het praten het hoofd in de nek te werpen, de wenkbrauwen ver op te trekken en de ogen te luiken tot op de smalste kier, zonder dat

de oogleden daarbij begonnen te bibberen; vannacht zal hij het óok wel hebben gedaan.

Ik schreef U al eerder, dat hij mij ‘een vrouw afhandig had gemaakt.’ De uitdrukking is wel erg studentikoos, en in zoverre ook niet geheel juist, dat het in aanmerking komende wezentje biologisch wel is waar een ‘vrouw’ was, maar niet in de betekenis van een vrouw, die serieuze lieden afhandig gemaakt kon worden. Jongerejaars spreken graag van ‘vrouw’, als zij ‘meisje’ bedoelen. Bovendien had ik mij het waardeloze scharreltje, dat door de halve bent al was afgezoend, afhandig láten maken door de pseudo-roodharige. Echt waardeloos is natuurlijk geen schepsel op aarde; zij hebben allemaal wel het hogere en de goddelijke vonk in zich, dat hoeft U mij niet te vertellen; maar wanneer ik dat schreeuwerige en onzindelijke sujetje van toen vergelijk met mijn Aty van thans, die tenminste zegt van mij te houden en tamelijk monogaam leeft, dan moet ik wel tot de gevolgtrekking komen, dat de ruzie met Van de Grinten een ruzie was om niets in de meest letterlijke zin. Ik was werkelijk niet jaloers; er waren tientallen van dergelijke meisjes bij ons in omloop, en ik gunde ze allemaal aan allemaal. Maar ik heb één eigenschap: door eigen verdiensten of de gunst der fortuin in het bezit van een ‘vrouw’ gesteld, of ook van een vrouw, trek ik mij op staande voet terug, wanneer een derde, zelfs een goede vriend, zelfs een argeloze vreemdeling, zijn neus steekt in de menage. Het motief zult U in mijn boeken wel eens hebben ontmoet; alle ellende vloeit er vaak uit voort voor mijn arme geesteskinderen. Hoe ik eraan kom weet ik niet, - lafheid? overgevoeligheid? voornaamheid? afkeer van verliefde mannen van nabij aanschouwd? - maar het moet worden vastgesteld, dat ik voor de ‘ménage à trois’ zelfs in haar meest luchtige en vluchtige vormen niet in de wieg ben gelegd. Ik ben er vies van. Het is zelfs mogelijk, dat ik U, jfr. Titia, in het museum heb gelokt enkel en alleen om een zeker ver contact met U te kunnen onderhouden zonder andere inmenging dan van de kant van Rondwarenden [Onnen telt niet mee; maar U weet hoe ik zelfs op dat kunsthistorische zwijn gebeten ben].

Had Van de Grinten, nadat ik hem na zijn eerste botte avances zwijgend het terrein had gelaten, zich nu tot een vredig ontginnen bepaald, zonder de voormalige eigenaar de kluiten om de oren te gooien, er zou verder niets over dit voorval te berichten zijn geweest. Maar hij had zich natuurlijk op een verbitterde strijd voorbereid, en toen ik niets terugdeed, hield hij mij voor een sukkel en bedolf mij onder hatelijkheden, net zolang tot ik opstond en wegging. Ja, ik zou mij daar in een dergelijke kippenren tot haan laten degraderen! Een paar meisjes joelden; mijn vrienden vonden mijn houding vreemd, maar toch misschien ultracorrect. Te meer, dit laatste, omdat na enige dagen bleek, dat ik het er allerminst bij liet zitten. Ik wachtte een bijeenkomst af zonder 'vrouwen', en stelde Van de Grinten voor deze keus: óf een vuistgevecht tot een van ons het ziekenhuis indraaide, óf hij vijf minuten zijn smoel houden en ík vijf minuten lang zeggen wat ik van hem dacht, in het bijzijn van de anderen, die het een groots idee vonden, zó groots, dat de verdere gebeurtenissen erg verward werden en mij niet meer zo helder voor de geest staan. In elk geval dient geboekstaafd te worden, dat Van de Grinten liever niet wilde vechten, en dat ik onder geschreeuw en applaus vijf minuten of langer aan het woord ben geweest. Wat ik zei was heel erg. Niet iets om af te drinken, zoals na afloop werd voorgesteld. Tussen twee haakjes: dat Van de Grinten te laf was om te vechten, geloof ik níet. Maar U moet U zijn situatie indenken. Hij begreep, dat het mij ernst was, en dat het hem een gebroken arm of been kon kosten. En tenslotte bad hij de 'vrouw'. Hij hád mij al verslagen; duelleren in zijn omstandigheden - écht duelleren, niet op de onschuldige Franse manier van tegenwoordig - zou alleen maar dwaasheid zijn geweest. Ik probeer mij nu in zijn gedachtengang van toen te verplaatsen, die misschien op ploertige berekening duidt, maar niet op wat men gewoonlijk lafhartigheid noemt.

De hoofdgedachte van mijn speech was, dat Van de Grinten tot het soort gerekend moest worden, dat, door innerlijke gebrekkigheid niet in staat zelf een meisje te veroveren, op parasitime aangewezen was en dus als Erotische Luis of Galante Lintworm moest worden

aangemerkt. Het diep kwetsende hiervan zult u misschien niet zo goed inzien; ikzelf op dat moment trouwens óók niet, ik zei maar wat me voor de mond kwam; maar later is gebleken, dat ik hem toevallig in zijn zwakste zijde had getast, dat hij werkelijk tegenover ‘vrouwen’ en vrouwen geen initiatief kon opbrengen dan over de schijf van derden, en dat dit ook in zijn verdere leven een van zijn meest kenmerkende eigenschappen is gebleven. Toen hij afgestudeerd was, of voor die tijd al, heeft hij minstens drie huwelijken bijna doen springen; naar het schijnt, werd hij er altijd op het nippertje nog uitgetrapt. Naar mijn mening zit hier minder ‘angst voor de vrouw’ achter - dit motief wordt altijd erg overschat, gelooft U ook niet? wie zou nu bang zijn voor een vrouw, men kan hoogstens bang zijn voor het gezeur van een vrouw - dan een onbedwingbare behoefte aan het honen, sarren, bruskeren, kleineren, benadelen van sexegenoten. Eerder ‘angst voor de man’ dus, gedeeltelijk in haar tegendeel omgeslagen. Maar hoe dan ook, het is toch een beroerde eigenschap, en toen ik hem dat allemaal in zijn gezicht zei, opgesmukt met termen als ‘karakterloos’, ‘tafelschuimer’ en ‘kruimeltjesdief’, kan hij niet anders dan gevoeld hebben, dat alle aanwezige studenten zonder één uitzondering aan mijn zijde stonden. Terugschreeuwen was onmogelijk: twee sterke knapen hielden zijn mond dicht. Vechten na afloop wou hij nog wel, maar dat werd toen afgestemd, hoewel ik mij bereid verklaarde ‘de luis ook nog te verpletteren’. Alles verliep in een ferme zuippartij, maar Van de Grinten en ik bleven op grote afstand van elkaar, en ook later hebben we elkaar altijd genegeerd. Maar nogmaals: voor echt laf houd ik hem niet, zelfs niet na het incident van vannacht, toen ik hem bijna de vitrine van Bisschop Ulfilas de Verschrikkelijke heb ingetrapt.

Maar nu gaan we, Titia's kloppend hartje ten spijt, dat verdere gesprek eens even reconstrueren, waarbij ik nu maar niet meer met aanhalingstekens werken zal, want dat is vervelend lezen, en de indirecte rede is ook waardiger. U gelieve zich voor te stellen hoe wij daar in het kerkelijke duister tegenover elkaar stonden, hij aan het zuigen aan een snel slinkende sigaret, ik met de neiging om mijn

lamp naar zijn rode haardos te laten opklimmen, want ik was nieuwsgierig geworden hoe hij eruit zag. Aangezien ik niet wist of ik er zelf wel imponerend genoeg uitzag, liet ik de lamp toch maar in mijn zak. U moet mijn houding natuurlijk niet idealiseren, en niet aarzelen van de held, die U in mij ziet, enkele percenten af te trekken. Het onaangename was namelijk, dat ik telkens aan de Rondwarenden denken moest: haalde hij díe erin, dan liep ons rijk ten einde, dan mochten Titia en Maarten níet meer in het museum om indrukken op te doen.

De schoelje ontkende, dat hij van iets wist. Hij bleef snijdend beleefd, en weidde uit over het gezonde verstand en het gevoel voor decorum van Dr Onnen: een dergelijke toestemming was waanzin, zei hij, daar trapte hij niet in, dat moest ik zelf toch begrijpen. Ik deed een beroep op de logica: hoe ik dan in het museum had kunnen komen, hoe het dan mogelijk was, dat de huishoudster mij binnengelaten had? Dat was mijn zaak, zei hij, en als de huishoudster mij werkelijk had binnengelaten, - maar híj had niets gehoord, - nu, dan was dat háar zaak, en dan was die huishoudster de langste tijd bij de directeur in dienst geweest, kwam hem voor. Natuurlijk was ik al van vier uur af in het museum, als insluiper. Toen ik hem aanbood, samen de huishoudster aan de tand te gaan voelen, weigerde hij op afgemeten toon, wat mij een tweede aanwijzing leek voor zijn onoprechtheid. Ook toen hij met dreigen begon en mij gelastte het museum te verlaten, scheen hij de directeurswoning te willen vermijden: hij bood aan mij langs David en Goliath naar buiten te brengen. Onder dit alles door bleef ik kalm genoeg; maar ook hij bleef kalm, en zolang hij niet geloofde wat ik zei, of deed alsóf, was hij aan de winnende hand en kon hij het mij lastig genoeg maken. Tenslotte verklaarde ik, dat ik mij in geen geval door hem zou laten wegsturen, en dat hij verrekken kon. Hiermee was het eerste stadium der onderhandelingen, het hoffelijke, ten einde.

Verrekken kon, herhaalde hij, goed, best, maar daar moest de politie dan maar aan te pas komen, hij zou wel even opbellen. Met deze woorden wilde hij langs mij heenlopen, waarschijnlijk naar de telefoon in het directeurspuistje; maar ik versperde hem de weg, en

smaakte het genoegen de smeulende sigaret op de grond te zien vallen. In het donker stond hij nu als een man zonder hoofd. Terwijl ik mijn hak op het sigaretteneindje zette zond ik een schietgebed op: laat geen Rondwarenden toe tot deze uithoek, laat ze wegblijven, God, laat ze wegblijven, laat mij dit uitvechten, man tegen man! Het schoot mij te binnen dat ik nu al over een derde bewijs beschikte. Had Onnen hem werkelijk niet ingelicht, dan had hij eerder de hulp van de supposten moeten inroepen dan de politie, maar Onnen had hem natuurlijk gezegd dat de suppoosten erbuiten gelaten moesten worden. Achteraf lijkt deze redenering mij vrij zwak, maar dat doet er verder niet toe. Gaat men zoiets uitpluizen, dan kan men boekdelen vullen, terwijl op het moment zelf de geest alleen maar opgaat in de allereenvoudigste noties en indrukken, b.v. zijn tabaksadem in mijn neus, en dat ik er met het oog op handtastelijkheden goed aan zou doen mijn deken, met de cognacfles en het broodje erin gerold, op de vloer te leggen, - wat ik even later ook deed. Ik zei hem dat hij geen eerbied had voor het artistieke scheppingsproces. Ik zei hem dat hij kunst alleen kende in afgewerkte staat en met een stempel erop; dat hij nog altijd dezelfde proleet van vroeger was, een tweederangsgeest met een hoop rancune; en dat ik hem, voor hij ging opbellen, eerst nog even een vitrine intrappen zou. Maar hij week niet terug. Weggaan? vroeg hij. Nooit, zei ik, en zo bleven we nog even staan, zachtjes hijgend, met bisschoppen en missalen en graftekenen om ons heen tot in de verste hoeken, en de potsierlijke Rondwarenden op komst, en het snertfiguur dat ik dan slaan zou, en U nooit meer 's nachts in het museum, bij Uw marmot...

Ja, opeens moest ik aan mijn kleine Titia denken, die huilt wanneer ze bij een lampje gezoend wordt, en ik wist dat ik om hárentwil niet te kort mocht schieten! Wat ik zeker doen zou, wanneer ik Dr Van de Grinten in een vitrine mikte. Dus beheerste ik mij met mannenmoed, en de tirade, die vervolgens mijn lippen ontvlood, is voorzeker waard om tussen aanhalingstekens te worden gezet, want het was geen domme inval, waarvan ik gebruik maakte, al was het tevens mijn laatste kruit, want ging hij tóch naar de telefoon, dan

moesten we vechten, en dan werd het een beeldenstorm en een nationaal schandaal. Ik sprak met diepe, holle stem, en dat kostte niet de minste moeite, want Ulfilas, die er eigenlijk niets van hebben moest, sprak mee, dringend, waarschuwend, en met hem de gehele 9e eeuw, waarin wel bar gevochten werd, maar toch meestal zo, dat men vlak in de buurt van een bisschop werd ontzien.

'Kijk eens, meneer Van de Grinten,' zei ik, 'laten we deze zaak nu even rustig bekijken. Meneer Onnen heeft mij toestemming gegeven, en dat weet u. Hij heeft mij bovendien om geheimhouding gevraagd: zoiets moet natuurlijk niet bekend worden, al strekt het naar mijn mening de directeur alleen maar tot eer, dat hij begrip toont voor de behoeften van de creatieve literaire kunstenaar. Ik had beloofd tegenover iedereen te zullen zwijgen over mijn nachtelijke bezoeken, maar u provoceert mij, en ik wens niet aan het kortste eind te trekken. Luistert u goed: als u de politie opbelt, ben *ik* het niet, die gecompromitteerd is. Als artist kan ik mij veel veroorloven, zelfs u in een vitrine plaatsen, als u met knokken begint [wat de politie zeker van mij geloven zou, want ik ben kalmer en brutaler dan u, dat weet u nog wel van vroeger]. Maar meneer Onnen is gecompromitteerd, en erg ook. Bij de politie kan dit alles in de doofpot gestopt worden, allicht. Maar ik geef u mijn erewoord, dat *ik* daar niet aan meewerk! Ingezonden stukken, - reportages, - ik ken veel mensen, - ik ben kind aan huis bij redacties van dagbladen en weekbladen, U begrijpt wel. Ze zullen vechten om mijn reportages. En hoe moet het dan met uw carrière, meneer Van de Grinten, onder een superieur, die nu wel niet direct ontslagen wordt, och nee, maar die door Uw toedoen, Uw moedwillig en rancuneus optreden, een ernstige reprimande heeft gekregen? Denkt U daar eens goed over na, voor U de telefoon opzoekt.' Zo ongeveer klonk het wat ik zei, iets minder mooi en afgewogen misschien, maar wel even scherp.

En even afdoend, want reeds uit het feit, dat hij mij had laten uitspreken, maakte ik op, dat mijn overwinning in zicht was. Wel sputterde hij nog tegen, - zo hield hij mij voor, dat ik een donders gemene streek zou uithalen, door mijn belofte tegenover Dr On-

nen te breken, hetgeen een vierde aanwijzing inhield, aangezien hij nu opeens aan die belofte en dus ook aan de toestemming niet meer scheen te twijfelen, - wel luchtte hij nog zijn gal door over machteloze schrijvertjes te pruttelen, die met alle geweld inspiratie moesten opdoen in buitensporige milieus en alleen het ongewone en abnormale konden beschrijven [de jammerlijke idioot, hij moest eens weten hoe weinig ik voor mijn oeuvre heb uitgericht in dat fameuze toverslot van hem!]; maar het was duidelijk, dat hij zijn terugtocht dekte, en even later schoof ik langs hem heen, verder de kerkelijkheid in. Waarschijnlijk heeft hij mij nog geruime tijd staan nakijken, al kon hij niets van mij zien. Voetstappen achter mij, of het geknars van een slot, heb ik niet meer gehoord. Mijn broodje, bij het oprapen vergeten, was het enige wat ik in de strijd gelaten had. Of toch nog iets meer?

Voor ik verder ga, wou ik U op het hart drukken U vooral niet ongerust te maken over een tweede uitstorting van de rode grintsoort, de volgende week, als U gaat. Uiteraard was het hem alleen om mij te doen. Maar als U bang bent, belt U dan even op, dan gaan we weer samen.

De rest van de nacht? Ik was moe, en verdeelde mijn tijd tussen mijn drukproeven, - tot ik merkte zuinig met mijn lamp te moeten zijn, - gaperig de lege ruimte in staren, en slapen. Geen schilderij heeft mij bij zich in de buurt gezien. Eerder was ik in de stemming om iets naar een schilderij toe te gooien. Zelfs betrapte ik mij op vijandige gedachten te Uwen opzichte: waarom, dacht ik, is dat mens indertijd op mijn voorstel ingegaan, dat tot zo weinig heeft geleid? Ik had het gevoel alsof U mij iets schuldig was, alsof Ù alleen de algemene aftakeling van het bouwwerk, waarin ik mij bevond, nog verhinderen kon, als U wilde... Wàs er nog wel een museum? Was zijn stralende idee, die voor de eeuwigheid scheen te gelden, waren zijn glans en grondgedachte niet gestorven voor mij? Haastten, als ratten die het schip verlaten, alle echo's zich niet naar de keldergewelven, waar ik nog steeds met Van de Grinten te bekvechten stond? Bezield door het echte cynisme der laaggezonkenen, bood ik mij aan de blikken der Rondwarenden aan, - tus-

sen wie ik ieder ogenblik Van de Grinten meende te zien opdoemen, met versterking, - ja, ik prostitueerde mij op mijn bankje, ik lonkte naar de Rondwarenden, en wanneer zij rakelings langs mij heen trokken, klakte ik met de tong en wenkte kwijnend met de hand. Maar zij wilden niets van mij weten, zij hadden mij doodverklaard, zij bleven fatsoenlijk.

Tot mijn malaise droeg niet weinig bij, dat ik er allerminst zeker meer van was, Van de Grinten op eervolle wijze te hebben verslagen. De aard van het dreigement, waardoor ik de overhand had gekregen, zat mij dwars. Lichtzinnig genoeg, had ik mij tegenover hem in een moreel dilemma geplaatst. Had hij werkelijk de politie opgebeld [wat hij trouwens altijd nog doen kon], dan had ik óf mijn belofte aan Onnen moeten breken, óf mijn erewoord tegenover hém. En dat was nog niet het ergste, want alleen al dat ik tot zulke krasse dreigementen mijn toevlucht had moeten nemen, was vernederend. Dit alles bedenkend, in mijn klimmend mistroostige stemming, aarzelde ik niet mijn tegenstander het recht te geven tot het uitspreken van een vonnis, waar geen appèl van mogelijk was. En tegen de ochtend riep ik hem op, niet als droombeeld, niet als hallucinatie, niet als literair fantasietje, maar gewoon zo maar, krachtens mijn simpel menselijk vermogen om iemand aan het woord te laten, ook als hij er niet is. Zoals híj indertijd bij de studenten, zo was ìk het nu die niets terugzei. Vlamharig als een gevallen engel, welbespraakt als de grootste intrigant uit de kunstgeschiedenis, kwam Van de Grinten voor mij staan om mij aan te klagen. Hij somde alles op. Mijn brieven aan U las hij in mijn bijzijn voor, met critiek en schimpscheuten en aanmerkingen op de stijl, en aan Van Rijn en Maes en Bol, die zich begerig in het duister achter hem verdrongen, zette hij de redenen uiteen waarom deze bezoeker tekort was geschoten in zijn plichten tegenover de Kunst, de Liefde, het Verleden, de Dood, de Ruimte, de Stad, de Eer, en zijn Oude Vader. Ik zal deze redenen niet herhalen, toelichten of weerleggen, ik kan alleen zeggen dat zij vernietigend waren, zelfs in de grote mond van Van de Grinten. Zijn rechters zoekt men nu eenmaal niet zelf uit.

Toen ik U schreef, niet naar de schilderijen gekeken te hebben, maakte ik mij aan een kleine onjuistheid schuldig. Klokslag half vier heb ik Cornelis Dusart opgezocht. En dat mag dan op het moment zelf weinig indruk op mij hebben gemaakt, thans, nu ik alles nog eens overpeins en in de rechte verhoudingen tracht te zien, geloof ik stellig, dat dit schilderij mijn museumnacht gered heeft, en mijzelf erbij. Ongetwijfeld is Dusart geen genie; maar het is niet zonder vertedering, dat ik terugdenk aan zijn lichtelijk sentimenteel, toch allerminst van intieme bekoring verstoken doekje [32 × 25, fig. h. zitt. 16], dat ons geenszins het recht geeft om de maker naar de bent der mislukten te verbannen, waarover Lambertus d'Hue de scepter zwaait. Misschien dat Dusart daar wel eens komt, in het holst van de nacht, als hij niets beters te doen heeft. Maar nooit voor lang, en wanneer de andere heren de zolder bevuilen en kwaadspreken van Van Rijn en Hals en Vermeer, dan gaat hij zwijgend zijns weegs en herinnert zich mijn vader, die hem waardig keurde in actie te verschijnen in deze ruimte en in deze tijd, niet boven de olifantsruggen, maar eronder. En veronderstel nu eens, dat door afschuwelijke museumbranden de gehele 17e eeuw was ondergegaan, en wij alleen Moedervreugd van Cornelis Dusart bezaten als tastbaar bewijs, dat dát de eeuw was, waarin geschilderd werd. Zouden wij het niet venereren als geen ander kunstwerk ter wereld, wij Hollanders? Waarom het dan nu te minachten?

Vanmorgen, toen ik allang thuis was, kwam ik een merkwaardige analogie op het spoor tussen mijn vaders liefhebberij en het zotte verhaal over de voorspoedige antiquair, dat ik als jongeman schreef. In beide gevallen worden meer of minder beroemde schilderijen te voorschijn geroepen, zonder wezenlijke verdienste van degene die ze toont of vindt. Mijn vader tóont ze: zo was het, zo schilderde Dusart, of Vermeer, of Saenredam, zo gingen zij te werk, zo ziet het eruit wat zij schiepen; en mijn antiquair vónd er een, plompweg dank zij de zwarte magie, die ik voor hem verzon. Geen van beiden heeft eigenlijk recht op het schilderij, dat met zijn persoon verbonden wordt, dat hij zijn eigendom mag noemen en in de handel

mag brengen, en dat inderdaad zonder zijn toedoen nooit verkocht, bekeken, opgehangen, bewonderd, becritiseerd, gecatalogiseerd had kunnen worden. Zij zijn geen makers, maar makelaars in kunst. Maar er is één belangrijk verschil. Mijn vader *werkt.* Niet alleen dat hij nauwkeurig naschildert wat er staat, hij legt er ook net zoveel zweetdruppels aan ten koste als Dusart zelf indertijd; soms houdt hij zijn hand net als Dusart placht te doen; en zijn gevoelens voor de moeder en het kind, en de naar binnen glurende jongen, en het wiegje, en de hond, en de stoof, waarop te lezen staat, dat H. Muilman te Amsterdam in 1813 Moedervreugd verkocht, deze gevoelens kunnen al geen andere zijn dan die van de schepper. Mijn vader mag dan niet Dusart zelf zijn, hij is toch een soort Dusart, hij heeft deel aan Dusart, hij is een heel klein beetje in Dusart's huid gekropen, en daar zijn toch bepaalde begaafdheden voor nodig, een zelfverloochening, een bescheiden ijver, een liefde voor het geringste en onmerkbaarste, die bij mijn jonge antiquair ten enenmale ontbreken. Die valt alleen maar met zijn neus in zijn fortuin, schenkt de wereld een Rembrandt, en koopt een luxe jacht. Dit is zeer onedel, zeer laag bij de grond, vergeleken bij wat mijn vader doet.

In het Rijksmuseum wordt nog wel gewerkt, zoals het niets zou zijn zonder het werk van vroeger. Laat ons niet te laag op de copiisten neerzien. Zij komen ons eraan herinneren, dat een schilderij moet hangen of staan, maar dat een schilder schildert, en nooit mag ophouden daarmee, tot in lengte van dagen. Herinner je je het kruis, Titia, dat voor mijn zuster bestemd was en waar zij in mijn droom voorbijliep? Zij had gelijk, want een kruis is niet het ware hout voor deze koninklijke ruimten. We zullen het kruis vervangen door een ezel, het kruis van de smart door de ezel van de arbeid. Misschien dat die van mijn vader mag volstaan. Werkt hij er maar lang genoeg aan, dan komt zij wel bij hem terug, om te vergeten waar zij zo pijnlijk langs heeft gedoold.

M.S.

P.S. Maakt U zich dus vooral geen zorgen over Van de Grinten. Tegen een vrouw alleen begint hij niets, dat is bekend.

P.P.S. In Uw brief stond iets over rimpeltjes. Ik heb geen rimpeltjes gezien! U moet U vergist hebben; waarschijnlijk was het Antoine, die over Uw schouder in de spiegel gluurde.

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste meneer Smallandt,

Ik was eerst van plan nooit meer iets van me te laten horen. En het heeft maar een haartje gescheeld, of het enige dat U nog ooit van me had kùnnen horen, was de kennisgeving van mijn overlijden geweest. Maar ik heb geluk gehad. De bouvier is me niet naar de keel gevlogen; hij heeft alleen een stukje gehapt uit mijn linkerarm, die nu - in gaasjes gewonden - op een speciaal kussentje naast me in bed ligt.

Ik bedoel zò: wist U dat die nachtsuppoosten tegenwoordig rondlopen met een politiehond aan een lijn? Bij het minste of geringste laten die oude mannetjes de lijn natuurlijk glippen, en dan heb je de poppen aan het dansen. We hoeven gerust niet meer zo'n grote mond te hebben over Daniël in de leeuwenkuil! Ik vind dit, wat mij eergisternacht in het museum overkomen is, veel erger, zo echt geniepig in het donker. Een vlotte middeleeuwse methode is dat: de kunstschatten te laten bewaken door een monster! Vandaag is het een razende bouvier of een verzenuwde poedel, morgen een tijger of een stier of een ratelslang! Enfin, U bent gewaarschuwd. Prettig hè, dat ìk gebeten ben en niet Ù!

Ik lig dus in bed. Het is avond, en ik schrijf U op het bloknoot, dat ik onder mijn kussen vond. Ik ben deze brief alleen begonnen om niet aldoor te moeten luisteren naar de radio, die staat te praten op het tafeltje naast me. Als ik opzij kijk, zie ik op dat tafeltje - behalve mijn leeslamp en die radio - een garnalenslaatje, een cognacgroc [waarschijnlijk ijskoud], een glas gepelde druiven met een lepeltje, een fles eau de cologne, een siphon spuitwater, een detectiveboek en een koperen bel. Ik moet gedoezeld hebben toen ze dat alles zo liefdevol voor me uitstalden. Ik herinner me vaag een gejeremieer over het feit, dat ze vanavond allemaal tegelijk bezet waren. Ze heb-

ben tot vervelens toe gevraagd of ik nog wat nodig had, ze hebben de radio aangedraaid, en zijn onder de tonen van Chopin stilletjes weggegaan [Sjoerd naar de krant, Paul naar een leerling, Adje naar zang, en mijn moeder - met een map vol schetsen van grijze heren met opgeheven jeneverglazen en van gedecolleteerde dames die in champagnekelken turen - naar de leestafel van Americain, voor een bespreking met verschillende mensen over de reclamekalender van een drankfirma].

Chopin is na een tijdje overgegaan in de Zigeunerkapel van Boris Barnadsky. Daarna kwam Professor Knutsel, die een kwartierlang sprak over het maken van een eierrekje. Toen kreeg ik dominee Buzema, en toen Engelse les voor beginners... De kwestie is, dat ik die radio niet af kan zetten omdat ik er niet bij kan. Ik kan nergens bij, want het tafeltje staat aan de kant van mijn gebeten arm, die ik liever nog niet zo erg beweeg.

De man van het begrafenisfonds was vandaag boven. Gewoon zò maar, om een kop koffie te drinken. Hij vroeg of we al hadden gedacht aan hondsdolheid...

Het museum speelt halfelf. Over een minuut of twintig kan Adje thuiskomen uit het koor. Ik hoop, dat ze nog thee zet voor ze naar bed gaat. Ik vind thee en sodawater nu eigenlijk veel lekkerder dan eten, wat wel jammer is met het oog op de dure dingen die ik krijg. Gisteravond kwam Antoine, voor ie naar de Kring ging, met een gebraden kip uit de winkel van Kootje, en mijn moeder bracht een paling mee uit de Weesperstraat.

Denk in vredesnaam niet, dat U me nu òòk wat moet geven! Ik zou het gewoon terug sturen! Ik wil niets meer hebben, geen kippen of palingen, geen slagroomsoezen, geen mandarijnen, legpuzzles, eau de cologne of tulpen...

Van tulpen gesproken. Onnen is hier voor dag en dauw geweest met een emmervol!

Toen hij gisteravond thuis kwam van zijn zoveelste tripje naar Parijs, hebben ze hem het hele verhaal gedaan, en het was dus eigenlijk de gewoonste zaak van de wereld, dat hij even aan kwam om excuses te maken voor de - in zijn museum - op mij gepleegde

moordaanslag. Maar toch had dat bezoek weer iets zò onzinnigs. We hadden hem niet horen bellen omdat Adje aan het stofzuigen was bij mij op de kamer [helemaal bòven]. Hij schijnt een tijd op de stoep te hebben gestaan. Maar tenslotte is hij binnengekomen met de melkboer, die een loper heeft. Hij is toen consequent op iedere deur waarlangs hij kwam, gaan tikken. Maar bij ons zijn ze 's morgens een beetje huiverig voor bezoek, in elk geval ze hielden zich allemaal doodstil, en hij klom van de eerste naar de tweede etage, en van de tweede naar de derde...

En intussen gierde op mijn kamer de stofzuiger. En Adje zong psalmen boven de motor uit. En ik lag in een oud rose pyamajasje met een afgeknipte linkermouw, landerig te manoeuvreren met een lippenstift.

Toen tikte Onnen.

'*De Dokter!*' fluisterde Adje. Bliksemsnel rukte ze de stofzuigerslang uit het contact, mikte haar schort over het schutje bij de kast, trapte het poetsdoekenmandje onder mijn bed, gooide de deur open en riep: 'Komt u binnen, dokter.'

'Pardon. Mijn naam is Onnen', fluisterde Onnen.

'Herepietje', antwoordde Adje.

Onnen - in een blauw colbertje, met een roodzijden sjaal om zijn hals geslagen en een enorme bos gele tulpen onder zijn arm - wandelde de kamer in. Het trappenklimmen en tikken zal hem wel ièts hebben beïnvloed, maar hij leek me nog zelfverzekerd genoeg toen hij zijn bloemen zwijgend deponeerde op mijn sprei. Het was of hij, met moeizaam bedwongen tranen, een krans op mijn graf neerlegde... Ik wachtte geboeid af wat er nu zou gaan gebeuren. Hij liet zich, nog steeds zwijgend, neer in Oude Oma's schommelstoel, die meestal in elkaar valt als je er op gaat zitten. Oude Oma's schommelstoel viel dit keer nièt in elkaar, hij kraakte zelfs niet. De stilte werd benauwend. Onnen keek me aan en schudde het hoofd.

Ik zei, om wat te zeggen, dat 't altijd een hele klim was van beneden naar boven, en intussen ergerde ik me aan Adje, die almaar stond te wenken en te gebaren: 'Moet ie koffie? Moet ie gèèn koffie?'

Oenen rukte zich los uit zijn sombere overpeinzingen. ‘Ja’, zei hij. ‘Heel graag. Zonder suiker en melk. Black.’

Tòèn zei hij, dat ik nooit zou kunnen begrijpen hoe hij leed onder het besef... En toen kwamen de excuses en verklaringen, eindeloos... Een betreurenswaardige vergissing van een van zijn assistenten... [Hij bedoelde natuurlijk die griezelige van de Grinten]. Een administratieve blunder...[?] Een misverstand, tijdens zijn dienstreis...[!] Hij, persoonlijk, ging ‘vrij uit’, maar toch maakte hij zich duizend verwijten, en hij wilde alles doen, àlles... Hij wist zeker, dat ik zou opknappen van een glas goede champagne... En hij had naar Parijs geschreven om ‘Sans Adieux’ van Worth. En hij kreeg kievietseieren... [Echt een man om kievietseieren te krijgen nog vòòr de kieviet ze zèlf krijgt!] Enfin, via kievietseieren en kraakporselein kwam hij terug op het museum en de ‘betreurenswaardige vergissing’. Maar dat nu juist zo'n liève gast het slachtoffer moest worden! Zo'n charmante kleine vrouw...!

Ik word altijd een beetje nijdig als mannen denken, dat ik iemand ben die ze gelòòft als ze zeggen, dat ze me ‘een charmante kleine vrouw’ of iets dergelijks vinden. Ik streek met mijn arm een paar slordige pieken van mijn voorhoofd en loerde kwaadaardig in Onnen's richting.

De sufferd merkte niets. Hij was van plan er nog een schepje op te doen. ‘Ik heb een vrouw gekend in Scandinavië met net zo'n kleur haar als u... En net zulke...’

Wat kunnen mij alle vrouwen in Scandinavië schelen! Ik wil niet langer luisteren naar dit geleuter! Ik heb tenslotte koorts en een gebeten arm, ik heb het recht er een eind aan te maken. ‘Neem me niet kwalijk dat ik u in de rede val, meneer Onnen, maar ik denk ineens aan iets. U weet wel, onze Botticelli. Hij hangt nu in een kunstzaal, en u had me indertijd gevraagd... Of vergis ik me daarin...?’

In èèn seconde had Onnen zich omgeschakeld. Hij sprong op, en sloeg zich tegen het voorhoofd.

‘Mais non! Natuurlijk heb ik u dat gevraagd! Maar het leven is een rage. Ik ben indertijd in Florence een madonna tegen het lijf gelo-

pen... Une véritable Botticelli! Ik wil maar zeggen, het zou niet mijn eerste ontdekking zijn op dat gebied.'

Ik kreeg een vaag gevoel van onrust. De Botticelli ìs al ontdekt, door een expert, of eigenlijk door meerdere experts. Ik noemde, min of meer benepen, een paar namen: Dr Floris Heinz, McBride uit Brussel, en professor Plunkemans...

'Professor Plunkemans?' Onnen's ogen werden ineens geheimzinnige glinsterende spleetjes. 'Ha juist!' Hij liep naar het raam en keek naar buiten. 'Enfin, we zullen zien...'

Ik noemde hem de gelegenheid waar hij de Madonna van Paul 'tegen het lijf zou kunnen lopen', en hij beloofde erheen te zullen gaan. Hij zei nog iets over 'Plunkemans', dat ik niet verstond. Hij scheen iets tegen 'Plunkemans' te hebben.

De museumklok sloeg half twaalf. Onnen werd plotseling wildactief. 'Mon Dieu, halftwaalf! En ik heb om twaalf uur een conferentie in Haarlem![?] Oh la la, dan zullen ze daar even op me moeten wachten, ik ga niet iedere dag op bezoek bij een mooie, jonge...' Hij liep geaffaireerd rond. 'O nee, ik had geen actetas bij me. Au revoir, au revoir. Als er iets is dat ik doen kan... U zegt maar, u schrijft maar... Al is het midden in de nacht.' Hij sloeg de roodzijden sjaal om zijn hals, stak een van de gele tulpen tussen zijn revers, kuste mijn hand, greep zijn hoed, en was weg voor ik het wist. Pas later bedacht ik dat hij zijn koffie niet had gehad. 'Laat dat nou toch helemaal door mijn hoofd zijn gegaan', zei Adje vriendelijk. 'Maar wat moest hij eigenlijk hier, die rare gluiperd met z'n lange blauwe benen?'

Ik zei: 'Adje, als je zò praat, kom je nooit in de hemel', en zij zei: 'Wat weet jìj van de hemel, klein nest!', op een toon of zìj er àlles van wist.

Eigenlijk moest je ook niet praten over dingen waar je niets van weet, niet voor de grap en niet in ernst. Misschien is het typische van de hemel wel, dat ie voor iedereen ànders is. Het zal er zonnig zijn en stil, denk ik, vooràl stil... Een zondagmorgen in Mei, en het warme duinzand onder je handen, en de geur van het voorjaar, van hyacinthen en seringen, van gras en hars en lindebloe-

sem. En de lucht blauw en de zee blauw, en een eindeloze zomer in het verschiet...

En sterke ogen, waarmee je recht in de zon kunt kijken. Dàt òòk. Mìjn ogen gloeien van het schrille licht van de leeslamp. Als ik ze dicht doe, zal ik zò in slaap vallen, in weerwil van de radiomuziek... Ik geloof Debussy. Jeux de Vagues...

U ziet, mijn brief aan U ging gisteravond uit als een nachtkaars. Ik ben als schrijfster, met het bloknoot op mijn gezicht, op het veld van eer in slaap gevallen.

Nu ik mijn potloodkrabbels nog eens doorlees, kom ik tot de conclusie, dat U er niet veel wijzer door zult worden. In deze brief staat tot nog toe feitelijk alleen maar, dat ik ben gebeten en dat Onnen er is geweest. Van de museumnacht zelf weet U met dat al nog niets. Het is misschien beter, dat ik U nu meteen maar het volledige relaas stuur, dan heb ik tenminste afgedaan met het museum, en met U. Nu dan, om te beginnen had U me een beetje angstig gemaakt met dat Van de Grinten-verhaal. Ik was bang dat er iets zou gebeuren. Ik had voor de zekerheid Paul's boksijzer meegenomen, en ik hoopte dat de deur van het puistje niet zou worden opengedaan, nadat ik had gebeld. Maar de deur werd wèl opengedaan en juffrouw Maria verscheen. Ze droeg een rose flanellen keelverband, een zwartwollen omslagdoek, en - als altijd - het verfomfaaide bruine hoedje. Ze viel met de deur in huis en vertelde, dat Onnen nog in Parijs zat, maar de volgende dag thuis zou komen. Ze zuchtte. ‘Er hangen drie overhemden om het vuur in de keuken. Ik vraag u dus maar niet binnen. Dat is ook beter voor de besmetting, want ik hèb het weer.’ ‘Wit?’ vroeg ik, en zij zei: ‘Angina met witte stippen’, en dat het kwam door de tocht in het huis. En ze zei: ‘Nu tocht het wèèr. Ik ga gauw naar binnen. U vindt het wel’, waarna ze de zwartwollen doek steviger omsloeg en zich met veel geritsel van gesteven linnen, terughaastte naar het vuur met de drie overhemden.

‘Marmot?’ riep ik haar achterna. ‘Waar is marmot?’

Ze keek om de hoek van de, een paar treetjes lager gelegen, keu-

kendeur. Ze zal misschien gedacht hebben, dat ik me bemoeide met iets, dat me niet aanging. ‘In Artis. Hij had vlooien’, zei ze.

Ik ben zo vlug ik kon door de Kerkelijke Kunst gelopen. Ik had mijn boksijzer klaar, maar ik zag geen gloeiende sigaretpuntjes. Ik rende op mijn tenen langs De Schatten van Lombok, de Oud Hollandse Kamers en het tourniquet naar de trap. Ik had het gevoel boven, in de grote voorhal, veilig voor Van de Grinten te zijn. Ik wilde op een bank ergens in de buurt van de eregalerij gaan zitten, en stomweg de dingen aantekenen, die ik zou zien en horen. Ik zou alle geesten van het verleden in hun gezicht uitlachen, ik zou ze administreren, en terug sturen, ‘vandaag niet nodig’, ik zou zèlfs van de Grinten [àls ie kwam] en de Rondwarenden als hersenschimmen negeren... Dat had ik me allemaal voorgenomen. Meneer Smallandt zou een nuchter, zakelijk verslag krijgen van deze museumnacht.

‘Nuchter en zakelijk’, zei ik tegen mezelf terwijl ik de trap op liep. ‘De maan schijnt. Het zal licht zijn in de voorhal. De schilderijen bestaan uit verf en vernis. Het museum is van steen, het is dood...’ Ik geef dadelijk toe, dat het niet zakelijk was te denken dat het museum ‘dood’ is. Iets kan alleen dood zijn als het heeft geleefd. En een gebouw kan niet leven; het kan niet leven, en niet sterven. Dat is eigenlijk een droevig iets, vindt U niet? Ik zou best eens een boek willen schrijven over ‘Dingen’. Oude Oma's schommelstoel zou er een rol in spelen, en het wortelnoten kabinet, en een pluche speelgoedbeertje, en vader's pantoffels, die hij achterliet in de badkamer, en het gelukspoppetje-met-de-scherf-eraf, en een Delfts tegeltje, en alle torens van Amsterdam, en het krakende karretje van de voddenman, en een koperen ketel, en een vulpen, en een oude fiets.

Nu ja, laten we niet op iedere slak zout leggen: het museum was dan dood. Ik zou me nergens mee bemoeien dan met de hedendaagse werkelijkheid. Ik zou op de bank bij de eregalerij gaan zitten, en me vervelen, urenlang.

Toen ik boven kwam, kreeg ik een schok. Door de gebrandschilderde ramen viel het maanlicht spookachtig op grillig gedrapeerde witte sluiers, waaronder bijna alles wat zich in de voorhal bevond,

schuil ging. Maar wàt bevond zich in de voorhal, ònder die sluiers? Een geestenballet, dat straks door de eregalerij naar de Rembrandtzaal zou zweven? Het groene huis aan de Vecht in een dichte Novembermist? Een dichte drom copiïsten, die het museum gevangen hield onder een gazen vlindernet? Een paar secondenlang speelde ik - eigenlijk als de dood zo bang - met al die griezelige mogelijkheden; toen drong het tot me door, dat er over de beelden, de Mozesput en de banken gewoon stoflakens waren gehangen.

Wat een ezel ben je toch, Titia, om te schrikken van een paar lakens. Waarom zou het museum ook niet eens schoonmaak mogen houden? Stel je voor, Onnen met een plumeau en een stofdoek! Làch liever!

Ik heb eerlijk geprobeerd om te lachen. Ik heb me voorgesteld hoe van de Grinten en juffrouw Maria, elk van de twee staande op een laddertje, samen de kerkorgels afdekten; hoede Rondwarenden Jonas-in-de-walvis deden met het beeld-met-de-kransjes; hoe Onnen - aan het hoofd van een colonne schoonmaaksters - met zwiepende bezem, links-rechts, links-rechts, door de zalen zwierde... Maar het gaf niets. De witte lakens en het dode museum maakten alles eindeloos somber en saai.

Ik ben niet op de bank gaan zitten. Ik ben weggekropen onder de ansichtentafel en ik heb - met mijn opgerolde jasje onder mijn hoofd [ik neem al lang geen kussens meer mee] - getracht Uw voorbeeld te volgen en te slapen.

Het ligt tamelijk hard onder die ansichtentafel, ik heb geen oog dicht gedaan. ‘En het is pas halfeen’, dacht ik. Ik ergerde me bij het idee aan al die uren, die ik nog voor de boeg had, en ik was juist van plan onder de tafel vandaan te kruipen en te proberen of ik niet ergens uit een raam kon gaan hangen, toen ik heel even, verweg in het stille museum, iets vreemds hoorde: het blaffen van een hond... Het kon een ‘insluiper’ [zoals ik] zijn, of een hallucinatie, of een hond die door de tunnel liep. In de tunnel worden alle geluiden sterker. Als kind schreeuwden we er tegen elkaar omdat 't zo mooi schalde.

Toch vreemd... Enfin, mìj een zorg! Ik was daar die nacht om

nuchter en zakelijk te zijn. Ik moest dus aan nuchtere zakelijke ding en denken, bijvoorbeeld aan mijn zomerkleren. Aan de rose stippel van verleden jaar. Ik zou de rose stippel verlengen met een strook. Maar dan moest er ook een strook - een kleinere - om mijn hals. En een onderjurk van witte tafzij, die ruist. En witte schoenen en een kleine witte breton. En mijn haar kort, en met kamillen wassen voor de glans.

Ik wilde juist een broodje uit mijn tas halen, toen ik schuifelende voetstappen hoorde op de trap. Het moesten de Rondwarenden zijn. De oude mannetjes - het waren er om zo te horen beslist meer dan twee - leken me nogal opgewonden. Ze praatten met zenuwachtige hoge stemmen. Ze riepen: ‘Hij is haast niet te houwen!’, en: ‘Ga toch weg voor m'n voeten!’, en: ‘Herehere, hij ruikt lont! Als er maar niet wat ìs...’ Ze liepen veel harder dan gewoonlijk, voor hun doen stòrmden ze de trap op...

Wat er nu komt, begrijpt U wel. Het ging allemaal erg vlug. Ik gluurde onder het ansichtentafelstoflaken door en zag aan het andere eind van de hal een brandende lantaren [een oude koperen scheepslantaren!]. Ik zag de mannetjes zèlf in hun donkere kleren, ik zag hun witte gezichten en witte handen. Zes magere, witte oudemannetjeshanden; twee ervan hadden de lantaren omhoog geheven, de vier overige hielden een lijn omklemd. Aan die lijn rukte een enorme, ruige, zwarte hond. Ik kwam hals over kop onder de tafel uit, en wilde vluchten. Maar op hetzelfde ogenblik was de hond losgeraakt. Ik rende naar het zaaltje van de Spaanse School, maar het dier haalde me in. Het kreeg mijn rok te pakken, en - toen ik door wilde lopen - even later mijn arm.

Ik ben omgetuimeld, en ik heb om hulp geschreeuwd. De maan scheen van boven in die zaal. Goya's Don Ramon kwam nièt uit zijn lijst om me te redden; hij keek met zijn handen in zijn zakken onbewogen toe, of ik een stierengevecht was. De ogen van de hond waren bruinrood als overrijpe kersen. Ik voelde zijn adem, en iets lauws en nattigs in mijn mouw... Ik durfde me niet te verroeren. Ik wachtte van eeuwigheid tot zaligheid en van eeuwigheid tot zaligheid.

De mannetjes zijn eerste hulp gaan halen. Ze verschenen eindelijk ‘en masse’. De hond verdween. Ze loodsten me onder ontzettend gekakel naar beneden, helemààl naar beneden.

In de kamer van de suppoosten zag ik een koffiepot op een pitje. Ze gaven me water, en waren druk doende met een verbandtrommel. ‘Waar is Frederiks?’ vroeg er een. ‘Moeten we Frederiks eigenlijk niet waarschuwen?’

Wie Frederiks is mag Joost weten. Ja, ik herinner me nu vaag dat U zijn naam noemde, in Uw vorige brief. Maar ik kan niet bij Uw brieven komen. Ik zei dat ze hem zeker nìet moesten waarschuwen, dat ik vlak aan de overkant woonde, en dat ik naar huis ging.

Ze hebben me met z'n allen gebracht. Ze zeien: ‘Maar wat mòèst u dan ook midden in de nacht in het museum? We zullen uw adres noteren voor de politie.’ Thuis was er nog niemand naar bed. Adje zei: ‘Zie je wel. Nu heb je je zin!’

Dit is de laatste brief die ik U stuur. Ik heb er genoeg van. Ik wil niet meer corresponderen met een man die altijd bezig is een ander bespottelijk te maken, en die zo weinig verantwoordelijkheidsgevoel heeft als U. Dat doet maar cynisch en diepzinnig en geestig, en ondertussen laat ie zijn medemens door een wild dier opeten. Het is Uw schuld, dat ik nu ineens nooit meer 's nachts naar het museum zal kunnen gaan. Omdat U te lamlendig was de zaak goed te regelen, en door Uw tactloos optreden tegen Van de Grinten...*.

En marmot zit in Artis! Dat komt òòk door U. Als U die nacht was weggebleven... Als U helemààl was weggebleven...

TITIA

* *De rest van deze volzin is door schrappen onleesbaar geworden.*

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Beste Juffrouw Titia,

Wat een afschuwelijk einde van onze nachten! Mijn voorgevoel had mij dus niet bedrogen. Maar hoe is zoiets in godsnaam mogelijk! Eerlijk gezegd, dacht ik eerst aan een mystificatie: ik las over een hond, een bouvier, al weer een dier, ik dacht aan Beeldemaeker, ik dacht: een van haar gewone misplaatste grapjes, het lieve kind... Totdat het tot mij doordrong, dat U werkelijk *gebeten* was, dat de ruwe Rondwarenden U hadden ontdekt en gevankelijk weggevoerd, en dat dit de grote catastrofe is, waarop we altijd al hebben zitten en liggen wachten, en dat U veertig of vijftig jaar geleden inderdaad hondsdolheid had kunnen krijgen, een afgrijselijke ziekte, waarbij men drinken wil en niet kan, het omgekeerde van de geheelonthouding ongeveer. Ik hoop van ganser harte, dat Uw wonde de geneeskracht zal betonen, die uit een gezond gestel voortvloeit. Als blijk van medeleven hierbij wat bloemen, geen banale tulpen, maar nogal mooie en ook wel vrolijke anjers, dienende om de laatste herinneringen aan Onnen en zijn ‘charmante kleine vrouw’ uit te wissen.

Wellicht zou ik na zorgvuldige lezing en herlezing van Uw epistel nóg niet van de ernst van het geval overtuigd zijn geweest, ware mij niet een en ander te binnen geschoten, dat mij nog meer onthutst deed staan dan het incident zelf. Ik wist ervan! Jammerlijke bekentenis, maar het ís zo: ik had U moeten waarschuwen, althans voorbereiden, al wist ik natuurlijk niet, dat het déze nacht was, waarin U de beproeving te wachten stond. Onnen had mij indertijd verteld, dat men overwoog een politiehond aan de bewakers toe te voegen, ja, dat het dier al gekocht en min of meer afgericht was, maar dat het nog wel een tijd zou duren voor men het zou loslaten, of beter: vasthouden, of nóg beter [zoals blijkt uit Uw ver-

haal]: eerst vasthouden en dan loslaten. De vluchtige wijze, waarop hij over dergelijke veiligheidsmaatregelen sprak, alsof zij te min waren voor zijn olympisch niveau, verklaart mijn vergeetachtigheid, - zoals mijn verkeerde beoordeling van dat suppoostengesprek over ‘zo'n hond’ te wijten is aan een doodgewoon gemis aan intelligentie. Ik, die dacht, dat die kerels het antivegetarisme zo ver dreven van hondenvlees met een laurierblaadje te nuttigen! Als ze het over íemands vlees hadden, dan hadden ze het over het Uwe, onbewust natuurlijk, echt rondwarend onbewust, bepaald somnambuul... Een rose pyamajasje met een afgeknipte linkermouw... Soms betast ik de kruikezak, die ik nog altijd van U heb, en dan denk ik, dat ik zo graag de afgeknipte linkermouw zou willen strelen, om U te troosten, om U te zeggen, dat ik een vlegel ben, een kunsthistorische beul, een stumper van het museum, een deerlijk falend psycholoog van suppoosten... Mijn gevoel van schaamte is zo groot, dat ik U alleen maar ten huwelijk kan vragen. Daarover aanstonds meer.

Terwijl U, gekluisterd aan bed en radio, bezig was Uw tochtgenoot door te halen, - al begrijp ik die zinsnede over ‘bespottelijk maken’ niet helemaal; hier heeft U ook nogal in geschrapt, U had misschien wat verhoging, - begaf ik mij na een dreigend telefoontje met jeukende handen naar het puistje, om, mocht Onnen tussen telefoontje en bezoek naar Parijs zijn vertrokken, althans zijn vatbare huishoudster te zeggen wat ik van hem dacht. Uw brief had mij nogal opgewonden, en ik vond, dat hij er niet af mocht komen met tulppen en ‘oh la la’. Maar hij wás er, en zat achter zijn schrijftafel, en zijn pauwenstaart hing te drogen voor het raam. Ik meen U wel eens beticht te hebben van verkeerde persoonsbeschrijvingen. In het geval van Onnen evenwel hebben wij blijkbaar met een dubbelleven te doen, want ik kan niet aannemen, dat U zelfs nog op Uw ziekbed gechargeerd heeft, terwijl ik van mijn kant borg kan staan voor de uitgestreken correctheid van míjn portret: een gewone baard achter een bureau, en ganselijk niet de leuke rakker, die buitelend en verwijfd, zó uit de lichtstad vandaan, het hof maakt aan weerloze zieken. Hij bejegende mij koel, en scheen geneigd mij

de schuld te geven van die beet, net als U dus [hopelijk niet onder Uw invloed]; maar híj is tenslotte een man, en behoorde beter te weten wat hij zeggen of zwijgen moet. Als Ù niet, meneer S... dwaas plan... juffrouw Breulese daarvoor warm gemaakt... eigenlijk tóen al buiten mijn boekje gegaan... etc., etc.

Toen hij half was uitgepraat, was ik zo onvoorzichtig hem in de rede te vallen en Van de Grinten te noemen als vermoedelijke schuldige. Meneer v.d. Gr., zei ik, heeft buiten Uw medeweten de suppoosten gezegd die hond maar eens mee te nemen, en dat heeft hij gedaan uit animositeit, niet tegen juffrouw B., die hij niet kent, maar tegen mij. Maar ook deze zin kwam niet geheel klaar, want nauwelijks had Onnen iets geroken van vijandschap tussen mannelijke individuen, of hij nam de benen naar zijn Olympus, stak de hand op, zei iets dat [ik moet het U tot Uw eer nageven] werkelijk verbazend veel van 'oh la la' weghad, en verzocht mij persoonlijke kwesties erbuiten te houden. Híj, Onnen, droeg de verantwoordelijkheid, hij was nalatig geweest, waarvoor hij U zijn excuses had aangeboden, en hij had alleen met U wat te maken, niet met mij. 'Oh zo zo,' zei ik, 'maar ziet u, ik heb weer met juffrouw B. te maken, en zij is boos op mij.' Hij liet een vaderlijk sarrend lachje horen, en scheen wat opgelucht. Om te voorkomen, dat hij mij nog ging troosten ook, vroeg ik hem op de man af, of hij Van de Grinten had ingelicht, ja dan neen.

Wéer geen behoorlijk antwoord. Het was ook moeilijk voor hem, want U moet U goed voorstellen: had hij Van de Grinten ingelicht, dan was dat tegen de afspraak en sloeg hij een figuur tegenover mij, maar dan was het ook verreweg het waarschijnlijkste, dat de assistent ónschuldig was, want dan had hij het bevel om de hond in actie te brengen nooit durven geven, omdat hij dan last met Onnen kreeg. Had Onnen daarentegen Van de Grinten níet ingelicht, dan kon deze heel goed schuldig zijn, - laten we aannemen, dat hij van juffrouw Maria had gehoord wanneer U werd verwacht, - en dan kwam Onnen voor de vervelende noodzakelijkheid te staan om zijn assistent aan de tand te voelen. Ik weet nog steeds niet welke toedracht de juiste is; en ik weet ook niet hoe On-

nen dit alles beoordeelde, want hij draaide eromheen als zijn eigen minister, net zo lang totdat ik in mijn jeugdige onbezonnenheid met de politie begon te dreigen. Toen had hij mij!

Nauwelijks was de super-bureaucratische woordklank, waarvoor veel kinderen, maar geen museumdirecteuren bang zijn, mijn lippen ontvloden, of hij ontspande geheel, en met een hol en jolig 'ho ho ho' bracht hij mij mijn belofte van geheimhouding in herinnering, zo prompt dat het wel leek alsof hij ruggespraak had gehouden met Van de Grinten, die hetzelfde had gedaan. Inderdaad, ik was aan handen en voeten gebonden. Wat had het nog voor zin mijn beschuldiging nader toe te lichten? Onze would-be Parijzenaar zou geen woord geloven van wat ik zei, en wanneer hij werkelijk voor mijn plezier de zaak op de spits zou willen drijven, dan kon Van de Grinten [voor het geval dat Onnen hem werkelijk had ingelicht, in het begin, of later] altijd zeggen, dat hij het vergeten was; en onze ruzie was zonder getuigen geweest. Misschien had hij een zwak voor de roodharige schoelje, misschien wist die te veel van zijn escapades. Maar laat ik er geen roman van maken: het zal wel zo zijn, dat Onnen helemaal niet over de zaak had nagedacht en alleen maar reageerde zoals iedere ambtenaar, die in zijn gewoonten gestoord wordt. De zaak moest in de doofpot. Hij bracht mij nog naar de deur, en vroeg op fluwelige toon: 'En het boek?' - waarop ik een flinke strook van mijn boventandvlees liet zien en hem bedankte voor de aangename nachten in zijn établissement doorgebracht. De echte Parijse ironie! Ik had hem een fooi moeten geven, maar zulke dingen schieten je altijd te laat te binnen. Hij dacht 'oh la la,' ik dacht 'stik', en stond op straat. Staat U erop, dan schop ik een schandaal, en dan komen we allemaal in de krant, en dat is meteen een goede reclame. Ik wil ook wel Van de Grinten uitdagen.

Ik heb U dus ten huwelijk gevraagd. Ja, ik deed dat, en U mag nu denken aan een malle opwelling, vrucht van overgevoeligheid en een ridderlijke inborst, het is en blijft een feit, dat ik mijn schepen achter mij verbrand heb en een ander scheepje gepraaid. Ik wil niet eens ontkennen, dat mijn allereerste impuls was: ik heb iets aan haar goed te maken. Maar al spoedig begreep ik, dat

er veel meer achter stak dan een vleug van goedkoop medelijden: een ernstig gevoel, een liefde [ik houd overigens niet van dit woord dat millioenen malen millioen maal te gemakkelijk uit pennen is gevloeid], een verliefdheid, een vreugde, - eigenlijk helemaal geen ernstig gevoel dus, maar iets lichtzinnig tintelends, als vonkende rijp in de bomen, 's nachts bij een straatlantaren, als men veel wijn gedronken heeft en zelfs de straatlantarens mooi lijken waar men langszwaait, - een vreugde, en ook een beetje het omgekeerde daarvan, want hoeveel jaren eerder hadden wij elkaar niet kunnen ontmoeten, en het leven is kort, en de jeugd raakt op. Maar dan waren onze museumnachten er ook nooit geweest! Heeft U ook niet het gevoel, dat het museum, onder die volstrekt onvergelijkelijke omstandigheden van de laatste maanden, ons voor elkaar bestemd heeft?

Dat ik in de grond van de zaak allang verliefd op U ben, - niet van het ogenblik af dat ik U zoende, maar al veel eerder, door Uw brieven, Uw slechte portretten in de krant, wie weet, - levert een verklaring van mijn geestelijke malaise, die zich de laatste tijd tot in mijn brieven weerspiegelde. Zoiets is erg ongewoon voor mij. Ik wilde, zo zie ik het nu, mijzelf deze verliefdheid niet bekennen, en al mijn zelfcritiek, twijfel, wroeging, angst voor het museum overdag, familiebeslommeringen, overleden zusters, copiërende vaders, waren er het gevolg van. Ik weet niet, of U vaak verliefd bent geweest, maar wie verliefd is en het zelf niet weet, kan niet in vriendschap met zichzelf leven, dat is bekend. Hij vindt zichzelf maar een matig heer, en op alle slakken in zijn innerlijke bloementuin legt hij zout, omdat hij niet begrijpt, dat hij die bloemen, eventueel met een enkel slakje eraan, aan een ander zou willen geven. Herinner je je, dat ik ons ‘een ander mens’ door het museum wilde laten maken? Voor mij is dit nu vervuld. En zoiets begint altijd half, zoals een stralende zonsopgang zich door bedenkelijke nevels heen moet tasten. Half: een dode zuster voor een levende Titia, want mijn droom, dat ik haar redden moest uit het museum en gelukkig maken buiten het museum, gold uiteraard jóu. Half: mijn malle jaloezie op Onnen en jouw Antoine, zonder dat je ook maar kon ver-

moeden wat die jaloezie rechtvaardigde. Mijn halve breuk met Aty [om misverstand te voorkomen: deze dateert van vóór je laatste brief], die nu wel spoedig een hele zal worden. En wanneer ik mijn vader vroeg: waarom copieert u? - dan betekende dit eigenlijk: waarom ‘copieer’ *ik* 's nachts in het museum, mijn stemmingen en indrukken van de schilderijen die er hangen, in plaats van Het Schilderij te scheppen met deze vrouw, die nu nog hetzelfde doet als ik? Het Schilderij, dat het Leven zelf is [b.v. Familietafereel van Abraham van den Tempel, geb. Leeuwarden 1622 of 1623, gest. Amsterdam 4 Oct. 1672. ‘Op het bordes van een buitenverblijf zijn man, vrouw en vijf kinderen, van welke de oudsten muziek maken, bijeen. D. 200 × 201,5 lgr., gem. in den linkerbenedenhoek.’ Je ziet dat ik het goed met je voor heb]. We leefden allebei half, Titia, ontken dit niet! Wij waren twee helften, die elkaar niet vonden. Toch waren er goedgunstige dieren, die ons wilden verenigen: levende dieren, niet de honden van Beeldemaeker of de dooie hazen van Weenix, - copie, copie! - doch een schrandere en fijngevoelige marmot, die hard wegliep, toen ik U wilde kussen, en een bijterige bouvier, die voor de definitieve toenadering zal zorgen, na een vervreemding in schijn.

Mag ik U opzoeken? Ik heb dit al eerder willen doen, maar was gebonden door de regels van het museumspel, dat nu achter ons ligt. We zouden elkaar ook ergens kunnen ontmoeten, wanneer Uw arm beter is. Maar ik bedenk me daar, dat het veel aardiger is elkaar van te voren níet te ontmoeten. Dan krijgt het museum ook nog een kans. Ik heb namelijk een gek plannetje, het kwam tijdens het schrijven ineens bij mij op, U moet me niet uitlachen, ik maak het wel met Onnen in orde, ik verneder mij voor hem, draag een boek aan hem op, U ook, we schrijven samen een boek voor hem, getiteld: ‘Wat onze ogen zagen,’ de Rondwarende Macht krijgt een tientje, de Bijtende Macht een kluif... Het is een grandioos idee, dat op Uw onconventionele speelsheid een onweerstaanbaar beroep moet doen! Ik zal alles zo rustig mogelijk uiteenzetten.

Men trouwt niet in een museum. Zelfs Onnen zal dit nooit doen.

Maar wat, indien het bruidspaar zijn zegetocht naar het Stadhuis en het Hotel in het museum begint, indien als het ware door het Museum de bruid aan de bruidegom wordt weggeschonken? En dergelijke geschenken zijn weinig waard, als men ze van te voren in ogenschouw genomen heeft. Ik zal nog even informeren, of het mogelijk is elkaar vóor het huwelijk niet te zien, ik bedoel technisch, met aantekenen en zo, maar dat zal wel gaan, vermoed ik, en dan hebben we verder niets anders te doen dan de familieleden te verwittigen van wat de excentriekjes van plan zijn, de getuigen te ronselen, het bruidspak te huren, de bloemen, de ringen [deze kopen], en ons dan een uur voor trouwtijd naar de Voorhal te begeven, U met de Uwen b.v. vijf voor elf, ik met de mijnen elf uur. Dat is natuurlijk wel even een groot moment. Dan zien we elkaar voor het eerst in het meedogenloze daglicht! Zij is het, hij is het. Zwijgend reiken we elkaar de hand. Enkele tantes pinken een traan weg, een bruidsjonker slaat de historische ontmoeting gade met de limpiede en onomkoopbare kinderblik van het jongetje met het Alziend Oog, U geeft mij een arm, en omstuwd door de onzen drentelen wij nog even langs enkele schilderijen van ons repertoire: De Anatomische Les, het Joodse Bruidje, Willem II en zijn jonge gemalin ten voeten uit, de Vrolijke Drinker, Adam en Eva - en kijk, en kijk, daar staat in een der kabinetjes waarachtig mijn vader bij zijn ezel, en geenszins onderbreekt hij voor zo'n wissewasje het copieëren, te meer omdat het zijn bruidsgift is, waaraan hij de laatste hand legt [Turksche Kraamkamer van Jean Baptiste Vanmour, geb. Valenciennes 9 Jan. 1671, gest. 22 jan. 1737 te Constantinopel], maar toch gaan we even zijn zegen in ontvangst nemen, bij zijn houten kruis, thans in onze verbeelding geheel door rozen overwoekerd, - waarna de kleine stoet, eerbiedig nagestaard door bezoekers en Zittenden, langzaam de Oostelijke statietrap afdaalt naar David en Goliath, aan wier voet een dichte menigte door agenten tot hagen is geordend. Maar er is meer dan dat. Bij de tourniquetten staat Dr Onnen in pontificaal, een en al bloemen en sjaals. Het kopje van een marmot gluurt uit zijn hartstreek. Terwijl wij naderen, valt ons oog op een flink uit de kluiten gewassen bouvier, aan de lijn gehou-

den door een staande Rondwarende. Er wordt wat gekucht, de bouvier blaft vrolijk, een sympathiek gemompel gaat op, dames lorgneren het toilet van de bruid, Goliath rolt met zijn ogen, Lambertus d'Hue laat zich door de olifantsruggen steil naar beneden vallen, en spookt een beetje in de achterhoede, nijdig omdat er geen notitie van hem genomen wordt, Onnen zegt ‘oh la la’ om zijn ontroering meester te worden; wij schrijden verder, aarzelend en zedig, en wat zien wij daar vlak voor ons? Wat zien wij daar?

Tot aan de draaideur toe strekt zich een nieuwe dubbele haag uit, die wij nog niet eerder hadden opgemerkt. Het zijn de suppoosten. Alle beschikbare suppoosten van het Rijksmuseum, Staanden, Zittenden, Rondwarenden, die we zo vaak in het holst van de nacht hebben verschalkt [al begin ik meer en meer te geloven dat ze het er maar om deden en alles wisten], en die niet door geld en goede woorden, neen, door hun eigen goedhartigheid en zin voor het hogere in de literatuur, ertoe gebracht zijn ons om zo te zeggen de laatste eer te bewijzen. Zelfs enkele Zittenden, die ons op de eerste verdieping hadden gadegeslagen, hebben zich bij hen gevoegd, want ze zijn duivels vlug, deze oud-strijders, wanneer het erom gaat spannen. Twee rijen geuniformeerden, elk een wandelstok of paraplu in de hoogte stekend, zoals de vrienden van een beroemd golfspeler de sticks heffen aan de uitgang van het Stadhuis! En onder die dreigende boog door moeten wíj, en wij doen dit, met glimlachjes rechts en links tegen onze vroegere vijanden, en in plaats van rijst worden ons [door een of andere idioot, die van mening is, dat we al in de Kerkelijke Kunst getrouwd zijn] onder algemeen gejuich de parelen van de hertogin van Alva achternagesmeten, en wanneer wij op de stoep naar onze taxi's staan uit te zien, horen wij achter ons het hysterische gegil van Onnen en de uitgelaten kreten van de grabbelaars, inmiddels slaags geraakt met de suppoosten, en tenslotte door de bouvier bedwongen, maar dan zijn we al op weg, naar het volgende gebouw.

Het is gebeurd. Het ligt achter ons. Nooit angst meer voor het mu-

seum! Het museum is getemd door ons laatste wangedrag, en nu begint de liefde, en Onnen en Van Rijn en d'Hue en de andere heren kunnen wel naar huis gaan. Denk er eens over na.

Met allerbeste wensen voor herstel,

Uw hoopvolle

MAARTEN SMALLANDT

P.S. Na zoveelste herlezing van Uw brief blijkt mij, dat U ook nog door de politie bedreigd wordt. Dit is te dol; ik zal dadelijk Onnen opbellen, dat hij daar een stokje voor steken moet, in zijn eigen belang, omdat U anders natuurlijk alles zou verraden [ik neem aan, dat U dit nog niet gedaan heeft, in de consternatie].

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Het is eigenlijk zuiver toeval, dat ik U zo gauw antwoord op Uw wonderlijke brief, maar ik schuil voor een onweersbui en weet niets beters te doen.

Ik schuil in het museum! Nogal gek. En ik schrijf - zoals U ziet - op de achterkant van een plattegrond van Amsterdam, die ik vond op een bank, hier in het Staalmeesters-zaaltje.

Ik ben dit gebouw binnen gevlucht omdat mijn gebeten arm, die in een sjaaltje aan mijn hals hangt, niet tegen regen kan. Een paar uur geleden, toen alles nog een en al zon was, ben ik in mijn rose stippel uitgegaan om een koffertje glazen te brengen naar een kennisje, dat ze te leen had gevraagd voor de inwijding van haar nieuwgebeitste zolder. Op de terugweg naar huis veranderde het weer, en bij de Weteringschansbrug barstte de bui los. Ik heb me geen ogenblik bedacht en ben hals over kop naar de linkerhoofdingang van het museum gehold.

De suppoost bij de deur keek even weifelend naar het natte, uitpuilende sjaaltje. Hij overwoog blijkbaar of het iets was, dat hij eigenlijk in de garderobe, bij de parapluies en jassen, behoorde te bergen. Toen hij zag, dat er een arm in zat, scheen hij zich vaag te schamen. Hij duwde het tourniquet voor me rond. ‘Gaat u door, dame.’ De dame ging door, langs David en Goliath, de trap op, naar de voorhal.

En nu zit ik hier, op een roodfluwelen bank. Als ik omkijk zie ik de vijf Staalmeesters. Hùn schuld is het nièt dat het onweert, zo vroeg in het jaar. Ze kunnen het met de stukken bewijzen, ze hebben alles zwart op wit. Voor me hangt die hoge molen van Ruysdael. Er zullen natuurlijk wel bezoekers zijn, maar ik zie ze niet. Het is

schemerdonker. Het noodweer raast over het glazen dak van de zaal. En nu Uw brief! Om te beginnen het huwelijksaanzoek. Ik hoop, dat U niet boos op me bent als ik het afwijs. Ik kom hier later op terug.

Uw anjers zijn nog mooi. Ik heb ze in de soepterrine gezet, het waren er zo veel. Iedere avond breek ik een stukje van de stelen en geef ze vers water. Met èèn arm, denk eens! Is dat liefde voor de levende natuur of niet?

Hoewel, 'levende natuur' is eigenlijk iets anders dan die bloemen. Ze zijn afgesneden, op ijzerdraadjes geprikt, en door Maarten Smallandt [of was het de jongen van de bloemist?] afgegeven aan de deur van een zekere Titia..., een laf wicht..., dat bang is voor het geluid van de donder.

Dàt is het hem. Ik zit U hier ineens zo te schrijven omdat ik bang ben, omdat ik niet de hele tijd wil zitten luisteren naar dat ellendige gerommel. Maar die dreunende slag van daarnet viel niet te negeren. Het museum zelf maakte een sprong van schrik. De ramen rinkelden. De molen van Ruisdael stond een paar seconden star van angst in een onheilspellende stilte. Maar nu is ook dààr de hel losgebroken. De bliksem slaat door de wolken. Licht, dat alleen maar de schelle spookachtige weerschijn is van ànder licht, valt op het verweerde stenen gevaarte. En de wieken draaien, ze draaien als bezeten in de loeiende storm. Er waren toch drie vrouwen op de weg naar de molen? Ik zie ze niet meer. Het is zo donker. Er slaat een orkaan over de stad.

Ik had het over anjers. Die anjers en Uw brief kwamen bijna tegelijk met een andere brief, eentje van Onnen.

Ik wilde, dat die ellendige man zich nooit ergens mee had bemoeid! Hij is met zijn uitgestreken gezicht naar de kunstzaal gegaan om onze Botticelli te zien, en hij zegt nu, dat 't helemààl geen Botticelli, zelfs geen copie nààr Botticelli is... Ik heb dat schilderij nooit echt vertrouwd, maar aan de andere kant zijn professor Plunkemans en die buitenlandse experts toch òòk geen kwaje jongens. Hoe het zij, Onnen staat op zijn stuk. Hij komt zelfs met allerlei bizonderheden aanzetten.

Toen ik zijn brief gelezen had, voelde ik me woedend en verdrietig tegelijk. Wàt we precies met die Madonna hadden willen doen, weet ik niet. Wèl weet ik, dat we allemaal zo echt met het idee hebben rondgelopen, dat er ‘betere dagen’ op til waren. We hadden massa's plannen: een woonschuit, nieuw vilt op de vleugel, een lijfrente voor Adje, cretonne gordijnen, een pers voor de huiskamer, een gasoven, een keukenmat, en Het Dessertzilver... Ik hield het niet meer uit in bed. Ik trok pantoffels aan, sloeg een plaid om, en daalde de trappen af om het droeve nieuws aan de anderen te vertellen.

Beneden bleek me, dat ze allemaal uit waren. Adje, die naar een veiling was geweest om te horen hoeveel ons oude vliegenkastje zou opbrengen, verscheen het eerst.

Nadat Adje, met hoed op en mantel aan, Onnen's brief had gelezen, werd ze vuurrood. Ze schopte een voetenbankje weg, sloeg met een vinnige mep een spinnetje dood op de perkamenten schemerlamp, die prompt uit ging, zei een lelijk woord, zei: ‘'t Is zonde dat ik me bezondig’, ging met haar rug naar me toe voor het raam staan, wurmde een zakdoek uit haar kous, en begon met iets opstandigs in haar stem te huilen. ‘Ik wist het wel, ik wist het wel... Wat moest jij ook met die man... Die lelijke lange sladood...’

Niet vòòr halftwaalf die avond was de familie compleet. We zaten met opgewonden hoofden om de ronde tafel en spraken allemaal door elkaar. Sjoerd stelde voor Onnen om te kopen, moeder wilde hem aanklagen wegens laster, Adje opperde chantage, en Paul en ik zaten elkaar - tegelijk - brieven te dicteren: aan professor Plunkemans, aan De Pers, aan een Amerikaans museum, aan de kunstzaal, aan Arti, aan de minister...

Om èèn uur gingen we thee zetten en eieren bakken. Wij zijn een familie, die - als ze in moeilijkheden zit - gaat eten.

Toen Antoine om drie uur nog licht zag branden, belde hij aan. We gingen koffie malen, en Antoine las de brief en zei dat Onnen een brutale hond was en dat we gek waren ons zo op te winden, waarna hij naar de keuken ging om een bos radijs, die hij al de hele dag in zijn zak had gehad, te wassen en op te eten.

Ik heb die nacht niet veel meer geslapen, door mijn arm, en door de koffie. Ik heb de museumklok alle uren horen slaan...

De museumklok heeft daareven vier uur geslagen. Vier uur in de middag! Het onweer was weggedreven, maar het komt terug... Het is zo donker dat ik de schilderijen niet meer kan onderscheiden. Bij de ingang van de zaal, achter het schuinopgenomen fluwelen gordijn, moet iemand zitten, een suppoost. Maar die telt niet mee; hij is zo goed als onzichtbaar en vergroeid met zijn stoeltje en de muren van het museum. Alle bezoekers zijn weggespoeld naar de onderaardse gewelven. Ik ben moederziel alleen.

Ik ben moederziel alleen in een volkomen leeg museum. De mensen zijn weg, en de museumwezens ook.

De museumwezens zijn naar buiten gegaan om een luchtje te scheppen. Met zulk weer kunnen ze dat veilig doen, geen mens zal ze zien, want de laaghangende wolken vormen een stolp over het hele gebouw. Ze wandelen rustig heen en weer in de tunnel, ze zitten op het stoepetje voor de linker- en voor de rechteringang, ze hangen uit de ramen, ze zwiepen aan touwladders langs de natte rode muren. Je hoort ze lopen en trippelen over de leien van het dak. Ze dansen in een wijde kring om het museum en de tuinen. ‘In Holland staat een huis...’ Als de donder komt houden ze op met dansen, maar wanneer het geluid is weggerold gaan ze door. ‘Van je tsjingela tsjingela hopsasa...’ Het blauwe meisje heeft de hoed van kapitein Bicker opgezet omdat het regent. Ze waait als een stuk nat vloe langs de tegelportretten in de gevel en langs de gouden mannetjes van de klok. Ze gaat verstoppertje spelen met Lambertus d'Hue, die zijn kamertje bij de olifantsruggen verlaten heeft, en nu rondspookt tussen de torens. Elisabeth Bas zit op een daklijst en maakt met haar zakdoek woedende gebaren naar de rode jager van Beeldemaeker, die ‘van zijn honden vergezeld’ op het voorplein staat en aanlegt op een slaperige duif in de goot. Met tante Lette is er iets vreemds. Ze heeft vleugels gekregen, groene vleugels. Ze is blijven haken aan de museumklok. Met haar armen om de grote wijzer, draait ze rond, terug en terug, het ene etmaal na het andere...

Een denderende donderslag! De suppoost is opgesprongen en kijkt onthutst om het fluwelen gordijn in mijn richting, of ìk het heb gedaan. Als iemand je zo aankijkt, voel je je schuldig, hoe dan ook. Ik forceer een glimlach, maar de man is al weer weg. Toch heeft zijn verschijning alles ineens veranderd. Het hele museum is om zo te zeggen weer op zijn pootjes terecht gekomen.

Het onweer is blijkbaar van zichzelf geschrokken en maakt aanstalten om weg te gaan. Het is plotseling lichter geworden. Ik staar naar alles wat ik op de achterkant van deze plattegrond heb gekrabbeld. Misschien dat ik hier en daar beter wat zou kunnen doorhalen. Maar waarom ook eigenlijk? Wat doet het er toe, een paar ‘literaire fantasietjes’ meer of minder!

Ik wil toch even van deze gelegenheid gebruik maken om U te zeggen, dat U me altijd vreselijk geërgerd heeft met Uw gepraat over mijn ‘fantasietjes’, ‘hallucinaties’ en ‘visioenen’. Ook Uw opmerkingen aangaande mijn ‘z.g. dromen’ zitten me dwars. Hoe kan ik U èchte dromen sturen als ik ze niet droom? Nog anders: hoe kan ik in het museum dròmen als ik er niet slààp, zoals Ù?

Aan zulk soort dingen dacht ik toen ik Uw brief met het huwelijksaanzoek had gelezen. Ik heb altijd min of meer het gevoel gehad, dat U mij en mijn museumbezoeken niet helemaal au sérieux hebt genomen. U grinnikte maar zo'n beetje tussen de regels door. Toch had U dat beter nièt kunnen doen. Is het zo gek dat ik - als ik hier alleen zit - mezelf uit verveling [of uit angst] een verhaal ga vertellen? Nee toch immers. Nu dan, ik vertel. Maar na verloop van tijd komt het museum en neemt me het heft uit handen. Het gaat op zijn eigen houtje verder en onder mijn ogen verandert het verhaal in werkelijkheid. Dat is natuurlijk wèl gek. Maar kan ìk het helpen! Is het mìjn schuld, dat er binnen deze muren meer dan èèn soort werkelijkheid bestaat? U zult toch ook wel iets in die richting hebben vermoed, waarom vroeg U me anders mijn nachten door te brengen in het museum en niet in een cafetaria of fietsenstalling?

Maar wat doet dat er eigenlijk allemaal nu nog toe! Alleen het feit, dat we over die dingen nog moeten pràten, bewijst al dat we niet bij elkaar passen.

O nee, we passen niet bij elkaar. Ik ben niet zo lief en zacht als U misschien denkt, ik weet zeker dat ik U zou willen aanvliegen als U me met Uw nuchtere, stekelige gezegdes aan boord kwam. U kunt het natuurlijk niet helpen, maar U heeft nu eenmaal een vervelend karakter. Uw hele houding tegenover uw vader is al mis. Hij krijgt geen vriendelijk woord. Het enige wat U doet is de stumper aan zijn hoofd zaniken over zijn copiëren. Dan dat afschuwelijke gezegde over die vrouw, die U alleen maar bij U zou willen hebben om te slaan! Een gezellig iemand!

En nu dit weer, dit onbekookte huwelijksaanzoek! Prettig voor Uw maîtresse! Prettig ook voor mij! Een man biedt me, in koelen bloede, zijn hart en hand aan als vergoeding van, door mij geleden, schade! Welk een gebaar! Welk een edelmoedigheid! Maar neen, heer, het is te veel. Ik kan dit offer niet aanvaarden, Uw goedheid is te groot!

Maar in ernst, meneer Smallandt, vindt U een hondenbeet niet een erg wankele basis voor een huwelijk? Ik veronderstel, dat U gedacht heeft mij pleizier te doen met Uw aanzoek. U heeft me er gèèn pleizier mee gedaan, integendeel. U heeft werkelijk niet zo'n mooie rol gespeeld in die museumgeschiedenis.

Die beet zal natuurlijk een litteken nalaten. Een aardige herinnering aan Maarten Smallandt, die wìst dat er een hond op komst was maar die te beroerd was om mij of Onnen of de baas van dat beest te waarschuwen. Toe maar jongens! Bijt maar raak! Mijn hemel, wat een ridder!!!

Ik heb de politie ook nog op mijn dak gehad. Ze kwamen om proces verbaal of zoiets op te maken. Ik vertelde ze, dat ik me die nacht had laten insluiten om indrukken op te doen voor een boek. Ze hadden er geen flauw vermoeden van, dat ik al lang stamgast was in het museum. Ik heb Uw naam niet genoemd, wees maar niet bang hoor, U kunt rustig doorgaan met Uw vader te treiteren en Uw onsterfelijkheid te bewerkstelligen. Ik heb ook Onnen buiten schot gelaten, op uw ‘bevel’, wat me achteraf spijt.

Alles goed beschouwd is het ook Ùw schuld, dat de Botticelli niet echt meer is. Zonder U had ik Onnen nooit ontmoet, en

zonder Onnen zou iedereen het schilderij hebben geslikt. Hij schijnt een autoriteit te zijn op het gebied van oude madonna's. Professor Plunkemans zwijgt tenminste als het graf. De woonschuit, het vilt en de lijfrente zijn nu dus definitief van de baan. En de arme Paul is vandaag met een dolle kop op de trein gestapt naar Parijs.

Overigens heb ik U nog een pikante bizonderheid uit Onnen's brief mee te delen. Hij zegt dat hij het schilderij, jaren geleden, heeft zien hangen in de kunsthandel van een zekere Smallandt... Een aartscopiïst als Uw vader, staat blijkbaar voor niets. Ik vraag me af of hij vèèl moeilijkheden heeft gehad niet de signatuur. Je mag een kind natuurlijk niet de misstappen van zijn ouders aanrekenen, maar de appel valt niet ver van de boom, dat ìs nu eenmaal zo. Ik heb geen enkele reden om aan te nemen, dat U al die mooie moeilijke boeken van U werkelijk helemaal zèlf heeft geschreven. Te denken, dat ik in het huwelijk zou treden met een obscuur iemand als Maarten Smallandt Jr.!

Ik weet niet of het komt door het onweer [dat nu overigens voorbij lijkt te zijn], door de invloed van mijn omgeving, of stomweg door warhoofdigheid, dat ik bijna de hele plattegrond nodig heb gehad om U te zeggen, dat ik niet van U houd. Waarom moest ik eigenlijk al die motieven voor mijn weigering opgeven? Ik ben bang, dat ik mijn standpunt tegenover U daardoor een beetje heb verzwakt. Enfin, als U iets korts wilt denken, iets afdoends, denkt U dan maar dat Uw gezicht me niet bevalt. Dat ìs zo. U hád iets misdadigs, zoals U daar die nacht stond, naast dat kanon.

Nog éen ding. Onderneem asjeblieft niets tegen Onnen of van de Grinten om mij. Het zou immers toch maar komen als mosterd na de maaltijd.

Mosterd na de maaltijd... Gek, ik heb een heel klein beetje honger. Ik denk aan dat schilderij van Nicolaes Maes, ‘Het Gebed zonder Eind’: die oude vrouw achter haar gedekte tafel...

Ik zal op weg naar de uitgang, langs de oude vrouw lopen. Het gebed is uit. Ze zal me, over het eten heen, peinzend aankijken. ‘Waarom bid jij niet voor je begint...?’

Ik zal mijn schouders optrekken en gauw langs glippen. Maar ik

weet het best. Mijn gebed zal komen als mosterd na de maaltijd. ‘Vergeef me als ik iemand, misschien, verdriet heb gedaan, als ik te licht heb omgesprongen met gevoelens, die ik niet begreep. Wat weten wij van elkaar?’

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Lieve Titia,

Wat voor een brief heb je me nu geschreven! Je hebt me erg in verlegenheid gebracht, want aan de ene kant kan ik niet geloven, dat je in ernst was bij alles wat je schreef [of zelfs bij niets wat je schreef, behalve het slot], en aan de andere kant moet ik er als beleefd man toch zakelijk op ingaan, helemaal volgens de fictie, dat de afzendster haar positieven bij elkaar had. Ik ben het volkomen met je eens, dat de vele motieven je standpunt verzwakken [voor zover het een standpunt mag heten, mij lijkt het meer een wankelpunt], en ik vind ook, dat men in een brief, waarin men iemand de bons geeft, niet gaat uitweiden over het museum dat de arme man hoop gaf. Over de rest later. [Dit wordt langzamerhand een staande uitdrukking in onze brieven, hopelijk zullen er niet veel meer nodig zijn]. Is er soms iemand anders? Daarvoor capituleer ik onmiddellijk, je kent mijn aard, ik kan niet tegen de geur van een ‘derde’ op een mijl afstand. Maar neen, dan had je het wel geschreven. Zó wreed ben je niet.

Ziehier wat ik inmiddels voor je heb gedaan. Eerst belde ik Professor Plunkemans op, die volgens mijn vader de beminnelijkheid zelve is, en die zelfs mijn naam als ‘schrijver’ bleek te kennen. Ik sprak hem aan als de hoogste internationale autoriteit in zake oud-Italiaanse schilderkunst, en toen hij dit niet oneens met mij bleek te zijn, - een mekkerend gevleid lachje, - bracht ik hem op de hoogte van de lastertaal, die Dr Onnen over jouw Madonna had uitgestort. Niet echt? zei Professor Plunkemans, *wie* zegt dat? Onnen, herhaalde ik, en toen begon hij zo verschrikkelijk erg te lachen, dat er een stal geiten losgebroken leek in de telefoon. De rest verstond ik maar half, maar het kwam hierop neer, dat Onnen en hij doodsvijanden zijn, dat Onnen automatisch alles afkeurt wat hij goedkeurt, en om-

gekeerd óok waarschijnlijk, kortom, dat beide heren eigenlijk een soort weegschaal vormen, waar onze [Uwe, die van mijn arme vader] schilderijen niet op gewogen worden, doch aan een voortdurend en geldverslindend schommelen worden blootgesteld. Bovendien, zei hij, had Onnen's mening niet het geringste practische belang, aangezien hij [volgens Plunkemans] geen expertises meer doet de laatste jaren. Hij, Professor Plunkemans, die om zo te zeggen voor het ontbijt reeds expertises verricht, steekt zijn hand in het vuur voor de echtheid van de Madonna van de heer Breulese, en als het géen echte Botticelli mocht zijn, dan is het tóch een echte, want Plunkemans vindt haar een echte, en dat alleen telt in de handel.

Ik oordeelde dit mannentaal, bedankte hem, mede uit jouw naam [zonder van 'mijn verloofde' of iets dergelijks te reppen, daar had hij niets mee nodig], en belde onmiddellijk Onnen op. Het was niet mijn bedoeling hem te vernietigen met Plunkemans, buitendien hebben we hem nog nodig voor onze bruiloft in het museum; maar ik slaagde er toch in, van hem los te krijgen, dat deskundigen zich ook wel eens kunnen vergissen, en dat die aardige juffrouw Breulese zich maar geen zorgen moest maken. Oh la la, zei ik, zó aardig is ze nu óok weer niet in uw ogen, of u heeft haar tóch door de politie laten lastigvallen, ondanks mijn telefoontje... - God ja, zei hij, zich hoorbaar voor het voorhoofd slaand, die ellendige vergeetachtigheid, ik was die dag ook door zoveel mensen opgebeld... - Want denkt u erom, meneer Onnen, als dat doorgaat met dat proces-verbaal, dan kan juffrouw Breulese u niet langer sauveren en ik ambieer dan de functie van kroongetuige. - Ik zal dadelijk het bureau opbellen, zei hij nerveus, dadelijk, anders vergeet ik het weer, die nieuwe Jan Steen zit me dwars, mon Dieu, het is misschien een Pieter Neeffs de Oude, die heeft alleen kerken geschilderd, maar zeker weten doe je zoiets nooit; maar juffrouw Breulese hoeft volstrekt niet bang te zijn, meneer Smallandt, heus niet, desnoods betaal ik de boete zelf, hoe gaat het nu met haar arm?... Goed, wou ik zeggen, maar hij ratelde al verder: Och ja, die bouvier, dat affreuze dier, hij heeft nu ook al een suppoost gebeten, hij is totaal ongeschikt voor het werk, veel te vroeg afgeleverd, kan

nog niet eens een poot geven aan zijn baas, ha ha ha... Hm... Zegt u uw vriendinnetje, meneer Smallandt, dat ik geen roet in het eten zal doen met die Filippo Lippi van haar, absoluut niet, haar broer kan hem waarschijnlijk heel voordelig naar Amerika laten verkopen, daar zijn ze gek op Madonna's met kleine kinderen, met kinderen bedoel ik... Maar hoe is het nu met die arm? Het wás iets te voorbarig van ons, met die bouvier... Kijk eens, ik kan natuurlijk niet op mijn oordeel terugkomen, naar mijn mening is het *geen* Filippo Lippi, maar ik houd me er verder buiten, ik zeg geen stom woord meer over dit kunstwerk. Afgesproken? - Best, zei ik, maar vergeet u in geen geval de politie. - Ik bel dadelijk op! Apropos, hoe gaat het nu met haar arm? [hij zei dit op een gloednieuwe toon, als wist hij niet, dat hijzelf tot twee maal toe een antwoord verijdeld had op deze gelegenheidsvraag; hij is een echte diplomaat van de oude stempel, Onnen]. - Gaat wel, zei ik, wat de arm betreft tenminste. Zij loopt al wat rond, zij is meen ik al weer in het museum geweest, overdag dan, zonder hond. Maar het was een hele knauw, en het is een teer meisje. - Ook een mooi meisje, zei hij vertrouwelijk. - U heeft uw ogen niet achter vernis, meneer Onnen, zei ik, maar ook een mooi meisje kan geestelijk te lijden hebben onder de naweeën van dergelijke schokkende incidenten. Er hoeft heus geen echte hersenschudding aan te pas te komen om zo iemand maanden en maanden in een soort droomtoestand te storten, waarin zij haar beste vrienden miskent, de inspraak van haar hart niet langer volgt, krenkende brieven schrijft, waar ze geen letter van meent... Oh la la, zei hij, dat zal wel loslopen... - Past u maar op, zei ik, ze wordt misschien nog agressief ook... Enzovoort, enzovoort. Dit malle gesprek heb ik uit het hoofd gereconstrueerd, zodat er enkele onjuistheden ingeslopen kunnen zijn.

Ik vergat je nog te zeggen, dat Onnen niet *zeker* weet, dat hij het schilderij jaren geleden bij mijn vader heeft zien hangen, wat me niet verwondert van een warhoofd als hij. Mijn vader, wie ik de Madonna, zo goed en zo kwaad als het ging, beschreven heb, herinnert zich niets, en ik weet zeker, dat hij dergelijke schilderijen nooit copieerde, bij hem moest er altijd iets van Hollandse sappig-

heid bij komen, en van huis uit is onze familie antipapistisch. Mijn vader heeft nooit copieën voor echt laten doorgaan, ik geloof zelfs, dat hij niet weet, dat dit mogelijk is. En wat mijn boeken aangaat, waar jij met je venijnige vingertje naar gewezen hebt, die zijn zó weinig copie, dat ik mij al bezorgd maak voor copiëren naar boeken, die ik niet eens gelezen heb. Zie hierover mijn eerste brief van de verzameling. Het is misschien nuttig, als je mijn brieven nog eens overleest, ook voor het geval we *niet* trouwen, wat natuurlijk altijd mogelijk is. Maak dan aantekeningen onderwijl. Dit klinkt misschien een beetje hatelijk, en is ook zo bedoeld.

Maar wat een toon slaan we toch tegen elkaar aan! Daar moet maar eens voorgoed verandering in komen. Ik heb me in het hoofd en in het hart gezet je te winnen, en verklaar mij derhalve vooreerst voor overwonnen door jou, ontmaskerd, vernederd, gebogen in het slijk! De ware Adam in al zijn afzichtelijkheid. Je had gelijk in alles wat je zei: ik ben een rotvent, een beslist minderwaardig individu, zwak, gemeen en treiterachtig. Afgebroken tot op mijn basis stel ik mij ten toon aan het stenen werpend gespuis, - toch bij iedere nobele steenworp de tartende uitroep op de lippen, dat zulk een basis tevens de basis is van een gelukkig huwelijk! Ja, zo is het, en laten alle huwelijksbureau's er hun voordeel mee doen: breek uzelf af om het geluk deelachtig te worden, verneder uzelf en al de uwen, verdwijn, om te verschijnen met uw tweeën!! Dit lijkt gek en apocalyptisch; maar ga maar na: erger dingen dan in deze twee brieven kunnen we elkaar niet meer zeggen, ik schat wel tot op de koperen bruiloft, waarop wel iets zenuwslopends gebeuren zal, dat nieuwe beledigingen vergt. Voor tijden zijn wij uitgeraasd, en nooit werden slechter huwelijken gesloten dan na een voorspel van roekoe en maneschijn van hier tot ginder, zoals b.v. jouw belachelijke en uit de lucht gegrepen verbintenis met zekere Govert, een doodgewone sentimentele pestjongen uit het verleden, die trouwens vernietigd werd door de Madonna, een lotswending die ook mij had kunnen wedervaren, was ik niet zo verstandig geweest om Plunkemans en Onnen tot bewakers van deze duistere gestalte aan te stellen.

Mijn akelig gevit, liefste Titia, op je fantasieën en visioenen moet je niet zo hoog opnemen. Wij zijn toch schrijvers onder elkaar; je moest eens weten hoe het na middernacht bij Lambertus d'Hue toegaat, waar de mislukte schilders uit meer dan één eeuw elkaar verwijten, dat ze huisschilders zijn, het perspectief niet kennen, of alleen maar kunnen copiëren. Achter mijn geplaag zat eigenlijk een soort zelfcritiek verscholen, weet je. Ik reageerde eenvoudig op het dwaze, dat ik mijn nachtelijke belevingen op moest schrijven, en dit richtte zich toevallig op jou, ik reageerde dit af op jou; ik had het natuurlijk ook op mezelf af kunnen reageren, maar het werd nu toevallig jou, omdat ik om andere redenen tóch al vol van je was. Zo zat dat in elkaar. Mijn quasi-literaire critiek op jouw dromen en bedenksels gold in wezen mijn eigen producten. Had je me dadelijk met gelijke munt terugbetaald, dan had je je ook niet beledigd hoeven te voelen. Het spreekt toch vanzelf, dat onze manier van dromen en fantaseren verschillend is, en dus tot critiek noodt bij de ander. Dit is een uitvloeisel van de vrijheid van de geest*. En die stekeligheid van mij, en dat onsympathieke geschrijf over het copiëren van mijn vader [waar ik inderdaad niet goed tegen kan, en waar jij nog veel vuiler conclusies aan verbindt], - alles schijn en bedrog! In werkelijkheid ben ik het zachtmoedigste lam dat er bestaat; ik heb nog nooit iemand zonder noodzaak verdriet gedaan, behalve Onnen en Van de Grinten, en jou een beetje, omdat je me niet begreep. In het slot van je brief geef je dit laatste trouwens toe.

Overigens, zoals gezegd, ik wil mijzelf niet verdedigen. Ik wil me tonen zoals ik ben, op mijn allerslechtst, zwart, zwart. De manier b.v. waarop ik met Aty gebroken heb, nu pas, was allermiserabelst. Ik weet dan ineens niet wat ik aan mezelf heb, er komt iets over me, een geest van vernietiging, van willen wonden en pijn doen. Niet dat ik ook maar iets van een sadist in mij heb, ik kan niet eens tegen

* *Het schiet me te binnen, dat dit alles larie is. Mijn hatelijkheden kunnen niet anders geweest zijn dan een wraakneming voor je vervelende opmerkingen over 'onbegrijpelijkheid' en 'moeilijkheid' van mijn eerste brieven. Zoiets is toegestaan. Wie wel doet wel ontmoet.*

het kwellen van dieren, zelfs heb ik nog nooit een vlieg doodgeslagen, laat staan doodgemarteld, met de pootjes eruit en zo; maar ik geloof, dat het zó zit: om een ingrijpend besluit in de daad te kunnen omzetten moet ik kortdurend enkele oerdriften inschakelen, anders gaat het niet. En je zou toch niet willen, dat ik tot volslagen dadeloosheid verviel? Zelfs toen ik Onnen opbelde, was er haat in mijn ziel, en je weet zelf hoeveel gevaar de glazen tombe van bisschop Ulfilas de Verschrikkelijke heeft gelopen tijdens mijn treffen met van de Grinten. Dan kan de beestmens wel eens even bovenkomen. Te goedhartig, moet ik mij tot hardheid dwingen, voilà tout. Maar dit zijn de slechtste mannen nog niet, Titia. Een vrouw vindt het helemaal niet erg, wanneer ze zo nu en dan een veeg uit de pan krijgt van de man die haar beschermt. Ik heb nu al twee nuttige telefoontjes voor je opgeknapt. Wil je b.v., dat ik die bouvier om zeep help, zég het dan, dan doe ik dat, dan ga ik naar het museum en dan dood ik die bouvier, zoals Perseus het monster, dat Andromeda kwelde! En Medusa [die zelfkennis betekent] zal ik onderwijl in het aangezicht zien, in een spiegeltje, vastgehouden door jou! Mythologisch is dit hele geval nogal ingewikkeld, maar de grote Petrus Paulus Rubens, die in zijn beste jaren Andromeda ontzagwekkend puilend en met glycerine-ogen schilderde, zou geen moeite hebben gehad met deze allegorie, en met de spiegel zou Jan Ekels de Jonge geen moeite hebben gehad; weet je nog: de schrijver, van achteren gezien: de eerste aanleiding om in je correspondentie blijk te geven van het wijken van je algehele onverschilligheid voor Smallandt de Jonge? ‘Neen, het wás zijn gelaat niet, het was Ùw gelaat... en Uw ogen deden iets wat geen enkel paar van al die honderdduizend dierenogen konden: ze láchten..’ Ik ken dergelijke passages vrijwel uit het hoofd: ik herlees je brieven geregeld, want ik houd van je.

Jij houdt niet van mij, beweer je. Ik moet het feit, dat je dit beweert [althans op schrift gesteld, gefrankeerd en verzonden hebt], aanvaarden. Maar er blijven nog enkele juridische, biologische, administratieve, psychologische, en in het algemeen op het eeuwig vrouwelijke betrekking hebbende vragen te beantwoorden over. En

één zeer onjuridische vraag: *is dit waar*? Je weet er niets van! Je hebt mij nooit behoorlijk bij daglicht gezien, je weet niets van mijn menselijke uitstralingen, je kent mijn stem nauwelijks, mijn geur waarschijnlijk heel slecht, en mijn kus alleen onder belachelijke en penibele omstandigheden, omringd door harnassen en een marmot. In je brief tóen vond je me níet misdadig, nu ineens weer wél, dat bewijst hoe verward en onbetrouwbaar je indrukken van mij waren. Je hebt mij toen ook zien *eten.* Dat is al iets. Dat is voor een vrouw heel belangrijk om aan te zien en in zich op te nemen. Dat ik niet smak, of balletjes brooddeeg in het wilde weg door het eetvertrek schiet, zul je wel niet betwijfelen; maar je hebt toen, die nacht, terwijl ik mij discreet voedde, iets kunnen opvangen van het primitieve fluïdum, van de oerstijl, van de geheimzinnige en voortijdelijke hiëroglyph, die volkomen toevallig vorm heeft aangenomen in de jonge Smallandt. Dit alles heb je waargenomen en in jezelf verwerkt, en je bent niet kotsmisselijk van me geworden, integendeel, je bent aan jongetjes gaan denken, aan kindertjes, - wel potverdrie, de lijfpsycholoog van August de Domme zou hier niet eens moeite mee hebben gehad! Had je geschreven: ik kan niet tegen de manier waarop U eet, dan had je nooit meer iets van mij vernomen. Dan was ik mij een paar dagen gaan bedrinken, en afgelopen. Maar dat heb je níet geschreven, en daardoor verraad je je.

Erger je maar niet aan deze kwajongenspraat, die allerminst typerend voor mij is in het dagelijks leven. Ik kan wel eens snoeven, maar daartegen is de beste remedie een ironische vrouwenglimlach aan de overkant van de gedekte tafel. Zegt dit visioen je niets? Verdomme, we zullen ons in elk geval nooit vervelen met zijn beiden; wanneer dát dreigt, dan halen we het Boek maar te voorschijn, waar onze kleinkinderen nog in zullen lezen [verder zal het wel niet gaan, denk ik; men veroudert snel in de literatuur]. Het is toch zeker nog steeds de bedoeling onze brieven uit te geven, zonder er verder een woord in te veranderen, behalve de namen? Ook financieel is dit niet te versmaden, een jong huishouden verslindt geld.

Titia, ik wil niet meer dreigen of dreinen, niet meer bevelen, niet

meer beïnfluenceren, niet meer koddig doen met de dood in het hart, - ik arme Pierrot in de vermomming der literaire sjeuigheid, - ik wil eenvoudig-weg smeken. Niet om je toestemming, dat heb ik nu al genoeg gedaan, maar om je éénmaal te mogen zien, een kwartier lang te mogen spreken. Het is toch te gek, dat ik je nooit echt ontmoet heb, terwijl Antoine, Paul, Sjoerd en alle anderen je al zo lang kennen, dat ze niet eens meer naar je omkijken! Terwijl Onnen, en Plunkemans, ja de hele kunsthandel, behalve mijn vader natuurlijk weer, amoureuze grapjes aan je hebben gespendeerd, waar je misschien nog om geglimlacht hebt ook, mij daarmee te kort doend. Ik zal geen ontmoeting forceren door voor je huis heen en weer te gaan lopen, dat beloof ik je, maar je moet me die éne gelegenheid geven, het zou onmenschelijk zijn het niet te doen. Wij zijn toch vrienden, museumvrienden? Wij hebben toch onze nachten, onze legersteden, onze Rondwarenden, onze angsten samen gedeeld, om de andere week? Wij zijn toch geen eenkennige zonderlingen? Je bent toch wel een beetje vrouwelijk nieuwsgierig naar die aanhouder op papier? Mocht je na afloop van dat kwartier, en eventueel nog een paar dagen bedenktijd, tot de slotsom komen, dat Antoine je toch beter bevalt, dan adieu, voorgoed. Maar ik heb hoop. Niet méer dan hoop, géen zekerheid, want alles trilt in me, en ik houd me er alleen bovenop met opsnijden en de sterke man spelen tegenover jou, wat tenslotte altijd nog beter is dan drank of opium. Ik houd van je, meer dan de ene malloot ooit van de andere gehouden heeft, - en alleen malloten, het zout der aarde, weten wat liefde is. Weiger je mij deze kans, dan zou er waarschijnlijk iets onherstelbaars aan de wereld verknoeid worden. De wereld moet juist op gang blijven door dit soort idioterie, moet bezield blijven, ondanks alles waardoor zij nooit zo bezield is als zij zou kunnen zijn. Niet dat de onzin regéren moet, maar de onzin mag niet uitsterven. Eerst een paar boeken schrijven, dan een paar nachten in het museum, dan *dit.* En *dit* is alleen maar wonderlijk. Een vrouw lief te hebben, die men éénmaal in het halfduister heeft gekust. Ook als ik een grote mond opzet en je tracht te imponeren, is er alleen maar de nederige verbazing, dat dit geschieden kon. Ik geef jóu geen

geschenk, du haut de ma grandeur, ik vráag jou om een geschenk, le trésor des humbles. Dit is een kans uit duizend maal duizend, niet jij voor mij, of ik voor jou, maar wij voor elkaar.

Wil je werkelijk niet, dan rest mij slechts de pelgrimstocht te ondernemen naar de rode of groene stippel [neen, de rode ruit, ik ken die brief immers uit het hoofd], met daarboven een gezichtje nat van tranen; en bedenk goed, daarvoor moet ik 's nachts weer naar het museum toe, waar dat lieve spookje nog ronddrijft, en dan vangen ze mij, en martelen mij, en de honden bijten in mijn armen, en hun bazen hangen mij op in de holle, lege ruimte...

MAARTEN

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Beste Meneer Smallandt,

Uw brief vond ik erg grappig hier en daar, en ook een beetje ontroerend en zielig, maar het is werkelijk beter, dat we elkaar niet zien. Ik neem al het 'kwetsende' terug, ik begrijp U nu wel wat beter en ik geloof werkelijk dat U een beetje van mij houdt, op Uw manier dan.

Maar van mìj begrijpt U niets, wat in Uw brief o.a. blijkt uit die idiote passage over Antoine. U bent onverbeterlijk, en ik houd niet van onverbeterlijke mannen. En U zou mij tóch slaan, geloof ik, in ons huwelijk. [Wat klinkt dat gek: 'ons huwelijk', maar U hebt er nu al zo vaak en met zoveel animo over geschreven, dat ik het als een soort sprookje ben gaan beschouwen. Misschien omdat ik ze zelf geschreven heb, sta ik zeer wantrouwend tegenover sprookjes...].

Heus, het is beter van niet, véel beter; ik bedoel, dat we elkaar niet meer ontmoeten. En die bouvier moet U vooral niets doen, och nee, U zou er maar gezanik mee krijgen, en *ik* ben niet wraakzuchtig van aard, al blijft dat litteken me dwarszitten. Bovendien ben ik geen Andromeda van Rubens, U zou zich erg teleurgesteld in mij voelen. Gaat U naar Aty terug, dat is misschien het beste. En probeert U mij te vergeten. U heeft mij immers niet eens gekend; U heeft alleen maar het museum gekend, en Uzelf, in een spiegeltje.

Ik blijf U dankbaar dat U onze Madonna weer op poten heeft gezet, en dat ik door U iets van het museum heb kunnen zien, al was het met mijn eigen ogen.

Met vriendelijke groet,

TITIA

Maarten Smallandt aan Titia Breulese

Lieve Titia,

Wie niet wil ontmoeten is bang, en wie bang is verlangt. Morgen klokslag elf uur, als de kleine gouden smidse begint te werken, verwacht ik je voor het Rijksmuseum, oostelijke ingang [David en G.]. Buiten dus.

MAARTEN

Bedoeld is natuurlijk elf uur 's morgens.

Titia Breulese aan Maarten Smallandt

Meneer Smallandt,

Het is beter, dat U me niet meer schrijft. Ze beginnen het thuis vreemd te vinden, en ik kan niet de hele dag in de voorkamer zitten of bij de bus hurken om Uw brieven op te vangen.

T.B.

Maarten Smallandt aan Titia Breulese*

Als je deze brief niet beantwoordt, gebeurt er iets.

MAARTEN

* *Deze brief is onbeantwoord gebleven.*

Titia Breulese aan Titia Breulese

Titia!

Hier zit ik weer in de lage vensterbank van het dakraam. Het kleine electrische bolletje in de verkleurde oranjezijden lampion boven mijn hoofd, geeft niet vèèl licht. Ik schrijf hoofdzakelijk op gevoel. Er zullen vreemde hanepoten op het papier komen te staan, maar dat hìndert niet als je aan jezelf schrijft.

Het is helemaal niet gek om aan jezelf te schrijven. Neem nu mijn geval. Niemand zal toch zeker willen beweren, dat er maar èèn Titia is! Er zijn er minstens twee. We zitten in de vensterbank en harrewarren eindeloos.

Het is zo'n lauwe lenteavond, dat men zich verbeelden kon dat het zomer was... Och, láat het verbeelding zijn, de lauwe lenteavond óok. Je zou de jasmijn uit de tuin aan de overkant kunnen ruiken als er niet een wolk van flit en citronel in de kamer hing. Flit en citronel, weet je wel... Dat is altijd het enige dat helpt tegen onze muggen. Onze muggen zijn er meestal al heel vroeg. Ze komen tegelijk met de nieuwe haring, en ze wonen in de gootjes links en rechts van het raam. Als je door je wimpers kijkt, zie je ze als kleine zwarte stipjes op en neer deinen in het maanlicht. Langs de spiegelgladde leien van de museumtorens zwiept iets donkers, een heks of een vogel of de losgeslagen vlieger van een kind. Onder de grote populier naast het hoekhuis, staat het nachtveiligheidsmannetje iets te eten uit een papiertje dat ritselt.

Verdorie, Titia! Je zit hier niet om naar nachtveiligheidsmannetjes te kijken, je zit hier om over je toekomst te beslissen. Wat moet dat nu met die Maarten Smallandt? Hij ìs een verwaande vlerk met drie kruinen en een onzinnig alpino-petje [volgens Sjoerd], maar hij zegt dat hij van je houdt...

Hij zegt nièts, hij schrìjft alleen maar. Hij schrijft ellenlange brieven. Het is te gek om los te lopen. Hij kent me nauwelijks. En ik heb werkelijk geen enkele reden om van hèm te houden. Zoals hij daar die nacht rondliep door het museum vond ik het ook nogal een rare man. Hij heeft een bril van hier tot ginder.

Praat niet zo dwaas. Achter die bril heeft hij toch immers gewone ogen. Weet je wat voor kleur ogen?

Grijs met bruine stippen. Zijn haar is ook bruin. Toen hij in de Rembrandtzaal zat te eten, heb ik het uit de verte bekeken. Het is verkeerd geknipt. Zijn kruinen staan rechtovereind. Hij neemt niet eens de moeite ze plat te borstelen met brillantine.

Hoe kan iemand aan brillantine denken! Stel je nu eens voor Titia, dat hij er ineens helemaal niet meer wás, dat er uit deze avondhemel een donker zijden gordijn neerrolde dat jullie voor altijd zou scheiden; hij dààr, en jij hièr, in je vensterbank, in het maanlicht, met de museumtorens, de muggen en de citronel. Je zou hem vergeten. Gòèd. Maar weet je wel, dat je levenslang kunt zoeken naar iets dat je vergeten bent? Je kunt trouwen met de een of met de ander, je kunt tegen jezelf zeggen dat je gelukkig bent, maar je zult het nooit echt, in werkelijkheid, zìjn. Het is ellendig dat hìj het juist moest wezen, die verwaande vlerk met dat malle petje. Maar je kunt je leven beter slijten naast de verkeerde pet dan naast de verkeerde man. Doe je ogen open, Titia! De museumklok slaat. De museumklok slaat middernacht...

Ik zal de klank van deze klok nooit vergeten. Het voorspel heeft iets rinkelends, of al het oude glaswerk en alle Delftse borden en schalen ìn het gebouw, mee trillen. Je wacht even, en telt de slagen.

Een, twee, drie... De maan schijnt nu door het glazen dak van het museum, op het haar van Het Blauwe Meisje, en op de handen van Elisabeth Bas, en op de huizen van De Bocht van de Herengracht. Een, twee, drie... Maarten en ik staan op de brug en kijken

over het water. Er komt een klein verlicht motorbootje door de gracht. Een man speelt harmonica. Een, twee... Paul's Madonna is weg, en Het Dessertzilver is weg, en het vriendinnetje van Smallandt is weg. Hij heeft het arme schaap stomweg aan de dijk gezet. Of er al geen narigheid genoeg is. Zo zijn mannen! Een, twee, drie... Zijn mannen zo? Het nare is dat je natuurlijk nooit kunt weten of ze de waarheid zeggen [of schrìjven]. Adje zegt: 'Het papier is geduldig.' De museumklok is òòk geduldig, hij gaat gelaten door met slaan. Een, twee, drie..., vierentwintig, vijfentwintig, zesentwintig. Dit is vreemd, maar niet zòò vreemd. Een mens kan zich vertellen, en een klok kan zich vertellen. Het geluid is wèl veel zàchter geworden. Het zou de echo kunnen zijn van klokketonen van alle torens van de stad, van de Westertoren en de Zuidertoren en de Munttoren. Het zou de massazang van niet bestaande muggen kunnen zijn, of de langzame roffel van een trom, in de verte bij de brug over de kade... Als ik nu eens bij het hek van de museumtuin stond en het Vendel van Kapitein Bicker voorbij zag trekken...

Ik sta bij het hek en zie hoe door de wijdopen museumdeuren het ene Vendel na het andere naar buiten marcheert. Ik sluip voorzichtig dichterbij. In het donkere portaal van de Westelijke ingang, opzij van het tourniquet, staan de muzikanten. De kinderen van De Avondschool lichten de trommelslagers bij met hun kaarsjes. Soms kijken ze even op en staren de heldhaftige figuren die voorbijtrekken, na. Het kaarslicht valt op zwart fluweel en oude kant, op blauw- en ivoorkleurig satijn, op rode en groene en witte veren, op goud en staal, op pieken en vlaggen en vaandels. Het tromgeroffel wordt sterker, de Avondschoolkinderen wijken eerbiedig terug. Het Corporaalschap van Banning Cocq trekt langs het tourniquet.

Buiten, naast mij, vlakbij het stoepetje voor de deuren, staat Het Vrolijke Huisgezin van Jan Steen. Ze hebben toetertjes meegebracht, en papieren vlaggetjes en confetti. Maar de helden kijken niet op of om, ze marcheren in gesloten colonne naar de verlichte race-autobussen, die op het plein staan te wachten.

‘Waarheen, heren?’

Het antwoord galmt als een strijdkreet door de lucht. ‘Naar Smallandt! Weg met Smallandt!’

De vrouw van Jan Steen zet haar bierkroes op de stoep. ‘Waaròm weg met Smallandt?’

Kapitein Bicker is in een lantaren geklommen, en spreekt de menigte toe. ‘Smallandt heeft een verderfelijke mentaliteit. Hij heeft misbruik gemaakt van onze gastvrijheid. Hij heeft geflirt met onze madonna's en engelen. En èèn naakt, we zullen haar naam niet noemen, heeft hij het hoofd dermate op hol gebracht, dat het arme kind helemaal craquelé is geworden van de emotie. We zullen opkomen voor de eer van onze vrouwen! We hebben niet voor niets al deze eeuwen geoefend. Goddank! Eindelijk iets om op te schieten!’

Ik leun tegen het hek. Ik heb die Corporaalschappen altijd nogal gek gevonden, de mannen zagen er uit of ze ieder ogenblik - als operette-helden - in basgebrom en tenortrillers zouden kunnen losbarsten. Maar nu zijn ze veranderd. Ze zijn echt, en gevaarlijk, en ze staan klaar om zich met z'n allen te storten op èèn man: Maarten!

Daar gaan de schutters van Van der Helst en Govert Flinck. Ze zien me niet. In hun ogen ligt een griezelige bezetenheid: Maarten!

Hij moet gewaarschuwd worden. Ik zal Adje's fiets nemen. Maar een fiets gaat niet hard genoeg. Ik zal een auto nemen. Er is altijd wel een auto waar je in kunt stappen... Ik zit in een auto van wit-émail, die het maanlicht aan alle kanten weerkaatst. ‘Wit-émaille auto, zul je heel hard rijden? Dit is een kwestie van leven en dood. Let niet op de stoplichten, let alleen op de tijd. Je kunt de tijd niet bijhouden, maar soms is dat ook niet eens nodig.’ Vlak achter ons aan denderen de race-bussen met de schutters en de soldaten. Ik hoor de hoefslag van galopperende paarden. De Slag van Waterloo draaft mee, en de Rijdende Artillerie van Breitner, en een geharnaste ruiter van Wouwemans. Als ik omkijk - maar ik gun me haast geen tijd voor omkijken - zie ik even een glimp van David-en-Goliath en van De Kindermoord in Bethlehem, die op

geheimzinnige wijze vaart hebben gekregen en mee voortstuiven met de anderen...

Harder en harder en harder. De huizen links en rechts zijn grauwe banden. Het lantarenlicht is een gouden streep. Ik ben als de dood zo bang. Ik zou een zijstraat in kunnen slaan, dan zou dat hele verleden voorbij schieten en verdwijnen. Ik ben stapelgek mijn leven te wagen voor deze idiote Maarten Smallandt! 'Je moet harder rijden, wit-émaille auto, nog harder.' Wat dòèt die malle vrouwengek ook naar die madonna's en dat ongelukkige naakt te kijken! Als hij veilig is, wil ik verder nooit meer ìèts met hem te maken hebben. De lucht giert in mijn oren. De afstand tussen ons en onze achtervolgers wordt heel langzaam groter. Ik zal nog net op tijd komen. Ik zal zijn kamer binnenstormen en zeggen: Mààrten...!

We zullen samen, zonderdat iemand het merkt, wegglippen door de achterdeur. We zullen door smalle, stille straatjes gaan. In zulk soort straatjes hebben de huizen nog luifels. De lantarens branden hier niet, want vannacht schijnt de maan. Ja, goed, sla je arm om me heen; ik tril nog van de angst die ik heb uitgestaan.

Als er nu duiven om de Westertoren vlogen, was alles volmaakt; maar de duiven slapen.

Of ik gelukkig ben? Ja en nee. Als ik maar begreep waarom je dit avontuur begonnen bent... Als ik maar begreep waarom de museumklok wèèr twaalf uur slaat...

Heb ik me dan daarnet een uur verteld? Of lopen verleden, heden en toekomst een beetje door elkaar in het verhaaltje, dat de ene Titia vertelt aan de andere Titia? In elk geval, we sluitende bijeenkomst. Ik ga naar de keuken om thee te zetten.

Beneden speelt iemand piano. Mijn moeder zingt... Die Stadt, van Schubert. Straks zullen de buren tegen de muur tikken omdat het nacht is.

Antoine Verdongen aan Paul Breulese

Paul,

Je zit je natuurlijk op te vreten daar in Parijs, met de nederlaag van de Botticelli achter de rug, en veel minder centen voor dat goddelijk oord op zak dan wanneer het géen nederlaag was geweest. Nou moet je niet nijdig worden, Paul, maar ik persoonlijk geloof óok niet meer, dat het een echte Botticelli is, niet omdat ik daar enig benul van heb, maar omdat jij een ongeluksvogel blijkt te zijn. Als het je hier tegenloopt, vlucht je naar Parijs! Ben ik naar Rome gevlucht, toen jij Anny van me afpakte? Ik ben zelfs je vriend gebleven. Ben jij de vriend van Dr Onnen gebleven? God beware me, wat ben jij een kleinzerige vent. Titia beweert wel, dat je een held bent, omdat je ondanks de strop tóch naar Parijs bent gegaan, maar met Titia ís er wat, die denkt niet meer zo helder als ze placht te doen, sinds ze gebeten is, en voor die tijd óok al niet, wat jij net zo goed weet als ik, maar waar we eigenlijk nooit behoorlijk over geboomd hebben, omdat jij je op een afstand van me hield, omdat je dacht dat ik in mijn wiek geschoten was, om Anny. Maar ik héb geen wiek. [Die voor de houtskool is allang versleten]. Maar wat ik zeggen wou, Paul, *blijf* voorlopig in Parijs, nu je er tóch zit. Je zou je hier alleen maar ergeren. Blijf er minstens vier maanden. Dat hangt met Titia samen, en daarover gaat deze brief. Sterk je onder het lezen met een pernod, beste kerel, en vloek niet te veel onderwijl.

Titia is gek. Zoals je weet, was ik de laatste maanden veel bij jullie over huis, daar ik Sjoerd moest helpen met een reportage over die nieuwe Jan Steen, en hoe ze daaraan gekomen waren, en dat hij misschien wel vals kon zijn [volgens mij is hij zo vals als mijn bovengebit, alleen veel vrolijker], terwijl ik daarnaast voor de mannelijke karweitjes goed was, en met Titia wel eens pingpongde in de tuinkamer, als jij boven ons hoofd bezig was met lesgeven en

het gestamp een soort protest van meester of leerling[e] of beiden tegen het pingpongen leek, dat we overigens muisstil deden, ik bedoel met hollen en springen en zo, en de tikken zelf synchroniseerden we altijd met jullie gestamp, of met een barbaars brullend slotaccoord, terwijl we tegen elkaar zeiden: denk een beetje om de studenten schuin boven ons; de studenten synchroniseerden jullie gestamp en het klavier zelf weer met hun eigen kopzorgen. Maar met het pingpongen was óok iets: ze deed het niet met het oude vuur van vroeger, ze spróng wel, maar niet als een hinde, zoals ik van haar gewend was, meer als een fladderend kerkuiltje, met iemand achter zich aan. Wie die iemand wás weet ik nu ook, maar daar gaat deze brief juist over; sterk je dus met een tweede pernod, en probeer het maar van de vrolijke kant te bekijken.

Ik was dus meer bij jullie over de vloer dan anders. In dat tuinhuis van mij is het soms niet om uit te houden nu Anny weg is; ik vond ook, toen ik alles zo'n beetje doorhad, dat er wat voor Titia gedaan moest worden, over welk onderwerp ik wel eens met je moeder probeerde aan te pappen, maar die stelt zich nog steeds op het standpunt, dat haar kinderen volwassen zijn en het recht hebben hun eigen ondergang te bewerkstelligen, met vrouwen van anderen, en valse Botticellis, en onmogelijke mannen. Een best wijf, je moeder, een edel karakter, maar wat te veel boven de wolken schijnt de zon, als je het míj vraagt. *In* de wolken hoeft ze wat Titia aangaat zeker niet te zijn, maar daarover handelt mijn brief, en ik zal je broederlijke gevoelens niet sparen bij je pernod. [Ik houd je vrij voor die pernod, schrijf het maar op]. Het wordt helemaal geen leuke brief, zie je, Paul, het zal wel op een kleine absinthvergiftiging uitdraaien. Wat mijn eigen gevoelens betreft moet je goed begrijpen, dat ik niet op Titia verliefd ben, of ooit geweest ben; ik heb haar alleen zo'n beetje beschermd in het rosse leven van ons allemaal, wat eigenlijk niet eens nodig was, en als het haar tegen lag, kon ze zo'n beetje bij me uitsnikken, en dat deed ze graag, en we begrepen wel van elkaar, dat er verder niets achter was te zoeken. Ik ben te oud voor haar, en bovendien heb ik de liefde afgezworen sinds mijn goede vrouw van mij is weggelopen. Mijn schilderijen zijn misschien niet

zo best, maar ik vind het toch een menswaardiger bestaan om zo'n beetje voor jezelf te zitten prutsen in een douchecel dan achter rokken aan te sjouwen, van jezelf of van anderen. Proost, kerel, daar ga je. Maar verliefd of niet verliefd, ik vind Titia een verrekt aardig kind, die lollige dingen schrijft, al gaat 't altijd wel erg gauw gauw bij haar, maar dat komt waarschijnlijk omdat ik te oud word voor die dingen, en ze is te goed om haar leven te laten bederven door zo'n... Maar daarover gaat juist mijn brief. Je wilt ook altijd zoveel tegelijk weten.

Ze was dus vreemd de laatste tijd, Titia. Bepaald vreemd. Niet vrolijk meer, of soms onnatuurlijk vrolijk, en dan weer ineens peinzend en absent, en schrijven ho maar. Alleen zo nu en dan een uitgaande brief van novelledikte, maar niet naar een uitgever of een redactie. Dat weet ik van Adje, die het eigenlijk allang niet meer kon aanzien, en die mij nog veel meer vertelde. Allicht wist jij er ook wel het nodige van af, en je moeder ook, en Sjoerd, en de studenten zelfs, en de post zéker, maar het fijne snapten jullie er toch níet van, en de discretie in den huize Breulese zou ook niet hebben toegestaan om de vinger op de wonde plek te leggen en Titia met gesnauw te verbieden 's nachts naar dat museum te gaan. Nu, je herinnert je nog wel hoe we eerst dachten, dat ze wat met die Onnen had [het is tenslotte een gezond kind, en nooit eerder een vrijer, tenminste niet wat je noemt]; hoe dat toen een beetje al te onwaarschijnlijk leek; en hoe toen eindelijk de heer Maarten Smallandt ‘genoemd’ werd, ik geloof het eerst door Adje; en toen kwamen de brieven van Smallandt op de proppen, die we allemaal wel eens in de brievenbus klem hadden zien zitten. Eerst dacht ik, - ik alleen, - dat ze om de twee weken met Sm. gijntjes in het museum uithaalde; en dat heb ik haar ook 's een keer gezegd, maar dat is me lelijk opgebroken, want ze werd spinnijdig en schreef nog dezelfde dag een brief op poten, waar ik trouwens nooit op geantwoord heb, ook niet mondeling, want ze kon mijn ‘insinuaties’ in elk geval als waarschuwing opvatten, en waarderen. Ik verdomde 't om te zeggen: goed, meisje, ik geloof nu wel, dat je met die sukkel verstoppertje speelt in het museum. Ik zie het nog voor me, in dat zwierige

handschrift van haar: ‘Ik ben echt woedend op je, Antoine. Wat mankeert je eigenlijk?’ Waarom sprak je tegen me alsof ik een jokkend kind ben? Als ik tegen je zeg, dat ik met iemand *om beurten* 's nachts naar het museum ga om indrukken op te doen en uit te wisselen, dan is dat ook zo. Als ik een verhouding met Sm. had, zou ik dat gerust niet onder stoelen of banken steken. Maar er ís niets tussen ons, we zijn alleen maar vrindjes, al heb ik hem nog nooit gezien. Vind je dat zo gek?... Jij bent toch niet zo'n ‘zwoel’ iemand etc.... Van jou pas in de allerlaatste plaats verwacht, etc. etc. ‘Je zou zeggen, zo'n kind toch. ‘Om beurten’ was trouwens een goeie! Enfin, toen wisten ze het als door toverij opeens allemaal, van Smallandt en haar, hoewel jullie niet echt geloofden dat het wat was, en ze werd wat gepest, onder het eten, - die ene keer, weet je nog, toen ze van tafel wegliep, met een rooie kop, - en Adje vertelde, dat ze wel's in een roman van Smallandt zat te lezen.

Nou jô, geef 'm de ruimte! Sjoerd mag dan wat in hem zien, ik vind hem een vervelende diepspitter. Ik ben tenminste nooit verder gekomen dan pag. 1, dan wist je het al, dan wist je al: dit is een vent, die zich aanstelt, die doet alsof het leven een zware zaak is, een vent zonder rondheid of eenvoud of een beetje levensvreugde; gewichtig doen; een nare intellectualist, zoals ze in mìjn vak ook wel voorkomen, de kerels van de ‘ismen’, die de prijzen wegkapen voor de neus van bescheidener, maar in de grond misschien begaafder schilders, en in jouw vak is dat natuurlijk ook zo, ik meen me tenminste te herinneren, dat je Pijper wel opvreten kunt, en als bij mij in dat tuinhuis de radio ‘Pijper’ zegt, nou jô, dan denk ik niet lang na, maar dan zet ik hem af; de aether heeft dan tóch al veel te veel te lijden. Sjoerd ziet wat in hem, ik bedoel in Smallandt, maar ik maak me sterk, dat jij er net zo over denkt als ik, al heb je nooit een letter van hem gelezen. Je kunt hem trouwens ook achterstevoren lezen, of van onder naar boven, net als de apen. Maar nu zal ik je eens wat gaan zeggen, Paul, en houd je vast aan je pernod, en bestel ondertussen een nieuwe voor mijn rekening, want nu komt het. Als we met z'n allen niet verdomd hard oppassen, *dan wordt deze rotvent je zwager.*

Goed, we hadden Smallandt, de schrijvert, dus min of meer geaccepteerd, en we accepteerden het verstoppertje of blindemannetje in het museum ‘om beurten’ [God zal me...!], en we accepteerden zelfs de bouvier, toen die haar eenmaal gebeten had, iets wat hij al veel eerder had moeten doen. Eerst dacht ik, dat die verdomde patser al genoeg van haar had, en zelf een hond had meegenomen, om haar te láten bijten; maar dat bleek toch niet zo te zijn, tenminste na het ongeluk schreef hij haar nog steeds, een beetje minder dik alleen, de post zag wel kans om die dingen door de gleuf te wurmen, en ze schreef zelfs terug, met haar linkerhand, ik bedoel met potlood met haar rechter; dat weet ik zeker, want éen keer zat ik vlak naast haar bed, met een plaatwerk om uit voor te lezen, van boven uitgebeten van mijn tuinhuis, en van onderen van Anny's tranen, wanneer ze me over jou kwam vertellen en smeken of ik haar weer terug wilde nemen. Wat je *niet* weet is dit: het vriendinnetje of het nichtje van het jongste model van Flip Kaaskoekje [die tegenwoordig alles verzuipt, ik probeer hem op te richten, maar dat doet er nu niet toe], dat vriendinnetje, een zekere Aty, klaagde de laatste tijd erg over Smallandt; dat hij haar verwaarloosde, en voor niets liet komen op afspraken, of geen woord tegen haar zei, en dat ze hem een pestvent vond. Hij had dus iemand anders op het oog, zou je zo zeggen. Vrouwen aan de kant zetten schijnt hij in ieder geval te kunnen, wat mij toch weer van hem meevalt, maar dit keer is het lot van je arme zuster ermee gemoeid, en daarover gaat mijn brief, en daarvoor drink jij momenteel vergif voor mijn rekening, en zolang als *ik* leef, zal het godverdomme *niet* gebeuren! Enfin, de arm wordt beter, Onnen heeft de Botticelli verpest, Titia heeft huilbuien, en brieven onder haar hoofdkussen liggen, je moeder praat ‘verstandig’ met haar, en wordt met een kluitje in het riet gestuurd, - dat weet je allemaal, of je kunt het je wel voorstellen. Adje vertelde me [de dag, dat je naar Parijs ging om je leed en mijn leed te vergeten], dat haar laatste brief aan Sm. eigenlijk geen brief wás wat je noemt: er zat haast niets in. En toen gebeurde 't! Houd je vast, en bereid je op het ergste voor.

Op een middag was ik bij jullie over de vloer om Sjoerd te helpen

met weer wat anders, of Adje als leraar aan de huishoudschool, - ik weet niet meer precies, ik weet alleen dat het in de gang verdomd lekker naar osselapjes rook, maar ook erg tochtte. Toen werd er opeens gebeld. Adje schoot uit de keuken, glansrijk bezweet, ik riep: ‘Pas op, meid, 't tocht hier als de hel,’ en voordat we wat hadden kunnen doen, ging de deur van de voorkamer open, en Titia huppelde te voorschijn, zonder ons te zien, naar de buitendeur, waar juist voor de tweede maal gebeld werd. [Ik was in de gang, omdat ik juist ergens vandaankwam, niet, omdat ik al tot bellejongen ben afgezakt]. Op de stoep staat een lange, bleke, verwaande vent met een grote bril en een verbeten trek om zijn mond, en naast hem een hond, een welgeschapen bouvier, aan de lijn. Voor Titia mij had kunnen ontdekken glipte ik de voorkamer in, en als een haas naar het linkerraam. Zij had gezegd: ‘Wat, bent Ú dat?’ - en hij, met voornaam stemgeluid, en zijn hoed als presenteertrommel in de hand: ‘Ja, ik heb de stoute schoenen maar aangetrokken,’ en nog iets, wat ik niet meer heb kunnen verstaan, en waarbij hij een soort introducerend gebaar had gemaakt naar die bouvier.

Omdat ik niet van plan was nog méer niet te verstaan, schoof ik het raam open, en stak mijn kop naar buiten. Smallandt had ik herkend van zijn portret, dat hij nogal vaak in de krant laat zetten. Op de stoep zag ik hem half, de bouvier helemáal, nogal een kalm dier zo op het oog. Wat ze zeiden kon ik vrij goed verstaan, vooral van hém. Hij leek me tamelijk nerveus, en toen hij zijn hoed had opgezet, zette hij hem dadelijk weer in de presenteertrommelstand, zodat ik eerst dacht, dat Adje achter Titia was komen staan. Maar gelukkig was dat niet nodig, en mijn hart bonsde van vreugde en trots, toen ik het goede kind met iets gillerigs in haar stemmetje hoorde zeggen: ‘Ik kan U hier níet ontvangen, meneer Smallandt, het gaat werkelijk niet...’ - En hij, met zijn hoed weer op zijn kop, scheef: ‘Dan ergens anders. We moeten dit toch samen uitpraten...’ - ‘Niet nodig, meneer Smallandt!’ - Goddome, die gaat goed worden, dacht ik bij mezelf, en stak mijn kop nog wat verder naar buiten, tot ik verschrikt achteruitdeinsde, omdat Smallandt juist in mijn richting keek, met afgewend hoofd, zoals dat

heet, en een smartelijke glimlach om de lippen. Maar ik had nog net gelegenheid gehad hem van dichtbij op te nemen, en ik vind het vervelend het je te moeten schrijven, Paul, het is tenslotte je enige zuster, en ik weet wat je voelen moet nu je dit allemaal leest, maar het was verschrikkelijk, het was doodgewoon niet om aan te zien. Wát een smoel, zeg! Bleek als de dood, met een neus van hier tot ginder, rond van voren en heksachtig van opzij [ik bedoel het gezicht als geheel, niet de neus], en een kin, waar je lekker in zou willen happen, en dan zegt ie krak, - je weet wel, zo'n onschuldig uitziend rondgepolijst knarretje in de erwtensoep, zo'n schijnheilig gewrichtje, waarvan je nooit weet of het eten is of dat ze verwachten dat je het onder de tafel mikt; en rothaar met pommade erin, en loerende, onoprechte ogen. Echt de man van zijn boeken. Natuurlijk, natuurlijk, hij toonde zich niet op zijn voordeligst, want het is om de mieter niet alles om op zo'n stoep, waar ieder ogenblik iedereen binnens- en buitenshuis bij kan komen staan, met een bouvier bij je steeds maar opnieuw een blauwtje te lopen, en had ik zeker geweten, dat Titiaatje vast in haar schoenen zou blijven staan, dan was er zeker zoiets als medegevoel in mijn boezem gerezen. Maar toen gebeurde er iets verschrikkelijks. Of nog niet dadelijk; eerst zegt die grote gek nog tegen haar: ‘Het spijt me, Titia, maar ik neem hier geen genoegen mee. Hier is de boosdoener,’ - hij wijst op de hond, - ‘en ik zal hem hier voor je ogen neerschieten als je dat wilt. En als ik je niet te spreken kan krijgen, al is het maar op straat, dan doe ik het óok!’

Held op sokken. Terwijl ik dat allemaal zat te verwerken, in een verrekte tocht, door dat raam, begreep ik ongeveer wel wat voor chantage dat was; hij moet het ergens in een tweederangsroman hebben opgediept. Hij wilde het kind doen geloven, dat die bouvier *de* bouvier was, die museumhond, die haar een paar weken geleden had gebeten! Nu, afgezien van het onmogelijke daarvan, leek me dit eerder een beest om zich dood te laten trappen dan om anderen te bijten, - gek genoeg, want bouviers zijn gewoonlijk rotzakken, - en Titia scheen er ook zo over te denken, want toen ik weer keek, half bekomen van een inwendige lachbui om die idioot, was

ze bezig de bouvier over zijn kop te aaien, wat hij verzaligd doorstond, en waarbij hij niet eens naar Smallandt keek, zoals iedere hond toch doet naar zijn baas, wanneer hij door vriendelijke juffrouwen of kindertjes wordt geflikflooid. Hij en Titia waren beste maatjes geworden, ze bukte zich naar hem, en ook die dooie diender bukte zich, en was ook zo'n beetje aan het strelen en aaien, en geen van beiden zei een stom woord. Dit was het keerpunt, en ik stond op hete kolen, en juist dacht ik erover om een beetje te gaan kuchen, om haar moed in te blazen, toen er wéer iets verschrikkelijks gebeurde, maar dat bleek pas later. Ze hadden misschien even gefluisterd; en opeens was Titia weg, en Smallandt stond alleen, met de hond. Maar hij stond daar niet als de man die een nederlaag heeft geleden, en die hond ook niet, en de buitendeur had ik óok niet gehoord. Van haar was het natuurlijk een verdomd zwak gebaar geweest om die hond te gaan aaien. Niet dat ze ook maar een ogenblik dacht, dat dit de museumhond was, en dat die boekenwurm echt schieten zou, maar ze had het beest toch aanvaard, en daarmee had ze een stukje van Smallandt zelf aanvaard, ook al had hij het mormel diezelfde ochtend op de hondenveiling gekocht. Wat ging er nu gebeuren? Juist wilde ik naar de kamerdeur sluipen, om Titia voor te zijn, als ze soms dolle dingen zou gaan doen, toen ik haar door de gang hoorde dartelen, gevolgd door de knal van de buitendeur, en nog wat gegil van Adje over tocht, en even later zag ik haar, met hoed en mantel, langs de ramen schuiven, mét Smallandt, die de hond aan de lijn hield; tenminste, de lijn, die ik voor de helft zag, stond strak. Potverdomme, dacht ik, daar gaat Titia. Het eerste ogenblik dacht ik werkelijk, dat we haar nooit terug zouden zien.

Je zult moeten toegeven, Paul, dat, waar jij eigenlijk maar half over de eer van mijn vrouw waakt, ik althans over de eer van je enige zuster heb gewaakt zoals geen ander dat zou hebben klaargespeeld, want ik heb het stel nog een heel eind gevolgd, zonder overjas, en zoel was het niet op straat. Ook niet ‘zwoel’, om het lieve kind nog eens aan te halen, want eerst liepen ze volkomen correct: Smallandt links, Titia rechts, en de bouvier in het midden. Smallandt praatte

als brugman, en Titia lachte af en toe, en de bouvier scheen óok te luisteren, want toen die gekke poedel van drie hoog twee huizen verder met dat opgedirkte mirakel met haar afgetrapte schoenen voorbijliep, keek hij niet eens om. Maar het duurde niet lang, of de hond liep links. Realiseer je dat even met je absinthkop: de hond liep helemaal links, en rechts van de hond liepen zij! Wat kon ik doen? Had Titia omgekeken, dan had ik neen kunnen schudden, of dreigend kijken of zoiets, maar ze kéek niet om, ze hing aan de lippen van de grote schrijvert, God zal me... Ze liepen vrij dicht bij elkaar, misschien wel tegen elkaar aan. Later, in de Van Baerlestraat, meende ik ze zelfs gearmd te zien lopen, maar dat kan ook verbeelding zijn geweest, want er was veel verkeer, en ik had er ook genoeg van. Kleumend van de kou ging ik terug naar jullie huis om mijn jas te halen, en dan verder voort, voort naar het tuinhuis, naar de eenzaamheid, zonder vrouw, kind of kraai of bouvier. Het is allemaal in-droevig. Een vriendin van Adje, bleek later, heeft ze óok zien lopen, ter hoogte van het Concertgebouw. Tegen half zeven moet Titia stralend thuisgekomen zijn, de stakker.

Paul, je weet het nu, en je bent intussen stomdronken geworden van mijn centen [maar je schiet het me nog wel een poosje voor, hè Paul?], dus je weet het nog beter. Laat het maar diep in je ziel vreten. De volgende dagen was Titia erg vrolijk en lief, en wilde zelfs pingpongen, maar dat verdomde *ik* toen. Ik heb maar niets van Smallandt gezegd. Ze gaat haar ongeluk tegemoet met dat sekreet, maar wat doe je daartegen? Adje heeft ze al wéer gezien, beslist gearmd dit keer, maar zonder hond, die heeft hij zeker al weer verpatst. Nou jô, wij kijken maar toe met z'n beiden, jij vanuit Parijs, ik vanuit mijn tuinhuis, of jullie tuinkamer, als ik daar een spijker op een muur van antiek gips mag kromslaan; maar éen ding zeg ik je: als die ellendeling alleen maar met haar wil scharrelen, *dan vermoord ik hem.* Ik heb Titia niet voor niets ongerept door alle stormen van de Amsterdamse bohème gedragen. Hier zal tenminste een behoorlijk huwelijk van komen, al heb ik er niets op tegen, dat zij na een jaar weer van hem gaat scheiden. Hij heeft nogal wat geld, zeggen ze. Met dat valse smoelwerk is trouwens alles mogelijk, hij

kan ook zo arm zijn als de mieren en denken dat jullie geld hebben. Hij is tot alles in staat, je hoeft die pestboeken maar van hem te lezen. Dat geval met Onnen, van die Botticelli, daar zal hij óok wel achter zitten. Hij heeft Onnen natuurlijk opgestookt, - z'n pa is zelf in de kunsthandel, - omdat hij jullie eerst ruïneren wilde, om dan als redder van Titia te kunnen optreden. Het is godgeklaagd, dat Titia zich zo belazeren laat, maar ja, vrouwen zijn vrouwen, tenslotte heeft Anny zich wel door jóu laten belazeren.

ANTOINE

P.S. Nou heb ik je waarachtig nog vergeten te schrijven waar mijn brief eigenlijk in hoofdzaak over ging. Anny is bij me komen klagen, dat je haar geen geld hebt gegeven en ook niets stuurt. Ik zeg hier niets van, hoor Paul, het zijn mijn zaken niet, en men is maar éenmaal in Parijs, maar ik breng 't onder je aandacht. O ja, en dan nog iets. Ik schreef, dat je minstens vier maanden in Parijs moet blijven, als 't kan. Dat zit zo. *Als* ze gaan trouwen [en daar zal *ik* godverdomme voor zorgen!], dan doen ze het natuurlijk gauw gauw, en dan is er mij wél wat aan gelegen, dat het geen leuke bruiloft wordt. Zelf wil ik er mij niet in mengen, ik houd er niet van om in de pap te spugen, al zal ik je moeder wel een beetje proberen te bewerken, *maar jij moet afwezig blijven*, uit protest, omdat je - dat kan je dan schrijven - niet tegen die vent z'n boeken kunt of zo; je bedenkt maar wat, 't moet goed hatelijk klinken. Niet om die arme Titia te pesten, snap je, maar *hem.* Dan zal *ik* er wel voor zorgen, dat Anny niet te lastig wordt! Afgesproken, Paul? Amuseer je, en denk maar eens aan me.

A.

Paul Breulese aan Antoine Verdongen

Antoine!!!

Je brief is het merkwaardigste mengsel van rondheid, eenvoud, levensvreugde en schijnheiligheid, dat me ooit onder de ogen is gekomen. Maar zo bén je niet. Geschriften van lui tonen die lui niet altijd in hun ware gedaante. Vandaar ook, dat ik me over Smallandt geen zorgen maak. Inderdaad heb ik nog nooit iets van hem gelezen, maar daarom kan het best een geschikte vent zijn, en die stunt met die bouvier pleit toch voor hem, op dat idee waren wij met z'n beiden zeker nooit gekomen. Pleit óok, zou ik zeggen, voor z'n serieuze bedoelingen met Titia, maar dat kan me verder geen fluit schelen. 'Wij zijn oud en wijs genoeg.' Trouwt hij met haar, dan is het goed; anders zeg ik: ze moet er toch éens doorheen, dat is nu eenmaal de bestemming van iedere vrouw, zelfs van de jouwe.

Ik denk er niet over hier langer te blijven dan een week. Dan is mijn geld finaal op en moet ik weer aan het werk, en ook Anny rekent daarop. Overigens schijnt het met die Botticelli nogal los te lopen. Titia schreef mij daar een paar dagen geleden over, maar ik doe zoiets *nooit* meer, dat heb ik me heilig voorgenomen! Als ze met Smallandt trouwt, kom ik op de bruiloft, al was het maar om jou te beletten op handen en voeten te gaan lopen om knarretjes te gaan zoeken onder de tafel.

Het is helemaal niet nodig, dat ik Anny geld stuur; ze weet precies hoe lang ik wegblijf, en ze heeft een baantje, al verzuimt ze veel. Over een week zal het dus niet meer nodig zijn, dat ze zo vaak op je atelier komt uithuilen, al of niet met geld op zak. Pernod heb ik hier niet gedronken, maar ik vond het verdomd aardig van je mij dat spul aan te bieden! Als het eenmaal zo ver is, kunnen we Smallandt misschien wat geld aflenen, op gezette tijden.

De moeite, die je je i.z. de eer van mijn enige zuster gegeven hebt,

apprecieer ik buitensporig, al vind ik, dat je, om het proces wat te bespoedigen, best schandaal had kunnen schoppen op straat. Wie weet, was de hond dan ook nog losgekomen.

Groet Titia van mij, en moeder, en de anderen. En ontvang een stevige handdruk van je verknochte vriend

PAUL

Antoine Verdongen aan Paul Breulese [Telegram]

Kogel zo juist door museum. Gefeliciteerd. Neem alles terug. Aardige vent. Al tien pop, en uitnodiging borrel. Kom gauw over.

ANTOINE

[Verantwoording]

De dagtekening der brieven is weggelaten aangezien de auteurs in de war raakten en tot onderling ongenoegen kwamen. Zelfs over het jaar werden zij het niet eens, al stond voor hen vast, dat het tussen de beide wereldoorlogen moet worden gezocht. Ze stellen het op prijs te verklaren dat de figuren van Dr Onnen en Dr Van de Grinten niet op werkelijkheid berusten.